

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

Післядипломна
педагогічна освіта

Черкаси
2026

Рекомендовано до друку вченою радою КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». Протокол № 2 від 03 червня 2026 року

УКЛАДАЧІ:

Ванько К.І., завідувач відділу дошкільної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Колода А.А. методист відділу дошкільної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Зоря Ю.М., завідувач навчально-тренінгового центру STEM-освіти КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук, експерт і тренер з медіаграмотності;

Арбачевська Н.М., завідувач дошкільного навчального закладу (ясла-садок) №87 «Дельфін» Черкаської міської територіальної громади

B42 Від спостереження до дії: дослідницькі міні-проєкти екологічного змісту / уклад. К.І. Ванько., А.А. Колода Черкаси: КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2026.179 с.

У посібнику представлено комплексний підхід до екологічного виховання дітей дошкільного віку на засадах діяльнісного підходу та інноваційної STEM/STREAM-освіти. Зміст видання спрямований на формування природничо-екологічної компетентності дитини як інтегрованої здатності до усвідомленого та дбайливого ставлення до довкілля відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти (2021).

Основний акцент зроблено на переході від пасивного споглядання до активного дослідження: у матеріалах розкрито алгоритми реалізації дослідницьких мініпроєктів, методику трансформації звичайних прогулянок у захопливі наукові експедиції та створення на території ЗДО «живих лабораторій». Окремі розділи присвячені формуванню еко-звичок у контексті сталого розвитку – сортуванню сміття, ресурсозбереженню та етичному споживанню.

Посібник містить практичні кейси, описи STEM-дослідів (із водою, повітрям, магнітами, рослинами) та ефективні форми соціального партнерства з родинами вихованців. Матеріали видання допоможуть педагогам виховувати нову генерацію громадян, здатних розуміти складні взаємозв'язки в природі та брати відповідальність за її збереження.

Видання адресоване вихователям закладів дошкільної освіти, методистам, студентам педагогічних спеціальностей, а також батькам, які прагнуть розвивати дослідницький потенціал дитини

ЗМІСТ

I.	ВСТУП	5
II.	ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	6
1.	Ванько К.І., Колода А.А. Теоретико-методологічні засади екологічної освіти дошкільників	6
2.	Димкевич О.А. Педагогічний потенціал дослідницької діяльності екологічного спрямування у закладі дошкільної освіти	10
3.	Гончар В.В. Змінюємо світ разом: як ефективно сортувати сміття	13
4.	Литовка Я.О. Практична екологія в стилі STEM: зрозуміти природу через дію	15
5.	Лук'яненко Н.А. Значення STEM-дослідів в екологічному вихованні дошкільнят	19
6.	Москаленко Л.П. Від прогулянки до експедиції: методичні підходи до активізації пізнавального інтересу дітей дошкільного віку	24
7.	Іванишина Н.В. Еко-сенсорний розвиток дітей раннього віку	28
8.	Панченко Д.О. Інтеграція STEM-технологій в екологічну освіту дітей дошкільного віку через дослідницьку діяльність	35
9.	Сіянко Р.М. Дослідницька діяльність дітей під час екологічних прогулянок: практичні підходи до формування природничої компетентності	38
10.	Снісаренко Л.Ю. Експедиція на дитячому майданчику або, як перетворити прогулянку у садочку на цікаву подорож для дітей	40
11.	Ткаченко О.М. Екологічна освіта через мініпроектування: теоретичний аспект	44
12.	Томенко Н.В. Спостереження за об'єктами живої і неживої природи у здо: методичні рекомендації та підходи	48
13.	Хакало А.С. Від спостереження до турботи: формування екологічної свідомості дітей старшого дошкільного віку під час щоденних прогулянок	51
14.	Хоменко Д.О. Еко – світ очима дітей	55
15.	Цапля К.М. Екологія та фізичне виховання у дошкільлі: інтегрований підхід до гармонійного розвитку дитини	59
16.	Шалигіна Н.Є. Маленькі дослідники природи: прогулянка як наукова експедиція	65
17.	Шевченко Т.М. Маленькі дослідники природи: інтеграція екологічного виховання під час прогулянки	68
III.	ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ	71
1.	Герасименко О.В., Семенко О.Є. Прогулянка як простір екологічних відкриттів у роботі з дошкільниками	71
2.	Белих А.М. Дослідницькі проекти екологічного змісту як засіб формування природничо-екологічної компетентності дошкільників	73
3.	Васіна В.А. STEM-орієнтована звукова екологія в закладі дошкільної освіти: дослідницькі міні-проекти на музичних заняттях	77
4.	Чепель В.В. Маленькі детективи великої природи: експедиція починається за під'їздом	81
5.	Галушка А.В. Симфонія природи: методика музично-екологічної експедиції для дошкільнят	83
6.	Гурська А.Ю. Крок до природи: як звичайна прогулянка стає дослідницькою подорожжю для дошкільників	87
7.	Бузько С.М. Екологія як пригода: як перетворити звичайну прогулянку на наукову експедицію	90

8.	Кобіна І.А. STEM-методика в екологічному вихованні дітей дошкільного віку: прості досліди для пояснення складних природних явищ	92
9.	Коваленко А.С., Хінціцька Т.М. Прогулянка як простір відкриттів: формування екологічної компетентності дошкільників через дослідницьку діяльність	97
10.	Коваленко А.С. Використання практико-орієнтованих форм роботи у формуванні природничо-екологічної компетентності дошкільника	101
11.	Коваль В.І., Брежко З.О. Зустріч із знайомим незнайомцем...	104
12.	Кононець Н.Д. Формування уявлень про властивості та перетворення води у дітей середнього дошкільного віку	109
13.	Попова С.І., Морозова Н.Г. Досліджуємо, експериментуємо – світ природи пізнаємо	112
14.	Салтанова О.І. STEM-підхід у формуванні екологічної компетентності дітей дошкільного віку через дослідницькі міні-проекти	114
15.	Слинько Л., Бут Н. Граємо, міркуємо, експериментуємо все це – пізнання дитиною світу, як крок до розуміння його краси	117
16.	Тесленко Н.О. Досліджуємо природу разом: практичний STEM-підхід у формуванні екологічної компетентності дошкільників	121
17.	Шеремет Р.П. Вивчай, досліджуй незвіданий світ	124
IV.	ЕКОЛОГІЧНІ МІНІ-ПРОЄКТИ	128
1.	Бондарева О.М. Дерево чотирьох сезонів: від спостереження до бережливого ставлення до паперу	128
2.	Калоша С.А. Маленькі дослідники: таємниці золотого зернятка (гірчиці)	132
3.	Кошелева Л.М. Чисте місто починається з мене	134
4.	Пукаленко Н.В. Використання вільних матеріалів як засіб формування екологічної компетентності у дітей п'ятого року життя	137
5.	Степанюк Т.А. Реалізація засад сталого розвитку в освітньому процесі здо: виховання відповідальної поведінки дошкільників	141
6.	Тобілко О.М. Маленькі дослідники великих таємниць	144
7.	Трясоруб О.В. Рятівники природи	148
8.	Удовенко Н.А., Більницька Л.В. Екогород на підвіконні	153
V.	ЕКОЛОГІЧНІ СТЕЖИНИ	157
1.	Густі А.Ф., Кошова Ю.М. Таємниці живої природи. стежинками природи разом з білочкою горішинкою	157
VI.	ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ, ЦІКАВІ ІГРИ ТА ВПРАВИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	160
1.	Постернак О.В. Відповідальне споживання для малечі: практичні кейси щодо сортування відходів	160
2.	Сікало Ю.В., Гурська А.Ю. Формування екологічної свідомості дошкільників через ігрове сортування відходів	162
V.	ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ДІТЬМИ	165
1.	Дишловенко Л.В. Таємниці чарівного магніта	165
2.	Куліш Я.Д. Пізнання світу природи через пошуково-дослідницьку діяльність дошкільників	167
3.	Михайлюта О.І. Екологія через дослід: застосування методики STEM для пояснення природних процесів	170
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	173

ВСТУП

Сучасний світ перебуває на етапі глобальних екологічних викликів. Кліматичні зміни, виснаження природних ресурсів та антропогенний тиск на екосистеми вимагають від людства негайного переосмислення відносин із довкіллям. Для України ці питання набули особливої гостроти у зв'язку з наслідками збройної агресії та техногенними катастрофами, що робить формування екологічно відповідальної особистості не просто освітнім завданням, а умовою виживання та сталого розвитку нації.

Дошкільне дитинство – це сенситивний період, коли закладаються основи світогляду, моральних цінностей та емоційного відгуку на світ природи. Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти (2021) ключовим завданням педагогів є формування природничо-екологічної компетентності. Це не просто сума знань про рослини чи тварин, а складна особистісна здатність дитини до ціннісного, усвідомленого та безпечного ставлення до довкілля.

Даний посібник пропонує інноваційний підхід до екологічного виховання, що ґрунтується на концепції «навчання через дію» та методології STEM/STREAM-освіти. Ми пропонуємо відмовитися від пасивного споглядання та суто вербальних методів («не сміти», «не ламай») на користь активного дослідження. Дитина сучасної «цифрової епохи» прагне динаміки та самостійного пошуку відповідей на питання «чому?» і «як?».

Методологічне ядро посібника включає:

- *Дослідницькі мініпроекти*: Короткотривалі (від кількох днів до місяця) форми роботи, де діти розв'язують реальні екологічні проблеми, висувають гіпотези та перевіряють їх через експерименти (наприклад, «Куди зникає вода?» або «Друге життя паперу»).
- *Трансформація прогулянки у «наукову експедицію»*: Кожне перебування на свіжому повітрі перетворюється на роботу в «живій лабораторії». Використання «рюкзаків дослідника» (лупи, барометри, контейнери) змінює статус дитини, підносячи її до рангу маленького науковця.
- *Формування еко-звичок у контексті сталого розвитку*: Дитина змалечку вчиться сортувати відходи, берегти воду та енергію не за наказом, а через розуміння цінності ресурсів.
- *STEM-підхід*: Інтеграція природничих наук, технологій, інженерного моделювання та математики дозволяє дітям бачити цілісну картину світу. Коли дитина власноруч будує фільтр для води або модель вітряка, знання перетворюються на глибокі переконання.

Окрему увагу в посібнику приділено трансформації ролі педагога. Вихователь перестає бути «ментором», який транслює готові істини, і стає фасилітатором, партнером та коучем, який спонукає дітей до критичного мислення через відкриті запитання. Крім того, ефективна екологічна освіта неможлива без соціального партнерства з родиною. Тільки через «трикутник взаємодії» (ЗДО – Дитина – Родина) можна сформувати сталу екологічну поведінку, яка буде проявлятися і за межами дитячого садка.

Матеріали посібника містять теоретичні обґрунтування, практичні кейси, алгоритми дослідів та приклади екологічних стежин, які допоможуть педагогам створити в закладі освіти простір екологічних відкриттів.

Сподіваємося, що запропоновані підходи допоможуть виховати нову генерацію громадян, здатних жити в гармонії з планетою, дбати про її красу та свідомо охороняти її ресурси.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

К.І.Ванько, завідувач;
А.А.Колода, методист
відділу дошкільної освіти
КНЗ «Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних працівників
Черкаської обласної ради»

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДОШКІЛЬНИКІВ

Анотація. У статті розкрито теоретико-методологічні засади сучасної екологічної освіти дошкільників в Україні. Обґрунтовано перехід до формування природничо-екологічної компетентності згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти (2021), що охоплює емоційний, когнітивний, діяльнісний та соціально-комунікативний складники. Висвітлено переваги діяльнісного та еко-сенсорного підходів, а також впровадження STREAM-освіти, що перетворюють дитину на активного дослідника. Акцентовано на формуванні щоденних еко-звичок (ресурсозбереження, апсайклінг) та зміні ролі педагога на фасилітатора. Сучасна екологічна освіта базується на суб'єктності дитини, яка через гру та експериментування опановує принципи співіснування з довкіллям.

Сучасна екологічна освіта в Україні переживає етап парадигмального зсуву: від класичного ознайомлення з природою до формування проактивної екологічної компетентності. Нормативно-правовим фундаментом цього процесу є Базовий компонент дошкільної освіти (БКДО, редакція 2021 року), який концептуально узгоджується із засадами Нової української школи (НУШ) та Європейськими орієнтирами якості дошкільної освіти.

БКДО визначає природничо-екологічну компетентність як інтегровану здатність дитини до усвідомленого, ціннісного та безпечного ставлення до довкілля. Вона не зводиться до суми знань про флору та фауну, а є складним особистісним утворенням.

Структурна матриця природничо-екологічної компетентності за БКДО:

- **Емоційно-ціннісний складник (афективний):** Базується на феномені емпатії до живого. Передбачає здатність дитини емоційно відгукуватися на красу та біль природи, виявляти гуманне ставлення до всіх форм життя (від комахи до дерева), мінімізуючи прояви антропоцентричного егоїзму.
- **Когнітивний складник (інтелектуальний):** Охоплює систему первинних екологічних знань про взаємозв'язки у природі (наприклад, ланцюги живлення, залежність живого від неживого), розуміння циклічності природних процесів та усвідомлення людиною свого місця як частини, а не «господаря» екосистеми.
- **Діяльнісний складник (практико-технологічний):** Відображає готовність до активної взаємодії з довкіллям. Включає опанування навичок пошуково-дослідницької діяльності, експериментування, самостійного догляду за живими об'єктами та безпосередньої участі в природоохоронних заходах.
- **Соціально-комунікативний складник (еко-поведінковий):** Транслює принципи Освіти для сталого розвитку (ОСР) у повсякденну практику малюка. Це первинні навички екологічної культури: ресурсозбереження (води, світла, паперу), сортування відходів та дотримання правил безпечної поведінки в природному середовищі.

Методологічним ядром сучасної екологічної освіти є відмова від вербальних, суто ілюстративних методів. Психологічні дослідження (зокрема, концепції Л. Виготського, Ж. Піаже, О. Запорожця) доводять, що дошкільник пізнає світ через наочно-дійове та наочно-образне мислення. Просте трансляційне повідомлення фактів («воду треба берегти») залишається для дитини абстракцією. Лише власний прожитий досвід формує стійкі ціннісні орієнтири.

Ключові методологічні підходи:

- *Діяльнісний підхід*: Перетворює дитину з пасивного споживача інформації (об'єкта виховання) на активного дослідника (суб'єкта діяльності). Дитина самостійно «відкриває» закони природи через експеримент, формуючи логічні ланцюжки: причина дія наслідок.
- *STREAM-освіта (Science, Technology, Reading, Engineering, Arts, Mathematics)*: Інтегративний підхід, який дозволяє досліджувати екологічні явища комплексно. Наприклад, вивчаючи тему «Вітер», діти:
 - Science: спостерігають за рухом хмар і дерев;
 - Engineering/Technology: конструюють паперові вітрячки або флюгери;
 - Arts: малюють «настрій вітру»;
 - Mathematics: вимірюють і порівнюють швидкість обертання вітрячків за допомогою умовних мір або секундоміра.
- *Еко-сенсорний підхід (Емпіричний пізнавальний розвиток)*: Особливо актуальний для раннього та молодшого дошкільного віку. Передбачає задіяння абсолютно всіх аналізаторів: візуального (милування відтінками листя), аудіального (шум дощу, шурхіт трави), тактильного (дотик до кори дерева, фактури каменя, кінетичні властивості піску та глини) та нюхового (аромати хвої, талого снігу).

Екологічний міні-проект – це інтегрована технологія, спрямована на розв'язання практично зорієнтованої екологічної проблеми. Специфіка міні-проекту в ЗДО полягає в його короткотривалості (від кількох днів до 2-3 тижнів), динамічності та відповідності пізнавальним інтересам дітей певного віку.

Покроковий алгоритм реалізації еко-проекту:

Етап проекту	Діяльність педагога	Діяльність дітей
1. Мотиваційний (Занурення)	Створює проблемну ситуацію, дилему, вносить «таємничий об'єкт».	Дивуються, задають запитання, формують пізнавальний інтерес («Чому взимку бруньки на деревах «сплять»? »).
2. Етап гіпотез (Планування)	Фіксує дитячі ідеї у вигляді ментальних карт (Mind Maps) або графічних схем «Що ми знаємо? Що хочемо дізнатися? Як знайдемо відповідь?».	Висувають припущення (навіть фантастичні), пропонують способи перевірки («Давайте занесемо гілочку в тепло і перевіримо!»).
3. Дослідницько-експериментальний	Виступає фасилітатором: забезпечує матеріалами, дбає про безпеку, спрямовує хід дослідження відкритими запитаннями.	Проводять дослід, фіксують проміжні результати в «Щоденниках спостережень» за допомогою малюнків, позначок чи наліпок.

Етап проєкту	Діяльність педагога	Діяльність дітей
4. Аналітичний (Узагальнення)	Допомагає зіставити первинні гіпотези з отриманими фактами.	Аналізують результати за принципом «Було — Стало», роблять перші наукові висновки.
5. Презентаційний (Рефлексія)	Організовує простір для представлення результату, стимулює самооцінку дітей.	Створюють кінцевий продукт (лепбук, еко-виставку, відеорепортаж для батьків), діляться емоціями, усвідомлюють свою суб'єктність.

Сучасна дидактика вимагає деформалізації прогулянок у ЗДО. Вони мають трансформуватися з простого «перебування на свіжому повітрі» у цілеспрямовану науково-дослідницьку експедицію.

Інструменти екологізації прогулянки:

- *«Рюкзак дослідника» (Еко-кейс):* Колективний або індивідуальний набір, що містить лупи з різним ступенем збільшення, пінцети, рулетки, контейнери для тимчасового збору зразків (опалого листя, камінців), блокноти з олівцями на планшетах, кишенькові ліхтарики. Наявність справжнього інструментарію кардинально змінює ставлення дитини до діяльності, підносячи її до рангу «наукового пошуку».
- *Тематичний ігровий сторітелінг (Ігрові легенди):* Впровадження тривалих сюжетних ліній: «Агенти 007 на захисті квітника», «Космічна лабораторія з вивчення ґрунту», «Рятувальники дощових черв'яків». Гра утримує увагу дітей і знімає психологічну втому.
- *Метод екологічного аудіювання та «візуального кадрювання»:*
 - «Симфонія природи»: вправа на розвиток слухової зосередженості (діти заплющують очі на 1 хвилину і на пальцях рахують, скільки різних звуків довкілля вони почули).
 - «Метод мікросвіту»: за допомогою звичайного обруча або мотузки на землі обмежується площа. Завдання дітей – детально дослідити, описувати та задокументувати життя «всесвіту», що виростає на цьому клаптику землі.

Екологічна освіта ефективна лише тоді, коли середовище, в якому перебуває дитина, само по собі є екологічним та демонструє зразки сталої поведінки. **Компоненти сучасного еко-середовища ЗДО:**

- *Осередки сортування відходів (Еко-станції):* Марковані контейнери (для паперу, пластику, органіки) у групах та на території закладу. Важливим є не просто факт викидання, а розуміння дитиною циклу рециклінгу. Використання дидактичних ігор типу «Подаруй речі друге життя» (апсайклінг).
- *Лабораторія природи / Центр науки:* Спеціально обладнана зона в групі з міні-мікроскопами, вагами, колекціями природних матеріалів (мушлі, насіння, пісок різної фракції, пир'я, спири дерев), магнітами, приладами для вивчення властивостей води та повітря.
- *Екологічна стежка ЗДО:* Маршрут на території садочка, що включає специфічні зупинки: «Зелена аптека» (лікарські рослини), «Готель для комах» (інсект-хаус), «Метеомайданчик» (з дощоміром, вітряком, барометром), «Куточок незайманої природи» (де трава не викошується для спостереження за природним біоценозом).

- *«Город на підвіконні» та міні-теплиці:* Майданчики, де діти проходять повний цикл агро-дослідництва: від посадки насінини до збору врожаю (мікрозелені, зелені для столу). Це закладає розуміння цінності людської праці та природних ресурсів.

Освіта для сталого розвитку зміщує фокус з гасла «Не зашкодь» на гасло «Дій розумно та дбайливо». Екологічний стиль життя формується через щоденні автоматизовані корисні рутини (еко-звички).

- *Культура ресурсозбереження:* Реалізується через наочні та практичні порівняння. Замість абстрактного заклику «закривай кран», вихователь проводить дослід: скільки води витече в банку, поки ми чистимо зуби з відкритим краном, порівняно зі склянкою води. Формуються сталі алгоритми: «Мию руки закриваю кран, поки намілюю змиваю».
- *Енергозбереження:* Впровадження чергування в групі – призначення «патрульних екрану/світла», які стежать за вимкненням зайвого освітлення чи приладів, коли група виходить на прогулянку.
- *Етичне споживання:* Формування дбайливого ставлення до речей та їжі. Робота з папером (використання обох боків аркуша, збір обрізків для пап'є-маше), виховання культури бережливого ставлення до хліба, розуміння того, що будь-який продукт – це витрачені ресурси Землі.

У сучасній еко-педагогіці радикально змінюється позиція вихователя. Він втрачає монополію на істину та трансформується з «ментора» на фасилітатора, коуча, модератора та партнера за дослідженням.

Педагог нового типу не дає готових відповідей. На запитання дитини: «Чому павук плете павутину?», він не читає лекцію, а відповідає: «Яке цікаве запитання! Як ти думаєш? А де ми можемо знайти відповідь? Давай поспостерігаємо...». Головна зброя вихователя – відкриті (дивергентні) запитання, що стимулюють критичне мислення.

Модель трикутного партнерства: «ЗДО – Дитина – Родина»

Будь-які зусилля дошкільного закладу будуть знівельовані, якщо вдома дитина бачитиме протилежні патерни поведінки (викинутий на узбіччя пластиковий стаканчик, невимкнене світло). Екологічна освіта має виходити за межі дитячого садка через систему соціального партнерства з батьками. **Формати взаємодії з родинами:**

- *Еко-просвітництво з елементами інтерактиву:* Заміна нудних ширм-консультацій на короткі, візуально привабливі чек-листи в батьківських чатах: «Топ-5 еко-звичок для нашої родини», «Як зробити сортування вдома веселою грою».
- *Практико-орієнтовані спільні акції (Партисипація):* Родинні воркшопи з виготовлення еко-годівничок (з апельсинової шкірки чи желатину та зерна, без використання пластикових пляшок), толоки з висаджування родинних дерев чи створення «аптекарьських мікро-городів» на території ЗДО.
- *Домашні еко-челенджі:* «День без пластикового пакета», «Вихідні в стилі Zero Waste (нуль відходів)», сімейні фотоквести «Шукаємо ознаки весни у нашому парку». Це дозволяє перенести екологічні цінності із закладу освіти безпосередньо в мікросоціум родини.

Таким чином, теоретико-методологічні засади екологічної освіти дошкільників на сучасному етапі базуються на інтеграції нормативних вимог БКДО, діяльнісного підходу та принципів освіти для сталого розвитку. Трансформація дитини з пасивного об'єкта впливу на активного дослідника, який спільно з педагогом та батьками через гру, STREAM-технології та

проектну діяльність відкриває закони природи, забезпечує формування нової генерації з високим рівнем екологічної культури та свідомості.

*О.А. Димкевич, вихователь
закладу дошкільної освіти №5 (ясла-садок
комбінованого типу) Смілянської міської ради
Черкаської області*

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті представлено теоретичні аспекти організації дослідницької діяльності екологічного спрямування в закладі дошкільної освіти. Обґрунтовано її значення у формуванні екологічної компетентності, пізнавальної активності та відповідального ставлення до довкілля. Розкрито особливості реалізації міні-проектів у роботі з дітьми дошкільного віку.*

Згідно з вимогами Державного стандарту дошкільної освіти дитина дошкільного віку має виявляти інтерес і готовність до діяльності, що забезпечує пізнання природи і формування навичок доцільної поведінки; усвідомлювати зв'язки між рослинами і тваринами, встановлювати залежність об'єктів природи від екологічних факторів, демонструвати повагу до різних форм життя; одним із ключових результатів освітнього процесу є формування екологічно доцільної поведінки дитини.

Практика підтверджує, що просте повідомлення дітям готових знань про природу не забезпечує глибокого розуміння та усвідомленого ставлення до неї. Діти швидко запам'ятовують факти, але без власного досвіду вони не стають переконаннями. Саме тому в роботі з дошкільниками важливо надавати перевагу дослідницькій діяльності, яка дозволяє дитині діяти, перевіряти, спостерігати та робити висновки. Через особистий досвід маленьких відкриттів формується стійкий інтерес до природи та відповідальність за її збереження, що підтверджується дослідженнями сучасних науковців.

Природничо-екологічна компетентність дошкільника формується у різних видах і формах діяльності, зокрема – в дослідницькій. Задовольняючи свою допитливість, у процесі активної дослідницької діяльності, дитина, з одного боку, розширює своє уявлення про світ, а з іншого – починає оволодівати основними культурними формами пізнання – засобами диференціації та узагальнення досвіду, зокрема причинно-наслідковими і часовими відношеннями, що дозволяє пов'язувати окремі уявлення у цілісну картину світу. Крім цього, дослідницька діяльність розвиває у дитини увагу, мислення, мовлення, інтерес до навколишнього світу, спостережливість і вміння зосередитися.

Формуванню цих та інших природничо-екологічних компетентностей сприяють дослідницькі міні-проекти екологічного змісту, що реалізуються вихователями закладів дошкільної освіти протягом одного або кількох днів.

Дослідницька діяльність дітей ґрунтується на складанні педагогом і пропонуванні дітям проблемних завдань для пошуку рішення. Діти мають сприйняти вказану вихователем або самостійно визначену проблему, усвідомити її умови, спланувати етапи і засоби вирішення, проаналізувати успішність роботи на кожному етапі. Дослідницьке завдання вони розв'язують самостійно, а педагог лише корегує, за потреби, їхні дії. Дуже важливими є методичні вимоги К. Ушинського до організації дослідницької діяльності: вона повинна бути різноманітною, посиленою й неодмінно такою, що активізувала б роботу дитячої думки.

Етапи організації дослідницького міні-проєкту

1. Мотиваційний етап. На цьому етапі педагог створює проблемну ситуацію та зацікавлює дітей. Разом із дітьми формулюється запитання, на яке потрібно знайти відповідь. Наприклад:

- Чому зникають калюжі?
- Чому листя восени змінює колір?
- Хто живе на клумбі?

Діти висловлюють власні припущення – гіпотези.

2. Дослідницький етап. На цьому етапі діти проводять спостереження, експерименти, порівнюють результати. Педагог спрямовує діяльність дітей запитаннями, наприклад:

- Що ти помітив?
- Чому це відбувається?
- Що змінилося?

3. Аналітичний етап. Після завершення спостережень діти разом обговорюють результати. Вони навчаються аналізувати побачене та робити висновки.

4. Презентаційний етап. На завершальному етапі діти створюють колективний продукт: малюнки, аплікації, плакати, виставки виробів із природного матеріалу. Це допомагає закріпити отримані знання.

Педагогічні умови ефективної організації дослідницьких міні-проєктів. Результативність дослідницької діяльності залежить не стільки від складності дослідів, скільки від правильно створених педагогічних умов. Передусім це створення розвивального середовища. У групах необхідно облаштовувати куточки експериментування або «Міні-лабораторії», де діти мають вільний доступ до дослідження природних матеріалів, що відповідає принципу діяльнісного підходу.

Другою важливою умовою є позиція вихователя. Запитання стимулює розвиток мислення дошкільника, тому варто менше пояснювати й більше запитувати дітей, щоб пробуджувати в них цікавість і роботу думки.

Третьою умовою є емоційна підтримка. Позитивне підкріплення сприяє розвитку впевненості дитини у власних можливостях.

Якщо дитина самостійно спостерігала та експериментувала – знання стає для неї особистісно значущим.

Труднощі та шляхи їх подолання. Разом із позитивними результатами вихователі під час організації міні-проєктів екологічного змісту з дошкільниками стикаються з певними труднощами.

По-перше, не всі діти одразу готові формулювати припущення, отже уміння висувати гіпотези формується поступово.

По-друге, потребує уваги питання безпеки. Організація дослідницької діяльності має відповідати безпековим вимогам і віковим особливостям дітей. Діти мають знати і виконувати правила безпекової поведінки під час проведення досліджень і правильно взаємодіяти з об'єктами природи.

По-третє, дослідницька діяльність вимагає більше часу, ніж традиційне пояснення. Проте саме діяльнісний формат забезпечує глибше засвоєння знань.

Вплив дослідницької діяльності на розвиток особистості дитини. Аналіз результатів проведення міні-проєктів свідчить, що завдяки їх проведенню забезпечується не лише засвоєння дітьми екологічних знань, а й позитивні зміни в їх поведінці. Поступово діти

переносять дослідницький підхід у повсякденне життя. Це відповідає положенням Базового компонента щодо формування цілісного бачення світу і формування екологічно доцільної поведінки. Така діяльність формує екологічну свідомість, адже дитина починає усвідомлювати взаємозв'язки у природі і співвідносити наслідки впливу людини на природу.

Під час організації міні-проектів розвиваються також комунікативні уміння дітей. Діти разом визначають об'єкти для самостійного пошуку інформації про них, ініціюють пошук нової інформації разом із дорослими через книги, енциклопедії, відео. Під час обговорення результатів дослідів діти навчаються аргументувати власну думку, що сприяє їх мовленнєвому розвитку.

Важливо не демонструвати дослід самостійно, а створити проблемну ситуацію, починати з простого запитання, наприклад: «Як ви думаєте, що буде, якщо...?» Діти висловлюють різні припущення, інколи несподівані. І саме в цей момент виникає справжній інтерес.

Коли під час роботи з водою діти визначають її прозорість, здатність розчиняти речовини, змінювати колір і смак, вихователь не дає готових пояснень, а пропонує дітям перевірити свої здогадки. Найбільший ефект має момент, коли дитина самостійно говорить: «Вода солодка, бо цукор розчинився». У такі chvíли видно, як формується причинно-наслідкове мислення. Діти не просто повторюють слова вихователя, а пояснюють явище.

В дослідах з піском, під час порівняння сухого і вологого матеріалу, через практичну дію – стиснути, пересипати, зліпити – діти найкраще пізнають властивості природних об'єктів. Коли діти самі спостерігають, як мокрий пісок тримає форму, а сухий розсипається, додаткові пояснення вихователя вже не потрібні. Висновок вони формують самостійно.

Особливий інтерес викликає у дітей дослідження властивостей магніту, які вони самі перевіряють. Вихователю достатньо лише спрямовувати їхні дії запитаннями.

Можна стверджувати, що саме такі досліді формують упевненість дитини у власних пізнавальних можливостях. Діти відчувають себе дослідниками.

Інтеграція дослідницької діяльності в освітній процес. Дослідницька діяльність під час проведення міні-проектів інтегрується в різні види активності. Такий підхід відповідає інтегрованому характеру дошкільної освіти. Інтеграція в мовленнєву, художньо-продуктивну діяльність та гру забезпечує комплексний розвиток особистості, як от:

- у мовленнєвому розвитку – через складання розповідей про результати дослідів;
- у художньо-продуктивній діяльності – через зображення природних явищ, виготовлення пам'яток, плакатів;
- у грі – через сюжетно-рольові ігри на кшталт «Юні дослідники»;
- в іншій діяльності – через систематичні спостереження.

Такий підхід забезпечує цілісність освітнього процесу й відповідає рекомендаціям щодо інтегрованого характеру дошкільної освіти.

Перспективи подальшої роботи. Результативній діяльності вихователя щодо екологічної освіти дошкільників сприяє широка тематика міні-проектів, включення в них встановлення зв'язків між агрегатним станом води і температурою, дослідження умов розвитку рослин, дослідження взаємозв'язків у природі, розпізнавання причин змін у природі, вивчення метеорологічних явищ і т. ін.

Доцільно активно залучати батьків дітей до організації міні-проектів, до дослідницької діяльності через спільні спостереження вдома. Коли родина підтримує дитячу допитливість, результат значно посилюється.

Поступово діти починають переносити дослідницький підхід у повсякденне життя. Вони ініціюють спостереження під час прогулянок, порівнюють явища природи, роблять припущення.

Упровадження дослідницьких міні-проектів екологічного змісту в освітньому процесі є ефективним засобом формування природничо – екологічної компетентності дошкільників.

Через власний досвід відкриття дитина краще розуміє явища природи, розвиває мислення та усвідомлює необхідність відповідального ставлення до природного довкілля.

В.В. Гончар, вихователь
центру розвитку дитини «Сонечко»
селища Драбів Драбівської селищної ради
Черкаської області

ЗМІНЮЄМО СВІТ РАЗОМ: ЯК ЕФЕКТИВНО СОРТУВАТИ СМІТТЯ

***Анотація.** Сортування сміття – ключовий елемент сталого розвитку, що передбачає розділення відходів для переробки, збереження природних ресурсів та зменшення забруднення. В статті описано форми роботи для ознайомлення дітей із правилами сортування сміття. Проаналізовані всі види сміття і як правильно підготувати його для сортування та переробки. Розглянуто аспекти сортування сміття, як ефективного інструменту покращення екологічної ситуації.*

Протягом життя люди використовують і споживають багато речей і продуктів. Коли людині вже ці речі стають не потрібні (використані, зламані, застарілі, порвані, пошкоджені), то це і є сміття, яке людина намагається позбутися. Найбільше органічних відходів, які не підлягають переробці, їх вивозять на сміттєзвалища. А ще краще робити з цих відходів компост. Компост – це добриво для рослин. Але це можуть робити тільки господарі своїх будинків. А є сміття, яке можна здати на переробку.

Що таке переробка сміття? Переробка сміття – це процес перетворення відходів, які не викинули на смітник, а посортували і здали для використання вдруге.

Що можна здавати на переробку? Скло, папір, пластик, метал, одяг. Переробка такого сміття не лише збереже довкілля, а й дозволить отримати прибуток.

Найперша та найважливіша причина для сортування сміття – зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище. Сортування допомагає зменшити кількість відходів, які знаходяться на сміттєзвалищі, завдяки їх подальшій утилізації. Без цього сміття буде накопичуватись, адже для його розкладання потрібно багато часу. Відходи – цінний матеріал, який може приносити країні прибуток.

В нашій країні вже накопичилось багато сміття. І проблема в тому, що в нас немає сучасних сміттепереробних заводів, які могли б переробляти відходи в електроенергію. Єдиний сміттепереробний завод працює в Києві, але він старий, не модернізований і не осучаснений. В Україні планують побудувати сміттепереробні заводи в Житомирі, Києві, Львові та Хмельницькому.

За кордоном працює багато сміттепереробних заводів, які виробляють енергію, цим зменшують кількість відходів і бережуть свою країну, своє місто, своє життя. У цих країнах впроваджено роздільне збирання побутових відходів. Сміття сортують в окремі ємкості різних кольорів. Кольори контейнерів можуть відрізнятися у різних країнах, але це не змінює важливості цього процесу. Папір – синій контейнер. Скло – зелений. Пластик – жовтий або оранжевий. Небезпечні предмети, які не придатні до переробки – червоний. Органіка – чорний

або коричневий. Крім того, в багатьох країнах є пункти прийому, куди люди можуть самі принести скло, папір, метал чи одяг для переробки. Існують також автоматичні пункти самообслуговування, які називаються фандомати. Фандомати за гроші приймають пластикові пляшки, алюмінієві банки.

Україна робить лише перші кроки до сталого розвитку. Дуже хочеться, щоб у нас в Україні виділялися кошти для створення умов сортування та переробки сміття. Щоб будувалися сміттєпереробні заводи, які зменшать накопичення сміття, отруєння ґрунту та повітря. Ми хочемо, щоб наша Україна була чиста і не засмічена. Від цього залежить наше здоров'я і наше життя.

Перш ніж вчити дітей сортувати сміття, потрібно познайомити дітей з матеріалами, які є ресурсами для виготовлення різних речей. На заняттях, під час бесід, на практиці, під час ігор, потрібно вчити дітей розпізнавати матеріали, з яких виготовлені речі.

Наприклад:

- посуд дитячий – пластик, метал;
- машинки – пластик, метал, дерево, резина;
- книги, коробки – картон, папір.

Коли діти знатимуть, що із чого зроблено, то вони зможуть правильно сортувати сміття. Це дуже важливо.

Як правильно сортувати? Коли діти знають що із чого зроблено, ми починаємо вчити розрізняти кольорові контейнери: куди і що викидати. Кожен колір контейнера підписаний і може бути з малюнками, чи позначками. Щоб легше зрозуміти куди що викидати. Коли діти запам'ятають для чого кожен кольоровий контейнер, починаємо знайомити дітей з правилами, як правильно приготувати сміття, що буде перероблятися, для сортування чи здавання в пункт прийому.

Перше – це помити ємності, які будемо здавати. Це можуть бути пляшки зі скла або пластику, коробки із кремів, ємності з-під шампуні чи рідкого мила, і т.д. Потрібно помити та зняти всі паперові наклейки. Потім висушити. Тільки тоді можна здавати.

Скло не можна викидати ніколи в звичайні контейнери. Якщо нема зеленого сміттевого контейнера для скла, то потрібно поставити збоку біля сміттевого контейнера всі скляні пляшки. Ще скляну тару можна здавати у спеціальні пункти прийому та отримувати за них гроші. Є пункти де приймають склобій. Це все йде на повторне використання або переробку.

До паперових відходів можна викидати вироби з паперу, коробки, упаковки, старі зошити, книги, Tetra-Pak від соків, молока. Це все називається макулатура. Є пункти прийому макулатури, де можна здати і отримати гроші. Макулатура йде вся на переробку.

Найбільше викидають в сміття пластик. На сміттєзвалищах пластик розкладається сотні років. Тому потрібно відповідально поставитись до сортування пластикового сміття, яке піде на переробку, і не буде засмічувати гектари ґрунту, повітря та підземні води. Пластикові вироби також потрібно підготувати для сортування. Миємо та очищаємо всі ємності: з-під кремів, різних косметичних засобів, пляшки з під води стискаємо, випускаючи повітря, щоб зменшились в об'ємі. Кришки можна окремо збирати і здавати. Пластик іде на переробку повторно, і використовується в різних галузях. З нього виготовляють вуличні меблі, деталі для автомобілів, спортивні товари, труби, плитку, каналізаційні люки, і ще дуже багато товарів. В наш час найбільше товарів виготовляється із пластику. Пластик нам потрібен. Він одночасно і корисний і шкідливий. Ми можемо обмежити використання пластику, а саме: купляти

багаторазові пляшки для води, на пікніки, на природу брати паперові стаканчики, тарілки, або звичайний керамічний або металевий багаторазовий посуд.

Поліетилен – це вид пластику. Потрібно пояснювати дітям і вчити їх, що поліетилен розкладається в ґрунті довго, і по можливості потрібно від нього відмовлятися, або хоча б зменшувати його використання в нашому житті. Це означає, що в магазин за покупками можна ходити не з пакетами, а екосумками, торбинками, мішечками, сітками. Нам потрібно вчити дітей запаковувати товари в паперові пакети, екопакети та екосумки. Так ми збережемо природу, буде менше сміттєзвалищ, і збережемо себе та інших людей.

Металеві предмети, які вже не потрібні, зламані можна теж здавати на переробку. У пунктах прийому приймають вироби з різних видів металу. Якщо просто викидати металеві предмети, які вже не потрібні, їх викидають у червоні контейнери.

Органічні відходи – це харчові відходи, які єдині перегнивають і не приносять шкоду, а навпаки, лише користь.

Дітям про це обов'язково потрібно розповідати в бесідах і в повсякденному житті, що харчові відходи в містах, хто живе в квартирах, можуть виносити тільки в сміттєві контейнери. А люди, які живуть в своїх будинках, із органічних відходів роблять компост. Компост – це органічні відходи, які пресують в одному місці, перегнивають і стають добривом. І це добриво використовують при посадці дерев, кущів, інших рослин на городі.

З переробленого сміття наші волонтери роблять окопні свічки для захисників. Для цього ми збираємо жестиані банки, картон, та ін.

Окрему увагу слід приділити одягу. Пошкоджений, зношений, малий чи застарілий одяг теж стає сміттям. Існують спеціальні контейнери для одягу. Одяг з контейнерів сортується і в залежності від якості направляється або для тих хто в скруті, або в притулки для тварин.

Але є і небезпечні відходи (батарейки, ртутні лампи, термометри та інші небезпечні предмети) які заборонено викидати на сміттєзвалище. Їх здають окремо в спеціалізовані контейнери або приймальні пункти. Для них діють правила утилізації.

Ви бачите скільки видів сміття існує, тому наше з вами завдання навчити дошкільників берегти природу, не засмічувати її, сортувати сміття, бережно використовувати ресурси, очищати природу. Саме така природодоцільна поведінка і допоможе зберегти природу для майбутніх поколінь.

Я.О. Литовка, вихователь
Золотоніського закладу дошкільної
освіти (ясла-садок) «Калинка»
Золотоніської міської ради
Черкаської області

ПРАКТИЧНА ЕКОЛОГІЯ В СТИЛІ STEM: ЗРОЗУМІТИ ПРИРОДУ ЧЕРЕЗ ДІЮ

Анотація. У статті обґрунтується інтеграція STEM-технологій в освітній процес закладу дошкільної освіти, як засобу формування екологічної культури дитини. Пояснюється необхідність використання практичних експериментів для пояснення природо-наукових явищ складного рівня та пропонуються сюжети комплексних занять. Особливу увагу приділено формуванню екологічної свідомості дитини засобами пізнавальної дослідницької діяльності та «навчання через дію».

Сучасний світ вимагає від освіти нових підходів, які б готували дитину до життя в умовах стрімкого технологічного прогресу та екологічних викликів. Традиційні методи вивчення природи вже не в повній мірі задовольняють пізнавальні потреби «цифрового покоління» дошкільників. Тому ідея інтеграції STEM-освіти (Science, Technology, Engineering, Mathematics) до екологічного спрямування є першочерговим завданням для педагогів ЗДО. STEM- підхід дає можливість дитині не просто милуватися природою, а усвідомлювати як вона працює, взаємодіяти з нею безпосередньо – діяти й експериментувати.

На думку науковців, розв'язання притаманних сучасному суспільству екологічних проблем можливе лише за умови зміни поведінки людини, її ціннісних орієнтирів, формування в підростаючого покоління особливого екологічного мислення, яке передбачає розуміння суті взаємозв'язків між людиною та природою та усвідомлення власної відповідальності кожного за збереження планети в цілому. Розв'язання поставлених завдань є ефективним лише за тієї умови, що екологічне виховання буде здійснюватися з юного віку.

З огляду на екологічну ситуацію в сучасному світі, екологічна компетентність та екологічна культура стають умовою виживання людства. Насамперед означена проблема стосується виховання підростаючого покоління. Тож постає завдання провадити формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, розвивати індивіда, який знає як існувати в гармонії з навколишнім середовищем, бути його частиною, для якого основою життєдіяльності є дбайливе ставлення до природи, вже з юних років.

Актуальність проблеми екологічного виховання в умовах сьогодення посилюється впливом збройної агресії, техногенних катастроф, забруднень природного середовища і здоров'я населення. Глобальні кліматичні зміни, виснаження природних ресурсів і постійний антропогенний тиск на екосистеми вимагають осмислення нової парадигми з молодого покоління, починаючи з дитячого садка. Традиційний спосіб знайомлення дітей зі світом природи, який ґрунтувався на наслідуванні та активному спогляданні, вимагає перетворення. Сучасна дитина – це «цифровий абориген», який прагне динаміки для взаємодії та розуміння прихованих механізмів світу. Та саме тому впровадження STEM-технологій (Science, Technology, Engineering, Mathematics) у систему екологічної освіти сприяє формуванню екологічної компетентності.

Методика STEM дозволяє подолати фрагментарність знань, поєднуючи природничий компонент з інженерним проектуванням, математичними розрахунками та використанням сучасних технологій. В основі такого підходу лежить принцип «навчання через дію», де екологія перестає бути набором заборон («не ламай», «не сміти») і стає живою наукою про взаємозв'язки. Головна мета впровадження STEM-технологій у ЗДО (ясла-садок) «Калинка» – перетворити дитину з пасивного слухача на активного дослідника, який здатний аналізувати природні явища, моделювати ситуації та шукати шляхи вирішення певної екологічної ситуації.

Прості досліді у рамках STEM-освіти дозволяють розвінчати міфи про складні явища природи. Для дитини дошкільного віку такі узагальнені поняття, як «атмосфера», «фільтрація», «енергія» залишаються абстрактними і неосмисленими, адже дитина не може їх ні побачити, ні доторкнутися. Коли вихованець власноруч конструює модель вітряка або власноруч виготовляє фільтр для очищення води, він у комплексі реалізує шлях освоєння від поверхневого візуального спостереження до всебічного пізнання процесу. Це зміцнює глибоку емоційну прив'язку до природи: ми захищаємо те, що розуміємо і в що вкладали власні зусилля.

Ця стаття ставить за мету познайомити з методичним алгоритмом застосування STEM-досліджень в екологічному вихованні, проаналізувати особливості їх впливу на формування критичного мислення дошкільнят та запропонувати практичні кейси зі своєї практики, що були успішно апробовані у роботі закладу.

Екологічне виховання в стилі STEM базується на принципі «я це зробив – я це зрозумів». На відміну від класичного заняття, де вихователь пояснює явище, STEM-підхід передбачає створення проблемної ситуації, де дитина стає маленьким науковим генієм.

Впровадження STEM-освіти в екологічне виховання дошкільників у ЗДО «Калинка» базується на впровадженні чотирьох ключових областей. Це дозволяє дитині не просто отримувати готові знання, а самостійно конструювати свою картину світу через критичне мислення та експеримент. На відміну від класичного заняття, де вихователь є головним джерелом інформації, у STEM-проєкті педагог виступає наставником-координатором дитячого дослідження.

Етапи впровадження екологічного STEM-проєкту:

1. *Етап спостереження та запитання.* Виявлення екологічної проблеми (наприклад, чому зів'яла квітка або звідки береться сміття в річці).
2. *Етап гіпотез.* Діти висувують припущення («рослині темно», «воду забруднив завод»).
3. *Етап дії.* Проведення самого експерименту.
4. *Етап аналізу та висновку.* Порівняння результатів та обговорення того, як ми можемо допомогти природі.

Розглянемо практичну реалізацію цього підходу на прикладі конкретних дослідів, впроваджених у ЗДО «Калинка».

Дослід № 1. «Фільтрувальна станція: рятуємо мешканців ставка» Для того, щоб дитина зрозуміла який складний процес очищення води, ми пропонуємо проведення STEM-експерименту, що включає в собі біологію та інженерне конструювання.

- Діти самостійно конструюють фільтр з пластикової пляшки, вирішуючи, у якій послідовності викладати шари: вату, активоване вугілля, пісок та гравій.
- Спостерігають за тим, як брудна вода (суміш землі та олії) проходить крізь шари, залишаючи сміття на фільтрах.
- Вимірювання часу очищення та порівняння чистоти води «до» та «після». Цей дослід наочно демонструє, що очистити воду набагато складніше, ніж її забруднити та виховує бережливе ставлення до водних ресурсів.

Дослід № 2 «Як дихає листок? Таємне життя рослин» Діти дошкільного віку ще не розуміють, що таке газообмін в рослинах. STEM-підхід дозволяє побачити кисень на власні очі.

- Свіжий зелений листок занурюється у воду та ставиться на сонячне підвіконня. За годину діти за допомогою лупи спостерігають появу маленьких бульбашок на поверхні листка.
- Використання збільшувальних приладів для фіксації результату.
- Діти роблять висновок, що рослина – це живий організм, який «дихає» і дарує повітря нам, а також, що знищення рослин призводить до зникнення кисню, який є надзвичайно важливим для життя людини.

Дослід № 3 «Сила невидимого велетня: як приборкати вітер». Вітер – це природне явище, яке дитина відчуває щодня, але не може побачити. У межах STEM- підходу важливо

показати, що енергія руху повітря може приносити користь, закладаючи основу для збирання інших джерел енергії та важливість чистої екології.

Питання: «Як вітер може допомогти нам працювати? Чи може він підняти вантаж або крутити колесо?»

Обладнання: паперові стаканчики та дерев'яні палички (шпажки), кольоровий цупкий папір, нитка та легкий кошик (з кришечки від пляшки), фен (для моделювання сильного вітру в приміщенні).

Послідовність дій (STEM-процес):

- Інженерне конструювання: Діти створюють модель вітряка (пропелера) з паперу. Головне завдання – закріпити лопаті так, щоб вони почали обертатися від потоку повітря. На вісь вітряка прив'язується нитка, на кінці якої закріплений «кошик».
- Наука: Дослідження залежності: чим сильніше ми дуємо на лопаті (або чим ближче підносимо фен), тим швидше крутиться вітряк і тим вище піднімається кошик, намотуючи нитку на вісь.
- Математика: Вимірювання вантажопідйомності. Скільки дрібних намистин або скріпок зможе підняти наш вітряк? Чи залежить це від розміру лопатей?
- Технології: Порівняння саморобного вітряка із зображеннями сучасних вітрових електростанцій. Обговорення того, як великі «млини» дають світло в наші домівки, не забруднюючи повітря димом.

Через цей дослід діти усвідомлюють, що природа – це не лише краса, а й потужна сила, яку людина може використовувати розумно. Замість того, щоб спалювати вугілля та забруднювати небо, ми можемо «товаришувати» з вітром. Такий підхід формує у дошкільнят первинні уявлення про сталий розвиток та енергоефективність.

Впровадження таких проєктів у роботу нашого закладу показала, що діти, які активно проводять дослід, проявляють більше любові до природи. Вони не просто знають правила поведінки в довкіллі, вони розуміють наслідки своїх дій. У STEM-екології немає «неправильного» результату – кожен дослід є джерелом нової інформації та поштовхом до критичного мислення.

Підбиваючи підсумки дослідження впровадження STEM-технологій в екологічну освіту дошкільників у ЗДО (ясла-садок) «Калинка», можна стверджувати, що практична екологія в стилі STEM є одним із найперспективніших напрямів сучасної дошкільної педагогіки. Перехід від пасивного споглядання природи до активного моделювання та експериментування дозволяє дитині не лише засвоювати готові факти, а й самостійно виявляти причинно-наслідкові зв'язки у навколишньому світі.

Проведені нами досліді («Фільтрувальна станція», «Дихання листка», «Енергія вітру») довели, що складні природні явища стають доступними для розуміння дошкільнят, якщо вони подані через «дію». Завдяки суміші, інженерії та математики діти розуміють, що світ це місце, де люди є розумні союзники і охоронці нашої планети в цілому.

Практичний досвід роботи показав, що впровадження STEM-підходу сприяє розвитку таких ключових навичок XXI століття, як критичне мислення, креативність, комунікація та командна співпраця. Під час групових досліджень діти вчаться формулювати гіпотези, приймати спільні рішення та не боятися помилок, сприймаючи їх як необхідний етап наукового пошуку. Важливою складовою успіху є також використання цифрових технологій як інструменту фіксації змін, що робить процес навчання сучасним та привабливим для нового покоління вихованців.

Екологічне виховання через STEM-дію має пролонгований ефект. Знання, здобуті шляхом власноруч сконструйованого вітряка чи очищеної склянки води, закладають міцний фундамент відповідального ставлення до ресурсів планети. Ми переконані, що формування екологічної свідомості у дошкільному дитинстві є запорукою виховання майбутнього громадянина, здатного до сталого розвитку та збереження біосфери. Перспективи подальшої роботи вбачаємо у розширенні спектру STEM-проектів, залученні батьківської спільноти до створення домашніх еко-лабораторій та інтеграції екологічного змісту в усі сфери життєдіяльності дитини в закладі дошкільної освіти.

Практична екологія в стилі STEM перетворює навчання на захопливу гру. Використання простих дослідів допомагає дошкільникам усвідомити складні взаємозв'язки в природі. Завдяки «дії» знання стають переконаннями, а дослідницькі навички, здобуті в дитинстві, закладають фундамент відповідального громадянства та екологічної грамотності.

*Н.А. Лук'яненко, вихователь
центру розвитку дитини «Сонечко»
селища Драбів Драбівської селищної ради
Черкаської області*

ЗНАЧЕННЯ STEM-ДОСЛІДІВ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНЯТ

***Анотація.** У статті розглянуто використання STEM-методики у процесі екологічного виховання дошкільнят та прості досліді, як ефективний метод розвитку пізнавальної активності дітей та формування основ екологічної освіти.*

У сучасних умовах розвитку суспільства особливого значення набуває формування екологічної культури та відповідального ставлення людини до навколишнього середовища. Проблеми забруднення повітря, води та ґрунтів, зменшення біорізноманіття, зміна клімату та нераціональне використання природних ресурсів потребують усвідомлення та активної участі кожної людини у їх вирішенні. Саме тому екологічна освіта і виховання мають розпочинатися з раннього віку, коли закладаються основи світогляду, моральних цінностей та ставлення до природи.

Дошкільний вік є особливо сприятливим періодом для формування первинних уявлень про природу та взаємозв'язки між людиною і довкіллям. Діти цього віку характеризуються природною допитливістю, прагненням до пізнання навколишнього світу, бажанням спостерігати, експериментувати та ставити запитання. Саме через безпосередній досвід, практичну діяльність і власні спостереження дошкільнята найкраще засвоюють нові знання та формують уявлення про природні явища.

Одним із сучасних педагогічних підходів, що сприяє розвитку дослідницьких здібностей дітей, є STEM-освіта. Вона передбачає інтеграцію природничих наук (Science), технологій (Technology), інженерії (Engineering) та математики (Mathematics) у процесі навчання та пізнавальної діяльності. Основна мета STEM-підходу полягає у формуванні у дітей здатності досліджувати навколишній світ, аналізувати явища природи, робити висновки та застосовувати отримані знання на практиці.

У контексті дошкільної освіти STEM-технології реалізуються через ігрову діяльність, спостереження, досліді та прості експерименти з природними матеріалами. Така діяльність допомагає дітям зрозуміти основні властивості води, повітря, ґрунту, рослин і живих організмів, а також побачити взаємозв'язки між різними природними процесами. Простота та

доступність дослідів дозволяє використовувати їх у повсякденній освітній діяльності закладів дошкільної освіти.

Використання простих дослідів під час ознайомлення дітей із природою сприяє розвитку їхнього пізнавального інтересу, мислення, спостережливості та уяви. Дошкільнята вчать ставити запитання, висувати припущення, порівнювати результати та робити елементарні висновки. Водночас у дітей формується дбайливе ставлення до природи та усвідомлення її значення для життя людини.

Таким чином, використання STEM-методики у процесі екологічного виховання дошкільнят є ефективним засобом розвитку пізнавальної активності дітей та формування основ екологічної культури. Саме тому дослідження можливостей використання простих експериментів для пояснення природних явищ у роботі з дітьми дошкільного віку є актуальним і важливим завданням сучасної педагогіки.

Використання STEM-підходу у роботі з дітьми дошкільного віку має свої специфічні особливості, оскільки пізнавальна діяльність дошкільнят значною мірою базується на практичному досвіді, емоційному сприйнятті та ігровій діяльності. Діти цього віку найкраще засвоюють нову інформацію через безпосереднє спостереження, експериментування та активну взаємодію з навколишнім середовищем. Саме тому одним із найефективніших методів реалізації STEM-підходу у закладах дошкільної освіти є проведення простих дослідів і експериментів.

Дослідницька діяльність допомагає дітям не лише отримувати нові знання, але й самостійно відкривати закономірності природних явищ. У процесі проведення дослідів дошкільнята мають можливість досліджувати властивості води, повітря, ґрунту, рослин та інших природних об'єктів. Такі експерименти сприяють розвитку пізнавальної активності, спостережливості та допитливості дітей.

Важливою особливістю проведення STEM-дослідів у дошкільному віці є їхня простота та доступність. Для експериментів зазвичай використовуються звичайні побутові матеріали: вода, пісок, камінці, листя, пластикова тара, папір, природні матеріали. Це дозволяє організовувати дослідницьку діяльність без складного обладнання та створює можливість для проведення дослідів у повсякденній діяльності дітей.

Крім того, проведення дослідів допомагає дітям навчитися порівнювати та аналізувати результати. Наприклад, під час експерименту з визначення того, які предмети тонуть, а які плавають, діти можуть порівнювати різні матеріали та робити висновки щодо їхніх властивостей. Аналогічно під час дослідів із пророщуванням насіння дошкільнята можуть спостерігати, як змінюється рослина залежно від умов середовища.

Особливу роль відіграють досліди, які пов'язані з природними явищами. Наприклад, експерименти з водою допомагають дітям зрозуміти процеси випаровування, замерзання та танення. Досліди з повітрям демонструють, що повітря існує навіть тоді, коли його не видно. Дослідження росту рослин формує у дітей уявлення про значення води, світла та ґрунту для життя рослин.

Важливим аспектом використання STEM-дослідів є також розвиток мовлення дітей. Після проведення експерименту вихователь організовує обговорення, під час якого діти описують свої спостереження, висловлюють власні припущення та роблять висновки. Така діяльність сприяє розвитку зв'язного мовлення та комунікативних навичок.

Крім того, дослідницька діяльність допомагає формувати у дошкільнят дбайливе ставлення до природи. Коли діти самостійно спостерігають за ростом рослин, змінами у воді

або станом ґрунту, вони починають краще усвідомлювати важливість природних ресурсів та необхідність їх збереження.

Таким чином, використання простих дослідів у межах STEM-підходу створює сприятливі умови для розвитку пізнавальної активності дошкільнят, формування дослідницьких навичок та розвитку екологічної свідомості. Завдяки практичній діяльності діти отримують можливість самостійно відкривати нові знання про навколишній світ і формувати позитивне ставлення до природи.

Екологічне виховання дітей дошкільного віку є важливою складовою сучасної дошкільної освіти. Саме в цей період формуються перші уявлення дитини про природу, її цінність та необхідність бережливого ставлення до навколишнього середовища. Ефективним засобом формування таких уявлень є використання простих дослідів і експериментів, які дозволяють дітям безпосередньо взаємодіяти з природними об'єктами та явищами.

Особливістю дошкільного віку є те, що діти найкраще засвоюють нові знання через власний практичний досвід. Просте пояснення природних процесів часто є недостатнім для повного розуміння дітьми явищ, що відбуваються у навколишньому середовищі. Саме тому проведення дослідів допомагає зробити навчальний процес більш наочним, зрозумілим та цікавим. Під час експериментування діти можуть спостерігати зміни, які відбуваються з водою, ґрунтом, рослинами або повітрям, і на основі власних спостережень робити елементарні висновки.

Використання простих дослідів сприяє розвитку пізнавального інтересу дошкільнят. Діти із захопленням беруть участь у дослідницькій діяльності, адже вона має ігровий характер та дозволяє їм відчути себе справжніми дослідниками. Під час проведення експериментів дошкільнята ставлять запитання, висловлюють власні припущення та прагнуть дізнатися, чому відбувається те чи інше явище. Така діяльність стимулює розвиток мислення, уваги та спостережливості.

Важливою стороною використання дослідів є розвиток дослідницьких навичок дітей. У процесі експериментування дошкільнята вчать спостерігати, порівнювати результати, визначати причинно-наслідкові зв'язки та робити прості узагальнення. Наприклад, під час дослідження росту рослин діти можуть спостерігати, як змінюється рослина залежно від кількості води або світла. Такі спостереження допомагають сформувати уявлення про взаємозв'язок між живими організмами та умовами середовища.

Крім пізнавального значення, прості досліді мають важливе виховне значення. У процесі дослідницької діяльності у дітей формується дбайливе ставлення до природи. Спостерігаючи за ростом рослин або досліджуючи властивості води та ґрунту, дошкільнята починають усвідомлювати важливість природних ресурсів для життя людини та інших живих організмів. Це сприяє формуванню основ екологічної культури та відповідального ставлення до довкілля.

Отже, використання простих дослідів у процесі екологічного виховання дошкільнят має важливе освітнє, розвивальне та виховне значення. Завдяки експериментуванню діти отримують можливість безпосередньо взаємодіяти з природою, краще розуміти її явища та усвідомлювати необхідність її збереження. Така діяльність сприяє формуванню основ екологічної культури, розвитку пізнавальної активності та підготовці дітей до подальшого навчання.

Приклади простих STEM-дослідів для дошкільнят. Використання простих експериментів є ефективним способом ознайомлення дітей дошкільного віку з природними

явищами. Такі досліди повинні бути безпечними, наочними та зрозумілими для дітей. Під час проведення експериментів вихователь допомагає дітям спостерігати за процесами, ставити запитання та робити елементарні висновки.

Дослід 1. «Подорож краплинки» (кругообіг води)

Мета досліду – ознайомити дітей з процесами випаровування та конденсації води.

Обладнання: прозора банка, гаряча вода, тарілка, кубики льоду.

Хід досліду. У банку наливають гарячу воду та накривають її тарілкою, на яку кладуть кубики льоду. Через деякий час на внутрішній стороні тарілки з'являються краплинки води.

Пояснення для дітей. Вода перетворюється на пару, піднімається вгору, а потім знову перетворюється на краплинки. Так у природі утворюється дощ.

Дослід 2. «Чистимо воду»

Мета – показати дітям, як можна очищувати воду.

Обладнання: пластикова пляшка, вата, пісок, камінці, брудна вода.

Хід досліду. У перевернуту пластикову пляшку шарами кладуть вату, пісок і камінці. Потім через цей фільтр пропускають брудну воду.

Результат. Вода стає чистішою. Дітям пояснюють, що в природі ґрунт також очищує воду.

Дослід 3. «Чим дихає рослина»

Мета – показати дітям, що рослини беруть участь у природних процесах.

Обладнання: листок рослини, прозорий пакет.

Хід досліду. На листок рослини обережно надягають прозорий пакет і залишають на деякий час. Через певний час у пакеті з'являються краплинки води.

Пояснення. Рослини виділяють вологу та беруть участь у природному кругообігу води.

Дослід 4. «Повітря навколо нас»

Мета – показати дітям, що повітря існує, навіть якщо його не видно.

Обладнання: склянка, серветка, миска з водою.

Хід досліду. У склянку кладуть серветку та перевертають її догори дном у миску з водою. Серветка залишається сухою.

Пояснення. У склянці є повітря, яке не дозволяє воді потрапити всередину.

Дослід 5. «Що плаває, а що тоне»

Мета – ознайомити дітей із властивостями предметів.

Обладнання: миска з водою, різні предмети (камінчик, листок, дерев'яна паличка, пластикова іграшка).

Хід досліду. Діти по черзі опускають предмети у воду та спостерігають, які з них плавають, а які тонуть.

Результат. Діти роблять висновок, що різні матеріали поведуться у воді по-різному.

Дослід 6. «Як росте рослина»

Мета – показати дітям умови росту рослин.

Обладнання: насіння квасолі або пшениці, вата, вода, прозора баночка.

Хід досліду. У банку кладуть вату, змочують її водою та кладуть насіння. Через кілька днів діти спостерігають появу паростків.

Результат. Діти дізнаються, що для росту рослинам потрібні вода, світло та тепло.

Дослід 7. «Веселка у склянці»

Мета – ознайомити дітей із кольорами та розчиненням речовин.

Обладнання: кілька склянок із водою, харчові барвники або кольоровий сироп.

Хід досліду. У кожному склянці додають барвник різного кольору. Потім обережно переливають воду шарами.

Результат. Діти спостерігають утворення різнокольорових шарів.

Дослід 8. «Магія повітряної кульки»

Мета – продемонструвати силу повітря.

Обладнання: повітряна кулька, легкі предмети (пір'їнка, папірець).

Хід досліду. Діти надувають кульку та випускають з неї повітря на легкі предмети.

Результат. Предмети рухаються під дією повітряного потоку.

Такі прості експерименти сприяють розвитку у дітей пізнавального інтересу, спостережливості та дослідницьких навичок. Крім того, вони допомагають дошкільнятам зрозуміти природні явища у доступній та цікавій формі.

Використання STEM-підходу у роботі з дітьми дошкільного віку має значні педагогічні переваги, оскільки поєднує різні види діяльності та сприяє всебічному розвитку дитини. Інтеграція природничих знань, елементів технологій, інженерного мислення та математичних уявлень дозволяє організувати навчальний процес у цікавій, доступній і практичній формі.

Однією з головних переваг STEM-підходу є розвиток пізнавальної активності дітей. Дошкільнята за своєю природою є допитливими та прагнуть досліджувати навколишній світ. Проведення дослідів, експериментів і спостережень дозволяє задовольнити цю природну потребу у пізнанні. Діти активно беруть участь у дослідницькій діяльності, ставлять запитання, висувують припущення та прагнуть знайти пояснення різним природним явищам.

Ще однією важливою перевагою STEM-методики є розвиток логічного та критичного мислення. У процесі проведення дослідів діти вчаться аналізувати результати, порівнювати різні явища та встановлювати прості причинно-наслідкові зв'язки. Наприклад, спостерігаючи за ростом рослин, дошкільнята можуть зрозуміти, що для їхнього розвитку необхідні вода, світло та тепло. Такий досвід допомагає дітям формувати початкові уявлення про закономірності природних процесів.

Використання STEM-підходу також сприяє розвитку творчості та уяви дітей. Під час дослідницької діяльності дошкільнята можуть пропонувати власні ідеї, ставити експерименти та висувати припущення щодо результатів. Така діяльність стимулює творчий підхід до пізнання та формує інтерес до наукових досліджень.

Крім того, STEM-технології позитивно впливають на розвиток мовлення та комунікативних навичок дітей. У процесі спільної діяльності дошкільнята обговорюють результати дослідів, діляться своїми спостереженнями та висловлюють власні думки. Це сприяє розвитку зв'язного мовлення, збагаченню словникового запасу та формуванню навичок співпраці.

Ще однією важливою перевагою STEM-підходу є формування у дітей дослідницьких навичок. Дошкільнята вчаться спостерігати за природними явищами, проводити прості експерименти, робити припущення та перевіряти їх на практиці. Такий досвід формує основу для подальшого навчання у школі та розвитку наукового мислення.

Не менш важливим є й виховний аспект використання STEM-технологій. Під час дослідження природних явищ у дітей формується дбайливе ставлення до природи та розуміння важливості її збереження. Дошкільнята починають усвідомлювати взаємозв'язок між людиною і довкіллям, що сприяє формуванню основ екологічної культури.

Таким чином, використання STEM-підходу у роботі з дошкільнятами сприяє комплексному розвитку дітей, формуванню пізнавальної активності, розвитку мислення,

творчості та комунікативних навичок. Завдяки практичній дослідницькій діяльності діти отримують можливість краще пізнавати навколишній світ і формувати відповідальне ставлення до природи.

Отже, проведення дослідження дозволяє зробити висновок про те, що використання STEM-методики у процесі екологічного виховання дітей дошкільного віку є ефективним і перспективним напрямом сучасної освіти. Інтеграція природничих знань, елементів технологій, інженерного мислення та математичних уявлень сприяє комплексному розвитку дитини та формує основу для подальшого пізнання навколишнього світу.

Проведення простих експериментів допомагає розвивати у дошкільнят пізнавальну активність, спостережливість, допитливість та вміння робити елементарні висновки. Діти вчаться ставити запитання, висувати припущення, порівнювати результати та обговорювати їх разом із дорослими та однолітками. У результаті формується початковий дослідницький досвід, який є важливим для подальшого навчання.

Крім того, STEM-методика сприяє розвитку мовлення, мислення, уяви та творчих здібностей дітей. Під час дослідів дошкільнята описують свої спостереження, висловлюють власні припущення та намагаються пояснити отримані результати. Така діяльність розвиває комунікативні навички та формує здатність до колективної роботи.

Особливо важливим є те, що використання STEM-підходу в екологічному вихованні сприяє формуванню у дітей дбайливого ставлення до природи. Під час досліджень діти усвідомлюють значення природних ресурсів, розуміють необхідність їх збереження та починають відповідальніше ставитися до навколишнього середовища.

Таким чином, використання простих дослідів у межах STEM-методики є ефективним засобом пояснення природних явищ та формування екологічної культури у дітей дошкільного віку. Організація такої діяльності у закладах дошкільної освіти сприяє розвитку пізнавальної активності, дослідницьких навичок і позитивного ставлення до природи. У подальшому це створює основу для формування екологічно свідомої особистості та підготовки дітей до активної участі у збереженні довкілля.

*Л.П. Москаленко, вихователь
закладу дошкільної освіти «Дзвіночок»
сmt Буки Буцької селищної ради
Черкаської області*

ВІД ПРОГУЛЯНКИ ДО ЕКСПЕДИЦІЇ: МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

***Анотація.** У статті розкривається методика трансформації традиційної прогулянки у форму наукової експедиції як ефективного засобу активізації пізнавального інтересу дітей дошкільного віку. Представлено теоретичні підходи до організації дослідницької діяльності в природному середовищі та практичні методи, що сприяють формуванню екологічної свідомості й дослідницьких умінь у дошкільників.*

Прогулянка як освітній ресурс у системі дошкільної освіти. У контексті оновлення змісту дошкільної освіти особливого значення набуває переосмислення традиційних форм організації освітнього процесу. У сучасному закладі дошкільної освіти прогулянка дедалі частіше розглядається не лише як режимний момент, спрямований на оздоровлення дітей, а й

як потужний освітній ресурс. Природне середовище створює унікальні умови для безпосереднього пізнання світу, формування елементарних уявлень про закономірності живої та неживої природи, розвитку допитливості й спостережливості дітей.

На відміну від заняття в приміщенні, прогулянка надає можливість дитині взаємодіяти з об'єктами довкілля у природному контексті: бачити, торкатися, порівнювати, експериментувати. Саме в таких умовах формується цілісне сприймання навколишнього світу та закладаються основи екологічної свідомості, що є важливою складовою сталого розвитку особистості.

Педагогічна цінність прогулянки полягає у її потенціалі як «живої лабораторії», де кожне природне явище може стати предметом дослідження. Зміни погоди, сезонні перетворення, поведінка рослин і тварин, властивості води, ґрунту, повітря – усе це створює природне поле для формування пізнавальних запитань у дітей. Важливо, щоб педагог не обмежувався інформуванням, а спрямовував увагу дошкільників на самостійне відкриття знань через спостереження та дослідницьку діяльність.

Науковці підкреслюють, що основою дослідницької активності дитини є природна цікавість, яка проявляється у прагненні з'ясувати причини та наслідки явищ. Тому завдання педагога полягає не в наданні готових відповідей, а у створенні умов для постановки проблемних запитань: «Чому листя змінює колір?», «Куди зникає вода після дощу?», «Чому кора дерев різна?». Такий підхід стимулює розвиток мислення, мовлення та вміння робити елементарні висновки.

Особливого значення набуває інтеграція прогулянки з елементами STEM-освіти, яка передбачає використання простих дослідів, вимірювань, порівнянь і спостережень для пояснення складних природних явищ у доступній для дошкільників формі. У процесі такої діяльності діти навчаються аналізувати, співвідносити факти, узагальнювати результати власних спостережень.

Таким чином, прогулянка за умови цілеспрямованої педагогічної організації може перетворитися на ефективний засіб розвитку пізнавального інтересу, екологічної культури та дослідницьких умінь дітей дошкільного віку. Саме це зумовлює необхідність пошуку нових методичних підходів до її проведення, одним із яких є трансформація традиційної прогулянки в наукову експедицію.

Алгоритм перетворення традиційної прогулянки на наукову експедицію. Трансформація прогулянки у форму наукової експедиції передбачає цілеспрямовану організацію діяльності дітей, за якої кожен елемент перебування на свіжому повітрі набуває пізнавального змісту. Запропонований алгоритм ґрунтується на принципах діяльнісного підходу, враховує вікові особливості дошкільників та забезпечує поступове залучення дітей до дослідницької діяльності.

Етап 1. Підготовка та «екіпірування» дослідника. Першим кроком є створення у дітей мотивації до дослідження. Для цього важливо сформувати відчуття значущості майбутньої діяльності та надати їй ігрово-дослідницького змісту. Ефективним засобом є використання так званого «рюкзака експедиції», який символізує перехід від звичайної прогулянки до наукової діяльності.

До складу «рюкзака експедиції» можуть входити лупи, невеликі прозорі баночки для зразків природного матеріалу, блокноти або аркуші для замальовок, прості вимірювальні інструменти (рулетка, мотузка), фотоапарат або планшет. Використання таких атрибутів не

лише підвищує інтерес дітей, а й формує первинні уявлення про організацію дослідницької роботи.

Педагог на цьому етапі виконує роль координатора, пояснюючи правила безпечного та відповідального користування обладнанням, акцентуючи увагу на дбайливому ставленні до об'єктів природи.

Етап 2. Визначення маршруту та створення «легенди» експедиції. Другим етапом є формування сюжетної основи прогулянки. Замість традиційного повідомлення про місце перебування доцільно запропонувати дітям тематичну «легенду», яка задає напрям дослідження та стимулює пізнавальну активність.

Наприклад, прогулянка може перетворитися на «експедицію до королівства старого дуба», «пошуки слідів весни» або «дослідження таємниць води після дощу». Такий підхід сприяє розвитку уяви, емоційної залученості та внутрішньої мотивації дітей до пізнання.

Визначення маршруту експедиції дозволяє педагогу заздалегідь спланувати дослідницькі зупинки, підібрати об'єкти для спостереження та передбачити можливі запитання дітей. Водночас маршрут залишається гнучким, що дає змогу враховувати спонтанні інтереси дошкільників.

Етап 3. Активне дослідження природного середовища. Центральним етапом наукової експедиції є безпосередня дослідницька діяльність дітей. Саме на цьому етапі відбувається формування навичок спостереження, порівняння, аналізу та узагальнення.

Одним із ефективних методів є метод порівняння, який передбачає зіставлення властивостей різних об'єктів природи. Наприклад, діти можуть порівнювати кору різних дерев на дотик, листя – за формою та кольором, ґрунт – за структурою. Така діяльність сприяє розвитку сенсорного досвіду та логічного мислення.

Метод мікросвіту передбачає дослідження невеликої ділянки природного середовища, наприклад, одного квадратного метра трави. За допомогою лупи діти розглядають дрібних комах, рослини, елементи ґрунту, відкриваючи для себе різноманіття життя навіть у, на перший погляд, непомітному просторі.

Цікавим прийомом є екологічне аудіювання, яке полягає у свідомому слуханні звуків природи. Діти заплющують очі та намагаються визначити, скільки різних звуків вони чують: спів птахів, шум вітру, шелест листя, далекі звуки міста. Така вправа розвиває увагу, слухове сприймання та вміння зосереджуватися.

Етап 4. Фіксація та узагальнення результатів дослідження. Завершальним етапом експедиції є фіксація отриманих результатів. Для дітей дошкільного віку важливо запропонувати доступні та різноманітні способи «запису» власних відкриттів.

Це можуть бути замальовки у «щоденнику мандрівника», фотографування об'єктів дослідження, складання простого гербарію, добір природного матеріалу для подальшої роботи у групі. Педагог заохочує дітей до обговорення побаченого, формулювання висновків та узагальнення спостережень.

Такий підхід сприяє розвитку мовлення, уміння описувати власний досвід та робити елементарні висновки, що є важливими складовими пізнавальної компетентності дошкільника.

Інтеграція прогулянок-експедицій в освітній процес закладу дошкільної освіти. Організація прогулянок у форматі наукових експедицій набуває найбільшої ефективності за умови їх системної інтеграції в освітній процес закладу дошкільної освіти. Такі форми роботи

не повинні мати епізодичний характер, а мають плануватися як складова цілісної педагогічної системи, що забезпечує послідовний розвиток пізнавальної активності дітей.

Прогулянки-експедиції органічно поєднуються з різними освітніми лініями Базового компонента дошкільної освіти: «Дитина у природному довкіллі», «Дитина у світі культури», «Мовлення дитини», «Гра дитини». У процесі дослідницької діяльності діти не лише отримують нові знання про навколишній світ, а й розвивають мовлення, збагачують словниковий запас, навчаються взаємодіяти в малих групах, домовлятися та спільно обговорювати результати спостережень.

Важливим аспектом є міждисциплінарна інтеграція. Під час експедицій природно поєднуються елементи пізнавальної, мовленнєвої, художньо-творчої та ігрової діяльності. Наприклад, після спостережень за природними об'єктами діти можуть відтворювати побачене у малюнках, складати короткі розповіді, створювати аплікації з природного матеріалу. Така інтеграція сприяє цілісному сприйманню світу та глибшому засвоєнню знань.

Окремої уваги потребує планування прогулянок-експедицій з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей. Для молодших дошкільників доцільно використовувати короткотривалі експедиції з яскраво вираженим ігровим компонентом, тоді як для старших — розширювати дослідницьку складову, вводити елементи прогнозування та узагальнення результатів. Такий диференційований підхід забезпечує доступність і результативність пізнавальної діяльності для кожної дитини.

Таким чином, системне впровадження прогулянок-експедицій у практику роботи закладу дошкільної освіти сприяє підвищенню якості освітнього процесу, формуванню стійкого інтересу дітей до пізнання та створює умови для розвитку ключових компетентностей дошкільників.

Психолого-педагогічні умови ефективності прогулянок-експедицій. Результативність організації прогулянок у форматі наукових експедицій визначається сукупністю психолого-педагогічних умов, які забезпечують активне залучення дітей до пізнавальної діяльності. Передусім ідеться про створення емоційно безпечного середовища, у якому дитина відчуває підтримку, прийняття та право на власну думку. Саме позитивний емоційний фон є необхідною умовою прояву пізнавальної ініціативи дошкільників.

Важливим чинником є врахування індивідуальних особливостей дітей, зокрема темпу пізнавальної діяльності, рівня мовленнєвого розвитку, сенсорної чутливості. Педагог має забезпечити можливість участі кожної дитини в експедиції на доступному для неї рівні: хтось активно формулює запитання, інший — спостерігає, порівнює або фіксує результати у вигляді замальовок. Такий підхід сприяє розвитку впевненості у власних можливостях і запобігає виникненню ситуацій неуспіху.

Особливу роль відіграє підтримка пізнавального інтересу через позитивне підкріплення. Схвалення спостережень, уточнення відповідей, доброзичливі коментарі з боку дорослого стимулюють дітей до подальшого дослідження та активної взаємодії з природним середовищем. Водночас важливо уникати оцінювання за принципом «правильно — неправильно», надаючи перевагу формуванню відкритого діалогу та спільного пошуку відповідей.

Таким чином, дотримання психолого-педагогічних умов організації прогулянок-експедицій забезпечує не лише пізнавальний, а й особистісний розвиток дошкільників, формуючи позитивне ставлення до навчання та дослідження навколишнього світу.

Практичний кейс: «Таємниці весняної бруньки». З метою практичної реалізації методики трансформації прогулянки у наукову експедицію було організовано дослідницьку діяльність на тему «Таємниці весняної бруньки». Об'єкт дослідження було обрано з урахуванням сезонних змін у природі та вікових можливостей дітей дошкільного віку.

Гіпотеза дослідження: Чи всі бруньки на деревах однакові та як вони змінюються з настанням весни?

Хід експедиції. На підготовчому етапі дітям було запропоновано взяти участь у «експедиції спостерігачів весни». Педагог звернув увагу на гілки різних дерев (вишні, каштана, ліщини), запропонувавши дітям уважно їх розглянути. За допомогою луп дошкільники досліджували форму, розмір і колір бруньок, порівнювали їх між собою.

У процесі дослідження діти виконували прості вимірювання (порівнювали бруньки за величиною), визначали на дотик щільність та робили припущення щодо того, що може з'явитися з бруньки. Особлива увага приділялася формулюванню запитань: «Чому бруньки різні?», «Яка з них відкриється швидше?», «Що буде всередині?».

Протягом тижня діти спостерігали за змінами бруньок під час прогулянок, фіксували результати у вигляді замальовок у «щоденнику мандрівника», а також обговорювали побачене у групі. Така форма роботи сприяла формуванню уявлень про поступовість змін у природі та причинно-наслідкові зв'язки.

Висновок експедиції. У результаті дослідницької діяльності діти дійшли висновку, що бруньки мають різну форму та розмір залежно від виду дерева, а їхнє розкриття є ознакою пробудження природи навесні. Практичний кейс підтвердив ефективність використання прогулянки як простору для організації науково-дослідної діяльності дошкільників.

Трансформація традиційної прогулянки у наукову експедицію є ефективним методичним прийомом активізації пізнавального інтересу дітей дошкільного віку. Такий підхід сприяє розвитку спостережливості, елементарного критичного мислення, дослідницьких умінь та екологічної свідомості дітей.

Організація прогулянок у формі експедицій дозволяє інтегрувати пізнавальну, ігрову та дослідницьку діяльність, створюючи умови для природного засвоєння знань через власний досвід. Водночас діти навчаються відповідальному ставленню до довкілля, що є важливою передумовою формування культури сталого споживання та екологічно доцільної поведінки.

Запропонована методика може бути рекомендована для використання педагогами закладів дошкільної освіти як універсальний інструмент оновлення змісту прогулянок та підвищення їх освітньої цінності.

Н.В. Іванишина, вихователь
дошкільного навчального закладу
ясла-садок комбінованого типу №4
м. Умані Уманської міської ради
Черкаської області

ЕКО-СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ

Анотація. У статті представлено практичний досвід роботи щодо впровадження еко-сенсорного розвитку як фундаменту пізнавальної активності дитини раннього віку. Основну увагу приділено інтеграції екологічного виховання та сенсорного розвитку, що забезпечує гармонійний розвиток особистості на ранньому етапі дитинства. Матеріал містить

рекомендації щодо форм та методів роботи з вихованцями, створення еко-сенсорного середовища в групі раннього віку та залучення батьків до освітнього процесу.

Екологічна ситуація у світі та, зокрема, в Україні, змушує серйозно замислитися над майбутнім Землі і людства. Проблема надання екологічних знань ще ніколи не стояла так гостро як у наш час, адже у техногенну еру необхідно змінити саме ставлення кожної людини до природного довкілля. Тому важливо, починаючи з раннього дошкільного віку, системно формувати екологічну вихованість особистості.

З народження перед дитиною природа відкривається як жива лабораторія, де можна пізнавати навколишній світ, спостерігати й вивчати життя її мешканців, спілкуватися, слухати спів пташок й шепіт вітру, помічаючи незвичайне у звичайному, радісно сприймати красу, навчатися обережності та раціонально використовувати природні ресурси.

Великого значення ознайомленню дітей з природою надавали видатні педагоги минулого: Є. Водовозова, Я. Коменський, Й. Песталоцці, Ж-Ж. Руссо, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Ф. Фребель. Проблема екологічного виховання дітей дошкільного віку присвятили свої праці сучасні науковці та педагоги практики: О. Білан, Н. Глухова, Н. Лисенко, Л. Лупійко, В. Маршицька, С. Ніколаєва, З. Плохій, Н. Ригова, Н. Кот, В. Фокіна, І. Хайдурова, Н. Яришева та ін.

В.О. Сухомлинський вважав за необхідне вводити малюка в навколишній світ так, щоб він щодня відкривав в ньому щось нове для себе, зростав дослідником. Кожен його крок повинен бути подорожжю до витоків чудес в природі так, щоб у маленьких серцях росла шляхетність і загартувалась воля.

З. Плохій наголошує: «У дошкільнят важливо сформувати найперші наукові уявлення про взаємозв'язки між живими організмами та природним довкіллям. Наявність таких знань допомагає зрозуміти, як тісно взаємодіють між собою всі компоненти природи і як людина й інші живі організми залежать від природного середовища». На думку дослідниці, з набуттям екологічних знань у дітей формуватиметься розуміння самоцінності природи, відчуття себе її частиною.

На сьогодні оновлений державний стандарт, Базовий компонент дошкільної освіти виокремлює освітній напрям «Дитина в природному довкіллі», де ключовою є природничо-екологічна компетентність – це здатність дитини до природодоцільної поведінки дошкільника в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів та формується у просторі пізнавальної, дослідницької, господарчо-побутової та ігрової діяльності. А основою для формування природодоцільної поведінки дошкільника є знання законів природи, які пояснює вихователь. Ці закони досить просто сформував американський учений Баррі Коммонер: перший – все пов'язано з усім; другий – все куди-небудь дівається; третій – все чого-небудь варте; четвертий – природа знає краще.

Засвоєння дитиною законів існування природи повинно відбуватися на практиці, в процесі взаємодії з її об'єктами. При цьому дорослі (батьки, вихователі) є для дошкільника прикладом вираженої та грамотної поведінки.

Своєрідним поштовхом до пізнання природи і бажання взаємодіяти з її об'єктами є емоції, які переживає дитина, тому освітнє завдання дорослих – як спрямувати емоційний відгук дитини на формування пізнавального інтересу до об'єкта, бажання його пізнати. Емоційні переживання дитини мають естетичні забарвлення (наприклад, подобається метелик, бо має красивий малюнок на крильцях).

Невід'ємною частиною екологічного виховання є сенсорне виховання, що є основою у формуванні повноцінного сприйняття навколишньої дійсності, служить основою пізнання світу, першим ступенем якого є чуттєвий досвід. Дитина раннього віку бачить навколишній світ «очима і руками» - дізнається про навколишній світ за допомогою зору, дотику, слуху. В основі її пізнавальної діяльності лежать сенсомоторні процеси, діяльність всіх аналізаторів - органів почуттів. Саме пізнаючи предмети і явища природного оточення діти найкраще засвоюють сенсорні еталони. „Чим більше органів чуттів „задіяно” в пізнанні, тим більше ознак і властивостей виділяє дитина в досліджуваному об'єкті, явищі, а отже, тим багатшими стають її уявлення. На основі таких уявлень виникають розумові процеси, уява, формуються естетичні почуття.

На освітньо-виховну цінність сенсорного виховання в найближчому природньому оточенні вказували вітчизняні та зарубіжні педагоги: В. Аванесова, Л. Венгер, О. Граборов, Є. Ігнат'єв, Я. Коменських, М. Лісіна, Б. Менель, М. Монтессорі, В. Мухіна, Н. Сакуліна, М. Поддяков, Є. Фльоріна та ін.

Роль екологічного та сенсорного виховання у розвитку дітей дошкільного віку беззаперечна.

Останнім часом у науковій літературі і методичних публікаціях спостерігається тенденція до об'єднання двох напрямів виховання: екологічного і сенсорного у поняття «Еко-сенсорне виховання». Проте проблема еко-сенсорного виховання дошкільників висвітлена недостатньо.

Серед сучасних науковців, що займаються еко-сенсорним вихованням та розвитком заслуговують на увагу думки Н. Лисенко, яка пропонує перелік об'єктів природи для спостереження, акцентуючи увагу на органи чуття та Т. Андревої, О. Соломеннікової, які справедливо стверджують, що спостереження є основою розвитку чуттєвого сприйняття.

Еко-сенсорне виховання дітей дошкільного віку включає в себе два взаємопов'язаних процеси – оволодіння новими діями сприйняття, засвоєння уявлень про властивості і відносини об'єктів та явищ природи, що дозволяє повніше сприймати природне середовище.

Нормативною базою еко-сенсорного виховання дошкільників є вище вказаний оновлений Державний стандарт дошкільної освіти України, Базовий компонент дошкільної освіти, також освітні програми: «Дитина» та «Оберіг», інші нормативні документи.

Відповідно до вимог програми, одним з напрямків роботи групи раннього віку є «Еко-сенсорний пізнавальний розвиток дітей раннього віку», метою якого є: формування елементарних екологічних знань дітей, ціннісного ставлення до природи; засвоєння сенсорних еталонів засобами природи; розвиток пізнавальної активності та всіх аналізаторів під час експериментування, дослідження, маніпулювання, спостереження; використання набутих знань та вмінь в повсякденному житті; виховання екологічної та сенсорної культури.

Відповідно до вимог програми перед педагогами групи ставляться такі завдання з даного напрямку роботи: навчити дітей виявляти різницю між якість предметів (форма, розмір, вага, колір, запах, текстура, смак); вчити дітей здійснювати експериментування, дослідження на основі простих пошукових дій; формувати вміння адаптуватись до умов природнього оточення; формувати пізнавальну та мовленнєву активність; вправляти у вмінні групувати предмети за їх формою, величиною, кольором, запахом, смаком; розвивати відчуття смаку, вміння отримувати насолоду від спілкування з оточуючим природнім довкіллям; розвивати вміння концентрувати увагу на новому, незвичному; тренувати дрібну моторику рук дітей;

розвивати спостережливість; виховувати любов до природи, бережне ставлення до неї, бажання спілкуватися з нею, піклуватися про неї.

Так як ознайомлення з природою потрібно починати з найближчого оточення, в групі та на території закладу створено належне предметно-розвивальне середовище, яке насичене живими та неживими об'єктами природи: це і куточок природи, і місце для ігор дітей з водою та піском, і дидактичні ігри та іграшки, картини з зображенням об'єктів та явищ природи, і художня література, і ігровий майданчик, і екологічна стежинка на території закладу і т. д.

На виконання поставленої мети та завдань направлені різноманітні види діяльності дітей: навчальна, ігрова, трудова, образотворча. При цьому використовуються такі форми та методи роботи з дітьми: заняття, прогулянки, спостереження та обстеження, елементарні експерименти та дослідження, екскурсії по екологічній стежині, хвилинки милування в природі, читання художньої літератури, трудові доручення в природі, дидактичні ігри, бесіди, розповіді, демонстрування іграшок, картин, ілюстрацій, фотографій; показ відео, презентацій, мультфільмів; культурно-гігієнічні навички.

В результаті використання вищезазначених видів діяльності діти отримували відомості про певні природні об'єкти і явища за темами: «Сонце», «Повітря», «Вода», «Грунт», «Явища природи», «Рослини», «Тварини», «Я і природа» У кожній з тем велика увага приділялася засвоєнню дітьми знань про зовнішні ознаки та якості природних об'єктів та явищ (форма, величина, кількість, колір, запах, текстура, смак, орієнтування в просторі); про середовище їх існування (рослини, тварини); про правила дбайливого та бережливого ставлення до природи.

Для дитини раннього віку важливо накопичити різноманітні уявлення про колір, форму, величину і інші властивості предметів, і зробити це можливо тільки в безпосередньому контакті з цими предметами. Саме в найближчому природньому доквіллі відбувається найбільше накопичення багатого сенсорного досвіду: дитина пізнає властивості води, снігу, льоду, піску, глини, каміння, занурюється в розмаїття барв живої та неживої природи - неба, трав, квітів, дерев, різноманітність звуків - голоси тварин, спів птахів, шелест листя.

Все це дитина може пізнати, спілкуючись з природою під час прогулянок, в ході яких діти спостерігають, експериментують, досліджують, помічають, обстежують, граються.

В залежності від пори року малюки спостерігають зміни в стані рослин в природі. Саме прогулянки надають для цього певні можливості. Під час кожної з них діти закріплюють вже отримані знання та знайомляться з чимось новим. Поступово діти починають усвідомлювати сезонні зміни як закономірність. Завдання вихователя не пропустити ні одного яскравого враження в природі.

Кожен сезонний період має свої неповторні особливості. Метою роботи вихователя є узагальнення уявлень дітей про найхарактерніші ознаки пір року.

Весною на гілках виростають маленькі листочки, з'являються перші весняні квіти, зеленіє трава, цвіте кульбаба. При цьому слово «квітка» діти починають співвідносити не з цілою рослиною, а з самою яскравою її частиною. Дуже скоро вони починають звертати увагу не тільки на колір, величину, форму, але і пізнають, що рослини та квіти мають запах та дуже приємно пахнуть.

Щоденні спостереження за природою, під час яких діти дізнаються про рослини і тварин, дозволяють розглянути об'єкт з усіх точок зору – зовнішній вигляд, розмір, форму, колір; милуватися красою природи в усі пори року. При цьому вихователь ділиться з дітьми своїми враженнями від спілкування з природними об'єктами, говорить про те, як потрібно про них піклуватися, як берегти. Наприклад, навесні вихователь звертає увагу дітей на першу траву,

що з'явилася (травичка ніжна, гладенька, зелененька, шовковиста), на кульбабки (жовтенькі, кругленькі, як маленькі сонечка на галявині), на спів птахів (горобчики голосно, весело цвірінчать, радіючи весні). Педагог підводить дітей до розуміння того, що не можна без потреби рвати рослини, топтати траву і квіти, ламати гілки дерев.

Влітку вихователь звертає увагу малюків на багатобарвність квітів, зелених рослин, приємних ароматів лісів, луків, полів. В літній день вихователь пропонує дітям послухати як «ліс» «розмовляє», як сонечко пробивається промінцями через листя, поспостерігати за травною, квітами. А під час дощу пропонує дітям послухати, як стукають краплі по даху, склі вікон, коли дощик маленький і коли він краплистий.

Педагог виховує у них бережливе відношення до рослинного світу, наприклад, пропонує розглянути квітку, не зриваючи її: «Це ромашка, у неї пелюстки білі, а серединка жовта!»

Восени під керівництвом вихователя діти порівнюють листя за формою, бачать, що все кругом стає жовтим, квіти в'януть, листя опадає. Особливе місце в роботі відводиться ознайомленню з рослинами, які ростуть на городі, коли діти бачать результат праці – вирощені овочі: моркву, огірки, помідори. Увагу малюків педагог звертає на колір, форму овочів.

Взимку діти розглядають гілки дерев, вихователь звертає увагу на ялинку, котра залишається зеленою, на дерева, покриті снігом, сліди людей і тварин на снігу, визначають різні якості снігу: він білий, холодний, ліпиться до кучі, в руках швидко тане.

Під час організації хвилинок милування в природі вихователь формує доброзичливе ставлення дітей до навколишнього, допомагає бачити красу природних явищ (різнокольорова веселка в небі, яскраве кругле жовте сонце, блакитне небо і т. д.). Підводить дітей до розуміння того, що не можна без потреби рвати рослини, топтати траву і квіти, ламати гілки дерев.

В процесі елементарних трудових доручень вихователь підтримує інтерес дітей до живих об'єктів, заохочує бажання спілкуватися з ними. Разом з дорослими діти годують птахів, збирають опале листя, поливають розсаду на квітнику. У процесі догляду за рослинами вихователь пояснює свої дії, показує як це потрібно робити, зауважує для чого це потрібно робити. В результаті у дітей розвивається пізнавальний інтерес і дбайливе ставлення до об'єктів природи; виховується бажання допомагати дорослим.

Цікаво малюкам і досліджувати навколишній світ природи: бігати по калюжах, відважно штурмувати зарості чагарників, підійматися на пенечки і крокувати по ним.

Під час проведення елементарних експериментів педагог щоразу відкриває для дітей щось нове – невідоме. Звертає увагу дітей на властивості природних матеріалів. Наприклад: сухий пісок розсипається, а якщо його полити водою – стає вологим, і тоді з нього можна робити різні пасочки.

Під час ігор з вітрячками, мильними бульбашками вихователь показує дітям, як дме осінній вітер.

Взимку, під час ігор, педагог звертає увагу дітей на властивості снігу: споглядаючи його, кажуть, що він білого кольору, торкаючись до нього роблять висновки, що він холодний, але від тепла руки швидко тане.

Екскурсії по «екологічній стежині» допомагають накопичити і закріпити елементарні екологічні уявлення, «читати» книгу природи, збирати природний матеріал для колекцій та ігор, порівнювати, зіставляти, обстежувати його. Особливу радість приносить дітям збір природного матеріалу для виготовлення виробів: камінчиків, жолудів, каштанів і шишок. Пізніше, педагог в присутності дітей створює цікаву саморобку з природного матеріалу. Залучає дітей до виконання окремих доручень під час їх виготовлення.

Знайомство з природою відбувається і в групі: в процесі групових, підгрупових та індивідуальних занять вихователь знайомить малят з життям рослин, тварин найближчого оточення, розвиває у дітей інтерес до живих істот, бажання розглядати, обстежувати їх, піклуватися про них. При цьому підбирає та використовує різні методи.

Так, за допомогою іграшок і картинок можна познайомити дітей з домашніми тваринами - кішкою, собакою та іншими; навчити впізнавати і називати цих тварин і їх дитинчат (кішка з кошенятами, собака з цуценятами), при цьому звернути увагу дітей на їх колір, будову та форму тіла (кошенята схожі на маленькі м'ячики), величину матері та дитинчат (мама велика, а дитинчата маленькі).

Також, якщо не дозволяють умови, діти не можуть безпосередньо поспілкуватися, обстежити, дослідити той чи інший об'єкт природи, те, чи інше явище природи, на допомогу вихователю приходять засоби ІКТ. Діти залюбки і з інтересом переглядають презентації, відео, пізнавальні мультфільми про особливості життя та зовнішні ознаки рослин, тварин, про різноманітні явища природи. Таким чином підвищується пізнавальна активність та інтерес дітей.

Багато уваги вихователі надають і дидактичним іграм. Наприклад, для закріплення знань дітей про тварин можна пограти з ними в гру «Великі і маленькі». А під час гри «Хто як кричить?» можна закріпити назви птахів і тварин, навчити дітей імітувати звуки, які видають тварини: кішка нявкає – няв-няв-няв, собака гавкає – гав-гав-гав, корова мукає – му-му-му і т.д.

Під час сюжетно-рольових ігор з ляльками, іграшковими тваринами вихователь звертає увагу дітей на органи чуття (ніс, рот, вуха, очі, шкіра), та на те, який вигляд вони мають, чи у всіх вони однакові, для чого потрібні.

Педагоги групи велику увагу надають і використанню в процесі еко-сенсорного розвитку і засобам художньої літератури.

Так, для ознайомлення дітей з дикими тваринами (заєць, лисиця, ведмідь) можна в процесі читання і розповідання казок «Маша і ведмідь», «Рукавичка», «Колобок» можна показати гумові чи м'які іграшки казкових героїв: Колобка, Зайця, Вовка, Ведмедя і Лисицю, звернути увагу на їх розмір, колір.. Під час пісеньки колобка попросити дітей підспівувати йому. Потім можна поговорити з дітьми за змістом казки; також запропонуйте відповісти на питання: «Кого спекла бабуся? Який колобок? (кругленький, жовтенький). Куди покотився колобок? Кого колобок зустрів в лісі? Що трапилося з колобком? Чому з колобком сталася біда?». Слід підвести дітей до розуміння того, що потрібно слухатися старших. На занятті з малювання діти можуть намалювати веселих жовтеньких колобків, яких лисиця не зможе з'їсти.

Часто педагоги використовують в роботі з дітьми фольклорні твори, розповіді, вірші, пов'язані з тим чи іншим природним явищем. При розгляданні картин і ілюстрацій, під час читання художніх і фольклорних творів, в процесі спостереження за живими об'єктами звертають їхню увагу на характерні особливості тварин (колір, величина, форма), навчають розрізняти і називати частини тіла тварин (голова, тулуб, хвіст і ноги). Твори фольклору сприяють розумінню дітьми молодшого віку навколишньої дійсності.

Наприклад, промовляючи потішки, пісеньки, загадки можна поговорити з дітьми за їх змістом, підвести дітей до розуміння того, що тварини ходять і бігають по землі, птахи літають в повітрі, риби плавають у воді. Необхідно спонукати дітей висловлювати своє захоплення: пухнасте кошеня, маленьке цуценя, красива золота рибка і т. д.

Безцінним для розвитку дітей раннього віку є і діяльність в куточку природи групи, об'єктами спостереження в якому можуть бути рослини, тварини, птахи, риби в акваріумі. Живі об'єкти захоплюють малюків тим, що вони рухливі: пташка в клітці літає, скаче на жердинці, клює, співає; риби плавають, завмирають на одному місці, їдять. Спостереження живих об'єктів в русі, зблизька надає дітям неабияку радість, а також збагачує їх знання.

Так, наприклад, під час розглядання кімнатних рослин упродовж декількох днів вихователь звертає увагу дітей на красу листя і квітів, що розпустилися, звертає увагу на їх колір, форму, запах. Показує, як потрібно правильно догляд за рослинами (нахиляти лійку і лити воду під корінь), мити їх, обприскувати і протирати листя. Якщо дитина проявляє бажання допомагати дорослим, вихователь заохочує її, доручає протерти велике листя, полити рослини (при цьому вихователь повторює показ, а дитина виконує дію). З'ясовує для чого це потрібно робити, пояснює, що, якщо рослину довго не поливати, вона зів'яне і може загинути. Допомагає дітям побачити зміни, що відбуваються з рослиною протягом певного часу, – з'явилися нові листочки, рослина зацвіла. Заохочує бажання дітей допомагати дорослим.

Також залучає дітей, до спостереження за об'єктами живої природи. Наприклад, до розглядання золотої риби в акваріумі. Уточнює, що риби живуть у воді. Показує, що у риби є тулуб, голова, хвостик і плавники; на голові – очі і рот. Звертає увагу дітей на колір, розмір, форму. Закріплює знання дітей про те, що жива рибка плаває, дихає, бачить і їсть. Запитує, чим жива рибка відрізняється від іграшкової риби. Пропонує їм погодувати її, звертає увагу на те, як вона ловить корм ротом.

Також, у куточку природи розташовують овочі та фрукти (огірок, помідор, морква, яблуко), які ростуть у вашій місцевості. Для закріплення знань уважно розглядають їх з дітьми, звертаючи увагу на форму, колір, величину. Вихователь пропонує взяти їх в руки, обстежити, понюхати і спробувати шматочок на смак. При цьому використовує дидактичні ігри «Чарівний мішечок», «Знайди і назви», «Дізнайся на дотик», що сприяють закріпленню знань і розширенню уявлень дітей про характерні ознаки овочів і фруктів.

Під час ігор з водою, у процесі формування культурно – гігієнічних навичок вихователь проводить елементарну експериментально-дослідницьку роботу: показує дітям, що вода рідка, її можна переливати з однієї посудини в іншу; якщо холодна вода постоїть на сонечку, то стане теплою; вода може бути чистою і брудною; вода не має ні запаху, ні смаку.

Яскраві враження, які отримують діти від спілкування з природою, надовго залишаються в їх пам'яті, сприяють формуванню любові до природи, природного інтересу до навколишнього світу.

Неабияке значення у вихованні дітей має приклад дорослих, батьків, вихователів. Найчастіше, виростаючи, діти ведуть себе і чинять так само, як колись вели себе і робили їх батьки. Якщо батьки будуть займатися питаннями еко-сенсорного розвитку, то й у дітей буде формуватись пізнавальний інтерес до природи, любов до та бережне ставлення до неї. Тому еко-сенсорний розвиток дітей має відбуватися у тісній взаємодії з сім'єю дитини.

Вибираючи форми спілкування з батьками, педагоги відмовляються від настанов, залучають батьків до вирішення важливих питань, знаходження спільних правильних відповідей. Тому педагогами виділені напрямки роботи з батьками, при яких використовуються як традиційні так і не традиційні форми роботи.

Напрямки та форми роботи з батьками: вивчення рівня еко-сенсорних знань батьків (тестування анкетування, опрацювання анкет); надання теоретичної допомоги (бесіди: «Не завдаючи шкоди природі», дні відкритих дверей: «Увійди в природу другом!», методичні

журнали: «Квіти – земної краси початок», лекторії: «Пізнавальні прогулянки в природу», семінар: «Азбука поведінки в природі», батьківські збори «В гармонії з природою»); система практичної допомоги (консультації: «Грай і пізнавай», «Як навчити дитину спілкуватися з природою», диспут: «Варто, чи ні дитині раннього віку пояснювати правила поведінки у природі», практикум: «Ведемо малюка по стежині добра», тренінг: «Розв’язання екологічних ситуацій», ділова гра: «Наші маленькі дослідники», круглий стіл «Художня література як засіб екологічного виховання найменших»).

Також педагоги пропонують батькам серію спостережень у природі і спеціальних занять типу: прислухатись до голосів птахів, помилуватися фарбами веселки. І якщо подібне пропонувати дітям і батькам регулярно, то вони навчатимуться слухати музику лугів і полів, милуватися травами, комахами, птахами - одним словом, пильно вдивлятися в життя.

Під керівництвом батьків і педагогів розвиваються притаманні дітям любов, потяг до природи, виховуються почуття співпереживання, що є необхідною основою формування особистості.

При постійній цілеспрямованій роботі дорослих діти починають: зацікавлено дивитися в оточуючий їх природний світ; на основі набутих знань устанавлюють прості залежності між живою та неживою природою; усвідомлюють особливості явищ природи, поведінки тварин найближчого середовища; мають елементарні навички догляду за рослинами, тваринами та уявлення про необхідність дбайливого ставлення до живих істот; мають уявлення про будову та доступні для безпосереднього сприймання функції органів свого тіла, правила безпечної поведінки; діти успішно виділяють колір, форму, величину і інші ознаки об’єктів природного довкілля; впізнають в різноманітних колірних плямах предмети або явища, що мають характерну колірну ознаку (сніг, трава, апельсин і т.д.); активно використовують порівняльні слова-назви для позначення форми, кольору (сонечко кругле, як м’ячик, кульбабка жовта, як сонечко); діти проявляють турботу про тварин найближчого оточення, виявляють бережне ставлення до природи.

Таким чином спланований освітній процес дітей раннього віку дав позитивні результати, тому що було докладено багато зусиль, як педагогів, так і батьків. Адже, як кажуть у народі, щоб із зернятка з’явився паросток, до нього слід дбайливо відноситися, не сподіваючись лише на саму природу; цей паросток треба плекати, своєчасно підживлювати і поливати, відкривати сонячному промінню, а отже, забезпечити йому життя, що відповідає його природі, призначенню, темпам розвитку.

*Д.О. Панченко, вихователь
закладу дошкільної освіти №9 «Ластівка»
Черкаської міської територіальної громади*

ІНТЕГРАЦІЯ STEM-ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКОЛОГІЧНУ ОСВІТУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЧЕРЕЗ ДОСЛІДНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

***Анотація.** У статті обґрунтовано доцільність інтеграції STEM-технологій в екологічну освіту дітей дошкільного віку через організацію дослідницької діяльності. Розкрито потенціал простих дослідів як засобу пояснення складних природних явищ. Визначено педагогічні умови ефективного впровадження STEM-підходу в закладах дошкільної освіти з метою формування екологічної культури та свідомості дітей дошкільного віку.*

В сучасних умовах розвитку дошкільної освіти особливої значущості набуває проблема формування в дітей ціннісного ставлення до природи як основи людського існування та усвідомлення необхідності її збереження задля сталого розвитку суспільства. Екологічне виховання в дошкільному віці виступає ключовою передумовою гармонійного становлення особистості, яка не лише активно пізнає навколишній світ, а й виявляє відповідальність за його збереження. Саме в дошкільному віці закладаються основи екологічної культури, розвиваються емоційна чутливість до природного середовища, спостережливість, вміння помічати зміни в довкіллі та прагнення брати участь в його охороні.

Одним із дієвих шляхів формування екологічної свідомості дітей є організація пізнавально-дослідницької діяльності, що передбачає використання доступних і наочних дослідів для пояснення складних природних явищ. Залучення елементів STEM-підходу в екологічну освіту дітей дошкільного віку сприяє інтеграції знань із природничої, математичної та технологічної сфер, активізує мисленнєву діяльність, розвиває допитливість і стимулює прагнення до самостійного відкриття закономірностей природи. У зв'язку з цим постає потреба в обґрунтуванні методики використання простих дослідів як ефективного методу пояснення складних природних явищ.

Проблему впровадження STEM-підходу в екологічну освіту дітей дошкільного віку, його методологічні засади, змістові характеристики та практичні механізми реалізації досліджували Н. Гавриш, Т. Грицишина, К. Крутій, О. Кононко, Т. Поніманська, Л. Ткаченко та інші. У наукових працях STEM-освіта розглядається як інтегрований підхід, що забезпечує формування цілісного наукового світогляду дитини через поєднання пізнавальної, практичної та дослідницької діяльності.

STEM-підхід у дошкільній освіті передбачає інтеграцію природничих наук (Science), технологій (Technology), інженерії (Engineering) та математики (Mathematics) у процесі пізнання довкілля. У контексті екологічної освіти це означає створення умов для активного експериментування, моделювання природних процесів і встановлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами природи. Для дітей дошкільного віку особливо важливо, щоб навчання ґрунтувалося на принципах наочності, доступності та практичної спрямованості.

Дослідницька діяльність у системі екологічної освіти дітей дошкільного віку розглядається як організований педагогом процес активного пізнання довкілля, у межах якого дитина безпосередньо експериментує, ставить запитання, висуває припущення та спостерігає за результатами дослідів.

Прості досліді дозволяють дитині самостійно спостерігати зміни, робити висновки та формулювати елементарні узагальнення, що стимулює її мисленнєву активність і формує основи екологічної культури. Варто відмітити, що дослідницька діяльність забезпечує інтеграцію знань із різних освітніх ліній, поєднуючи природничий зміст із елементами математики, конструювання та технологічної творчості.

Саме через дослідницьку діяльність у дітей формується стійкий інтерес до природи, розвивається пізнавальна активність, закладаються основи екологічної культури та формуються уміння аналізувати природні явища, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, порівнювати, узагальнювати й робити висновки.

Досліді використовуються як провідний засіб пізнання складних природних явищ. У роботі із дітьми дошкільного віку дослідницька діяльність є простою, безпечною та наочною. Організація дослідницької діяльності передбачає кілька послідовних кроків: створення

проблемної ситуації (запитання або ігровий сюжет), висування припущень дітьми, практичне виконання досліду, обговорення результатів і формулювання висновку.

Наприклад, спостерігаючи за проростанням насіння у різних умовах (зі світлом і без світла), діти поступово усвідомлюють значення сонячного світла для життя рослин.

Або дослід із випаровуванням води: вихователь пропонує дітям з'ясувати, куди «зникає» вода з блюдця, залишеного на підвіконні. Діти висловлюють припущення, а через кілька днів спостерігають зменшення кількості води, роблячи висновок, що вона випаровується. У доступній формі формується уявлення про перетворення води та її кругообіг у природі.

Або у процесі проведення досліду «Чому йде дощ?» вихователь створює проблемну ситуацію, запитуючи дітей, звідки беруться краплинки дощу. Після висловлення припущень діти разом із вихователем нагрівають воду в прозорій посудині та накривають її холодною тарілкою. На внутрішній поверхні з'являються краплинки, які поступово «падають» вниз. У процесі обговорення діти роблять висновок, що вода може перетворюватися на пару, а потім знову ставати краплинками, що допомагає зрозуміти механізм утворення опадів.

У процесі дослідницької діяльності діти дошкільного віку активно взаємодіють із природними матеріалами – водою, ґрунтом, піском, листям, насінням тощо. Вони використовують елементарні засоби вимірювання, фіксують результати у вигляді малюнків або умовних позначок, порівнюють зміни з часом тощо. Така діяльність допомагає встановлювати прості причинно-наслідкові зв'язки: чому вода зникає з відкритої посудини, чому ґрунт без рослин швидше розмивається, чому в закритій ємності тепліше тощо. Тобто, через практичний досвід діти поступово переходять від спостереження до розуміння.

Важливо, що STEM-підхід у дошкільній освіті реалізується через гру та емоційно насичені ситуації. Досліди зазвичай супроводжуються казковими сюжетами, ролями «маленьких дослідників» або «помічників природи». Така форма організації забезпечує внутрішню мотивацію та підтримує інтерес до пізнання навколишнього середовища. Водночас вихователь спрямовує діяльність запитаннями відкритого типу, стимулюючи дітей міркувати, прогнозувати та пояснювати результати.

Цілком погоджуємося із дослідницею О. Канаровою, яка зауважує, що реалізація дослідницької діяльності у процесі екологічної освіти дітей дошкільного віку сприяє:

- формуванню спостережливості та уваги до навколишнього середовища, оскільки діти вчаться помічати зміни в природі, порівнювати об'єкти та звертати увагу на деталі;
- розвитку логічного та причинно-наслідкового мислення, адже через досліди діти вчаться встановлювати взаємозв'язки між явищами, робити припущення і перевіряти їх на практиці;
- стимулюванню пізнавальної активності та допитливості, оскільки наочні досліди заохочують дітей до самостійного дослідження та пошуку нових знань;
- формуванню базових навичок аналізу та узагальнення, адже діти порівнюють результати спостережень, систематизують інформацію та роблять висновки, що є основою наукового мислення;
- інтеграції знань із різних освітніх напрямів, зокрема природничих наук, математики, технологій та конструювання, що відповідає принципам STEM і сприяє розвитку критичного мислення;
- вихованню ціннісного ставлення до природи та екологічної культури, оскільки через практичну діяльність діти усвідомлюють важливість збереження природного середовища та вчаться бережливо ставитися до нього.

Ефективність організації дослідницької діяльності в закладі дошкільної освіти з метою виховання екологічної свідомості у дітей залежить від дотримання вихователем психолого-педагогічних передумов:

- врахування вікових та індивідуальних особливостей розвитку дітей, рівня їх пізнавальної активності, досвіду взаємодії з природним середовищем;
- забезпечення доступності та безпечності матеріалів і обладнання для проведення дослідів;
- створення розвивального предметно-просторового середовища (екологічні осередки, куточки природи), що стимулює самостійну дослідницьку активність дітей;
- використання проблемно-пошукових методів і відкритих запитань, які спонукають дітей до міркування, прогнозування та самостійного формулювання висновків;
- поєднання дослідницької діяльності з ігровими прийомами, художнім словом, спостереженнями в природі, що забезпечує емоційне залучення дітей;
- систематичності та послідовності у проведенні дослідів, що дозволяє поступово ускладнювати зміст і розширювати коло екологічних уявлень у дітей дошкільного віку.

Аналіз зазначеного дозволяє зробити висновок, що впровадження STEM-підходу в умовах закладу дошкільної освіти сприяє інтеграції знань із різних освітніх напрямів, розвитку логічного мислення, вмінню висувати припущення, перевіряти їх на практиці та формулювати висновки. Організація дослідницької діяльності в дошкільній освіті підтримує природну допитливість дітей, формує позитивну мотивацію до пізнання довкілля, створює сприятливі умови для формування екологічної свідомості у дітей, сприяє вихованню відповідального ставлення до природи.

*Р.М. Сіяно, асистент вихователя, вихователь
закладу дошкільної освіти «Сонечко»
Чигиринської міської ради
Черкаської області.*

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОГУЛЯНОК: ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

***Анотація.** У статті розглядаються можливості використання екологічних прогулянок як ефективного засобу розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку. Описано практичні методи організації спостережень, проведення простих дослідів та формування дослідницьких умінь. Представлено приклади дослідницьких завдань, які можуть бути використані педагогами під час прогулянок для формування природничої компетентності дітей.*

Сучасна дошкільна освіта спрямована на формування екологічної культури та відповідального ставлення до природи. Важливим завданням педагогів є розвиток у дітей здатності спостерігати природні явища, аналізувати їх та робити елементарні висновки. Саме у дошкільному віці формується первинний досвід взаємодії дитини з природним середовищем.

Дослідження педагогів і психологів доводять, що ефективне засвоєння знань відбувається тоді, коли дитина отримує можливість діяти, експериментувати та досліджувати навколишній світ. Тому одним із перспективних напрямів роботи є організація дослідницької діяльності під час щоденних прогулянок. Прогулянка може виконувати не лише оздоровчу, а

й пізнавальну функцію. Якщо педагог правильно організує спостереження, поставить проблемні запитання та запропонує дітям провести прості досліди, звичайна прогулянка перетворюється на цікаву дослідницьку експедицію.

Одним із основних методів екологічного виховання є спостереження. Під час прогулянок педагог звертає увагу дітей на різноманітні природні об'єкти: дерева, кущі, трави, комах, птахів, стан неба, температуру повітря, силу вітру.

Для розвитку спостережливості педагог пропонує дітям помічати характерні ознаки природних об'єктів: форму листя, запах квітів, забарвлення комах, зміну кольору рослин у різні пори року. Такі спостереження сприяють формуванню у дітей елементарних природничих знань. Важливим елементом є використання проблемних запитань. Наприклад:

- Чому листя восени змінює колір?
- Чому після дощу з'являються черв'яки?
- Чому деякі рослини ростуть у затінку, а інші – на сонці?

Такі запитання стимулюють мислення дітей та спонукають їх до пошуку відповідей.

Після спостереження педагог пропонує дітям висловити власні припущення щодо побачених явищ. Наприклад, чому мурахи рухаються по одній доріжці або чому калюжі зникають після сонячної погоди і т.д. Діти висловлюють різні думки, що створює атмосферу пізнавального пошуку. У цей момент важливо підтримати ініціативу кожної дитини, заохочувати її до висловлення власної думки. Кожна думка важлива.

Наступним етапом є проведення простих дослідів. Наприклад:

- визначити, де швидше висихає вода – на сонці чи у тіні;
- порівняти вологість ґрунту у різних частинах майданчика;
- дослідити, які рослини ростуть біля води.

Практичні дослідження допомагають дітям краще зрозуміти природні явища та формують навички аналізу.

У практиці роботи з дітьми старшого дошкільного віку використовуємо метод «екологічної експедиції». Перед початком прогулянки дітям пропонувалося уявити себе маленькими дослідниками природи. Вони отримували завдання знайти на майданчику різні природні об'єкти та уважно їх розглянути. Наприклад, педагог може запропонувати дітям знайти на майданчику:

- три різні види листя;
- рослини, які ростуть у тіні;
- комах, які живуть на траві.

Такі завдання перетворюють прогулянку на цікаву пізнавальну гру.

Одним із цікавих дослідів для дітей стало спостереження за зникненням калюжі. Після дощу діти помітили невелику калюжу на майданчику. Педагог запропонував поспостерігати, що з нею буде відбуватися протягом дня.

Діти висловлювали різні припущення: вода вбереться у землю, її висушить сонце або вона зникне через вітер. Через деякий час калюжа поступово зменшувалася, що допомогло дітям зрозуміти процес випаровування води.

Ще одним цікавим дослідом стало вирощування кристалів солі. Під час заняття з дослідницької діяльності діти разом із педагогом приготували насичений сольовий розчин і залишили нитку у склянці з розчином. Через кілька днів на нитці з'явилися маленькі блискучі кристали. Діти із зацікавленням спостерігали за процесом їх утворення та робили власні висновки. Такі досліди викликають у дітей щирий інтерес та сприяють формуванню

пізнавальної активності. Після завершення прогулянки важливо організувати обговорення побаченого. Діти розповідають про свої спостереження, діляться враженнями та роблять висновки. Крім того, педагог формує у дітей екологічно відповідальну поведінку. Дітям пояснюють, що не можна ламати гілки, руйнувати мурашники або залишати сміття у природі. Такі бесіди сприяють формуванню екологічної культури та відповідального ставлення до довкілля.

Регулярне проведення екологічних прогулянок сприяє розвитку допитливості, спостережливості та самостійності дітей. Вони навчаються помічати зміни у природі, аналізувати явища та робити елементарні висновки.

Поєднання спостереження, гри та експерименту дозволяє зробити освітній процес більш цікавим і результативним. Екологічна прогулянка може стати справжньою науковою експедицією для дітей, якщо педагог створює умови для активного пізнання світу.

Таким чином, використання дослідницьких методів у роботі з дошкільниками є ефективним педагогічним інструментом формування природничої компетентності та екологічної культури дітей.

*Л.Ю. Снісаренко, практичний психолог
Золотоніського закладу дошкільної
освіти (ясла садок) «Калинка»
Золотоніської міської ради
Черкаської області*

ЕКСПЕДИЦІЯ НА ДИТЯЧОМУ МАЙДАНЧИКУ АБО, ЯК ПЕРЕТВОРИТИ ПРОГУЛЯНКУ У САДОЧКУ НА ЦІКАВУ ПОДОРОЖ ДЛЯ ДІТЕЙ

***Анотація.** Стаття присвячена інноваційним підходам до екологічного виховання дітей дошкільного віку. Розглядається методика трансформації щоденних прогулянок у науково-дослідницькі експедиції. Акцентується увага на сенсорному досвіді, ігрових методах та зміні ролі педагога в освітньому процесі.*

Час, проведений у дитячому садочку, для дитини має бути корисним і пізнавальним. Формування екологічної свідомості у дітей, бере старт на ігрових майданчиках у дитячих садках, на організованих прогулянках.

Прогулянки є потужним засобом для розвитку та навчання дитини. Саме на прогулянці слід розповідати про те, що оточує, ставити питання, разом складати розповіді, звертати увагу на живу та неживу природу. Під час кожної прогулянки дошкільник набуває нові знання, розвиває фантазію та збільшує словниковий запас.

Проте для дитини дошкільного віку термін «екологія» є абстрактним і незрозумілим. Для малюка світ – це не сукупність біологічних видів і процесів, а простір для відкриттів і здивувань.

Сучасне суспільство дедалі більше усвідомлює важливість формування екологічної свідомості з раннього віку. Саме у дошкільному віці закладаються основи ставлення дитини до природи, формується здатність спостерігати, досліджувати та розуміти навколишній світ.

В оновленому Базовому компоненті дошкільної освіти йдеться мова про фізичний розвиток дітей, основною спрямованістю якого є зміцнення їх здоров'я, формування рухових вмінь та навичок, розвиток фізичних якостей, виховання інтересу до різних видів рухової діяльності, підвищення рухової активності на свіжому повітрі.

Прогулянка є першим і найбільш доступним засобом загартовування дитячого організму. Вона сприяє підвищенню його витривалості і стійкості до несприятливих впливів зовнішнього середовища, особливо до простудних захворювань. На прогулянці діти грають, багато рухаються. Рухи підсилюють обмін речовин, кровообіг, газообмін, покращують апетит. Діти навчаються долати різні перешкоди, стають більш рухливими, спритними, сміливими, витривалими. У них виробляються рухові вміння та навички, зміцнюється м'язова система, підвищується життєвий тонус. Прогулянка сприяє розумовому розвитку, так як діти отримують багато нових вражень і знань про навколишній світ.

Таким чином прогулянка залишається найефективнішим і водночас природнім способом екологічного виховання дітей. Традиційно, вона сприймається як час для рухливих ігор та відпочинку на свіжому повітрі, проте за умови правильного педагогічного підходу звичайна прогулянка може перетворитися на справжню наукову експедицію, під час якої діти виступають маленькими дослідниками природи. Широко розвинута фантазія дозволить дітям вдало перетворитися у шукачів пригод та відкривачів нового і незвіданого.

Такий підхід не лише підвищує інтерес до пізнання навколишнього середовища, але й сприяє розвитку допитливості, спостережливості та екологічної відповідальності.

Дошкільний вік – це період активного пізнання світу через сенсорний досвід. Дитина торкається, нюхає, слухає, спостерігає. Якщо правильно організувати прогулянку, вона перетворюється на лабораторію просто неба, де формуються перші уявлення про взаємозв'язки у природі, відповідальність за довкілля та дослідницький стиль мислення.

Дошкільник мислить образами й діє через гру. Саме тому сухі пояснення про охорону природи не дають бажаного результату. Натомість цікавими і ефективними є: дослідницькі ситуації, проблемні запитання, рольові ігри, спостереження з елементами відкриття.

Любов до природи народжується з особистого досвіду взаємодії з нею і для дошкільників таким досвідом є саме щоденна прогулянка.

Коли дитина відчуває себе «дослідником» на прогулянці, рівень її уваги зростає втричі, вона уважніше спостерігає, ставить більше запитань, краще запам'ятовує інформацію, формує відповідальне ставлення до довкілля. На прогулянці відбувається формування уявлень про природу та її явища:

- розвиток спостережливості та дослідницьких навичок;
- виховання дбайливого ставлення до природного середовища;
- формування емоційного зв'язку з природою.

Експедиція для дитини – це рольова гра з певними правилами, атрибутами та метою. Вона починає помічати взаємозв'язки: як сонце впливає на розкриття квітів, чому після дощу з'являються черв'яки, як змінюється колір листя залежно від температури пори року та ін.

Для того, щоб прогулянка стала науковою пригодою, вихователь має змінити свою роль із контролера безпеки – на керівника експедиції. Саме від нього залежатиме настрій членів експедиції, загальна атмосфера зацікавленості дітей. Саме він створює атмосферу дослідження, ставить проблемні запитання та допомагає дітям робити висновки. Він не повинен давати готових відповідей, а ставить запитання для роздумів. Педагог повинен:

- заохочувати дітей до спостережень;
- пояснювати природні явища доступною мовою;
- формувати дбайливе ставлення до природи;
- показувати власний приклад екологічної поведінки.

Наприклад, важливо пояснювати дітям, чому не можна ламати гілки дерев, руйнувати мурашники або залишати сміття у природі.

Перед початком прогулянки доцільно заінтригувати дітей темою, наприклад: «Сьогодні ми дослідимо, хто живе під кущами калини на нашому майданчику».

Далі ми ставимо проблемне запитання: «Чому мурашки будують мурашник саме тут?» Діти можуть отримати «лист» від Лісовика або когось іншого з проханням допомогти розкрити таємницю.

Щоб перетворити звичайну прогулянку на наукову експедицію, вихователь може використовувати елементи дослідницької діяльності. Діти виступають у ролі маленьких науковців, які досліджують навколишній світ. Для цього можна запропонувати дітям:

- спостерігати за змінами погоди;
- досліджувати рослини на території дитячого садка;
- шукати сліди тварин або комах;
- порівнювати листя різних дерев;
- слухати звуки природи.

Для дошкільнят важливо створити атмосферу «справжності». Дітям можна видати умовне «експедиційне спорядження»:

- маленькі блокноти або «щоденники дослідника»,
- олівці,
- лупи,
- контейнери для короткочасного спостереження за комахами,
- пакети для збору природних матеріалів листя, шишок, та ін.,
- фотофіксація (за участі педагога).

Такі ігрові елементи створюють атмосферу пригоди та підсилюють мотивацію до навчання.

Можна виготовити бейджі «Юний еколог Діма» або «Дослідниця природи Уляна», тощо. Навіть такі дрібниці підсилюють мотивацію.

Експедиції можна організовувати на заздалегідь визначені теми в залежності від пори року, погоди, настрою та захоплень дітей, вивчення та закріплення нового матеріалу та ін. Для прикладу, можливо організувати експедицію «Таємниці дерев нашого дитсадка». Діти отримують завдання: обійняти дерево і визначити, гладенька чи шорстка в нього кора; знайти листя різної форми; порівняти молоді та старі гілочки на дереві; визначити яке дерево найвище а яке найнижче.

Для закріплення та активізації дослідницького інтересу педагог ставить запитання: чому кора на дереві товста? Навіщо дереву листя? Чому листя опадає?

На такій прогулянці діти вчитимуться встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, спостерігати, висловлювати свою думку, фантазувати, і найголовніше – цінувати природу.

Також простою але цікавою була б експедиція «Мандрівка у світ комах» на якій діти зможуть дізнатися хто живе у них під ногами. Об'єктами дослідження були б: мурахи, жуки, черв'яки, павуки та різні мешканці підземного світу комах.

Важливими правилами у даній експедиції були б такі:

- не шкодити живим істотам та їх будиночкам;
- спостерігати обережно;
- після дослідження повернути мешканців у їхнє середовище.

Така експедиція формує гуманне ставлення до природи, її мешканців. Розвиває відповідальне ставлення до життя мешканців землі, виховує емпатію.

Експедиція у водний світ: «Вода – чарівниця». Подібну прогулянку доцільно проводити якщо на території є калюжі або ємності з водою. Завданнями для вирішення можуть бути:

- дослідити, чому вода випаровується,
- порівняти мокрий і сухий пісок, землю,
- визначити, що плаває на поверхні води, а що тоне.

Через прості експерименти закладаються основи природничих знань у дітей, розвивається інтерес до пізнання світу. Експедиція «Екологічний патруль». Діти можуть отримати такі завдання:

- знайти сміття на території майданчика чи групи,
- визначити, яке сміття можна переробити,
- розкласти відходи за видами які переробляються та утилізуються (ігровий варіант),
- з'ясувати яке значення носить переробка сміття та підтримання чистоти в навколишньому світі.

Так формується відповідальність та розуміння впливу людини на довкілля, чистоту, красу яка нас оточує.

Оскільки для дітей дошкільного віку гра є провідним видом діяльності, тому екологічні спостереження доцільно поєднувати з ігровими елементами. Можна запропонувати дітям рольову гру «Юні дослідники природи», де кожна дитина отримує певне завдання: «ботаніки» досліджують рослини; «ентомологи» спостерігають за комахами; «метеорологи» визначають погоду; «екологи» стежать за чистотою території.

Під час прогулянок вихователь може використовувати різноманітні завдання для дітей, наприклад:

- «Знайди природний скарб». Дітям пропонується знайти об'єкти певного кольору або форми: жовтий листок, круглий камінчик, шишку, гілочку.
- «Природний детектив». Діти шукають відповіді на запитання:
 - хто залишив ці сліди?
 - чому мурахи рухаються по доріжці?
 - де живуть комахи?
- «Слухаємо природу». Діти заплющують очі та намагаються визначити, які звуки вони чують: вітер, спів птахів, шум листя.
- «Міні-лабораторія». Під час прогулянки можна проводити прості досліди:
 - спостерігати, як вітер рухає листя;
 - перевіряти, що тоне у воді, а що плаває;
 - порівнювати сухий і вологий пісок, та ін.

На думку Т. Зав'ялової в процесі організації туристичної роботи з дітьми особлива роль відводиться ігровій діяльності. Завдяки використанню рухливих та дидактичних ігор діти закріплюють уявлення про природні явища, вчать орієнтуватися на місцевості за природними орієнтирами, знайомляться з лікарськими рослинами, які можуть допомогти туристам в поході і т. д. Тому до змісту прогулянок-походів доцільно включати такі ігри як «Переліт птахів», «Ми на луг ходили», «Білки, жолуді, горіхи», «Що шкідливе, що корисне», «Що потрібно для роботи?», «Коли це буває?», «З якого дерева листочок?».

Продуктивним завершенням гри буде представлення звіту про виконане завдання для кожного. Колективна рефлексія: що діти помітили? Що їх здивувало? Що нового вони сьогодні дізналися на прогулянці?

Доброзичливий тон вихователя має спонукати кожну дитину поділитися новими знаннями та враженнями, відтворити почуте або власні висновки. Актуальним завданням буде:

- намалювати найцікавіше;
- створити колективний плакат «наші відкриття»;
- вести календар спостережень;
- відзначення кожного учасника експедиції, його внесок у відкриття нового та цікавого.

Взаємодіючи з батьками екологічну експедицію можна продовжити вдома, адже спільна діяльність посилює виховний ефект. Так, наприклад можна запропонувати родинам створити спільні міні-дослідження:

- організувати фотоконкурс «Моя родина – друзі природи»;
- створити виставку природних матеріалів;
- створити експозицію з прородних матеріалів та ін.

Отже, звичайна прогулянка може стати ефективним інструментом екологічного виховання у закладах дошкільної освіти. Використання елементів дослідницької діяльності, ігрових методів та спостережень за природою дозволяє перетворити її на захопливу наукову експедицію.

Саме завдяки природному середовищу дитина набуває досвіду спілкування з природою, постає перед необхідністю дотримуватися певних законів природи, вчиться оцінювати стан довкілля, відповідати за наслідки власних вчинків, тобто у неї формується природничо-екологічна компетенція.

Такий підхід в організації прогулянок-експедицій, сприяє формуванню у дітей допитливості, екологічної культури та відповідального ставлення до навколишнього середовища. Саме через безпосередній контакт з природою діти вчаться розуміти її цінність і необхідність її збереження.

О.М. Ткаченко, вихователь
Золотоніського закладу дошкільної
освіти (ясла-садок) «Веселка»
Золотоніської міської ради
Черкаської області

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ЧЕРЕЗ МІНІПРОЄКТУВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** У статті висвітлено теоретичні аспекти екологічної освіти дітей дошкільного віку через використання мініпроєктування в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. Розкрито особливості організації екологічних мініпроєктів, їх етапи, основні форми та методи роботи з дітьми. Підкреслено значення дослідницької діяльності, спостережень, ігрових методів та співпраці з батьками для формування екологічної культури дошкільників.*

Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти одним із пріоритетів є формування природничо-екологічної компетентності, що передбачає:

- усвідомлення цінності природи;

- формування уявлень про взаємозв'язок у природному середовищі;
- розвиток екологічно доцільної поведінки.

Саме тому екологічний мініпроект виступає ефективною формою реалізації зазначених завдань. Актуальність методу проектів зумовлена можливістю відійти від пасивного навчання. Мініпроектування дає змогу урізноманітнити освітній процес та розв'язати низку навчальних завдань під час ігрової діяльності.

Проектна діяльність – це організація освітнього процесу, в якій діти й дорослі, не обмежені часом і простором, взаємодіють у цікавій для всіх діяльності. Правила організації:

- вибір ідеї: обирайте тему, яка цікава дітям;
- доцільність: визначайте проблему в межах зони найближчого розвитку дитини;
- автономність: надавайте дітям змогу діяти самостійно;
- поступовість: залучайте дітей до групової роботи поетапно;
- ресурсність: використовуйте весь освітній потенціал проекту.

Метод проектів як педагогічна технологія передбачає організацію освітнього процесу через активну, самостійну діяльність дітей, спрямовану на розв'язання практичної або пізнавальної проблеми.

Екологічний мініпроект – це короткотривала інтегрована форма освітньої діяльності (1-4 тижні), спрямована на дослідження явищ природи та формування елементів екологічної культури через спостереження, експериментування та практичну діяльність. Основні характеристики мініпроекту:

- наявність проблемної ситуації;
- дослідницький характер діяльності;
- інтеграція освітніх напрямів;
- практична значущість результату;
- орієнтація на самостійність дітей.

Організація екологічних мініпроектів базується на таких теоретичних підходах:

Діяльнісний підхід. Дитина засвоює знання через активну взаємодію з довкіллям. Практичні дії (посадка рослин, догляд, спостереження) сприяють глибшому розумінню природних закономірностей.

Особисто орієнтований підхід передбачає врахування індивідуальних можливостей, інтересів, темпу розвитку кожної дитини.

Компетентнісний підхід спрямований на формування здатності застосовувати знання у реальних життєвих ситуаціях (економити воду, не ламати гілки, сортувати сміття).

Інтегрований підхід. Зміст екологічного мініпроекту поєднує різні освітні напрями: пізнавальний, мовленнєвий, художньо-естетичний, соціально-моральний, фізичний розвиток.

Ефективність мініпроекту забезпечується дотриманням таких принципів:

- природовідповідності – урахування вікових особливостей дітей;
- наочності та доступності – використання реальних об'єктів природи;
- системності та послідовності – логічна побудова етапів;
- активності та самостійності дітей;
- партнерської взаємодії з родиною;
- практичної спрямованості результатів.

Для того, щоб проєкт не перетворився на низку непов'язаних заходів, слід дотримуватися трьох етапів.

І. Підготовчий етап

Визначення проблеми. Педагог разом із дітьми визначає актуальну для них екологічну проблему, яку можна досліджувати у межах мініпроєкту.

Формулювання мети та завдань. Визначається мета мініпроєкту та конкретні завдання, спрямовані на формування екологічних уявлень і практичних навичок дітей.

Підбір матеріалів. Добираються наочні, дидактичні та природні матеріали, необхідні для реалізації дослідницької діяльності.

Мотивація дітей. Створюється позитивна мотивація до участі в мініпроєкті через проблемні запитання, ігрові ситуації та емоційно привабливі завдання.

II. Основний етап

Спостереження. Діти здійснюють спостереження за природними об'єктами та явищами з метою отримання первинних уявлень.

Дослідницька діяльність. Організовується пошуково-дослідницька діяльність, у ході якої діти з'ясовують властивості об'єктів природи.

Експериментування. Діти виконують прості досліди та експерименти для перевірки власних припущень.

Інтегровані заняття. Зміст мініпроєкту реалізується через інтегровані заняття з різних освітніх напрямів.

Ігрова діяльність. Закріплення знань і вражень відбувається в процесі екологічно спрямованих ігор.

Залучення батьків. До виконання завдань мініпроєкту залучаються батьки як активні учасники спільної діяльності з дітьми.

III. Заключний етап

Узагальнення результатів. Проводиться узагальнення отриманих знань, умінь і вражень дітей у процесі спільного обговорення.

Створення продукту (альбом, виставка, екологічний куточок). Діти разом з педагогом створюють підсумковий продукт мініпроєкту.

Презентація. Організовується представлення результатів мініпроєкту дітям, педагогам і батькам.

Рефлексія. Діти висловлюють власні враження, емоції та оцінюють свою участь у мініпроєкті.

Для досягнення високої якості освітнього процесу та формування екологічної культури використовуються різноманітні методи.

Екологічні екскурсії та цільові прогулянки. Вони дозволяють дітям спостерігати за природними явищами в природних умовах, встановлюючи зв'язки між живою та неживою природою.

Дидактичні та сюжетно-рольові ігри. Через гру діти засвоюють правила екологічно доцільної поведінки, що робить процес виховання легким та захопливим.

Трудова діяльність у природу. Догляд за рослинами чи тваринами в куточку природи виховує відповідальність та дбайливе ставлення до живих істот.

Використання ІКТ та наочності. Демонстрація тематичних відеоматеріалів або презентацій допомагає розширити природничі уявлення дітей про об'єкти, які неможливо побачити безпосередньо.

Для досягнення максимальної ефективності проєкту необхідно налагодити тісну взаємодію з сім'ями вихованців. Роль родини полягає у наступному:

- *Інформаційна підтримка.* Батьки обговорюють з дітьми отримані в садочку знання, закріплюючи їх у повсякденному житті.
- *Практична участь.* Родини долучаються до створення предметно-природного розвивального середовища, допомагаючи в облаштуванні куточків природи.
- *Виховний приклад.* Батьки демонструють дітям власне екологічно доцільне ставлення до природи, що є основою для формування культури дитини.
- *Спільна творчість.* Участь у родинних конкурсах, екологічних акціях та виставках за результатами мініпроєкту.

Ефективність екологічного виховання в межах мініпроєкту значною мірою залежить від комплексного підходу та створення спеціального освітнього середовища. Ось основні чинники, що на це впливають:

- *Створення розвивального середовища.* Для успішної реалізації проєкту необхідно організувати предметно-природне середовище, яке стимулюватиме дитину до пізнання та активної взаємодії з природою.
- *Системність спостережень.* Важливо забезпечити регулярність та послідовність у спостереженні за природними об'єктами, що дозволяє дітям бачити динаміку змін та причинно-наслідкові зв'язки.
- *Стимулювання мислення.* Педагог має активно використовувати проблемні запитання, які спонукають вихованців до самостійних роздумів, пошуку відповідей та аналізу екологічних ситуацій.
- *Інтеграція видів діяльності.* Найкращий результат досягається завдяки гармонійному поєднанню дослідницької роботи з ігровими елементами, що робить процес навчання природним та цікавим для дитини.
- *Емоційне залучення.* Весь освітній процес має бути насичений позитивними емоціями; важливо виховувати в дітей почуття захоплення природою та емпатії до живих істот.
- *Взаємодія з родиною.* Тісна співпраця з батьками вихованців дозволяє закріпити отримані знання в домашніх умовах та сформувати єдину систему екологічних цінностей у дитини.

Впровадження екологічного мініпроєкту сприяє комплексному розвитку дитини, що проявляється у таких аспектах:

- *Формування природничих уявлень.* У дітей закладаються фундаментальні, елементарні знання про навколишній світ та природні явища.
- *Розвиток аналітичного мислення.* Вихованці опановують вміння встановлювати логічні причинно-наслідкові зв'язки між діями людини та станом довкілля.
- *Набуття практичного досвіду.* У процесі роботи діти здобувають перші дослідницькі навички, навчаючись спостерігати, експериментувати та робити висновки.
- *Корекція поведінки.* Проєкт стимулює розвиток екологічно доцільної поведінки, коли дитина свідомо дотримується правил бережливого ставлення до природи.
- *Виховання світогляду.* У дітей формується глибоке емоційно-ціннісне ставлення до природи, що базується на любові та повазі до всього живого.

Ефект від реалізації проєкту позитивно впливає на загальну атмосферу та якість роботи установи:

- *Оптимізація навчання.* Завдяки новим підходам суттєво підвищується загальна якість освітнього процесу та його результативність.

- *Зміцнення партнерства.* Взаємодія з батьками вихованців стає більш тісною та продуктивною, що посилює спільний виховний вплив.
- *Створення екосередовища.* У закладі поступово формується цілісна екологічна культура освітнього середовища, яка об'єднує педагогів, дітей та їхні родини.

Отже, екологічний мініпроект виступає як надзвичайно ефективна та інтегрована форма організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. Такий формат роботи не лише забезпечує практичну реалізацію компетентнісного підходу, а й створює фундамент для формування цілісної екологічної культури дітей дошкільного віку. Впровадження мініпроектів дозволяє не лише озброїти дітей елементарними природничими знаннями, а й виховати особистість, здатну емоційно відгукуватися на потреби довкілля та діяти згідно з принципами екологічної доцільності. Це створює сприятливі умови для трансформації всього освітнього простору закладу в осередок екологічної культури та інновацій.

Н.В. Томенко, вихователь
закладу дошкільної освіти №87 «Дельфін»
Черкаської міської територіальної громади

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОБ'ЄКТАМИ ЖИВОЇ І НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ У ЗДО: МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ПІДХОДИ

***Анотація.** У статті розглядається спостереження як провідний метод екологічного виховання дітей дошкільного віку. Автор акцентує увагу на тому, що природа є першоджерелом пізнавального, емоційного та інтелектуального розвитку дитини.*

Світ навколо дитини – це перша й найважливіша лабораторія, де вона вчиться мислити, відчувати та берегти життя.

Організація спостережень за природою в закладі дошкільної освіти є одним із найбільш ефективних методів екологічного виховання. Це не просто споглядання, а активний пізнавальний процес, який розвиває аналітичне мислення, мовлення та емоційний інтелект дитини.

Спостереження дозволяє дітям сприймати природні явища всіма органами чуття. Воно формує фундамент для подальшої дослідницької діяльності та сприяє:

- розвитку спостережливості: вміння помічати дрібні зміни в довкіллі;
- когнітивному розвитку: встановленню причинно-наслідкових зв'язків (наприклад, сонце гріє – з'являється трава);
- естетичному вихованню: здатності бачити красу в кожній порі року.

Спостереження – це цілеспрямоване, планомірне сприймання об'єктів та явищ навколишнього світу. У закладі дошкільної освіти воно вирішує три ключові завдання:

- *пізнавальне:* формування реалістичних уявлень про властивості предметів (колір, форма, звук, рух);
- *розвивальне:* стимулювання мовлення, пам'яті та уваги;
- *виховне:* виховання гуманного ставлення до всього живого та естетичного сприйняття довкілля.

Спостереження за об'єктами неживої природи. Об'єкти неживої природи є фундаментом для розуміння фізичних законів світу. До них належать сонце, повітря, вода, ґрунт, каміння та погодні явища. Сонце: спостерігаємо за зміною висоти стояння над горизонтом, впливом на температуру повітря та довжину тіней, та ін. Вода та опади: вивчення станів води (рідкий, твердий – лід/сніг, газоподібний – пара/туман). Експериментування з калюжами, дощем, сніжинками, та ін. Ґрунт та пісок: дослідження властивостей (сухий – сипкий, мокрий – ліпиться).

Спостереження за об'єктами живої природи. Жива природа викликає у дітей найбільший емоційний відгук. Головний акцент тут – на взаємозв'язку організму з середовищем. *Рослинний світ:*

- дерева та кущі: сезонні зміни (розпускання бруньок, цвітіння, листопад, зимовий спокій).
- квітник та город: вивчення будови рослин (корінь, стебло, листя, квітка) та необхідних умов для росту (світло, вода, тепло).

Тваринний світ:

- комахи: спостереження за поведінкою мурах, метеликів, бджіл;
- птахи: вивчення зовнішнього вигляду, способів пересування та живлення (особлива увага — підгодовлі взимку);
- мешканці куточка природи: догляд за хом'ячками, рибками чи канарками (формування відповідальності).

Види спостережень за тривалістю. Щоб підтримувати інтерес дітей, педагоги використовують різні часові форми:

- *епізодичні (короткотривалі):* тривають від 2 до 10 хвилин, спрямоване на вивчення конкретного об'єкта або його властивості. Наприклад: якого кольору небо сьогодні? як розквітла перша кульбаба? розгляд форми сніжинки на рукавичці.
- *тривалі:* проводиться протягом кількох днів або тижнів для відстеження динаміки розвитку, серія спостережень за одним об'єктом протягом певного часу. Наприклад: спостереження за розпусканням бруньок або ростом цибулі на підвіконні.
- *циклічне:* серія спостережень за одним об'єктом, кожне з яких розкриває нову грань. Наприклад: цикл спостережень за акваріумною рибкою або деревом на майданчику.

Структура проведення спостереження на прогулянці. Щоб спостереження було результативним, педагогу варто дотримуватися певної структури:

- *Підготовка.* Вибір об'єкта, який відповідає віковим особливостям дітей та сезону. Підготовка інвентарю (лупи, сачки, термометри, щоденники спостережень).
- *Початок (Мотивація).* створення зацікавленості. Привернення уваги дітей за допомогою загадки, вірша або ігрового персонажа. Важливо створити емоційний відгук.
- *Основна частина (Дослідницька).* безпосереднє сприймання об'єкта за допомогою всіх органів чуття (зір, слух, дотик, нюх). Використання системи запитань, що стимулюють мислення:
 - Якого кольору пелюстки?
 - Чим пахне квітка?
 - Як змінилося дерево порівняно з минулим тижнем?
- *Висновок та фіксація результатів:* узагальнення знань, відображення у малюнках або у «Щоденнику природи». Це також може бути замальовування побаченого у «Вікні природи», створення фотозвіту або заповнення календаря погоди.

Важливо: Під час спостережень за живою природою необхідно дотримуватися правила «Дивись, але не зашкодь». Не можна зривати квіти заради забави або турбувати комах у їхніх домівках.

Поради щодо організації екологічних спостережень

- *динамічність:* обирайте об'єкти, які змінюються (комахи, хмари, рослини в період цвітіння);
- *безпека та гуманність:* прищеплюйте дітям дбайливе ставлення. спостерігаємо за комахою, не завдаючи їй шкоди;
- *інтеграція:* поєднуйте спостереження з мовленнєвими вправами. запропонуйте дітям підібрати епітети до неба (лазурове, похмуре, високе) або скласти коротку казку про побачене;
- використання ігрових прийомів: «станьте маленькими дослідниками», «таємне доручення від осені» тощо.

Для осучаснення процесу спостереження варто впроваджувати сучасні форми та методи роботи, а саме:

- *метод екологічних експедицій:* міні-подорожі екологічною стежкою дитячого садка;
- *ігрові технології з використанням лупи, мікроскопа та бінокля:* це додає елемент гри в «науковців-дослідників».
- *фотофіксація:* створення фотоколлажів «мій улюблений клен у різні пори року».

Систематичні спостереження не лише дають дитині знання про світ, а й формують духовну основу особистості, вчать бачити красу в краплі роси та поважати складні закони природи, допомагають усвідомити себе частиною великого світу. Коли вихователь навчає дитину бачити життя в маленькій насініні або краплі роси, він закладає основи екологічної свідомості на все життя. Результатом кожного спостереження має бути не лише отримання знань, а й формування у дитини позитивних емоцій, почуттів та виховання поваги до живої природи.

*А.С. Хакало, вихователь
Золотоніського закладу дошкільної освіти
(ясла-садок) комбінованого типу «Ромашка»
Золотоніської міської ради
Черкаської області*

ВІД СПОСТЕРЕЖЕННЯ ДО ТУРБОТИ: ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІД ЧАС ЩОДЕННИХ ПРОГУЛЯНОК

***Анотація.** У статті теоретично обґрунтовано та практично висвітлено проблему формування екологічної свідомості дітей старшого дошкільного віку в процесі організації щоденних прогулянок у закладі дошкільної освіти «Ромашка» м. Золотоноша.*

Розкрито педагогічний потенціал прогулянки як природного освітнього простору для реалізації дослідницької діяльності та міні-проектів екологічного змісту.

Представлено модель роботи «від спостереження до турботи», що передбачає поетапний розвиток екологічних знань, емоційно ціннісного ставлення до природи та формування екологічно доцільної поведінки.

В умовах сучасних екологічних викликів, зокрема наслідків воєнних дій, техногенного навантаження та кліматичних змін, проблема формування екологічно відповідальної особистості набуває особливої значущості. Відновлення довкілля України потребує покоління громадян із сформованою екологічною свідомістю, здатних приймати екологічно доцільні рішення. Саме тому заклад дошкільної освіти виступає важливою ланкою у формуванні базових екологічних цінностей, адже старший дошкільний вік є сенситивним періодом для розвитку відповідального ставлення до природи.

Сучасні екологічні виклики зумовлюють необхідність формування відповідального ставлення до довкілля вже з раннього віку. Відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України та положень Базового компонента дошкільної освіти, заклади дошкільної освіти мають забезпечувати формування основ екологічної культури особистості.

Старший дошкільний вік є сенситивним періодом для розвитку ціннісних орієнтацій та екологічної свідомості. У цей період дитина здатна не лише спостерігати явища природи, а й усвідомлювати їх значення, встановлювати елементарні причинно-наслідкові зв'язки.

Одним із ефективних середовищ екологічного виховання є щоденні прогулянки, що забезпечують активну взаємодію з природним середовищем та створюють умови для дослідницької діяльності. Екологічна свідомість є результатом поєднання пізнавального досвіду дитини, її емоційного ставлення до об'єктів природи та здатності реалізовувати екологічно доцільні дії у повсякденному житті. Когнітивний компонент відображає рівень обізнаності дітей про явища природи. Емоційно-ціннісний – характеризує ставлення та переживання. Поведінковий – виявляється у практичних діях.

Педагогічні умови формування екологічної свідомості. Ефективність формування екологічної свідомості забезпечується за таких педагогічних умов:

- систематичність спостережень за об'єктами природи;
- інтеграція екологічного змісту в різні види діяльності (ігрову, трудову, дослідницьку);
- організація проблемно-пошукових ситуацій;
- особистісно орієнтований підхід до дітей;
- залучення сім'ї до екологічного виховання.

Дотримання зазначених умов сприяє формуванню стійкого інтересу до природи та переходу від емоційного сприймання до усвідомленої діяльності.

Дослідницька діяльність є важливою умовою формування екологічної культури, оскільки сприяє розвитку спостережливості, мислення та здатності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. У процесі спостережень і елементарних експериментів діти набувають практичного досвіду взаємодії з довкіллям, що підсилює усвідомленість їхніх дій.

Впровадження елементів STEM-підходу відповідає положенням Концепції розвитку STEM-освіти в Україні та сприяє формуванню дослідницької компетентності дітей. Інтеграція природничих знань із практичною діяльністю під час прогулянок розширює освітні можливості та формує системне мислення.

Практика екологічного виховання свідчить, що систематичне залучення дітей до природоохоронної діяльності сприяє формуванню стійких ціннісних орієнтацій.

Прогулянка як педагогічна технологія в закладі дошкільної освіти розглядається як цілісний педагогічний процес, що інтегрує освітні напрями та створює умови для практичного пізнання довкілля. Вона забезпечує реалізацію принципів природо відповідності, активності, системності та інтеграції.

Застосування інноваційних форм організації освітнього процесу відповідає сучасним тенденціям розвитку дошкільної освіти.

Експериментальна робота в закладі організовувалася за моделлю: від спостереження, дослідження, усвідомлення, до турботи, що відповідає компетентнісному підходу, визначеному нормативними документами у сфері дошкільної освіти.

У дослідженні брали участь 18 дітей старшого дошкільного віку закладу дошкільної освіти «Ромашка» місто Золотоноша. Тривалість експериментальної роботи становила 6 місяців в період з вересня 2025 року по лютий 2026 року. Робота здійснювалася у природних умовах освітнього процесу відповідно до річного плану закладу.

Оцінювання здійснювалося за такими критеріями:

- когнітивний (рівень екологічних знань);
- емоційно-ціннісний (ставлення до природи);
- поведінковий (екологічно доцільні дії).

Методи дослідження: педагогічне спостереження, бесіда, аналіз продуктів діяльності, педагогічний експеримент, кількісний аналіз результатів.

Дослідно-експериментальна робота складалася з констатувального та формувального етапів. На констатувальному етапі визначався початковий рівень сформованості екологічної свідомості. Формувальний етап передбачав систематичну реалізацію екологічних міні-проектів під час прогулянок. Контрольний етап дав змогу простежити динаміку змін показників.

Для визначення рівня сформованості *когнітивного компонента* дітям пропонувалися запитання:

- чому не можна ламати гілки дерев?
- для чого потрібно підгодовувати птахів узимку?
- що станеться, якщо засмічувати майданчик?

Емоційно-ціннісний компонент визначався шляхом спостереження за реакціями дітей у процесі взаємодії з природними об'єктами.

Поведінковий компонент оцінювався через аналіз реальних дій дітей (ініціатива у догляді за рослинами, участь у прибиранні території).

Отримані результати, після первинної діагностики, свідчать про недостатній рівень сформованості екологічної свідомості у значної частини дітей. Переважання середнього та низького рівнів зумовлює необхідність системної педагогічної роботи, спрямованої на розвиток екологічної компетентності.

Реалізація екологічних міні-проектів. Під час щоденних прогулянок системно впроваджувалася модель короткотривалих екологічних міні-проектів, спрямованих на формування екологічної компетентності, спостережливості та ціннісного ставлення до природи. Робота здійснювалася з урахуванням принципів інтегрованого підходу та діяльнісного навчання.

«*Дерево під мою опікою*» – у межах проекту діти обрали «своє» дерево на території закладу та здійснювали систематичні спостереження за його сезонними змінами (стан листя, кори, бруньок, гілок). Фіксація результатів відбувалася у формі бесід, малюнків, міні-звітів.

Систематичні спостереження сприяли формуванню відповідального ставлення до рослинного світу, розвитку екологічного мислення та усвідомлення взаємозв'язків у природі. Результат: діти почали самостійно ініціювати догляд за рослинами (полив, прибирання сухого листя), виявляти турботливе ставлення до зелених насаджень. Педагогічна цінність проекту полягає в розвитку довготривалого спостереження, формуванні відповідальності та усвідомленні змін у природі як закономірного процесу.

«*Пташина їдальня*» – проєкт передбачав організацію годівниці, підготовку корму та регулярне підгодовування птахів у зимовий період року. Діти спостерігали за поведінкою птахів, визначали їх зовнішні ознаки, порівнювали види. Організація годівниці та спостереження за птахами сприяли розвитку емпатії, екологічної відповідальності та усвідомлення важливості допомоги живим істотам у складних природних умовах. Результат: сформовано первинні уявлення про зимуючих птахів рідного краю, розвинено навички колективної взаємодії. Проєкт сприяв формуванню емпатії та розумінню залежності живих істот від умов середовища.

«*Чистий майданчик*» – мета цього проєкту полягала у формуванні в дітей дошкільного віку відповідального ставлення до довкілля, розвиток навичок самообслуговування та колективної праці, що є важливою складовою освітнього процесу. Залучення дітей до посильної праці сприяє вихованню охайності, бережливого ставлення до ігрового обладнання та території закладу. У процесі проєкту реалізовувалися такі завдання:

- ознайомити дітей із поняттями «чистота», «порядок», «благоустрій»;
- формувати елементарні трудові вміння (зібрати папірці, скласти іграшки, підмести доріжку маленькою мітлою);
- розвивати спостережливість під час ознайомлення з роботами з благоустрою території;
- виховувати повагу до праці дорослих;
- сприяти формуванню колективної взаємодії під час спільної діяльності.

Етапи реалізації проєкту організовано в чотири етапи:

- *підготовчий етап* включав бесіду з дітьми: «навіщо потрібна чистота на майданчику?», розгляд ілюстрацій «чисто – брудно», ознайомлення з правилами безпечної праці;
- *пізнавально-спостережний етап* здійснювався через спостереження за роботами з благоустрою території закладу дошкільної освіти (згрібання листя, полив квітів, фарбування обладнання), бесіда про професії людей, які дбають про чистоту (двірник, робітник з благоустрою), обговорення значення їхньої праці для комфорту та безпеки дітей;
- *практичний етап* відбувався через організацію колективної праці «приберемо разом», через допомогу дітей у складанні іграшок у визначене місце, полив рослин разом із дорослим, чергування на майданчику (символічні бейджі «Юний господар»).
- *підсумковий етап* включав підбиття підсумків: колективне обговорення (що змінилося?, як підтримувати порядок щодня?).

Очікувані результати: діти розуміють значення чистоти та порядку, проявляють ініціативу у підтриманні охайності ігрового простору, виявляють повагу до праці дорослих, дотримуються елементарних правил благоустрою.

Практична діяльність сприяла формуванню навичок екологічно доцільної поведінки, відповідальності за стан навколишнього середовища та усвідомленню особистого внеску в збереження чистоти, забезпечила перехід від знань до реальної поведінки, що є ключовим показником сформованості екологічної свідомості.

Після проведеної роботи та повторної діагностики аналіз результатів засвідчив позитивну динаміку: кількість дітей із високим рівнем сформованості екологічної свідомості зросла на 34%, тоді як низький рівень було повністю подолано. Отримані дані свідчать про ефективність системної організації дослідницької діяльності під час прогулянок.

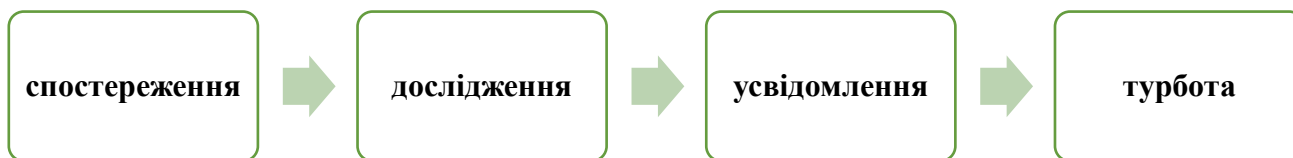
Отримані результати підтверджують ефективність систематичної організації екологічної діяльності під час прогулянок, тому педагогам доцільно:

- планувати екологічну діяльність системно;
- використовувати метод проблемних запитань;
- залучати дітей до практичних природоохоронних дій;
- фіксувати результати спостережень у різних формах;
- активно співпрацювати з батьками.

У результаті теоретичного аналізу наукових джерел та проведеної експериментальної роботи встановлено, що формування екологічної свідомості дітей старшого дошкільного віку є цілісним педагогічним процесом, який потребує системної організації, інтеграції різних видів діяльності та створення емоційно сприятливого освітнього середовища.

Експериментально підтверджено, що поєднання спостережень, міні-проектів та практичної природоохоронної діяльності забезпечує перехід від емоційного сприймання природи до усвідомленої екологічної поведінки. Старший дошкільний вік визначено як чутливий період для формування ціннісного ставлення до природи та набуття первинного досвіду екологічно доцільної поведінки.

Доведено, що щоденні прогулянки мають значний педагогічний потенціал, оскільки забезпечують природну інтеграцію пізнавальної, емоційної та практичної діяльності дітей, реалізують принципи природовідповідності та активності. Впровадження моделі «спостереження → дослідження → усвідомлення → турбота» сприяє поетапному переходу від емоційного сприймання природи до усвідомленої екологічно відповідальної поведінки, що відповідає компетентнісному підходу в освіті.

Результати повторної діагностики підтвердили позитивну динаміку рівнів сформованості екологічної свідомості що свідчить про ефективність систематичної організації дослідницької та проєктної діяльності під час прогулянок.

Отже, прогулянка в закладі дошкільної освіти може розглядатися як ефективна педагогічна технологія формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Запропонована модель роботи є методично доцільною та може бути рекомендована для впровадження в практику закладів дошкільної освіти.

*Д.О. Хоменко, вихователь
закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №37 «Ракета»
Черкаської міської територіальної громади*

ЕКО – СВІТ ОЧИМА ДІТЕЙ

***Анотація.** У даній статті сформульовані особливості формування основ екологічної культури у дітей дошкільного віку. Проаналізоване поняття «екологічна культура», яке включає в себе і знання про екологію, і гуманне ставлення до природи, і правила правильної екологічної поведінки.*

Сучасні екологічні проблеми – збереження чистого повітря, води, сортування відходів, знищення зелених насаджень – потребують формування екологічно свідомого покоління з раннього віку. У світі, який знаходиться перед такими екологічними викликами, доцільно й важливо навчити дитину не лише споглядати природу, а й вміти її захищати.

Дошкільний вік – це час, коли формуються основи світогляду. Саме в цьому віці закладаються основи ставлення до природи, відповідальності та дбайливої поведінки. І саме дослідницькі міні-проєкти в дошкільному закладі є однією з ефективних форм роботи, оскільки вони пов’язують в собі і спостереження, і ігрову діяльність, і практичні дії та емоційні переживання. Такі проєкти допомагають реалізувати завдання щодо розвитку екологічної свідомості і розуміння взаємозв’язку «Я є частина природи». Сприяє тому, що повертає малюків до активного контакту з довкіллям, розвиває спостережливість та вміння бачити неймовірну красу природи в маленькій крапельці роси чи травинці. Спілкування з природою та творча діяльність в рамках проєкту (малювання, аплікація, висадка рослин тощо) впливає на дітей як своєрідна арт-терапія, яка допомагає заспокоїтися та віднайти душевну гармонію в умовах стресу, який переживають зараз всі люди в Україні.

Розвиток у дітей дошкільного віку елементарних основ екологічної культури, уявлень про довкілля, виховання дбайливого ставлення до природи проходить через дослідницьку, практичну та ігрову діяльність. Ці види діяльності допомагають розширити та поглибити знання дітей про зв’язок людини і природи (як ми впливаємо на довкілля), навчити розрізняти живу і неживу природу, усвідомлювати їхню роль у житті людини. Такі проєкти розвивають зацікавленість та інтерес через експерименти та спостереження за явищами природи,

позитивно впливають на формування навички критичного мислення (що для природи добре, а що – ні). Завдяки проєкту формуються почуття відповідальності за наше довкілля, діти навчаються гуманному та дбайливому ставленню до живих істот (будь то комаха чи рослина чи велика тварина). Проєкт дозволяє задіювати і родини вихованців до спільної діяльності, що має велике значення і як для екології нашого краю, так і для емоційного піднесення дітей, що ці справи робляться разом зі значущими для них людьми.

Які ж конкретні завдання допомагають досягти головної мети проєкту? Перш за все, це робота з дітьми. На заняттях ми ознайомлюємо і роз'яснюємо дітям, що таке природа, як пов'язані живі організми в ній, який вплив має людина на навколишнє середовище. Велику увагу приділяємо поглибленню знань дітей про природу рідного краю. Формуємо вміння спостерігати за природними явищами, які зміни відбуваються в природі, аналізуємо причини цього. Знайомимо і закріплюємо правила правильної екологічної поведінки і тим самим формуємо навички (сортування сміття, економія води та світла тощо) та виховуємо відповідальність за стан довкілля.

Проводимо дослідницьку діяльність, залучаємо дітей до дослідів з водою, повітрям, насінням і це приносить не тільки зацікавленість та здивування малечі, а й розвиток їхніх знань з даного питання.

Приємним здивуванням і розумінням, що наші дії, розповіді, досліді не є марними це те, що наші малюки розповідають батькам про щось цікавеньке в садочку і спонукають їх повторювати це саме вдома, тим самим закріплюють свої знання і проводять спільну роботу зі своїми близькими.

Крім занять з дітьми, обов'язково залучаємо батьків до спільної роботи. В нашому закладі кожного року проводяться акції «Посади рослину» (дерево, квітку), «Годівничка для пернатих» та інші. В цьому році батьки виготовили еко-годівнички для наших маленьких пернатих друзів. Діти мали чудову нагоду спостерігати з якою насолодою смакували горобці та синички їхніми гостинцями, а саме приємне було те, що діти самі могли насипати корм пташкам і бути дотичними до їхнього добробуту взимку.

Також з великим задоволенням батьки приймають участь в організації виставок робіт з природного матеріалу, їхні шедеври не тільки милують око, а й приносять користь і дарують чудовий настрій.

Звичайно, що крім практичних занять з дітьми та батьками в групі є «зелений куточок». Він упорядкований календарем спостережень, кімнатними рослинами та приладдям по догляду за ними, крім цього є акваріум та клітка з папугою. Спостереження за рибками і птахом приносять неабияке задоволення малечі. Адже це той випадок, коли задоволення і милування поєднуються з навчанням. Це чудова можливість бачити життя в його маленькому варіанті: як рибка відкриває ротик, коли їсть або як папуга чистить пір'ячко і розмовляє з дзеркалом. Годування наших улюбленців стало щоденним ритуалом. І це має великий вплив на емпатію дитини, вчить відчувати зв'язок із живністю, виховує відповідальність і доброту.

В лютому разом з вихованцями ми створили «город на підвіконні», діти мали можливість побути агрономами і самі сіяли, поливали і спостерігали за паростками, як вони ростуть і набираються сил.

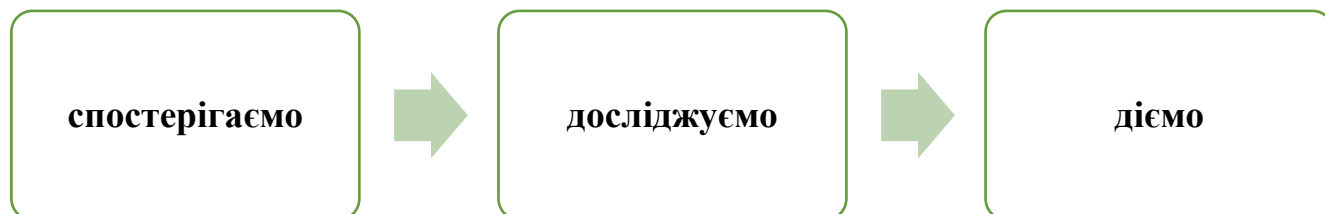
Учасники проєкту: діти середньої / старшої групи, вихователі, батьки, працівники закладу.

Тип проєкту:

- за тривалістю: короткотривалий (2-4 тижні),

- за змістом: дослідницько-практичний,
- за формою роботи: груповий.

Основні напрями роботи. Проєкт реалізується за принципом: «Спостерігаємо → Досліджуємо → Діємо». Цей принцип дуже точно і в повній мірі відповідає психологічним особливостям дошкільників, адже саме в цьому віці вони пізнають цей світ через органи чуття та ігрову діяльність.

Наші прогулянки з дітьми на вулиці завжди наповнені пошуком цікавого та корисного. Наприклад, «Шукачів кольорів» (діти відшукують кольори та відтінки у природі) або «Мелодійність пташиного співу» (дошкільнята з великим задоволенням намагаються впізнати голос і спів конкретної птахи).

Зазвичай, на майданчику ми зупиняємось на хвилинку милування, спостерігаємо за хмарками, небом, погодою, сезонними змінами тощо. Також дітки полюбляють дивитися під ніжки, адже саме в травичці можна побачити і красу рослин, крапель роси і світ комах, що є надзвичайно цікавим і позитивно впливає на розвиток дитини.

Через досліди даємо зрозуміти дітям, як діє природа і як саме людина впливає на неї. Це і досліди з водою («Подорож краплинки» – кому і для чого потрібна вода і як ми маємо її берегти) і досліди з ґрунтом («Чим можна харчувати землю?» - для розуміння того, чому не можна засмічувати землю. Для цього закопуємо шматочок яблука та пластику і перевіряємо їх на швидкість розкладання).

Для глибшого розкриття теми проводимо не лише досліди, а й обов'язково граємо – дидактичні ігри «Сортуємо правильно», «Харчовий ланцюжок», «Хто де живе?» та інші допомагають зрозуміти та закріпити отриманні знання. Дітки дуже люблять дивитися мультфільми, тому підбираємо для перегляду корисні і цікаві («Подорож краплинки води», «Вода – наш друг», «Бережімо землю» та інші). Але не тільки мультики можна використовувати для розвитку екологічної свідомості. Ми з вихованцями часто обговорюємо зміст екологічних казок, це коротенькі історії, що вчать дітей берегти природу рідного краю, любити тварин, дбати про водні ресурси, не забруднювати навколишнє середовище («Сумна історія однієї річки» (про те, чому не можна смітити біля водойм), «Чому зайчик шубу змінив?» (пояснює сезонні зміни в природі), «Як Хмаринка була в пустелі» (про важливість води для життя) та інші). Такі обговорення розвивають не тільки мовлення, уяву, логіку, а й підводять дітей до кращого розуміння природи, її потреб та чому необхідно бережливо ставитися до неї.

Для формування навичок допомоги доквіллю проводимо акції «Допоможи пернатим» (в цьому році виготовляли еко – годівнички разом з дітьми та батьками), «Подаруй тепло братам нашим меншим» (залучаємо батьків до придбання необхідних речей для собак і котів), «Рятуймо наш майданчик» (прибираємо територію майданчика та займаємось його озелененням), «Город на підвіконні» (висаджуємо з дітьми цибулю, квасолу, перець тощо), разом з дітками створюємо і розмальовуємо знаки - правила (не ламати дерева, берегти воду, заощаджувати світло).

Етапи реалізації проєкту

- *Підготовчий етап* (визначення проблематики (чистота території, води, життя рослин, птахів тощо, підбір наочності, ігор, художньої літератури, мультфільмів, планування дослідницької діяльності, інформування батьків).
- *Дослідницький етап* (спостереження) (спостереження на прогулянці, в куточку природи, бесіди, екологічні ігри, прості досліди (з водою, ґрунтом, рослинами), перегляд ілюстрацій).

Приклади запитань для дітей:

- Що потрібно рослинам для життя?
 - Чому не можна ламати гілки?
 - Куди потрібно викидати сміття?
- *Практичний етап* (перехід до дії) (прибирання ігрового майданчика, озеленення території, поливання рослин, протирання листків, виготовлення годівнички, годування пташок, створення знаків – правил, плакатів «бережи природу»).

Всі етапи реалізації проєкту ми проводимо у формі гри, щоб діти не просто отримали інформацію, а й зберегли зацікавленість та змогли використати ці знання і навички у житті. Тим самим формуємо і розвиваємо емпатію (в грі діти беруть на себе роль річки або тварини і в ході гри відчують «радість» рослинки після поливу або «смуток» забрудненої річки).

Завдяки дидактичним іграм діти вчаться встановлювати причини і наслідки («Харчовий ланцюжок», «Кому потрібна вода?») і як результат діти розуміють, що в природі все взаємопов'язано і зникнення чогось шкодить іншим.

В своїй діяльності для закріплення навичок ми використовуємо і сюжетні ігри, саме вони допомагають розробити ситуації, з якими діти зустрічаються в житті (наприклад, гра «Сортуємо сміття» дозволяє довести корисні навички до машинальності). Ігри проводяться в групах, часто бувають колективними і це теж позитивно впливає на відносини між дітьми. Вони вчать наших дошкільнят домовлятися, разом вирішувати проблемні питання, а також виховують відповідальність за отриманий результат.

➤ *Підсумковий етап*

- Колективне обговорення результатів (діти рефлексують, дають зворотній зв'язок, усвідомлюють і формують своє ставлення до природи.) Це легко зробити сидячі в колі та передаючи один одному камінчик. Він символізує життя. До кого він попадає, той і ділиться своїми враженнями і висновками. Ще ми з дітьми разом на великому аркуші малюємо схематично наш проєкт в центрі і від нього в різні боки розходяться лінії – це те, що ми дізналися або зробили. І обов'язково засвідчуємо всі наші досягнення «фото на згадку», дітки цей момент чекають з великою радістю, тому що зможуть показати і розказати про все своїй родині.
- Виставка дитячих робіт – це ще один спосіб закріпити знання і навички. Наші діти часто позують під час прогулянок і ми з задоволенням ділимося цими світлинами з батьками. Також в групі організуємо зони для композицій з природного матеріалу та плакатів-правил «Бережімо воду», «Прибираємо за собою», які виробляють діти самі або з батьками.
- А ще ми створили стіну порад на екологічну тему: батьки на стікерах можуть написати, які лайфхаки в родині вони використовують для збереження довкілля.
- Екологічне свято або розвага

Очікувані результати. Діти розуміють про зв'язки в природі (значення води і сонця для всіх живих організмів, як комахи впливають на життя рослин тощо), елементарні екологічні знання; навички дбайливої поведінки в природі (прибирання території за собою, знання про матеріали, які є органічними і які розкладаються повільно) та утворення екологічної відповідальності; бажання допомагати довкіллю (діти проявляють співчуття до всього живого, розуміють їхню цінність в природі); позитивне емоційне ставлення до природи (помічати красу та милуватися навколишнім світом в різні сезони, виражати своє захоплення через малюнки, аплікування, ліплення).

Практична значущість проєкту. Цей проєкт означає формування такого виховання, де екологічні знання стають не просто теорією, а обертаються на щоденні звички. І це великий внесок у розвиток всього світу, починаючи від наймолодших його членів. Проєкт сприяє:

- формуванню екологічної компетентності дошкільників (діти на практиці вчаться сортувати сміття і дбайливо використовувати воду, світло, папір);
- розвитку спостережливості та дослідницьких умінь (завдяки груповим і колективним дослідженням, діти можуть довести свою думку, беруть відповідальність за справу – наприклад, догляд за городом);
- налагодженню співпраці між педагогами та батьками (такі проєкти дають змогу спонукати дорослих до сортування сміття чи відмови від пластику та зміцнюють відносини як родинні, так і між колегами);
- створенню екологічно безпечного простору та методичної бази в ЗДО.

Дослідницький міні-проєкт у закладі дошкільної освіти є дієвою формою екологічного виховання. Він дозволяє дітям не лише спостерігати за природою, а й брати участь у її збереженні через доступні практичні дії. Діти не просто «знають щось про природу», а й «вміють з нею розумітися».

Завдяки іграм та дослідям у дошкільнят розвивається зв'язок з оточуючим довкіллям, вони відчують себе частинкою природи і розуміють як і для чого її необхідно оберігати. Перевиховувати дорослу людину важко, а виховувати і ростити дитину – природно. Тому саме зараз ми маємо можливість закладати цінності та формувати ставлення дитини до світу.

*К.М. Цапля, студенька 4 курсу
спеціальність 014.11 Середня освіта (Фізичне виховання),
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
Навчально-науковий інститут фізичної культури, спорту і здоров'я*

ЕКОЛОГІЯ ТА ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ДОШКІЛЛІ: ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Анотація. У статті обґрунтовано доцільність поєднання екологічного та фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Розкрито роль рухової активності та ігрової діяльності у формуванні екологічної культури у старших дошкільників. Представлено ефективні підходи до організації інтегрованих занять у закладах дошкільної освіти.

Сучасні освітні тенденції орієнтують педагогічну спільноту на формування всебічно розвиненої особистості, здатної до відповідального ставлення як до власного здоров'я, так і до навколишнього природного середовища. У цьому контексті особливої актуальності набуває інтеграція екологічного та фізичного виховання в системі дошкільної освіти, оскільки саме в

дошкільному віці відбувається становлення базових цінностей, моделей поведінки та світоглядних орієнтацій дитини.

Відповідно до Базовий компонент дошкільної освіти, зміст дошкільної освіти спрямований на формування ключових компетентностей, серед яких важливе місце займають природничо-екологічна та здоров'язбережувальна. У документі наголошується на необхідності забезпечення гармонійного фізичного розвитку дитини, формування ціннісного ставлення до власного здоров'я, а також виховання екологічної культури через пізнання природи, практичну діяльність і дотримання норм екологічно доцільної поведінки.

Зокрема, освітній напрям «Дитина в природному довкіллі» передбачає формування у дітей уявлень про взаємозв'язки в природі, розвиток емоційно-ціннісного ставлення до неї та набуття досвіду екологічно доцільної поведінки. Водночас освітній напрям «Особистість дитини» акцентує увагу на збереженні та зміцненні фізичного здоров'я, розвитку рухових умінь і формуванні потреби в активному способі життя.

Таким чином, нормативні положення Базового компонента актуалізують необхідність комплексного підходу до організації освітнього процесу, що передбачає інтеграцію різних освітніх напрямів. Поєднання екологічного та фізичного виховання створює умови для цілісного розвитку дитини, коли пізнання природи відбувається через активну діяльність, рух, гру та безпосередній досвід взаємодії з довкіллям.

Попри визначені пріоритети, у практиці закладів дошкільної освіти спостерігається певна фрагментарність у реалізації зазначених напрямів: екологічне виховання та фізичний розвиток часто здійснюються відокремлено, без належної інтеграції змісту, форм і методів роботи. Це зумовлює необхідність наукового обґрунтування та впровадження ефективних педагогічних підходів до їх поєднання, що забезпечить формування екологічної культури та здоров'язбережувальної компетентності дітей дошкільного віку.

Отже, проблема інтеграції екологічного та фізичного виховання в дошкільній освіті є актуальною як з теоретичної, так і з практичної точки зору, що визначає доцільність подальших досліджень і методичних розробок у цьому напрямі.

Екологічне виховання у системі дошкільної освіти розглядається як цілеспрямований процес формування у дітей основ екологічної культури, що включає елементарні знання про природу, усвідомлення взаємозв'язків у довкіллі, емоційно-ціннісне ставлення до нього та набуття досвіду екологічно доцільної поведінки. У сучасних умовах цей напрям набуває нових акцентів, пов'язаних із розвитком екологічного мислення, відповідальності та здатності діяти в інтересах збереження навколишнього середовища.

Фізичне виховання дітей дошкільного віку, у свою чергу, спрямоване на забезпечення гармонійного фізичного розвитку, зміцнення здоров'я, формування життєво необхідних рухових умінь і навичок, а також стійкої мотивації до рухової активності. Сучасні підходи до фізичного виховання передбачають не лише розвиток фізичних якостей, а й формування здоров'язбережувальної компетентності, що включає усвідомлене ставлення до власного здоров'я та безпечної поведінки.

На сучасному етапі розвитку дошкільної освіти простежується тенденція до інтеграції освітніх напрямів, що відповідає компетентнісному, діяльнісному та особистісно орієнтованому підходам. Зокрема, компетентнісний підхід передбачає формування у дітей здатності застосовувати набуті знання, уміння та досвід у реальних життєвих ситуаціях. У контексті екологічного та фізичного виховання це означає формування в дітей умінь діяти екологічно доцільно під час активної діяльності в природному середовищі.

Інтеграція екологічного та фізичного виховання в умовах закладу дошкільної освіти є важливим чинником забезпечення цілісного розвитку дитини. Такий підхід дозволяє поєднати пізнавальну, рухову та емоційно-ціннісну сфери особистості, створюючи умови для гармонійного формування основ екологічної культури та здорового способу життя. Відповідно до положень Базовий компонент дошкільної освіти, освітній процес має будуватися на засадах інтеграції різних видів діяльності, що забезпечує природо-відповідний розвиток дитини та сприяє формуванню ключових компетентностей.

Поєднання екологічного та фізичного виховання сприяє передусім формуванню екологічно доцільної поведінки через практичний досвід. Дитина не лише отримує елементарні знання про природу, а й засвоює правила взаємодії з нею у процесі активної діяльності: під час прогулянок, рухливих ігор, спостережень та елементарних дослідів. Саме практична взаємодія з природним середовищем дозволяє дітям усвідомити причинно-наслідкові зв'язки у довкіллі та сформувати відповідальне ставлення до нього.

Важливим аспектом є також розвиток фізичних якостей, зокрема спритності, витривалості, координації рухів. Організація рухової діяльності на свіжому повітрі, використання природного середовища як простору для рухливих ігор та вправ сприяє природному зміцненню організму дитини, підвищенню її рухової активності та формуванню позитивного ставлення до фізичних навантажень. При цьому рухова діяльність набуває змістового наповнення, коли вона пов'язана з пізнанням природи.

Інтеграція зазначених напрямів позитивно впливає на емоційне благополуччя дитини. Перебування в природному середовищі, активні ігри, спостереження за природними явищами викликають у дітей позитивні емоції, сприяють зниженню психоемоційного напруження, розвитку емоційної чутливості та здатності до співпереживання. Емоційний компонент є важливою передумовою формування стійкого інтересу до природи та внутрішньої мотивації до її збереження.

Не менш значущим результатом є формування ціннісного ставлення до природи як до важливої складової життя людини. Через безпосередній досвід взаємодії з довкіллям, участь у природоохоронних елементарних діях (догляд за рослинами, прибирання території, дбайливе ставлення до живих організмів) у дітей поступово формується усвідомлення значущості природи для життя та здоров'я людини. Це закладає підґрунтя для розвитку відповідальної екологічної поведінки в майбутньому.

Таким чином, інтеграція екологічного та фізичного виховання виступає ефективним засобом комплексного впливу на розвиток дитини дошкільного віку, забезпечуючи поєднання знань, діяльності та емоційного досвіду, що є необхідною умовою формування екологічної культури та здоров'язберезувальної компетентності.

Ефективність інтеграції екологічного та фізичного виховання значною мірою залежить від доцільного добору форм організації діяльності дітей. У сучасній практиці дошкільної освіти пріоритет надається таким формам, які забезпечують активну участь дитини, поєднання руху, пізнання та емоційного переживання, а також відповідають принципам природовідповідності та інтеграції освітнього процесу, визначеним Базовий компонент дошкільної освіти.

Прогулянки та екологічні стежки. Прогулянки є однією з найприродніших і водночас найефективніших форм організації діяльності дітей дошкільного віку. Їх освітній потенціал значно зростає за умови цілеспрямованого наповнення екологічним змістом. Організація екологічних стежок дозволяє перетворити звичайну прогулянку на пізнавально-рухову

діяльність, у процесі якої діти спостерігають за сезонними змінами, явищами природи, рослинами та тваринами.

Водночас виконання різноманітних рухових завдань (ходьба по різних поверхнях, біг, стрибки через природні перешкоди, лазіння) сприяє розвитку фізичних якостей і координації рухів. Така форма діяльності забезпечує органічне поєднання пізнання довкілля з руховою активністю, формує в дітей інтерес до природи через безпосередній досвід взаємодії з нею та сприяє розвитку спостережливості й допитливості.

Рухливі ігри екологічного змісту. Рухливі ігри з екологічним наповненням є важливою формою інтеграції, оскільки поєднують природну для дітей ігрову діяльність із формуванням екологічної культури. У таких іграх діти виконують рухові дії, що мають сюжетне або рольове підґрунтя, пов'язане з природою та її збереженням.

Наприклад, ігри «Збери сміття», «Хто де живе», «Врятуй дерево» сприяють не лише розвитку швидкості, спритності та орієнтації в просторі, а й формують уявлення про правила поведінки в природі, відповідальне ставлення до довкілля, розуміння необхідності його збереження. Завдяки емоційній насиченості та елементам змагання такі ігри підвищують мотивацію дітей до участі, забезпечують краще засвоєння екологічних знань і формування практичних навичок.

Фізкультурні заняття на природі. Проведення фізкультурних занять на свіжому повітрі є важливою складовою сучасної освітньої практики. Використання природного середовища як простору для організації рухової діяльності значно підвищує ефективність фізичного виховання, сприяє загартуванню організму, зміцненню імунітету та покращенню загального самопочуття дітей.

У таких заняттях можуть поєднуватися традиційні фізичні вправи з елементами екологічного змісту: орієнтування на місцевості, подолання природних перешкод, виконання завдань, пов'язаних із пошуком природних об'єктів або спостереженням за ними. Це не лише урізноманітнює фізичну активність, а й формує у дітей інтерес до занять, сприяє розвитку витривалості, сили та координації.

Праця в природі. Елементарна трудова діяльність у природному середовищі є важливою формою організації діяльності, що поєднує фізичне навантаження з виховним впливом. До таких видів діяльності належать полив рослин, догляд за квітниками, прибирання території, участь у простих природоохоронних заходах.

Виконуючи такі завдання, діти залучаються до активної рухової діяльності, водночас набуваючи практичного досвіду взаємодії з природою. Це сприяє формуванню відповідальності, працьовитості, дбайливого ставлення до довкілля, а також розвитку самостійності та ініціативності. Праця в природі має значний виховний потенціал, оскільки дозволяє дитині відчути власну причетність до збереження та догляду за навколишнім середовищем.

Отже, різноманітні форми організації діяльності забезпечують ефективну реалізацію інтегрованого підходу до екологічного та фізичного виховання. Їх систематичне та цілеспрямоване використання створює умови для активного, змістовного та емоційно насиченого освітнього процесу, що сприяє формуванню екологічної культури та фізичному розвитку дітей дошкільного віку.

Діяльнісний підхід акцентує увагу на активній участі дитини у пізнавальній та руховій діяльності. Саме через рух, гру, експериментування та безпосередню взаємодію з природою діти найефективніше засвоюють екологічні знання та формують практичні навички.

Особистісно орієнтований підхід, у свою чергу, забезпечує врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб кожної дитини, що сприяє формуванню внутрішньої мотивації до пізнання природи та фізичної активності.

Важливого значення набувають також інтегровані та міждисциплінарні підходи, які передбачають поєднання різних видів діяльності в єдиному освітньому процесі. Зокрема, ефективними є інтегровані заняття, під час яких екологічний зміст поєднується з руховою активністю, дослідницькою діяльністю, ігровими та творчими завданнями. Це дозволяє створити цілісне освітнє середовище, у якому дитина пізнає світ через власний досвід, емоції та діяльність.

Окремої уваги в сучасній дошкільній освіті заслуговують інноваційні підходи, зокрема використання елементів STEM-освіти, які забезпечують інтеграцію знань із різних освітніх галузей та сприяють розвитку дослідницьких умінь, критичного мислення й здатності до розв'язання проблемних ситуацій. У контексті поєднання екологічного та фізичного виховання такі підходи відкривають широкі можливості для організації діяльності, що базується на активному пізнанні довкілля через рух, експериментування та гру.

Використання STEM-елементів у роботі з дошкільниками передбачає створення проблемних ситуацій, які спонукають дітей до пошуку відповідей через власний досвід. Наприклад, під час заняття на тему «Вода в природі» педагог може запропонувати дітям дослідити, як рухається вода: діти переносять воду ложками або у невеликих ємностях, долаючи певні відстані, тим самим поєднуючи фізичну активність із дослідницькою діяльністю. У процесі виконання завдання вони не лише рухаються, а й спостерігають за властивостями води (тече, розливається, випаровується), роблять елементарні висновки.

Ефективними є вправи дослідницько-рухового характеру, наприклад «Живе – неживе». Дітям пропонується знайти на майданчику об'єкти живої та неживої природи, дістатися до них різними способами (бігом, стрибками, ходьбою навшпиньках). Така діяльність сприяє одночасному закріпленню екологічних знань і розвитку рухових умінь.

Іншим прикладом є вправа «Посади і вирости», у межах якої діти висаджують насіння рослин, а потім у процесі щоденних спостережень виконують рухові доручення (принести воду, обережно полити, розпушити ґрунт). Тут поєднуються елементи природничого дослідження, праці в природі та фізичної активності. Діти не лише засвоюють знання про умови росту рослин, а й набувають практичного досвіду догляду за ними.

Цікавим є також використання елементів інженерного мислення, наприклад у вправі «Побудуй міст для мурашки». Дітям пропонується з природних матеріалів (гілочок, камінців, листя) створити невелику конструкцію, яка допоможе «перейти» через уявну перешкоду. Після цього вони можуть випробувати свої конструкції в русі, долаючи створені «перешкоди». Така діяльність розвиває просторове мислення, уяву, координацію рухів і водночас формує дбайливе ставлення до природних матеріалів.

Важливим напрямом є організація екологічних експериментів у русі. Наприклад, у грі-досліді «Куди дме вітер?» діти визначають напрям вітру за допомогою стрічок або листочків, рухаючись у відповідному напрямку. Це сприяє розвитку спостережливості, орієнтації в просторі та розуміння природних явищ.

Таким чином, використання елементів STEM-освіти у поєднанні з екологічним вихованням дозволяє організувати діяльність, у якій дитина виступає активним дослідником. Поєднання експериментування, руху та гри забезпечує глибше засвоєння знань, розвиток пізнавальної активності та формування екологічної культури на основі власного досвіду.

Також актуальним є середовищний підхід, який передбачає створення розвивального, безпечного та екологічно доцільного освітнього середовища, що стимулює дітей до активної взаємодії з природою. Це можуть бути екологічні стежки, природні майданчики, куточки природи, що поєднуються з можливостями для рухової активності.

Також актуальним у сучасній дошкільній освіті є середовищний підхід, який передбачає цілеспрямоване створення розвивального, безпечного та екологічно доцільного освітнього середовища, що стимулює дитину до активної взаємодії з природою, рухової діяльності та пізнання навколишнього світу. Відповідно до положень Базовий компонент дошкільної освіти, освітнє середовище має бути змістовно насиченим, варіативним, доступним і таким, що забезпечує можливість для самостійної діяльності дитини.

Середовищний підхід ґрунтується на ідеї, що саме простір, у якому перебуває дитина, є активним учасником освітнього процесу. Він не лише забезпечує умови для діяльності, а й спонукає до неї, викликає інтерес, формує поведінкові моделі та ціннісні орієнтації. У контексті інтеграції екологічного та фізичного виховання особливого значення набуває організація природного або наближеного до природного середовища, яке поєднує можливості для руху, гри, дослідження та спостереження.

Однією з ефективних форм реалізації такого підходу є створення екологічних стежок на території закладу дошкільної освіти. Вони можуть включати різноманітні тематичні зони: «Лісова галявина», «Квітник», «Город», «Водойма» (імітаційна або справжня). Пересуваючись екологічною стежкою, діти не лише спостерігають за рослинами та природними явищами, а й виконують рухові завдання: проходять «доріжками здоров'я» з різних матеріалів (пісок, камінці, трава), долають природні перешкоди, беруть участь у рухливих іграх. Наприклад, на зупинці «Галявина» діти можуть виконувати вправи на рівновагу, а на «Городі» – імітувати трудові дії (садіння, полив), поєднуючи рух із пізнанням.

Важливим елементом середовищного підходу є природні ігрові майданчики, які відрізняються від традиційних використанням натуральних матеріалів: деревини, каменю, піску, води. Такі майданчики можуть містити колоди для балансування, «стежки» з різною фактурою, насипи, тунелі з гілок або живих рослин. Наприклад, діти можуть лазити по дерев'яних конструкціях, стрибати з невеликих підвищень, бігати нерівною поверхнею, що сприяє розвитку координації, сили та витривалості. Водночас контакт із природними матеріалами формує сенсорний досвід і дбайливе ставлення до довкілля.

Не менш значущими є куточки природи, організовані як у приміщенні, так і на відкритому повітрі. У групових кімнатах це можуть бути міні-оранжереї, акваріуми, контейнери для вирощування рослин, а на подвір'ї – клумби, городи, метеомайданчики. Наприклад, діти можуть спостерігати за ростом рослин, вести елементарні «щоденники спостережень», виконувати доручення (полив, догляд), що поєднується з руховою активністю. У процесі такої діяльності формується відповідальність, уважність та інтерес до природних процесів.

Цікавим прикладом є організація «дослідницьких зон» на відкритому повітрі, де діти можуть експериментувати з водою, піском, ґрунтом. Наприклад, зона «Вода і пісок» дозволяє дітям переливати воду, будувати канали, досліджувати, як змінюється пісок під впливом вологості. При цьому вони активно рухаються, переносять матеріали, взаємодіють між собою, що сприяє як фізичному, так і пізнавальному розвитку.

Таким чином, середовищний підхід забезпечує створення такого освітнього простору, який природно інтегрує екологічне та фізичне виховання. Завдяки цьому дитина отримує

можливість навчатися через діяльність, рух і безпосередній досвід взаємодії з природою, що сприяє формуванню екологічної культури, розвитку фізичних якостей і гармонійному становленню особистості.

Отже, сучасні підходи до екологічного та фізичного виховання дітей дошкільного віку базуються на інтеграції змісту, активній діяльності дитини та створенні цілісного освітнього середовища. Їх поєднання забезпечує не лише ефективне засвоєння знань, а й формування екологічної культури та здорового способу життя як важливих складових гармонійного розвитку особистості.

***Н.Є. Шалигіна**, вихователь
дошкільного навчального закладу № 7
«Сонечко» (ясла-садок комбінованого типу)
Смілянської міської ради
Черкаської області*

МАЛЕНЬКІ ДОСЛІДНИКИ ПРИРОДИ: ПРОГУЛЯНКА ЯК НАУКОВА ЕКСПЕДИЦІЯ

***Анотація.** У даній статті розглянуто можливості використання прогулянки в закладі дошкільної освіти як форми організації дослідницької діяльності дітей та ефективного засобу формування природничо-екологічної компетентності. Висвітлено теоретичні засади екологічного виховання дошкільників відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти а також подано практичний алгоритм організації такої прогулянки у формі наукової експедиції.*

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується значним зростанням уваги до проблем збереження природного довкілля та формування екологічної культури особистості. Саме тому екологічне виховання є надважливою складовою освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. Дошкільний вік є сенситивним періодом для формування основ екологічної свідомості та культури особистості, адже в цей час у малюків активно розвивається пізнавальний інтерес до навколишнього світу, емоційно-ціннісне ставлення до природи та почуття відповідальності за навколишній світ.

Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти України, одним із ключових напрямів освітньої діяльності є формування у дитини природничо-екологічної компетентності, яка передбачає формування уявлень про природу, взаємозв'язки в ній, а також виховання дбайливого ставлення до довкілля. Освітні програми, за якими працюють ЗДО та зокрема, «Дитина» також наголошує на необхідності формування у дітей дослідницької поведінки, спостережливості, здатності до самостійного пізнання світу природи через практичну діяльність.

Прогулянка є невід'ємною частиною режиму дня в закладі дошкільної освіти і має значний потенціал не лише для фізичного розвитку дітей, а й для їхнього інтелектуального, пізнавального та екологічного розвитку. Проте на практиці прогулянка дуже часто обмежується руховою активністю дітей, тоді як її освітній потенціал може бути значно ширшим. Перетворення звичайної прогулянки на наукове дослідження дозволяє зробити процес пізнання навколишнього світу цікавим, активним і результативним, сприяє формуванню у дітей дослідницьких навичок і екологічної свідомості.

Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти, природничо-екологічна компетентність включає здатність дитини спостерігати, досліджувати, порівнювати, робити

висновки та виявляти дбайливе ставлення до природи. Основою формування цієї компетентності є безпосередній контакт дитини з природним середовищем.

Освітня програма «Дитина» підкреслює важливість використання дослідницького методу як ефективного способу пізнання світу. Дослідницька діяльність відповідає природній допитливості дошкільників, їхньому прагненню ставити запитання, експериментувати та знаходити відповіді самостійно. На прогулянці створюються оптимальні умови для реалізації таких видів діяльності, як:

- спостереження за природними об'єктами;
- елементарні дослід;
- порівняння природних об'єктів;
- встановлення причинно-наслідкових зв'язків;
- формування висновків.

У процесі безпосереднього контакту з живою природою діти отримують реальний досвід, який є набагато ефективнішим за будь-які словесні пояснення. Саме практична взаємодія з природою сприяє формуванню цілісного уявлення дитини про навколишній світ.

Наукова експедиція як ефективна форма організації пізнавальної діяльності. Наукова експедиція у контексті дошкільної освіти є спеціально організованою формою пізнавальної діяльності дітей, спрямованою на дослідження об'єктів природи через спостереження, експериментування та аналіз. Зрозуміло, що ми говоримо не про повноцінну наукову експедицію, радше гру у неї. Для дітей дошкільного віку поняття «експедиція» має ігровий характер і викликає особливе захоплення та інтерес. Вони із задоволенням беруть на себе роль вчених-дослідників, що значно підвищує їхню мотивацію до пізнання навколишнього середовища. Основними складовими будь-якої експедиції є:

- постановка мети дослідження;
- спостереження;
- дослідження;
- фіксація результатів;
- формулювання висновків.

У такій діяльності вихователь виступає радше організатором і наставником – «керівником наукової експедиції», який спрямовує пізнавальну діяльність дітей, створює проблемні ситуації, стимулює мислення та підтримує інтерес до дослідження. Організація прогулянки-експедиції: практичний алгоритм.

Підготовчий етап. Організація прогулянки-експедиції починається з визначення теми. Тематика може бути наступною:

- «Таємниці дерев»
- «Хто живе на нашій ділянці»
- «Життя комах»
- «Квіти нашого майданчика»
- «Досліджуємо листя»

Вихователь визначає мету і завдання експедиції, готує необхідне обладнання: лупи, картки дослідника, блокноти, олівці, прозорі контейнери для тимчасового спостереження, кошик для природного матеріалу.

Важливим елементом є створення ігрової мотивації. Наприклад, вихователь може повідомити дітям, що вони отримали лист від казкового персонажа, який просить допомогти дослідити природу.

Основний етап: проведення експедиції. Прогулянка починається з мотиваційної бесіди, під час якої вихователь повідомляє тему і мету експедиції та нагадує правила дослідника:

- бути уважними;
- не шкодити природі;
- спостерігати;
- робити висновки.

Діти досліджують територію майданчика, використовуючи лупи, розглядають листя, кору дерев, квіти, комах. Вихователь використовує в своїй діяльності проблемні запитання, які розвивають уміння висловлювати та аргументовано відстоювати власну розвивають мислення, увагу, пам'ять думку, формують критичне мислення:

- Чому листя має різну форму?
- Чому кора дерев відрізняється?
- Де живуть комахи?
- Чому одні рослини більші, а інші менші?

Діти порівнюють об'єкти, знаходять спільні та відмінні ознаки, висловлюють припущення. Такі дії сприяють розвитку мислення, мовлення, пам'яті, спостережливості, уміння аналізувати.

Підсумковий етап. Після завершення експедиції проводиться обговорення результатів. Діти діляться своїми враженнями та спостереженнями – що вони побачили, що нового дізналися та що їх найбільше здивувало.

Результати можна зафіксувати у вигляді малюнків, колективного фотоколажа, щоденника спостережень, де вихователь записує побачене, а діти створюють малюнки. Можна навіть зняти коротке відео в якому діти розкажуть про свої враження. Це допомагає закріпити отримані знання і розвиває мовлення дітей. Під час прогулянки-експедиції використовуються такі форми роботи: спостереження, досліді, бесіди, ігри, практична діяльність.

Найбільш ефективними для такої прогулянки є такі методи: дослідницький, проблемно-пошуковий, ігровий, наочний, практичний. Ці методи відповідають вимогам Базового компонента дошкільної освіти та освітньої програми «Дитина». Вихователь відіграє ключову роль у формуванні дослідницької активності дітей. Його завдання полягає у створенні умов для пізнавальної діяльності, стимулюванні інтересу та підтримці дитячої ініціативи. Важливо не давати готові відповіді, а спонукати дітей самостійно знаходити їх через спостереження і дослідження. Таким чином під час такої прогулянки вихователь формує у дітей пізнавальний інтерес, самостійність та відповідальне ставлення до природи. Проведення таких експедицій сприяє розвитку:

- екологічної свідомості;
- дослідницьких навичок;
- пізнавального інтересу;
- мовлення;
- мислення;
- спостережливості.

Приклад прогулянки-експедиції. Тема: «Таємниці осіннього листя»

Мета: формувати у дітей уявлення про різноманітність листя, його забарвлення восени та причини, що викликають таке забарвлення, розвивати спостережливість і дослідницькі навички. На прогулянці вихователь звертає увагу на красу осінньої природи, чарівне забарвлення дерев:

*Нині осінь нас чарує
Неповторна, чарівна
Різні барви нам дарує
І дивує нас вона
Виглядає так казково
Восени і парк, і гай
Розмаїттям кольоровим
Прикрашає осінь край!*

Вихователь проводить коротку вступну бесіду .

- Яка пора року наступила?
- Як змінилися дерева?
- Чому листя таке різнобарвне?

Вихователь запитує у дітей, чи хотіли б вони стати справжніми дослідниками та розгадати таємницю осінніх листочків.

Діти отримують завдання знайти різні листочки. Вони розглядають їх через лупу, порівнюють форму, колір, розмір. Викладають на столі, рахують, створюють композиції. Під час дослідження вихователь пояснює в доступній формі, чому восени листя жовтіє та опадає а також те, чому не можна спалювати опале листя.

Під час експедиції було встановлено, що листя відрізняється за кольором, формою і розміром. Діти зробили висновок, що кожне дерево має своє листя, яке має власне забарвлення а також те, що всі листочки відрізняються і не можливо знайти абсолютно однакові листки. Після експедиції діти створюють колективну аплікацію з листя.

Таким чином, прогулянка є ефективним засобом формування природничо-екологічної компетентності дошкільників. Перетворення її на наукову експедицію сприяє розвитку пізнавальної активності, дослідницьких навичок і екологічної свідомості дітей. Реалізація вимог Базового компонента дошкільної освіти та освітньої програми «Дитина» через організацію прогулянок-експедицій забезпечує формування гармонійно розвиненої особистості, здатної до відповідального ставлення до природи.

*Т.М. Шевченко, вихователь
закладу дошкільної освіти
«Сонечко» с. Ротмістрівка
Ротмістрівської сільської ради
Черкаської області*

МАЛЕНЬКІ ДОСЛІДНИКИ ПРИРОДИ: ІНТЕГРАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІД ЧАС ПРОГУЛЯНКИ

Анотація. Сучасна освіта дедалі більше орієнтується на практичний досвід, міждисциплінарність та активну взаємодію дитини з навколишнім світом. У контексті реалізації ідей Нової української школи особливого значення набуває екологічна освіта, що спрямована не лише на засвоєння знань, а й на формування екологічної свідомості, ціннісного ставлення до природи та відповідальної поведінки.

Одним із найефективніших шляхів екологічного виховання є навчання через безпосереднє спостереження природи, зокрема під час прогулянок. Звичайна прогулянка може перетворитися на справжню наукову експедицію, якщо надати їй чітку мету, ігрову форму та дослідницький характер.

Екологічна освіта – це цілеспрямований процес формування в учнів знань про взаємозв'язки в природі, усвідомлення цінності довкілля та готовності діяти відповідально щодо збереження природних ресурсів. Вона охоплює:

- екологічні знання;
- екологічне мислення;
- екологічні почуття;
- екологічну поведінку.

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для формування емоційного зв'язку з природою, пізнавального інтересу, навичок спостереження, відповідальності за власні вчинки. Саме в цьому віці закладаються основи екологічної культури особистості. Прогулянка є освітнім потенціалом та рушійною силою цього процесу. Прогулянка – це природна форма активності дітей, яка: знижує втому, активізує пізнавальні процеси, сприяє емоційному розвитку, формує навички дослідження. Для формування екологічної компетентності доцільно використовувати екологічні експедиції, як різновид прогулянки. Наукова експедиція в освітньому сенсі – це організована форма пізнання навколишнього світу, що включає: постановку проблеми, спостереження, фіксацію результатів, аналіз і висновки.

Для організації наукової експедиції слід дотримуватись таких педагогічних принципів:

- принцип діяльнісного навчання,
- принцип доступності,
- принцип емоційної залученості,
- принцип міжпредметних зв'язків,
- принцип систематичності та наступності.

Структура наукової експедиції для дітей

- Підготовчий етап
 - визначення теми;
 - формулювання завдань;
 - добір матеріалів;
 - інструктаж з безпеки.
- Основний етап
 - спостереження;
 - дослідження;
 - ігрові завдання;
 - фіксація результатів.
- Підсумковий етап
 - обговорення;
 - узагальнення;
 - творчі завдання;
 - рефлексія.

Рекомендовані методи та прийоми дослідницької роботи під час прогулянки:

- спостереження;
- порівняння;
- вимірювання;
- моделювання;
- проблемні запитання;
- міні-експерименти.

Під час проведення екологічних експедицій слід застосовувати: рольові ігри, квести, пошукові завдання, екологічні місії. Прикладом екологічної експедиції може бути: Таємниці подвір'я закладу, дослідники осіннього лісу, вода навколо нас, живі мешканці парку, та інші. Під час проведення екологічних експедицій педагог виступає: організатором, фасилітатором, наставником, партнером у пізнанні.

Педагоги звертають увагу дітей на безпеку та етику поведінки в природі, а саме: закріплюють правила безпечної поведінки, формують дбайливе ставлення до живих організмів та екологічну відповідальність.

Перетворення звичайної прогулянки на наукову експедицію – це ефективний, доступний і надзвичайно результативний спосіб формування екологічної компетентності учнів. Така форма роботи сприяє розвитку пізнавального інтересу, дослідницьких умінь, емоційної чутливості та відповідального ставлення до природи.

Діти дошкільного віку сприймають природу емоційно, образно та цілісно. Для них характерні:

- допитливість і бажання досліджувати;
- персоніфікація природних об'єктів;
- швидка зміна уваги;
- потреба в русі та грі.

Саме тому екологічна експедиція має поєднувати рух, гру, емоції та відкриття. Позитивні емоції, отримані під час спілкування з природою сприяють глибшому запам'ятовуванню, формують емпатію до живих істот, закладають ціннісні орієнтири. Емоційно забарвлена діяльність значно ефективніша за суто інформаційну.

Під час екологічних прогулянок у форматі експедиції у дошкільників формуються:

- уміння ставити запитання;
- навички спостереження;
- здатність робити припущення;
- первинні навички аналізу;
- вміння працювати в команді;
- відповідальність за результати спільної роботи.

Ці навички є основою STEM-мислення та наукової грамотності. Екологічна експедиція може стати початком довготривалого проєкту, наприклад:

- «Моя зелена група»;
- «Календар природи/погоди»;
- «Друзі птахів»;
- «Чиста територія».

Проектна діяльність сприяє розвитку самостійності, відповідальності, креативності, навичок презентації.

Дуже важливо залучати до співпраці батьків та місцеву громаду. Батьки можуть бути: учасниками експедицій, помічниками в організації, консультантами, партнерами у вихованні екологічної культури. Спільно з місцевою громадою можна проводити екологічні акції, прибирання територій, висадка рослин, спільні проєкти з бібліотеками, музеями, екоцентрами.

Екологічна прогулянка у форматі наукової експедиції перетворює навчання на живий, захопливий і значущий процес. Вона допомагає дитині відчувати себе дослідником, частиною природи та відповідальним громадянином.

ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

*О.В. Герасименко, вихователь;
О.Є. Семенко, вихователь
дошкільного навчального закладу
ясла-садок комбінованого типу №7
м. Умані Черкаської області*

ПРОГУЛЯНКА ЯК ПРОСТІР ЕКОЛОГІЧНИХ ВІДКРИТТІВ У РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ

***Анотація.** У даній роботі представлено досвід організації екологічних прогулянок з дітьми дошкільного віку. Розкрито, як звичайне перебування на свіжому повітрі можна перетворити на цікаву дослідницьку діяльність, сповнену відкриттів, спостережень і маленьких природних чудес. У статті подано приклади ігор, простих дослідів та щоденних практик, які сприяють формуванню екологічної свідомості та відповідального ставлення до довкілля. Матеріал може бути використаний вихователями закладів дошкільної освіти у практичній діяльності.*

Сучасне суспільство дедалі більше усвідомлює важливість екологічної культури. Саме тому екологічне виховання повинно розпочинатися ще в дошкільному віці. У цей період закладаються основи світогляду дитини, формується її ставлення до живої та неживої природи, виникає здатність співпереживати всьому живому.

Дошкільники сприймають світ емоційно та образно. Для них природа – це не абстрактне поняття, а жива реальність: дерево, яке шумить; пташка, що співає; сніг, який тане в долонях. Саме через такі моменти формується справжній інтерес до довкілля.

Однією з найприродніших форм екологічного виховання є прогулянка. Вона не потребує спеціального обладнання, але має величезний освітній потенціал. Головне – наповнити її змістом та перетворити на простір відкриттів.

Екологічне виховання передбачає формування у дітей:

- емоційно-позитивного ставлення до природи;
- елементарних знань про природні явища;
- навичок екологічно доцільної поведінки;
- бажання піклуватися про довкілля.

У роботі з дошкільниками важливо дотримуватися принципів доступності, наочності, активності та систематичності. Діти краще засвоюють матеріал тоді, коли мають можливість діяти самостійно: спостерігати, порівнювати, експериментувати.

Саме прогулянка створює природні умови для такої діяльності. Вона сприяє інтеграції різних напрямів розвитку: пізнавального, мовленнєвого, соціального, емоційного.

Щоб прогулянка стала змістовною, ми заздалегідь продумуємо її мету. Це може бути:

- спостереження за погодними змінами;
- дослідження стану дерев; пошук ознак певної пори року;
- знайомство з комахами чи птахами.

Перед прогулянкою педагог з дітьми обговорює що саме будуть досліджувати. Дітям подобається відчувати себе «командою дослідників». Такий підхід підвищує їхню зацікавленість, мотивацію та відповідальність.

Під час прогулянки використовуємо відкриті запитання:

- «Що змінилось на майданчику?»,

- «Чому це могло статися?»,
- «Як ти думаєш, які зміни будуть в подальшому?».

Це спонукає дітей мислити, висловлювати припущення, аналізувати.

У своїй групі ми переконалися, що найбільший інтерес викликають ситуації пошуку. Наприклад, ми вирушаємо «шукати ознаки весни»: діти знаходять бруньки, перші квіти, слухають спів птахів. Восени досліджуємо різноманітність листя, порівнюємо їх форму та колір. Під час прогулянок ми проводимо нескладні досліди.

Дослід «Де швидше висохне?» Спостерігаємо за калюжами на сонці та в тіні, робимо висновки.

Дослід «Що тоне, а що плаває?» У ємність із водою, опускаємо різні предмети, об'єкти, природні матеріали (листочок, гілочку, камінчик).

Спостереження «Живе – неживе» Діти знаходять, помічають предмети та об'єкти на майданчику й визначають, до якої групи вони належать.

Зимове спостереження «Як змінюється сніг». Порівнюємо пухкий і злежаний сніг, спостерігаємо його танення.

Такі завдання розвивають логічне мислення, увагу та мовлення дітей.

Особливе значення має дотримання правил в природному довкіллі. Ми вчимося не ламати гілки, не зривати квіти, не смітити. Якщо помічаємо папірець на майданчику, прибираємо та обговорюємо, чому важливо підтримувати чистоту. Ми пояснюємо дітям, що кожна жива істота має право на життя. Через такі бесіди формується емпатія та відповідальність.

Ефективність екологічного виховання значно зростає за умови співпраці з родиною. Ми заохочуємо батьків продовжувати спостереження під час сімейних прогулянок, звертати увагу дітей на зміни в природі, разом доглядати за рослинами. Ми організовуємо тематичні виставки поробок з природного матеріалу та створюємо міні-проекти. Це об'єднує дітей і дорослих навколо спільної теми та підсилює виховний ефект.

Важливим етапом організації прогулянки як простору екологічних відкриттів є рефлексія – осмислення дитиною побаченого, пережитого та відкритого. Саме рефлексивний компонент дозволяє перетворити випадкове спостереження на усвідомлений досвід.

Після кожної тематичної прогулянки доцільно організовувати коротке обговорення у колі. Запитання можуть бути простими, але змістовними:

- Що сьогодні тебе здивувало? Чому?
- Що нового ти побачив?
- Що тобі найбільше сподобалося?
- Про що ти розкажеш батькам вдома?

Такі бесіди допомагають дитині структурувати власні враження, розвивають мовлення, формують уміння висловлювати думки та слухати інших. Крім того, дитина вчиться помічати деталі, аналізувати зміни та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Ефективним методом закріплення екологічного досвіду є творча діяльність. Малювання побачених об'єктів природи, створення колективних аплікацій, складання коротких історій або казок про «життя листочка», «подорож краплинки» чи «пригоди мурашки» сприяють глибшому емоційному залученню. Через творчість дитина не просто відтворює побачене, а переосмислює його.

Доцільно також використовувати елементи довготривалого спостереження. Наприклад, обрати одне дерево на території закладу та протягом року фіксувати зміни, які з ним

відбуваються. Така практика формує у дітей розуміння циклічності природних процесів, допомагає усвідомити зв'язок між порами року та станом довкілля.

Особливого значення набуває залучення батьків до продовження екологічної діяльності вдома. Вихователь пропонує прості сімейні завдання: поспостерігати за заходом сонця, знайти різні форми хмар, визначити, які птахи залишилися зимувати. Спільна діяльність дитини і дорослого зміцнює сімейні зв'язки та формує єдиний виховний простір.

Таким чином, прогулянка як простір екологічних відкриттів не завершується поверненням в приміщення. Вона продовжується в обговоренні, творчості, спільному пошуку відповідей і щоденному бережному ставленні до природи. Саме системність, емоційність та усвідомленість роблять екологічне виховання в дошкільному віці дієвим і результативним.

Систематична робота під час прогулянок сприяє розвитку спостережливості та пізнавальної активності дітей. Вони починають самостійно помічати зміни в природі, ставити запитання, висловлювати припущення, аргументувати та відстоювати свою думку. Зростає рівень екологічної культури: діти більш свідомо ставляться до довкілля, дотримуються правил поведінки в природі.

Прогулянка може стати потужним засобом екологічного виховання, якщо наповнити її змістом, емоціями та дослідницькою діяльністю. Саме через живе спілкування з природою формується екологічна свідомість дошкільників. Маленькі відкриття сьогодні стають основою відповідального ставлення до довкілля в майбутньому. Тому наше завдання як педагогів – допомогти дітям навчитися бачити, відчувати й берегти світ навколо себе.

*А.М. Белих, вихователь
центру розвитку дитини «Сонечко»
с-ща Драбів Драбівської селищної ради
Черкаської області*

ДОСЛІДНИЦЬКІ ПРОЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗМІСТУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

***Анотація.** У статті розкрито методiku організації дослідницьких проєктів екологічного змісту, спрямованих на розвиток пізнавальної активності та формування природничої компетентності дошкільників.*

Матеріал містить практичні приклади експериментів для різних вікових груп, а також детальний план-конспект тематичного проєкту «Таємниця маленької насінини» для дітей середнього віку.

Сучасний світ вимагає від освіти не просто передачі знань, а формування життєво важливих компетенцій. Відповідно до оновленого Базового компонента дошкільної освіти, природничо-екологічна компетентність передбачає здатність дитини усвідомлювати себе частиною природи та відповідально взаємодіяти з нею. Дослідницька проєктна діяльність є одним із найефективніших методів, оскільки вона базується на природній допитливості дитини та її бажанні діяти самостійно.

Дослідницький проєкт у дитячому садку – це спеціально організована вихователем і самостійно реалізована дітьми діяльність, що завершується створенням певного творчого

продукту. Важливою умовою успіху є дотримання інтегрованого підходу, де екологія переплітається з іншими сферами життєдіяльності дитини.

Основні етапи реалізації проекту:

- *підготовчий*: вибір теми, визначення мети, залучення батьків;
- *дослідницький*: спостереження, експерименти, дидактичні ігри;
- *узагальнюючий*: систематизація знань, висновки;
- *презентаційний*: виставка робіт, свято, створення медіапродукту.

Методика роботи варіюється залежно від віку дітей, проте сучасні тенденції вимагають впровадження STREAM-освіти, де екологічні дослідження поєднуються з технологіями та інженерією. У старшому дошкільному віці проекти стають тривалими, а діти самостійно висувують гіпотези. Важливим аспектом сучасної освіти є цифровізація дослідів. Використання мікроскопів, мобільних додатків для визначення рослин (наприклад, Seek) та створення QR-кодів на екологічних стежках дозволяє дитині відчувати себе справжнім науковцем.

Сучасна практика пропонує перехід від пасивного споглядання до активного захисту довкілля через соціально-екологічні кейси:

- *Проект «Еко-патруль»*: спрямований на формування навичок сортування сміття та ресайклінгу.
- *Проект «Розумний город»*: дослідження потреб рослин із використанням систем автоматичного поливу або цифрових датчиків вологості.

Екологічне виховання неможливе без підтримки батьків. Сучасні форми взаємодії включають фото-челенджі у соціальних мережах та спільні екологічні акції, що сприяють формуванню еко-звичок у всій родині.

Нижче пропонуємо сценарії проектів, які можна адаптувати для різних вікових груп.

Проект №1: «Город на підвіконні: Чарівна цибулина»

Тип: Дослідницько-пізнавальний.

Тривалість: 3-4 тижні.

Об'єкт дослідження: Цибуля-ріпка.

Хід дослідження:

Гіпотеза: Чи однаково ростиме цибуля у землі, у воді та в темному місці?

Дослід №1: Посадка цибулин у різні умови. Одна склянка з водою на світлі, інша – у шафі. Один горщик із землею на підвіконні.

Спостереження: Діти молодшої та середньої груп відмічають появу перших зелених пір'їнок.

Висновок: Для росту рослинам потрібні вода, світло та тепло. Без світла цибуля стає блідою та слабкою.

Результат: Салат із власноруч вирощеною зеленню на обід.

Проект №2: «Секрети води: Де ховаються краплинки?»

Тип: Експериментально-дослідницький.

Тривалість: 1 тиждень.

Об'єкт дослідження: Вода у різних станах.

Хід дослідження:

День 1: «Смак та запах». Досліджуємо властивості води (прозора, без смаку, набуває форми посуду).

День 2: «Перетворення». Заморожуємо воду у формочках для льоду, а потім спостерігаємо за таненням у теплій кімнаті.

День 3: «Очищення». Пропускаємо брудну воду через різні фільтри (марля, пісок, вата).

День 4: «Жива вода». Ставимо гілочку дерева у воду з барвником, щоб побачити, як рослина «п'є».

Результат: Створення плаката «Кому потрібна вода?» та пам'ятки про економне використання води.

Проект №3: «Еко-патруль: Друге життя сміття»

Тип: Соціально-екологічний.

Тривалість: 2 тижні.

Проблема: Чому на майданчику з'являється сміття і як ми можемо допомогти планеті?

Активності:

Сортування: Вивчаємо контейнери для паперу, пластику та скла. Гра «Розсортуй правильно».

Експеримент «Що зникне швидше?»: Закопуємо в землю на території закладу (в окремому ящику) шкірку яблука, папірець та пластикову кришку. Через тиждень перевіряємо стан.

Творча майстерня: Виготовлення годівничок із пластикових пляшок або органайзерів із картонних тубусів.

Результат: Виставка «Дива зі сміття» та акція з прибирання території.

Проект №4: «Дерево – наш зелений друг»

Тип: Спостереження в природі.

Тривалість: Довготривалий (сезонний).

Етапи:

Осінь: Вибір «свого» дерева на майданчику. Збір гербарію, вивчення кольору листя.

Зима: Дослідження стану спокою. Як дерево зимує? Допомога птахам на гілках.

Весна: Спостереження за набуханням бруньок, появою перших квіток.

Літо: Вивчення тіні від дерева, збір насіння (жолуді, каштани).

Висновок: Дерево – це живий організм, який росте, дихає та потребує захисту.

Екологічне виховання неможливе без підтримки батьків. В межах проектів рекомендується проводити:

- Родинні майстер-класи: «Сумка замість пакета» (декорування еко-торбинок).
- Фото-челенджі: «Ми сортуємо сміття вдома».
- Спільні акції: Висадка квітів або дерев на території ЗДО.

Щоб дослідницький проект був успішним, педагогам варто дотримуватися таких правил:

- Не давати готових відповідей. Дитина має відчувати себе першовідкривачем. На запитання «Чому?» краще відповісти: «А давай перевіримо!».
- Безпека понад усе. Усі експерименти з вогнем (свічка), склом або гострими предметами проводить вихователь, діти лише спостерігають.
- Фіксація успіху. Навіть найменше досягнення (проріс корінець, тане крижинка) має бути емоційно підкріплене похвалою.
- Естетика результату. Кінцевий продукт проекту має бути яскравим та значущим для дитини (книжка-саморобка, виставка, малюнок).

Дослідницькі проекти екологічного змісту допомагають дитині перейти від пасивного споглядання природи до активного пізнання та взаємодії з нею. Сформована у дошкільному

дитинстві звичка дбайливого ставлення до навколишнього середовища залишиться з особистістю на все життя, забезпечуючи сталий розвиток суспільства.

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОЄКТ «ТАЄМНИЦЯ МАЛЕНЬКОЇ НАСІНИНИ»

(методична розробка для дітей середнього дошкільного віку)

Мета: формування природничо-екологічної компетентності через практичне дослідження життєвого циклу рослин та умов їхнього розвитку.

Паспорт проєкту

Тип: дослідницько-пізнавальний, груповий.

Тривалість: середньостроковий (3-4 тижні).

Ключове питання: Що потрібно маленькій насініні, щоб стати великою рослиною?

Етапи реалізації

I. Підготовчий: Створення мотиваційного поля. На цьому етапі вихователь стимулює пізнавальний інтерес, використовуючи ігрові методи.

- Сюрпризний момент: Поява Гномика-Городника з мішечком насіння.
- Дослідження об'єктів: Розгляд насіння (квасоля, горох) через збільшувальне скло.
- Лабораторія: Облаштування «Центру науки» (грунт, пісок, прозорі ємності).

II. Дослідницький: Цикл експериментів. Діти перевіряють гіпотези через пряму дію, що є фундаментом формування екологічних уявлень.

Назва досліду	Дія (Експеримент)	Висновок для дитини
«Де краще спати?»	Порівняння росту в ґрунті та піску.	Земля має «вітаміни» (поживні речовини).
«Сонце чи темрява?»	Один паросток на світлі, інший – під коробкою.	Світло дає рослині силу та зелений колір.
«Як рослина п'є?»	Фарбування білої квітки/капусти барвником.	Вода рухається вгору по «трубочках» (судинах).

III. Творчо-рефлексивний: Фіксація успіху. Згідно з методичними порадами, важливо візуалізувати результат для дитини.

- Щоденник спостережень: Графічна фіксація росту (використання символів-позначок).
- Творчість: Малювання «Щасливе зернятко» та сторітелінг (казка про подорож Квасолинка).

IV. Соціальний: Взаємодія з родиною. Інтеграція екологічного виховання в сім'ю.

- Домашнє завдання: Створення міні-городу на балконі (фото-звіт у групу).
- Кулінарна п'ятихвилинка: Додавання власноруч вирощеної вітамінної зелені до обіднього меню.

Очікувані результати (компетентнісні показники)

- **Когнітивні:** Дитина називає три основні фактори росту (вода, світло, ґрунт).
- **Діяльнісні:** Самостійно виконує алгоритм посадки та поливу рослин.
- **Ціннісні:** Проявляє емпатію та турботу (емоційний відгук на потреби живого організму).

*В.А. Васіна, музичний керівник
Золотоніського закладу дошкільної
освіти (ясла-садок) «Сонечко»
Золотоніської міської ради
Черкаської області*

STEM-ОРІЄНТОВАНА ЗВУКОВА ЕКОЛОГІЯ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ДОСЛІДНИЦЬКІ МІНІ-ПРОЄКТИ НА МУЗИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ

***Анотація.** У статті представлено авторський досвід реалізації STEM-орієнтованих екологічних міні-проєктів у процесі музичних занять у закладі дошкільної освіти. Обґрунтовано можливості інтеграції звукових досліджень природного середовища, експериментальної діяльності та формування екологічної компетентності дошкільників. Описано методологічні засади, алгоритм організації дослідження, результати педагогічної апробації та практичні матеріали для впровадження.*

Сучасні виклики екологічного характеру актуалізують необхідність формування відповідального ставлення до довкілля з раннього віку. Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти України (2021), екологічна компетентність визначається як здатність дитини усвідомлювати взаємозв'язки в природі та діяти відповідально.

Водночас у практиці закладів дошкільної освіти екологічна тематика часто реалізується переважно через інформаційно-пояснювальні форми роботи. Сучасна педагогіка орієнтується на перехід від репродуктивної моделі навчання до дослідницько-діяльній, що передбачає активну участь дитини у процесі пізнання.

У цьому контексті музичне заняття може функціонувати як інтегрований дослідницький простір, де звук стає об'єктом наукового аналізу, а музична діяльність – інструментом осмислення природних явищ.

Концептуальною основою досвіду є ідеї сенсорного розвитку Марії Монтесорі, які підкреслюють значення самостійного відчуття, та принципи природовідповідного виховання Василя Сухомлинського, що орієнтують педагогіку на гармонію дитини і природи, а також положення Концепції розвитку STEM-освіти в Україні й засади освіти для сталого розвитку.

Досвід реалізовано на засадах:

- компетентнісного підходу;
- діяльнісного підходу;
- інтегративної міждисциплінарної моделі STEM;
- принципу суб'єктності дитини.

У процесі роботи використовувалися такі методи:

- систематичне спостереження;
- аналіз дитячих висловлювань;
- порівняльний аналіз результатів діяльності;
- елементи педагогічного експерименту;
- рефлексивне узагальнення.

Робота здійснювалася у старшій групі закладу дошкільної освіти.

У межах діяльності введено педагогічне поняття «звукова екологія дошкільника», яке визначається як система формування культури слухання, усвідомленого сприйняття природних звуків та відповідального ставлення до акустичного середовища.

Звукова екологія передбачає дослідження властивостей звуку та його впливу на емоційний і фізичний стан дитини, що відповідає сучасним підходам екологічної освіти:

- дослідження властивостей звуку;
- аналіз впливу акустичного середовища на самопочуття;
- розвиток емоційної чутливості до природи;
- формування навичок екологічно доцільної поведінки.

Таким чином, музична діяльність набуває функції інструмента раннього наукового пізнання.

Реалізація дослідницького міні-проєкту здійснюється за п'ятиетапним алгоритмом.

День перший. Проблематизація. Формулювання відкритого запитання:

- Чому дощ звучить по-різному?
- Чому різні матеріали створюють різний звук?

День другий. Гіпотеза. Діти висловлюють припущення, спираючись на попередній досвід.

День третій. Експеримент. Практичне дослідження через порівняння, моделювання, вимірювання.

День четвертий. Фіксація результатів. Використання схем, умовних позначень, ритмічних формул, аудіозапису.

День п'ятий. Презентація. Концерт.

Порівняльний аналіз демонструє переваги дослідницької моделі навчання, яка відповідає сучасним вимогам дошкільної освіти.

Критерій	Традиційний підхід	Дослідницький STEM-підхід
Роль дитини	Пасивний слухач	Активний дослідник
Характер діяльності	Репродуктивна (повторення)	Продуктивна(експеримент)
Освітня мета	Засвоєння інформації	Формування компетентностей
Запитання	Формулює педагог	Формулюють діти
Результат	Готові знання	Дослідницький досвід
Оцінка успіху	Правильна відповідь	Процес пізнання
Використання матеріалів	Стандартні	Підручні, вторинні
Роль звуку	Ілюстративна	Дослідницька(об'єкт аналізу)

Отже, дослідницький STEM-підхід сприяє розвитку критичного мислення, самостійності та екологічної свідомості, у сфері дошкільної освіти. Дитина не лише сприймає інформацію, а й робить власні відкриття, що підвищує мотивацію до навчання.

Практична реалізація досвіду

Міні-проєкт «Акустична лабораторія дощу»

Проблемне питання: Чому звук дощу змінюється залежно від поверхні?

Хід дослідження:

- імітація крапель по металу, тканині, пластику, картону;
- порівняння гучності та тривалості звучання;
- побудова умовної «звукової діаграми».

STEM-компонент:

- Science – властивості матеріалів;
- Technology – аудіозапис;
- Engineering – створення моделі «дощового інструмента»;

- Math – підрахунок тривалості звучання.

Результат. Діти зробили висновок, що тверді поверхні посилюють звук.

Міні-проект «Еко-оркестр: друге життя матеріалів»

Проблемне питання: Чи може використаний матеріал стати музичним інструментом?

Практична діяльність:

- сортування вторинної сировини;
- створення інструментів;
- дослідження тембру;
- аналіз резонансу.

Результат. Діти дійшли висновку про можливість повторного використання матеріалів та їх цінність.

Міні-проект «Тиша як ресурс»

Мета: дослідження акустичного середовища групи.

Практична діяльність:

- визначення умовного рівня гучності;
- створення «карти шуму»;
- обговорення впливу шуму на емоційний стан.

Результат. Діти усвідомили значення тиші як екологічного ресурсу.

У процесі впровадження моделі зафіксовано:

- зростання кількості самостійно сформульованих запитань (орієнтовно на 40%);
- активніше використання причинно-наслідкових конструкцій;
- тривалості зосередженого експериментування;
- формування екологічно відповідальної поведінки.

Якісний аналіз показав перехід від емоційного сприйняття звуку до його усвідомленої характеристики (гучний, тихий, довгий, короткий, металевий, м'який тощо).

Динаміка сформованості компонентів екологічної компетентності (старша група, навчальний рік)

Показник	Початковий етап (%)	Підсумковий етап (%)	Динаміка
Самостійне формулювання запитань	32	72	+40
Причинно-наслідкові висловлювання	38	70	+32
Тривале експериментування (понад 7 хв.)	41	68	+27
Усвідомлене використання понять	29	74	+45
Екологічно відповідальна поведінка	44	76	+32

Інноваційність досвіду полягає у:

- теоретичному обґрунтуванні поняття «звукова екологія дошкільника».
- розробленні алгоритму stem-орієнтованого музично-екологічного міні-проекту.
- визначенні музичного заняття як простору формування елементів наукового мислення.
- системній фіксації результатів дослідницької діяльності.

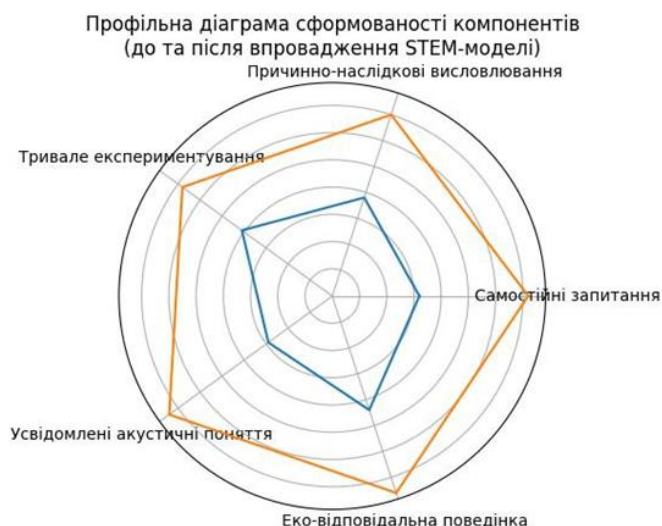
Практична значущість визначається універсальністю моделі, доступністю ресурсів та можливістю масштабування в різних умовах ЗДО.

Проведене дослідження підтвердило, що інтеграція екологічних міні-проектів у структуру музичних занять:

- забезпечує формування основ наукового мислення;
- сприяє розвитку критичного аналізу;
- формує екологічну компетентність як інтегровану особистісну якість;
- підвищує пізнавальну мотивацію дітей.

Музичне заняття може розглядатися як інтегрована освітня платформа раннього наукового пізнання, у якій дитина виступає активним суб'єктом дослідження.

Для оцінювання результативності впровадження STEM-орієнтованих дослідницьких міні-проектів здійснювалося педагогічне спостереження за проявами дослідницької активності дітей. Аналіз проводився за такими показниками: здатність ставити самостійні запитання, формулювати причинно-наслідкові висловлювання, тривалість експериментальної діяльності, усвідомлення акустичних понять та прояви еко-відповідальної поведінки. Узагальнені результати динаміки розвитку зазначених компонентів подано на профільній діаграмі.

Профільна діаграма сформованості компонентів дослідницької діяльності дітей до та після впровадження STEM-орієнтованих міні-проектів.

Синя лінія – початковий рівень сформованості дослідницьких та екологічних компетентностей дітей.

Помаранчева лінія – показники після впровадження STEM-орієнтованих екологічних міні-проектів на музичних заняттях протягом півріччя.

Аналіз профільної діаграми свідчить про позитивну динаміку розвитку всіх досліджуваних показників. Найбільш виражене зростання спостерігається у здатності дітей формулювати самостійні запитання та проявляти еко-відповідальну поведінку. Це підтверджує ефективність використання дослідницьких міні-проектів як засобу інтеграції STEM-підходу у музичну діяльність дошкільників.

МАЛЕНЬКІ ДЕТЕКТИВИ ВЕЛИКОЇ ПРИРОДИ: ЕКСПЕДИЦІЯ ПОЧИНАЄТЬСЯ ЗА ПІД'ЇЗДОМ

***Анотація.** У статті розкрито можливості перетворення звичайної прогулянки з дитиною на пізнавальну наукову експедицію через ігрові, дослідницькі та спостережні практики, що ґрунтуються на ідеях Ернста Геккеля, Едварда Осборна Вілсона, Жана Піаже, Лева Виготського та Василя Сухомлинського. Обґрунтовано, що безпосередній контакт із природою сприяє формуванню екологічної свідомості, розвитку мислення, відповідальності та емоційного зв'язку дитини з довкіллям. Матеріал поєднує наукову аргументацію з елементами гумору й практичними порадами для батьків, демонструючи, що велика наука починається буквально за дверима під'їзду.*

У часи, коли діти частіше знають перелік героїв мультсеріалів, ніж назви місцевих дерев чи пташок, екологічна освіта постає не лише завданням науки, а й творчим викликом для дорослих. Саме тому перетворити звичайну прогулянку з дитиною на наукову експедицію – це не лише виховний акт, а справжня пригода, що зміцнює зв'язок між малечею й мамою-татом, а також відкриває двері до великої науки про довкілля.

В серпні 1866 р. у Німеччині вийшли два потужних томи книжки «Generelle Morphologie der Organismen» – справжній маніфест еволюційної думки. Саме там, у другому томі, Ернст Геккель уперше вжив слово *ökologie*, яке миттєво стало фундаментом нової науки. Цей німецький біолог, палкий шанувальник Чарлза Дарвіна, не просто вигадав термін – він спробував пояснити, як живі істоти танцюють у ритмі свого оточення, виборюючи виживання. Сьогодні «екологія» – це не суха абстракція, а ключ до розуміння, чому океани теплішають, а ліси оживають після пожеж. А відповіді на всі ці питання краще шукати не за партою, а там, де вони відбуваються – у парку, лісі, біля річки чи навіть на подвір'ї багатоповерхівки.

Сучасні дослідження, зокрема концепція біофілії Едварда Осборна Вілсона, доводять: у людини є природна потреба контакту з живою природою. Діти особливо чутливі до цього зв'язку. І якщо підтримати цей контакт, то у нас вийде не просто цікава прогулянка, а формування екологічної свідомості.

Тож вирушаємо в експедицію. Рюкзак? Є. Блокнот? Є. Печиво? Обов'язково – бо без печива жодна серйозна наука не відбувається. Цікавість? Видатний український ботанік М.Г. Холодний підкреслював, що спостереження – основа природничих наук. І справді, перший крок до науки – навчитися дивитися уважніше. Британський натураліст Чарльз Дарвін зробив свої найвизначніші відкриття саме завдяки систематичним спостереженням.

Чому формат «експедиції» допомагає зрозуміти психологічні теорії? За Жан Піаже, дитина пізнає світ через активну взаємодію з ним. Тобто листок треба не просто побачити – його треба помацати, понюхати і, на жаль, іноді спробувати на смак (тому дорослий у експедиції – ще й служба безпеки). Лев Виготський підкреслював роль дорослого як провідника у «зоні найближчого розвитку». Якщо дитина питає: «Чому мурахи йдуть одна за одною?», це не сигнал «знайди іншу тему», а можливість разом знайти відповідь. Український педагог Василь Сухомлинський наголошував, що школа мислення починається серед природи. Його «уроки під голубим небом» – це, по суті, прототип сучасної польової екологічної освіти.

Яким же чином перетворити звичайну прогулянку на експедицію?

По-перше, необхідно дати місії назву. Не «йдемо гуляти», а «Експедиція з дослідження міської савани». Не «в парк», а «вивчати екосистему зеленої зони №1». Діти мислять образами. Назва створює атмосферу пригоди.

По-друге. Конче необхідно видати ролі: головний ботанік, дослідник комах, картограф, фотограф, хранитель печива (дуже відповідальна посада). Рольова взаємодія підсилює навчальний ефект.

По-третє. Спостереження – головний інструмент. Слід вигадати «польові завдання». Знайти: шорстке, гладке, вологе, тепле. Роздивитися кору дерева. Чи є тріщини? Комахи? Мох? Також можна досліджувати мурашники з метою розуміння соціальної організації комах або шукати сліди птахів на вологому ґрунті.

Крім того, перебування на природі є оптимальним періодом для екологічної освіти. Саме в таких умовах діти на практиці засвоюють принцип відповідального ставлення до природи, відомий як «Не залишай слідів». Важливо надати інформацію щодо термінів розкладання різних матеріалів, обґрунтувати неприпустимість використання хімічних засобів для миття посуду безпосередньо у водоймах, а також пояснити правила належної утилізації органічних відходів. Такі дії сприяють формуванню відповідального та шанобливого ставлення до довкілля. Можна провести гру: «Що буде, якщо...?» Що буде, якщо зникнуть комахи? Якщо не стане дощу? Такі питання формують причинно-наслідкове мислення і екологічну відповідальність.

Далі спробуйте з дитиною: порахувати різні види рослин на одній клумбі; знайти три різні типи листя; помітити, які птахи прилітають у різний час доби. І якщо дитина вирішить назвати кульбабу «жовтим сонцем на паличці» – не треба сперечатися. Наука любить точність, але творчість – її найкращий товариш.

Проведіть з дитиною дослід «Жива земля». Візьміть трохи ґрунту (обережно!) і розгляньте: є корінці? комахи? камінці? Це перший крок до розуміння ґрунтових екосистем.

Наступний дослід «Вода – це життя». Біля водойми зверніть увагу на рослини, комах, птахів. Поясніть, що вода – основа життя. І навіть калюжа після дощу може бути «науковим об'єктом». Головне – не дозволяти стрибати в неї в нових кросівках (якщо ви не готові до додаткового досліді з прання).

Після прогулянки можна описати або намалювати свій «науковий звіт». Тут можна проявити творчість: діти можуть вставити фотографії листя, власні нотатки, коментарі або навіть «різнокольорові доказові таблиці», як у справжніх учених. Це чудово поєднує мистецтво та науку – і це саме те, про що говорять сучасні дослідники екологічної освіти: знання + діяльність + творчість = справжній екологічний досвід.

Необхідність привчати дітей до природи підтверджує й американський еколог Річард Лув, автор бестселера *Last Child in the Woods*, який ввів поняття «nature-deficit disorder» – розрив між дітьми та природою як одну з причин сучасних психологічних і фізичних проблем. За Лувом, взаємодія з природою є не розкішшю, а життєвою потребою.

В свою чергу, український філософ і еколог В.В. Крисаченко наголошував, що екологічна культура є складовою духовного розвитку особистості. Американський еколог Гаррет Гардин у праці «Трагедія спільного» показав, що байдужість кожного може призвести до деградації спільних ресурсів. Тож екологічна прогулянка – це не лише розвага, а й формування відповідального ставлення до природи. Дитина, яка спостерігала, як розпускається брунька, навряд чи захоче ламати гілку просто так. І тут гумор – ваш союзник.

Не «Не сміти!», а «Увага! Ми в заповіднику під назвою «Наш двір». Порушників штрафують обіймами».

Перетворити звичайну прогулянку на наукову експедицію можна без грантів і лабораторії. Достатньо: спостерігати; фіксувати; аналізувати; ставити запитання. Таким чином, під час такої «наукової експедиції» у дитини розвиваються мислення, відбувається емоційний контакт із природою, розвиваються навички спостереження та відповідальність. І бонус – менше часу з гаджетами без жодних конфліктів.

Пам'ятаймо, що екологія – не нудні лекції, а жива наука, що живе там, де ростуть дерева, дзюрчать струмки і співають пташки. Щоб перетворити звичайну прогулянку з дітьми на наукову експедицію, треба лише трохи уяви, трошки гумору і велике бажання пізнати світ разом. Дитина вчиться через живий досвід. Тож наступного разу, коли почуєте: «Мамо/тату, мені нудно», відповідайте: «Чудово. Саме час для наукової експедиції». І хто знає – можливо, з цієї прогулянки почнеться шлях майбутнього еколога, біолога або просто дорослої людини, яка любить і береже світ навколо себе.

*А.В. Галушка, музичний керівник
закладу дошкільної освіти №37 «Ракета»
Черкаської міської територіальної громади*

СИМФОНІЯ ПРИРОДИ: МЕТОДИКА МУЗИЧНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ ДЛЯ ДОШКІЛЬНЯТ

***Анотація.** У статті розкривається підхід до екологічного виховання дошкільників через поєднання природи та музики. Розглядаються методики перетворення звичайної прогулянки на науково-музичну експедицію, де звук стає інструментом дослідження довкілля. Матеріал містить практичні рекомендації щодо використання саморобних шумових інструментів та вправ на розвиток фонематичного слуху в природних умовах. Матеріал орієнтований на музичних керівників та вихователів, які прагнуть перетворити звичайну прогулянку на захопливу науково-музичну експедицію.*

Традиційно музичне виховання в закладі дошкільної освіти асоціюється з музичною залом, фортепіано та святами. Проте справжня музика народжується там, де є життя. Для дитини-дошкільника світ – це сукупність ритмів, тембрів та інтонацій. Екологія, як наука про взаємозв'язки у природі, стає набагато зрозумілішою малюкові, якщо ми представимо її не як сукупність правил, а як грандіозну «живу оперу». Роль музичного керівника в цьому процесі – навчити дитину не просто слухати, а «чути» екосистему, розпізнавати її голос та гармонійно вплітати свій власний звук у загальний ансамбль довкілля.

Чому музика потребує виходу за межі зали? Як музичний керівник, я часто помічаю, що в чотирьох стінах музичного залу діти сприймають звук як щось штучне, відірване від реального життя. Фортепіано – це музичний інструмент, але і дерево під вітром – це теж інструмент, тільки природний. Моя ідея полягає в тому, щоб винести музичне виховання на подвір'я. Екологія для дитини стає «пригодою», коли вона не просто чує про бережливе ставлення до природи, а стає частиною її звучання. Коли ми йдемо в «експедицію» на подвір'я нашого садочка, ми з дітьми стаємо дослідниками звуків.

Звуки природи для дитини – це не просто приємний фон, а потужний інструмент розвитку мозку, нервової системи та емоційного інтелекту. На відміну від техногенних шумів

(шум машин, телевізор, побутова техніка), природні звуки мають особливу структуру, до якої людське вухо еволюційно пристосовувалося тисячоліттями.

Ось основні причини, чому це критично важливо для розвитку дошкільника:

Зняття «сенсорного перевантаження». Міське середовище перенасичене агресивними звуками. Мозок дитини втомлюється від необхідності постійно ігнорувати гуркіт транспорту чи побутовий шум. Природні звуки (шелест листя, дзюрчання води) мають заспокійливу дію. Це дає нервовій системі сигнал: «Ти в безпеці, можна розслабитися».

Результат: зниження рівня кортизолу (гормону стресу), покращення сну та зменшення роздратованості.

Розвиток фонематичного слуху. Щоб навчитися розрізняти тонкі нюанси мовлення, дитині потрібно вміти виділяти тихі звуки на фоні інших. У лісі чи парку звук пташки, що співає далеко, або хрускіт гілки під ногами вчать вухо «налаштовуватися» на різні частоти.

Результат: легше засвоєння грамоти, чітка вимова та швидке вивчення іноземних мов у майбутньому.

Формування «глибокої уваги». Екрани гаджетів формують у дітей «кліпове мислення» та швидко, поверхневу увагу. Слухання природи вимагає тривалого зосередження. Дитина завмирає, чекаючи на звук зозулі або стукіт дятла.

Результат: здатність концентруватися на навчальних завданнях.

Зв'язок між звуком і образом. Коли дитина чує звук дощу і бачить, як краплі падають на листя, у її мозку створюються міцні асоціативні зв'язки. Це основа творчого мислення. Вона починає розуміти причиново-наслідкові зв'язки: «Грім – це гучно, бо хмарка велика», «Сухий листок хрустить, а зелений – ні».

Екологічна емпатія. Неможливо любити те, чого ти не чуєш і не відчуваєш. Дитина, яка навчилася розрізняти «тривожне» каркання ворони від «радісного» щебету горобців, починає сприймати тварин і птахів як живих істот зі своїми почуттями.

Результат: виховання гуманності та відповідальності за довкілля.

Природа як перша музична школа. Перш ніж людина вигадала ноти, вона слухала ритм дощу та мелодію вітру. Прогулянка-експедиція з музичним акцентом дозволяє розв'язати одразу кілька педагогічних завдань: розвиток слухової уваги, формування екологічної свідомості та зняття психоемоційної напруги. Коли дитина шукає «музику» в природі, вона мимовільно стає дослідником-екологом, адже кожен звук має свого автора: птаха, комаху, дерево чи потік води.

Музична екологія як засіб пізнання. Концепція музично-екологічної експедиції базується на принципі синестезії – поєднанні зорових образів природи зі слуховим сприйняттям. Під час такої «наукової вилазки» музичний керівник спрямовує увагу дітей на акустичне розмаїття лісу чи парку. Важливо пояснити малюкам, що тиша в природі – це не відсутність звуку, а особливий стан, у якому можна почути найдрібніші деталі: шурхіт мурахи, тріск сухої гілки або віддалений гул джмеля. Це вчить дітей цінувати природне звукове середовище та розуміти шкідливість антропогенного шуму.

Філософія «Звукової екології»

У своїй практиці я використовую поняття «акустичної гігієни». Ми з дітьми вчимося розуміти, що кожен крик на природі – це порушення його гармонії. Я часто кажу своїм вихованцям: «Уявіть, що наше природне довкілля – це великий концертний зал, де зараз виступає сольна співачка – маленька пташка. Якщо ми будемо голосно тупати, ми переб'ємо її виступ».

Такий підхід формує екологічну свідомість набагато швидше, ніж будь-які лекції про заборону смітити чи шумно себе вести в лісі чи парку. Дитина починає поважати простір, який вона «чує».

Етап 1. Підготовка «Музичного рюкзака». Наукова експедиція музичного спрямування потребує особливого спорядження. Разом із вихованцями ми готуємо:

- «Ловці звуків» – порожні паперові стаканчики або конуси, які допомагають фокусувати звук.
- Диктофон (смартфон) – для запису звуків, які потім можна прослухати в групі.
- Еко-інструменти – маракаси з жолудів або палички для вистукування ритму.
- Карта звукових точок – схема нашого садочка, де позначено «зону тиші», «зону пташиного хору» та «зону шелесту».

Етап 2. Дослідницькі місії: від акустики до біології. Під час експедиції музичний керівник стає «диригентом» природи. Дітям пропонуються такі музичні завдання:

- *Вправа «Звуковий пейзаж».* Зупиняємося в певному місці, заплющуємо очі та підіймаємо кулачок. Кожен, хто почув новий звук (каркання ворони, гудіння джмеля, хрускіт гілки), випрямляє один палець. Коли назбирається «повна долоня» звуків, ми обговорюємо: хто їх створив? Чи корисна ця істота для лісу?
- *Дослідження «Тембр кори».* Кожне дерево звучить по-різному. Запропонуйте дітям легенько постукати паличкою по стовбуру берези, дуба та сосни. Який звук вищий? Який глухіший? Так дитина через звук вивчає щільність та структуру деревини.
- *Гра «Ритмічне відлуння».* Намагаємося повторити ритмічний малюнок, який простукав дятел. Це не лише музична вправа, а й аналіз поведінки птаха: чому він стукає? Це його «робота» чи спосіб спілкування?
- *Гра «Жабки у ставку: ритмічний діалог».*

Мета: Розвиток почуття ритму, координації рухів та вивчення життєвого циклу земноводних.

Науковий контекст: Роль жаб у екосистемі водойми, поняття про середовище існування.

Хід гри: Діти діляться на дві групи – «великі жаби» та «маленькі жабенята». Музичний керівник задає пульсацію (наприклад, ударами в бубон або сплесками долонь об воду, якщо дозволяють умови).

«Великі жаби» відповідають довгими, низькими звуками «Ква-а-а» (половинні ноти).

«Маленькі жабенята» – короткими, високими «ква-ква» (восьмі ноти). Гра перетворюється на ритмічний канон. Це вчить дітей слухати партнера та розуміти, як різні популяції співіснують в одному просторі.

- *Гра «Оркестр лісового сміття» (Еко-перкусія)*

Мета: Виховання ощадливого ставлення до природи, розвиток творчої уяви та навичок гри на шумових інструментах.

Науковий контекст: Проблема забруднення довкілля, ідея ресайклінгу (вторинного використання).

Хід гри: Під час експедиції діти знаходять «музичні скарби», які вже не потрібні деревам чи землі: порожній горіх, сухий каштан, велику шишку, гілля.

Завдання: Створити інструмент. Горіх стає кастаньєтою, шишка – терткою, гілля – ритмічним інструментом.

Результат: Виконання спільної композиції «Голос лісу». Це наочно демонструє, що природа є джерелом натхнення, а «сміття» в руках майстра може знову стати мистецтвом.

- **Методика «Звукового картування»** Одним із найцікавіших елементів експедиції є створення «Карти звуків». Кожна дитина отримує аркуш паперу, в центрі якого позначено її місцеперебування. Коли вона чує звук, вона малює символ у тому напрямку, звідки він прийшов. Наприклад: хвиляста лінія – шелест трави, трикутник – гострий звук сухої гілки, нота – спів пташки. Ця вправа поєднує географічне орієнтування, наукове спостереження та графічне відображення музичних асоціацій.

Авторські музично-дидактичні ігри на місцевості

Гра «Хто навколо нас співає?» Ми зупиняємося. Я пропоную дітям замовчати на деякий час та послухати звуки. Після цього кожен має відтворити звук, який він почув. Але є умова: звук треба відтворити в певному темпі. Якщо почули дятла – простукати стільки ж раз. Якщо хтось з дітей почув синичку, він повинен заспівати тоненьким голосом. Якщо дитина почула ворону, вона має відтворити звук ритмічно: два довгі звуки, один короткий. Це розвиває почуття ритму та вчить дитину аналізувати почуте. Ми обговорюємо: «Чому ворона співає низько, а синичка високо?».

Гра «Веселі Жабки» Біля конструкції з водою (це може бути надувний басейн) ми проводимо гру. Коли я кидаю камінці в воду, діти мають підстрибнути. Ми спостерігаємо за колами на воді – це візуалізація звукової хвилі. Також, діти перевтілюються в жаб та відтворюють їх манеру поведінки. Я пропоную малюкам проспівати мелодію улюбленої пісні, як жабки.

Гра «Музичне дерево» Я пропоную дітям знайти «своє» дерево. Ми прикладаємо вухо до стовбура й намагаємося почути, яку музичну історію воно нам може розказати. Це більше гра уяви, але вона неймовірно розвиває емпатію. Діти вигадують музичну казку про те, як пташечка жила на цьому дереві і співала йому свою пісню, або дятел прилітав до свого дерева, щоб його полікувати. Потім ми обережно проводимо паличкою по корі і слухаємо його звук.

Етап 3. Створення «Лісового оркестру» та шумових казок Найцікавіший етап експедиції – це поєднання дитини та природи. Ми обираємо безпечне місце і створюємо імпровізований оркестр. Одна група дітей «грає» на сухому листі (шелест), інша – б'є камінцем об камінець (пульсація), третя – імітує спів пташок. Важливий екологічний аспект: ми пояснюємо, що наша музика не має бути гучнішою за природну, щоб не налякати мешканців лісу. Це вчить дітей поняттю «шумового забруднення» – важливого терміну сучасної екології.

Виготовлення еко-інструментів (Ресайклінг-арт) Особливу увагу в моїх експедиціях я приділяю тому, що ми знаходимо під ногами. Ми шукаємо «дарунки природи».

- Сухі стручки акації – це готові маракаси.
- Листя – чудові шумові інструменти.
- Дві сухі палички – це клавеси.

Повертаючись до музичної зали, ми влаштовуємо «виставку звукових знахідок». Це вчить дитину бачити цінність у простому і не купувати зайві пластикові іграшки, що теж є частиною екологічної стратегії.

Етап 4. Рефлексія: від звуку до дії. Повернувшись з експедиції, ми не забуваємо про неї. Музичний керівник разом із вихователем проводить творчу майстерню:

- малювання «Як виглядає пісня вітру».

- створення шумової казки за мотивами почутого.
- виготовлення годівничок, щоб «запросити солістів» (пташок) ближче до вікон садочка.

Аналіз результатів: Що дає такий підхід? Я помітила, що діти стають спокійнішими.

Рівень тривожності знижується, коли дитина вчиться слухати природу. Музика стає для них не обов'язком на занятті, а способом спілкування зі світом. Вони починають розрізняти птахів за голосом, знають, яке дерево «співає» найгучніше, і, що найголовніше, вони ніколи не залишають сміття там, де «звучить краса».

Музично-екологічна експедиція – це потужний метод інтегрованого навчання. Вона дозволяє дошкільнику відчути себе частиною великого оркестру під назвою «Земля». Коли дитина навчиться любити пісню пташки чи шепіт листя, вона ніколи не зможе свідомо нашкодити природі. Адже зруйнувати гніздо чи зламати гілку – це те саме, що порвати струну в найкращій у світі скрипці. Саме через емоційне, музичне сприйняття ми закладаємо фундамент справжньої екологічної відповідальності.

Ця методика доводить: музичний керівник – це не просто людина, яка вчить пісень. Це провідник, який через вуха дитини відкриває її серце для любові до планети. Кожна наша прогулянка-експедиція – це крок до того, щоб майбутнє покоління жило в гармонії зі світом, де природа і людина звучать як один злагоджений ансамбль

*А.Ю. Гурська, вихователь-методист
закладу дошкільної освіти №5 (ясла-садок
комбінованого типу) Смілянської міської ради
Черкаської області*

КРОК ДО ПРИРОДИ: ЯК ЗВИЧАЙНА ПРОГУЛЯНКА СТАЄ ДОСЛІДНИЦЬКОЮ ПОДОРОЖЖЮ ДЛЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Анотація. У статті висвітлено можливості використання прогулянки як ефективної форми екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку. Розкрито педагогічні умови організації дослідницької діяльності дітей під час спостережень у природному середовищі та наведено приклади простих дослідів і спостережень, доступних для дітей п'яти років. Матеріали можуть бути використані педагогами закладів дошкільної освіти для розвитку пізнавального інтересу та формування відповідального ставлення до довкілля.

У сучасному суспільстві дедалі більше уваги приділяється проблемам збереження довкілля. Саме тому екологічна освіта поступово стає важливою складовою виховання підростаючого покоління. Основи екологічної культури закладаються ще у дошкільному віці, коли дитина починає активно пізнавати навколишній світ, ставити запитання та робити власні маленькі відкриття.

Дошкільники надзвичайно чутливі до природи. Їх приваблює шелест листя, рух комах, зміни погоди, різноманітність кольорів і звуків. Якщо педагог зуміє підтримати цю природну допитливість, вона може стати потужним стимулом для розвитку пізнавальної активності.

Однією з найпростіших і водночас найбільш ефективних форм екологічного виховання є прогулянка. Саме під час перебування на подвір'ї чи в парку діти мають можливість безпосередньо спостерігати явища природи. Проте для того, щоб прогулянка виконувала не лише оздоровчу, а й пізнавальну функцію, вона потребує педагогічного осмислення та відповідної організації.

Як підкреслює дослідниця проблем екологічного виховання Н. Пустовіт, формування дбайливого ставлення до природи починається з емоційного переживання її краси та цінності.

Саме такі переживання виникають у дітей під час безпосереднього контакту з природним середовищем.

Екологічне виховання у дошкільному віці передбачає формування у дітей початкових уявлень про природне середовище, взаємозв'язки між його компонентами та необхідність бережного ставлення до нього. У цьому віці дитина ще не може усвідомити складні екологічні закономірності, проте здатна зрозуміти прості причинно-наслідкові зв'язки.

Важливою умовою такого пізнання є діяльнісний підхід. Дитина краще засвоює нову інформацію тоді, коли має можливість діяти: спостерігати, досліджувати, порівнювати, робити висновки. Саме тому у роботі з дошкільниками доцільно використовувати методи експериментування та дослідницької діяльності.

О. Савченко наголошує, що пізнання навколишнього світу у дитячому віці відбувається передусім через активну діяльність дитини та її особистий досвід взаємодії з предметами і явищами природи.

Особливістю дітей п'ятого року життя є постійне прагнення ставити запитання. Їх цікавить усе: чому жовтіє листя, звідки береться вітер, чому після дощу з'являються калюжі.

Такі запитання є чудовою основою для формування дослідницького мислення.

Педагог у цьому процесі виконує роль організатора та наставника. Його завдання – допомогти дитині не просто отримати відповідь, а самостійно дійти до неї через спостереження та дослід.

Софія Русова свого часу зазначала, що дитина найкраще пізнає світ через власну діяльність і спостереження, а не через готові пояснення дорослих. Саме тому важливо створювати умови, за яких діти можуть самостійно знаходити відповіді на свої запитання.

Прогулянка як простір для дослідження. Щоб прогулянка стала для дітей справжньою пізнавальною подорожжю, педагог може використати елементи гри та дослідження.

Наприклад, перед виходом на подвір'я дітям можна запропонувати уявити себе маленькими дослідниками природи. Педагог звертається до дітей: «Сьогодні ми – маленькі дослідники природи. Ми вирушаємо у наукову експедицію, щоб дізнатися нові таємниці нашого двору».

Такий підхід підвищує інтерес і мотивацію дітей. Для створення атмосфери дослідження можна використати прості «інструменти дослідника»:

- лупи;
- маленькі коробочки для природних знахідок;
- блокноти для малюнків;
- олівці.

Такі атрибути викликають у дітей відчуття причетності до справжньої наукової діяльності.

Практичні дослід та спостереження

Дослід 1. «Куди зникає калюжа?»

Мета. Ознайомити дітей із явищем висихання води.

Після дощу педагог звертає увагу дітей на калюжу. – Подивіться, скільки води на доріжці. Як ви думаєте, чи буде ця калюжа завтра? (Діти висловлюють свої припущення). Педагог пропонує провести спостереження. Контур калюжі обводять крейдою. Наступного дня діти порівнюють її розмір.

Таким чином вони роблять висновок, що вода поступово зникає, коли її нагріває сонце.

Дослід 2. «Роздивимось листочок»

Мета. Сформувати у дітей уявлення про особливості будови листя.

Педагог пропонує дітям зібрати кілька листочків різних дерев. Далі діти розглядають їх через лупу. Запитання для обговорення:

- Чи однакові всі листочки?
- Які вони на дотик?
- Чи бачите на них маленькі лінії?

Педагог пояснює, що це жилки, через які листок отримує воду та поживні речовини.

Дослід 3. «Живе і неживе»

Під час прогулянки дітям пропонується знайти предмети, об'єкти живої та неживої природи. Діти можуть знайти:

- живу природу: дерева, траву, комах, птахів.
- неживу природу: каміння, пісок, воду.

Педагог допомагає дітям зробити висновок, що жива природа росте, дихає та потребує води.

Спостереження «Життя мурашок»

Діти знаходять мурашник і спостерігають за рухом комах. Педагог ставить запитання:

- Куди поспішають мурашки?
- Що вони несуть?
- Чому вони рухаються одна за одною?

Діти приходять до висновку, що мурахи працюють разом і допомагають одна одній.

Дослід 4. «Хто живе під камінцем?»

Дітям пропонується обережно підняти камінчик або шматочок кори дерева. Під ним часто можна побачити маленьких мешканців ґрунту: жучків, мокриць або черв'яків. Після спостереження педагог наголошує, що камінчик потрібно повернути на місце, щоб не порушити природне середовище цих істот. Так формується дбайливе ставлення до природи.

Дослідницька діяльність у природному середовищі сприяє всебічному розвитку дошкільників. Під час таких прогулянок діти:

- вчаться уважно спостерігати;
- розвивають допитливість;
- формують уміння ставити запитання;
- набувають перших дослідницьких навичок;
- розширюють словниковий запас.

Крім того, безпосередній контакт із природою сприяє емоційному благополуччю дітей. Вони відчувають радість відкриття, задоволення від рухової активності та спілкування з однолітками.

Таким чином, прогулянка може стати ефективним педагогічним інструментом екологічного виховання дітей дошкільного віку. За умови творчого підходу педагога вона перетворюється на цікаву дослідницьку подорож, під час якої діти відкривають для себе закономірності природного світу.

Використання простих спостережень і дослідів допомагає зробити процес пізнання доступним і захопливим для дітей п'яти років. Такі форми роботи сприяють формуванню екологічної свідомості, розвитку пізнавального інтересу та відповідального ставлення до довкілля.

Саме через маленькі відкриття під час прогулянок у дітей поступово формується розуміння того, що природа є цінністю, яку необхідно берегти.

ЕКОЛОГІЯ ЯК ПРИГОДА: ЯК ПЕРЕТВОРИТИ ЗВИЧАЙНУ ПРОГУЛЯНКУ НА НАУКОВУ ЕКСПЕДИЦІЮ

Анотація. У статті розглядаються можливості організації дослідницької діяльності дітей дошкільного віку під час звичайних прогулянок. Описано практичні прийоми перетворення спостережень за природою на міні-дослідження, що формують екологічне мислення, допитливість та відповідальне ставлення до навколишнього середовища.

Формування екологічної свідомості є одним із важливих напрямів сучасної дошкільної освіти. Саме в ранньому віці діти починають усвідомлювати взаємозв'язок людини з природою, вчать спостерігати, ставити запитання та робити перші висновки.

Ефективним способом формування таких навичок є дослідницька діяльність під час прогулянок.

Для дитини звичайна прогулянка може стати справжньою науковою експедицією, якщо педагог створить відповідні умови для спостереження, пошуку відповідей і маленьких відкриттів.

Прогулянка як простір для дослідження. Територія дитячого садка або природне оточення навколо нього є справжньою лабораторією під відкритим небом. Тут діти можуть спостерігати за змінами в природі, рослинами, комахами, погодними явищами. Завдання педагога не просто показати дітям об'єкти природи, а зацікавити їх дослідженням. Наприклад, під час прогулянки можна поставити дітям запитання:

- чому листя змінює колір?
- куди зникає вода після дощу?
- чому птахи відлітають восени?
- де живуть комахи взимку?

Такі запитання стимулюють дітей до роздумів і спонукають їх уважніше придивлятися до навколишнього світу.

Перетворення прогулянки на «наукову експедицію». Щоб зробити прогулянку дослідницькою, можна використовувати ігрові методи. Наприклад:

- **«Юні дослідники природи».** Дітям пропонується уявити себе маленькими науковцями, які досліджують природу. Вихователь може запропонувати їм знайти: різні види листя, сліди тварин, комах.
- **«Природничий детектив».** Діти шукають відповіді на загадки природи: чому утворюються калюжі, чому тане сніг, як ростуть рослини, що буде, коли тепла водичка потрапить на льодяну фігурку.
- **«Збери природну колекцію».** Діти збирають листя, шишки, жолуді, насіння, після чого розглядають їх у групі.

Такі заняття формують у дітей спостережливість, увагу та інтерес до природи.

Міні-дослідження з дітьми. Під час прогулянок можна проводити прості досліді.

Дослід «Куди зникає вода?». Діти спостерігають за калюжею після дощу. Через певний час вона зменшується або зникає. Педагог пояснює дітям явище випаровування води.

Дослід «Чому листя жовтіє?». Діти збирають листя різних кольорів та порівнюють його. Педагог пояснює, що восени рослини готуються до зими.

Дослід «Як росте рослина». Діти саджають насіння у ґрунт і спостерігають за його ростом. Такі дослідження допомагають дітям самостійно робити висновки.

Дослідницький міні-проект «Таємниця весняного струмочка»

Одним із прикладів організації дослідницької діяльності з дітьми дошкільного віку може бути міні-проект «Таємниця весняного струмочка». Під час весняних прогулянок діти часто звертають увагу на появу струмочків, калюж, танення снігу. Це природне явище викликає у дітей багато запитань. Саме такі ситуації можуть стати основою для невеликого дослідницького проекту.

Проблемне запитання. Під час спостереження за природою дітям пропонується подумати:

- Звідки береться вода у струмочку?
- Чому він з'являється саме навесні?
- Куди тече вода?

Ці запитання допомагають дітям почати дослідження природного явища.

Етапи реалізації міні-проекту

Спостереження. Під час прогулянки діти спостерігають за струмочком (як вода тече; як вона оминає камінці, траву, гілочки). Педагог звертає увагу дітей на те, що вода рухається вниз, утворюючи маленький потічок.

Дослід. У групі діти проводять простий дослід. На похилій поверхні (дошка, книга) вихователь наливає трохи води. Діти спостерігають, як вода починає текти вниз. Педагог пояснює дітям, що вода завжди рухається з висоти вниз, тому утворюються струмочки.

Дослідження природи. Під час наступних прогулянок діти спостерігають за змінами струмочка, помічають, як зникає вода, знаходять рослини, що ростуть біля води.

Роль педагога у формуванні екологічної культури. Педагог виступає організатором та наставником у процесі дослідження природи. Важливо не лише давати дітям інформацію, а й навчити їх ставити запитання, висловлювати припущення, спостерігати, робити висновки. Саме через практичну діяльність формується екологічна культура дошкільників.

Перетворення звичайної прогулянки на дослідницьку експедицію сприяє розвитку допитливості, творчого мислення та любові до природи у дітей дошкільного віку. Дослідницькі міні-проекти дозволяють дітям не лише отримувати знання про довкілля, а й формують відповідальне ставлення до нього.

Саме через такі прості, але змістовні форми роботи закладаються основи екологічної свідомості майбутнього покоління.

*І.А. Кобіна, вихователь
Золотоніського закладу дошкільної
освіти (ясла-садок) «Веселка»
Золотоніської міської ради
Черкаської області*

STEM-МЕТОДИКА В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ПРОСТІ ДОСЛІДИ ДЛЯ ПОЯСНЕННЯ СКЛАДНИХ ПРИРОДНИХ ЯВИЩ

***Анотація.** У статті обґрунтовано можливості використання STEM-методики в екологічному вихованні дошкільників. Висвітлено алгоритм організації пізнавально-дослідницької діяльності, який поєднує природничі науки з інженерним мисленням та математичними уявленнями. Визначено педагогічні умови формування пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку засобами STEM-методики. Розкрито механізм проведення практичних дослідів, що допомагають дітям зрозуміти складні природні явища.*

Методика STEM в екологічній освіті дітей дошкільного віку – це інтегрований підхід до навчання, спрямований на формування елементарної екологічної свідомості через проведення дослідів, моделювання природних процесів та пошук практичних способів допомоги природі. Її суть для дошкільників полягає не у вивченні складних теорій, а у формуванні практичних дій: спостерігати, пробувати, перевіряти, будувати, робити висновок, дбати про довкілля. У зв'язку з цим у контексті реалізації STEM-методики в екологічній освіті дітей дошкільного віку пріоритетним є початковий рівень, який передбачає стимулювання допитливості дітей, підтримку інтересу до пізнання природних явищ, формування мотивації до спостереження та елементарного дослідження, створення простих моделей і конструкцій, виконання доступних дослідів та розвиток технічної (інженерної) творчості.

У цьому контексті ідеї альтернативної програми формування культури інженерного мислення К. Крутій «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт» набувають особливої актуальності та логічно доповнюються застосуванням STEM-методики. Такий синтез дозволяє органічно інтегрувати природничі науки, технічну творчість та екологію, формуючи у вихованців не лише дослідницькі вміння, а й емоційно-ціннісне ставлення до довкілля. Саме на цьому етапі закладається фундамент для відповідальної екологічної поведінки дитини та її здатності знаходити практичні рішення для збереження природи.

STEM-методика в екології для дошкільників охоплює:

- Science – природничі науки, які пояснюють облаштування світу через спостереження та експерименти. Діти вивчають рухи землі, статичну електрику, стани води та вулканічну активність.
- Technology – технології, без яких ніщо не працює. У процесі дослідів діти використовують прості й безпечні засоби та інструменти: ліхтарики, лійки, ємності з водою, піпетки, а також підручні матеріали (пластик, папір, тканину), що допомагає фіксувати результати та створювати умови для моделювання природних явищ.
- Engineering – інженерія, що реалізується в технічній творчості. Дошкільники не просто спостерігають, а будують захисні споруди: дамби для стримування води, безпечні поселення біля підніжжя вулкана або прилади для «лову» блискавки та пари.
- Mathematics – математика, яка супроводжує нас у повсякденні. Діти порівнюють кількість «опадів», що випали, вимірюють швидкість танення льоду, рахують кількість елементів для побудови укріплень та групують матеріали за формою і розміром.

Реалізація цих компонентів потребує дотримання певної послідовності дій та створення специфічних педагогічних умов. Поетапний алгоритм організації пізнавально-дослідницької діяльності дає змогу перетворити реальну екологічну проблему на доступне практичне завдання. Такий підхід сприяє формуванню у дітей уміння аналізувати результати власних дій і усвідомлювати особисту відповідальність за стан довкілля.

Алгоритм організації пізнавально-дослідницької діяльності екологічного спрямування (STEM-підхід)

Ефективність упровадження STEM-методики в екологічному вихованні дітей дошкільного віку забезпечується дотриманням комплексу педагогічних умов, спрямованих на створення розвивального та безпечного освітнього простору. До основних педагогічних умов належать:

- Створення предметно-просторового середовища, яке дає дитині можливість самостійно обирати матеріали для проведення елементарних дослідів, спостережень і моделювання природних явищ.
- Організація роботи дітей у малих групах, що дозволяє враховувати індивідуальні можливості кожної дитини, стимулює комунікацію та обмін ідеями під час спільного пошуку екологічних рішень.
- Використання проблемних ситуацій, які спонукають дітей до самостійного висунення гіпотез, пошуку відповідей та формування власних припущень на основі побаченого.
- Інтеграція різних видів діяльності (дослідницької, ігрової, конструктивної та творчої) в межах одного заняття або мініпроєкту для формування цілісного уявлення про проблему.
- Залучення батьків до виконання елементарних екологічних STEM-завдань, що забезпечує єдність виховних впливів та підвищує інтерес до пізнавальної діяльності через спільну роботу з родиною.

Дотримання зазначених педагогічних умов забезпечує активну участь дітей дошкільного віку у дослідницькому процесі та сприяє формуванню у них первинних уявлень про взаємозв'язок людини і природи та розвитку екологічно доцільної поведінки.

Важливою перевагою STEM-підходу є розвиток інженерного мислення (технічної творчості) через створення простих моделей природних процесів та об'єктів довкілля. У процесі конструювання й моделювання діти навчаються планувати власні дії, добирати матеріали, випробовувати різні способи виконання завдання та удосконалювати створені моделі. Водночас така діяльність сприяє формуванню у дошкільників елементарних математичних уявлень (лічба, порівняння, вимірювання, орієнтування у просторі), розвитку мовлення через обговорення результатів дослідів, а також удосконаленню комунікативних навичок під час спільної роботи в малих групах.

Окрім інтелектуальних навичок, STEM-освіта формує емоційно-ціннісне ставлення до природи. Діти усвідомлюють наслідки впливу людини на довкілля, навчаються помічати екологічні проблеми та шукати прості шляхи допомоги природі, що закладає основи екологічної культури з дошкільного віку.

Дослідницько-експериментальна діяльність у закладі дошкільної освіти має бути спрямована передусім не на кількісні результати, а на якісні показники розвитку дитини. У процесі її організації доцільно враховувати такі методичні орієнтири:

- Пізнання навколишнього світу відбувається через постановку проблемного запитання.
- Формулювання гіпотези (припущення) є обов'язковим компонентом дослідницької діяльності дітей.
- Один і той самий дослід доцільно проводити 2-3 рази з активним залученням вихованців до виконання всіх етапів.
- Основним результатом дослідницької діяльності є самостійно здобуті дітьми знання та сформульовані ними власні судження.

З метою реалізації STEM-методики в екологічному напрямі пропонуємо добірку нескладних дослідів, які можна проводити як у закладі дошкільної освіти, так і в домашніх умовах. Запропоновані досліді є доступними для розуміння дітей дошкільного віку та сприяють формуванню їхнього практичного життєвого досвіду, екологічної свідомості й дослідницьких умінь.

Дослід 1. Захист від ерозії ґрунту

Матеріал: два пластикові лотки; ґрунт, земля з густою травою та корінням; лійка з водою; інженерний набір: камінці, гілочки, сітка, дрібні палички.

Проблемне запитання: чому після дощу на дорогах утворюється бруд, а береги річок обсипаються?

Припущення:

- землю змиває вода, бо вона легка;
- трава заважає воді забирати землю;
- якщо поставити паркан, земля залишиться на місці.

Хід дослідів. Поставте обидва лотки під нахилом. В один насипте лише ґрунт, в інший покладіть землю з густою травою та корінням. Полийте обидва дощиком із лійки. Спостерігайте, як у першому лотку вода стає брудною і змиває землю вниз, а в другому коріння трави тримає ґрунт.

Інженерне завдання: використовуючи камінці та гілочки, побудуйте на ділянці з голим ґрунтом «захисну дамбу» або укріплення, які зупинять потік води та збережуть землю.

Висновки: коріння рослин працює як природна сітка, що утримує землю.

Екологічне рішення: для запобігання руйнуванню берегів та доріг необхідно висаджувати дерева та траву, а у вразливих місцях будувати захисні дамби.

Дослід 2. Домашня блискавка та грім

Матеріал: повітряні кульки; шматочок вовняної тканини (або светр); металева ложка або фольга; паперові дрібні фігурки «блискавок» або конфетті.

Проблемне запитання: звідки в небі береться електрика і чому блискавка «кусається»?

Припущення:

- хмари труться одна об одну, як ми долонями;
- у небі є велика батарея;
- одяг теж може стріляти іскрами.

Хід дослідження. Потріть надуту кульку об вовняну тканину або волосся. Піднесіть її до дрібних папірців – вони «підстрибнуть» до кульки. У темній кімнаті піднесіть заряджену кульку до металевої ложки – ви побачите мікро-іскру (домашню блискавку).

Інженерне завдання: зробіть «уловлювач блискавок» (електроскоп): підвісьте на нитці два легкі шматочки фольги до палички. За допомогою зарядженої кульки навчіться розсувати ці «листочки» фольги, не торкаючись їх.

Висновки: блискавка – це розряд електрики, який виникає через тертя хмар. Ми можемо створити мікро-іскру самі, але справжня блискавка дуже небезпечна.

Екологічне рішення: оскільки блискавка часто стає причиною лісових пожеж, люди встановлюють на високих спорудах металеві блискавковідводи. Важливо пам'ятати про безпеку в природі: під час грози не можна ховатися під поодинокими деревами чи перебувати на відкритому просторі.

Дослід 3. Весняна повінь

Матеріал: великий піддон або контейнер; пісок та каміння; багато «льоду» (кубики з морозилки); іграшкові будиночки або кубики; лопатки, глина, пластикові пластини.

Проблемне запитання: чому навесні річки виходять із берегів і як врятувати місто від води?

Припущення:

- сніг тоне дуже швидко;
- землі важко «випити» стільки води відразу;
- треба будувати високі стіни.

Хід дослідження. Збудуйте з піску берег і поставте на ньому іграшкове місто саме в низині (щоб побачити реальну загрозу). Покладіть на «гори» багато льоду. Почніть гріти лід феном або просто чекайте, поки він розтане. Дивіться, як «річка» переповнюється і вода підходить до будинків.

Інженерне завдання: використовуючи глину, каміння та пластини, побудуйте систему відводу води (канали) або високі захисні вали, щоб вода під час танення льоду не затопила місто.

Висновки: повінь стається, коли льоду забагато і він тоне занадто швидко. Екологічне рішення: щоб врятувати міста та ліси від затоплення, інженери будують спеціальні канали для відводу води, дамби та захисні вали. Також важливо зберігати болота та природні заплави річок, які працюють як величезні «губки», що вбирають зайву вологу.

Дослід 4. Сплячий велетен

Матеріал: пластикова пляшка (основа); пластилін або пісок (для форми гори); сода, оцет, червона фарба (гуаш); таця для збору лави.

Проблемне запитання: чому гора раптом починає «дихати» вогнем і випускати гарячу лаву?

Припущення:

- всередині землі дуже гаряче;
- гора сердиться;
- всередині накопичується багато газів, яким тісно.

Хід досліду. Обліпіть пляшку пластиліном, щоб вийшла гора. Насипте всередину 2 ст. ложки соди та трохи фарби. Повільно влийте оцет. Спостерігайте за бурхливим виверженням «лави».

Інженерне завдання: сконструйте навколо підніжжя вулкана «безпечне поселення». Прокладіть глибокі рови (жолоби), якими лава зможе стікати вбік від будинків, не руйнуючи їх. Перевірте, чи спрацюють ваші канали під час виверження.

Висновки: вулкан – це отвір у земній корі, через який виходить розпечена магма. Людина не може зупинити вулкан, але може передбачити його виверження.

Екологічне рішення: для захисту екології прилеглих територій інженери проєктують захисні рови та бетонні бар'єри, які змінюють напрямок руху лави, спрямовуючи її в незаселені місця. Це дозволяє вберегти родючі ґрунти та ліси від повного випалювання.

Дослід 5. Хмара в банці

Матеріал: скляна банка; гаряча вода; металева кришка або блюдце; кубики льоду; сірники (дим від сірника) – для кращої видимості.

Проблемне запитання: як на небі з'являються хмари, якщо там немає фабрики з їх виробництва?

Припущення:

- це дим від вогню;
- пара підіймається вгору і там замерзає;
- хмари – це водяний пил.

Хід досліду. Налийте в банку трохи гарячої води (приблизно 2-3 см). Покрутіть банку, щоб стінки прогрілися – так пара швидше заповнить об'єм. Запаліть сірник, потримайте його над отвором банки кілька секунд, щоб трохи диму потрапило всередину. Киньте сірник у воду всередині банки (він згасне, а дим залишиться в закритому просторі). Швидко накрийте банку кришкою (або блюдцем), на яку зверху покладіть кубики льоду.

Інженерне завдання: створіть «збирач дощу». Використовуючи дрібну сітку або марлю, натягнуту на рамку, спробуйте «спіймати» пару над каструлею з водою, щоб вона перетворилася на краплі й стекла в склянку.

Висновки: хмара з'являється, коли тепла пара зустрічається з холодним повітрям високо в небі.

Екологічне рішення: розуміння того, як утворюються хмари, допомагає вченим боротися з посухами. Люди вчаться «викликати» дощ за допомогою екологічно безпечних речовин, щоб врятувати врожаї та ліси від пересихання, коли природних опадів замало.

Отже, впровадження STEM-методики в екологічне виховання дітей дошкільного віку дозволяє трансформувати складні природні явища у зрозумілий для дитини формат через активне дослідження та моделювання. Використання ідей програми «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт» (автор К. Крутій) у поєднанні з алгоритмом переходу від проблем до

екологічного рішення демонструє, що дитина перестає бути пасивним спостерігачем. Вона стає активним учасником пошуку рішень для збереження довкілля.

Запропонована серія практичних дослідів доводить, що STEM-діяльність на початковому рівні не лише розвиває інженерне мислення та математичні уявлення, а й закладає міцний фундамент екологічної культури. Такий інтегрований підхід готує дошкільника до життя в сучасному світі, формуючи відповідальну особистість, яка не лише розуміє природу, а й прагне її зберегти.

*А.С. Коваленко, директор;
Т.М. Хінціцька, вихователь
закладу дошкільної освіти №5
(ясла-садок комбінованого типу)
Смілянської міської ради
Черкаської області*

ПРОГУЛЯНКА ЯК ПРОСТІР ВІДКРИТТІВ: ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ЧЕРЕЗ ДОСЛІДНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

***Анотація.** У статті розкрито педагогічні можливості прогулянки як природного освітнього середовища для формування екологічної компетентності дітей дошкільного віку. Описано прийоми перетворення звичайної прогулянки на захопливу наукову експедицію, подано приклади спостережень і дослідів у природному середовищі. Обґрунтовано педагогічну доцільність такого підходу, що сприяє розвитку пізнавального інтересу, дослідницьких умінь, екологічної свідомості та відповідального ставлення дітей до довкілля.*

Формування екологічної культури особистості є одним із пріоритетних напрямів сучасної освіти. Сьогодні людство дедалі більше усвідомлює необхідність гармонійного співіснування людини і природи, відповідального ставлення до природних ресурсів та довкілля. Саме тому екологічне виховання має розпочинатися з раннього дитинства, коли у дитини формуються перші уявлення про світ природи та основи ціннісного ставлення до нього.

Проблема екологічного виховання дітей дошкільного віку є предметом дослідження багатьох науковців. У працях вітчизняних педагогів підкреслюється значення активної діяльності дитини у процесі пізнання природи.

У Базовому компоненті дошкільної освіти України наголошується на необхідності формування у дітей екологічної компетентності, що передбачає розвиток емоційно-ціннісного ставлення до природи, набуття елементарних природничих знань, а також практичного досвіду природоохоронної діяльності.

Дошкільний вік є особливим періодом у розвитку особистості. Саме в цей час закладаються основи світогляду, формуються перші моральні та емоційні орієнтири. Діти надзвичайно чутливі до краси природи, легко переймаються її явищами, виявляють природну цікавість до навколишнього світу. Тому важливо організувати освітній процес таким чином, щоб природне середовище стало для них джерелом пізнання, відкриттів і позитивних емоцій.

Науковці зазначають, що екологічна компетентність включає не лише знання про природу, а й уміння взаємодіяти з нею, дотримуватися правил природокористування, проявляти турботу про довкілля. Саме тому важливим є діяльнісний підхід, коли дитина не

лише слухає пояснення педагога, а й самостійно спостерігає, експериментує, аналізує результати своєї діяльності.

Згідно з дослідженнями педагогів і психологів, дослідницька діяльність сприяє розвитку:

- пізнавальної активності дітей;
- логічного та причинно-наслідкового мислення;
- уміння аналізувати та робити висновки;
- здатності працювати в команді;
- відповідального ставлення до природи.

Практична діяльність у природному середовищі дозволяє дитині краще зрозуміти взаємозв'язки у природі, ніж традиційне пояснення або демонстрація. Одним із найефективніших засобів формування екологічної компетентності є прогулянка, під час якої діти безпосередньо взаємодіють із природою. У традиційній практиці прогулянка часто розглядається лише як час для відпочинку та рухової активності. Проте її потенціал значно ширший. За умови правильної організації прогулянка може стати справжнім освітнім простором, де діти відкривають для себе закономірності природного світу.

Організація дослідницьких ситуацій під час прогулянок є надзвичайно ефективним педагогічним прийомом. Саме тут вони можуть спостерігати природні явища, досліджувати об'єкти довкілля, ставити запитання і знаходити на них відповіді. Якщо правильно організувати прогулянку, вона перетворюється на справжню дослідницьку лабораторію під відкритим небом. А якщо педагог вигадає сюжет із різними героями, то прогулянка перетвориться у захоплюючу пригоду або міні-експедицією, під час якої кожна дитина в ролі дослідника у практичних ситуаціях отримає досвід природозбереження.

Прогулянка як пригода. Щоб мотивувати дітей, важливо створити ситуацію, яка їх зацікавить. Наприклад:

- лист від казкового героя;
- загадкове запитання;
- прохання допомогти природі;
- пошук відповіді на цікаву загадку.

Такі прийоми викликають у дітей емоційний відгук і стимулюють пізнавальну активність.

Збираючись у експедицію, діти готують прості інструменти дослідника, якими будуть користуватися на прогулянці під час досліджень, як от: збільшуваче скла, блокноти спостережень, умовні мірки, контейнери для природного матеріалу, різні ємності, відерця і т. ін. Такі дії допомагають створити атмосферу справжньої наукової діяльності або пригоди. Для проведення таких прогулянок бажано створити в закладі «Екологічні стежини», екологічні осередки луків, лісу, саду, городу, метеомайданчик, де є умови для проведення досліджень.

Прогулянки можна організовувати як рейди «Зеленого патруля», який допомагає мешканцям природи. Під час таких рейдів у дітей формується здатність визначати негативний вплив людини на природний світ, співвідносити наслідки цих впливів.

Наведемо приклад однієї з таких прогулянок – експедицій.

Прогулянка «Зелений патруль поспішає на допомогу»

Мета. Розкрити дітям, що внаслідок витоптування ґрунту на галявинах, квітниках погіршуються умови життя рослин і тварин, їх стає менше. Допомогти дітям самостійно дійти висновку про необхідність дотримання екологічних правил у природі. Формувати розуміння

взаємозв'язку між повітрям, ґрунтом, рослинами і тваринами. Виховувати допитливість, дбайливе ставлення до природних об'єктів, екологічну самосвідомість.

До дітей приходить сумний Лісовичок. Діти цікавляться, чому він зажурений.

Лісовичок. Зажурився я, дивлячись на свою галявину – вона сумна, невесела. Всі підземні мешканці покинули її. Що сталося? Не розумію! А у мого друга – гнома, навпаки, на галявині дуже гарно. У траві цвірінчать коники – стрибунці, літають метелики, повзають комашки і травка, мов шовковиста. Дощик падає на наші галявинки однаково і сонечко світить однаково. Допоможіть мені зрозуміти, що ж сталося?

Вихователь. Діти, подумаємо, що сталося з мешканцями цієї галявини. Що треба зробити, щоб отримати відповідь на це запитання? Які є у вас думки?

Діти міркують і доходять висновку, що треба відправитися в експедицію та оглянути галявинки Лісовичка і його друга, порівняти їх. Під час прогулянки діти відвідують трав'яну галявинку і «Куточок луків» з першоцвітами.

Вихователь. Уважно розгляньте, в якому стані земля, трава на галявинці Лісовичка.

Під час обстеження діти встановлюють: багато витоптаної трави, через галявину проходить декілька стежок, земля на стежках тверда, на них не росте травичка, де-не-де видніються рослини. Вихователь пропонує дітям взяти лопаткою грудку землі з-під витоптаної стежки і покласти у пакет.

Вихователь. А тепер підемо галявину гномика.

Діти обстежують іншу галявину: трава висока, є квіти, лікарські рослини: кульбаба, подорожник, мати-й-мачуха. Через неї проходить одна стежка. Земля на галявинці пухка, в ній є дощові черв'яки, жучки. Вихователь пропонує дітям набрати лопаткою землі і покласти у пакет.

Вихователь. Як ви думаєте, чому ці галявини такі різні? (Міркування дітей). Мабуть, на Лісовичкову галявинку приходять нечемні гості. Що вони там роблять? (Ламають гілки на деревах; нищать мурашник; витоптують траву і рослини, тому вони прив'ялі, маленькі і звідти втікають всі комашки).

Проблемна ситуація. Чому покинули галявину підземні мешканці? Вихователь спонукає дітей висловити припущення, підводить до того, що треба дослідити ґрунт. Через збільшене скло діти розглядають ґрунт з обох галявинок, порівнюють його. Вихователь звертає увагу, що в ґрунті є пусті місця – там ховається повітря.

Дослід 1. Одночасно ґрунт із двох галявин опустити в банки з водою і спостерігати.

- Де більше бульбашок?
- Чому повітря в землі з-під стежки менше?
- Де легше дихати рослинам, підземним мешканцям?

Дати можливість висловитись всім дітям, спонукати робити припущення, що у ґрунті є повітря. Вихователь з дітьми доходить висновку: коли ми ходимо по землі, то давимо на неї, її частинки стискаються, повітря стає все менше. Земля стає твердою і рослинам важко пробитись через неї, тому на стежці немає рослин. Підземним мешканцям у твердому ґрунті не вистачає повітря, тому вони тікають з такого ґрунту. Висновок: треба по можливості менше витоптувати землю.

Дослід 2. Вихователь. Візьміть у руку грудку м'якої землі і стисніть її. Якою вона стала? Більшою чи меншою? Чому стала меншою?

Діти висловлюють припущення, доходять висновку: коли стиснули землю, повітря «вийшло» з неї, бо для нього не залишилося місця, частинки землі притиснулися одна до одної.

Так само під вагою нашого тіла стискається земля на стежці, у ній не стає повітря, тому підземні мешканці не можуть жити у такій землі, а рослини не можуть у ній рости. Чим більше люди будуть витоптувати землю, тим менше залишиться рослин і підземних мешканців – вони можуть щезнути.

Вихователь. На деяких квітниках або трав'яних газонах можна побачити протоптані стежки, витоптані квіти. Чи можуть рослини самі себе захистити? А ми їх можемо захистити? Як? (Міркування дітей). Я вам пропоную організувати «Зелений патруль». Патруль – це така група, яка слідкує за порядком, щось охороняє. Як ви думаєте, що охороняє і за яким порядком слідкує «Зелений патруль»? (Міркування дітей). Будемо слідкувати за охороною природи? Для цього треба скласти правила, за якими буде працювати «Зелений патруль».

1. Щодня оглядати територію свого ігрового майданчика, «Куточок лісу», «Куточок луків», «Куточок саду», квітники, осередок природи у групі.
2. Якщо квіти не доглянуті, нагадати тим, хто за них відповідає, що їх треба поливати щодня, щоб вони не засохли, регулярно рихлити і т. ін.
3. Якщо треба – лікувати дерева та кущі (перемотувати гілочки, підв'язувати їх смужками з цупкої тканини).
4. Слідкувати за мурашниками, щоб ніхто їх не руйнував.
5. Розповідати іншим про те, що потрібно берегти природу та милуватися її красою. Повісити на вулиці плакати про збереження природи.
6. Слідкувати, щоб діти ходили по доріжках, а не по клумбах, і не топтали квіти.
7. Слідкувати, щоб ніхто не рвав рослини, які хочеться (кульбабу на віночки, першоцвіти), не ловили метеликів і не давили комах. Розповідати про це дітям у дитсадку.

Вихователь. Звичайно, ви не тільки будете перевіряти, як виконуються правила збереження природи, а й самі їх маєте виконувати дуже ретельно.

Діти називають правила природозбереження і роботи патруля. Вихователь дарує дітям зелені пов'язки, як команді «Зеленого патруля».

Вихователь. Ми з вами допомогли Лісовичку з'ясувати причину негараздів на його галявині. Але ми не можемо залишити його наодинці з його бідой. Як виправити ситуацію, що сталася на його галявинці?

Діти за допомогою вихователя висловлюють пропозиції: порихлити землю на галявинці, поставити знак «Не ходити!», повісити плакат «Не витоптуйте галявинку!», а потім виконують цю роботу.

Отже, прогулянка – екологічна експедиція є важливим освітнім ресурсом у формуванні екологічної компетентності дітей дошкільного віку, вихованні турботливого ставлення до рослин і тварин. Практична взаємодія з природою дозволяє дітям не лише отримати нові знання, а й сформувати емоційно-ціннісне ставлення до довкілля. Такий підхід сприяє формуванню екологічно доцільної поведінки, відповідальності за стан навколишнього середовища та усвідомлення важливості збереження природи.

Таким чином, дослідницькі прогулянки з дошкільниками можна розглядати як ефективний педагогічний інструмент формування їх екологічної культури.

ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНИХ ФОРМ РОБОТИ У ФОРМУВАННІ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

***Анотація.** У статті актуалізовано важливість практичних методів формування природодоцільної поведінки дошкільника та представлено алгоритм проведення міні-проектів з дітьми від постановки проблемного запитання до презентації результатів.*

Сучасні діти живуть і розвиваються в епоху інформатизації і комп'ютеризації. В умовах життя, що швидко змінюється, від людини вимагається не тільки володіння знаннями, але й уміння оволодівати цими знаннями самостійно, оперувати ними, мислити творчо, і це, останнє, є головним на сьогодні. Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що діти дошкільного віку можуть розуміти причини деяких простих явищ і здатні до елементарних логічних міркувань у тому разі, якщо завдання базуються на спостереженнях і практичній діяльності.

Природничо-екологічна компетентність дошкільника відповідно до Державного стандарту дошкільної освіти формується в освітньому просторі закладу дошкільної освіти, зокрема у пізнавальній та дослідницькій діяльності, як здатність дитини до доцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів.

Дитина дошкільного віку виявляє здатність спостерігати за природними об'єктами, проводити нескладні дослідження щодо їх пізнання. Дошкільник має розуміти основні причинно-наслідкові зв'язки у природі, помічати та пояснювати прості взаємозв'язки (рослинам потрібні сонце, вода і ґрунт для росту), розпізнавати причини змін у природному середовищі, визначати екологічні чинники та встановлювати залежність об'єктів природи від екологічних чинників.

Але, перш за все, робота вихователя щодо дослідження природних об'єктів має бути спрямована на прищеплення навичок бережливого ставлення до ресурсів, виконання дітьми правил природодоцільної поведінки, виховання бажання зберігати й покращувати природне довкілля, відгукуватися на пропозиції дорослого надавати допомогу живим об'єктам природи. Відповідальне ставлення до природи виховується у дітей через практичну діяльність: міні-проекти, трудові десанти (допомога природі), створення виробів із вторинної сировини, дослідження позитивного і негативного впливу людини на природу і т. ін.

Допомога об'єктам природи з боку дитини має ґрунтуватися на знаннях про їх біологічні особливості, тому вихователю треба:

- стимулювати бажання дітей пізнавати закони природи;
- надавати перевагу наочним методам і методам безпосереднього ознайомлення з природою;
- у процесі пізнання природи створювати такі умови, щоб дитина відчувала себе самостійним дослідником її таємниць;

- не надавати знання про природу у готовому вигляді, а стимулювати бажання отримати їх самостійно чи з незначною допомогою дорослого завдяки різноманітним дослідницьким діям у різних видах діяльності.

В роботі щодо формування у дітей бережливого ставлення до природи та здатності безпечно взаємодіяти з нею добре зарекомендували себе екологічні міні-проекти як сучасна форма роботи з дошкільниками. Ці міні-проекти допомагають сформувати у дітей здатність орієнтуватися в знаннях про природу, визначати основні причинно-наслідкові зв'язки у природі та вплив людини на довколишній світ, співвідносити наслідки цього впливу, досліджувати та пояснювати природні особливості і явища; здатність знаходити та представляти інформацію про природу.

З метою гарантованого отримання достовірних і точних даних під час проведення міні-проекту вихователі використовують правильно складений його алгоритм – чітку, покрокову послідовність дій або інструкцій для виконавця, спрямовану на вивчення явища, перевірку гіпотези, виконання яких призводить до отримання конкретного результату дослідження за визначених умов. Кожен алгоритм передбачає існування початкових (вхідних) даних та в результаті роботи призводить до отримання певного результату. Робота в рамках кожного алгоритму відбувається шляхом виконання послідовності деяких елементарних дій. Ці дії називають кроками.

Які основні складові (кроки) алгоритму міні-проекту?

1 крок. Підготовка дітей до міні-проекту: створення атмосфери зацікавленості (цікава розповідь про певні об'єкти та природні явища), постановка проблемного запитання.

2 крок. Сприяння виникненню у дітей прагнення дослідити об'єкти або явища природи, мотивування до пізнавальної діяльності.

3 крок. Встановлення мети міні-проекту.

4 крок. Висування припущень, формулювання гіпотез.

5 крок. Підбір необхідних матеріалів та обладнання, визначення місця проведення діяльності.

6 крок. Проведення пошуково-дослідницької діяльності, перевірка припущень. Фіксація результатів: запис спостережень, даних досліджень, фотографування, відеозйомка і т. ін.

7 крок. Аналіз отриманих даних, підтвердження або спростування початкових припущень.

8 крок. Формулювання висновку. Важливим аспектом дослідницької діяльності є вміння робити висновок, умовивід. Умовивід – форма мислення, через яку на основі наявних знань і досвіду виводяться нові знання.

9 крок. Презентація результатів проведення міні-проекту.

10 крок. Використання отриманих знань у практичній діяльності – піл час праці у природі, виконання доручень, чергування, художньої праці та інших формах продуктивної діяльності.

Головне під час організації міні-проектів – діти мають розуміти і усвідомлювати сенс своїх дій, і в них має виникнути бажання займатися природоохоронною діяльністю.

Для того, щоб правильно та легко працювати з будь-яким проектом, можна використовувати модель, яка зараз застосовується західними науковцями в галузі екологічної освіти – Британські сходинки.

Перша сходинка «ПРО» – це підготовчий етап, на якому вихователь розповідає дітям про те, що відбувається у природі, максимально ознайомлює їх із зовнішніми ознаками об'єктів,

розкриває, як налаштовуються зв'язки у природі. На цьому етапі відпрацьовуються причинно-наслідкові зв'язки.

Друга сходинка «Н» – коли діти вже ознайомлені з природою і через дослідження навчаються, що треба робити, щоб не завдати їй шкоди або принести їй користь.

Третя сходинка – «ДЛЯ» – у результаті пізнання дитина усвідомлює, що людина може зробити для природи і що конкретно можуть зробити діти.

Наводимо приклад використання алгоритму міні – проєкту щодо формування у дітей здатності позитивно впливати на природне довкілля.

Міні-проєкт «Квітка для найрідніших»

Восени вихователь опитує дітей, що вони дарують їхнім рідним у свята. Чи приємно рідним, коли їх вітають квітами?

Постановка проблемного запитання: що треба зробити, щоб діти теж могли привітати своїх рідних квітами, наприклад, у свято жінок?

Мотивування дітей до дослідження, пізнавальної діяльності – проблемне запитання: що треба зробити, щоб виростити квіти?

Встановлення з дітьми мети: що саме потрібно дослідити, про що дізнатися? Мету дослідження формулює вихователь, обговорюючи її з дітьми, враховуючи їхню думку. Вихователь підводить дітей до розуміння необхідності використання наступних методів: подумати самостійно, запитати в іншої людини, дізнатися з книг, провести спостереження чи експеримент. Діти за допомогою енциклопедії, інформації в Інтернеті, практичних порад у журналах дізнаються, що треба зробити, щоб квіти вирости гарними.).

Вихователь має спонукати дітей висловлювати припущення щодо заявленої проблеми, ставлячи запитання: що буде, якщо вчасно не поливати квітку, поставити її у місце, де мало світла, не удобрювати ґрунт?

Вихователь пояснює, що перед дітьми стоїть важлива задача: знайти якомога більше інформації: підтвердити або скасувати своє припущення і підготувати повідомлення. У ході колективного обговорення діти мають вибрати способи проведення дослідження, які відомі їм доступні дошкільникам. Вихователь разом із дітьми складає план дослідження, використовуючи картинки, позначки.

Вихователь з дітьми підбирає необхідні матеріали та обладнання, пропонує дітям висадити цибулини тюльпанів, визначають місце посадки для рослин.

Діти висаджують цибулини тюльпанів і дотримуються умов дослідження – створюють для рослин відповідні умови. Окремо для перевірки припущення висаджують 1-2 цибулини у не дуже освітлене місце і не додають у ґрунт добрива. Під час догляду за рослинами перевіряють припущення: всі рослини поливають вчасно, а окремо посаджені поливають рідко. Вихователь фіксує результати: записує спостереження, фотографує, знімає відео, звертає увагу дітей у ході досліджень на зміни.

Виростивши квітки, вихователь з дітьми аналізує результати, пропонує дітям висловитися – вони підтверджують чи спростовують початкове припущення.

Вихователь пропонує дітям сформулювати висновок (умовивід), підводить їх до висновку, стимулює прагнення робити висновок самостійно.

Діти з допомогою вихователя презентують результати проведення міні-проєкту. Після узагальнення інформації вихователь спонукає дітей висловитися з проблеми дослідження і діти упевнюються, що приклавши зусилля, вони, не витрачаючи коштів, зможуть привітати

рідних гарним подарунком – квітами, а цибулини квітів можна використати ще не раз з цією метою.

Діти у свято дарують матусям квіти.

У результаті проведеної роботи у дітей формуються такі пізнавальні і навчально-дослідницькі вміння:

- організаційні: самоорганізація під час дослідження;
- загальнопізнавальні: вміння спостерігати, обстежувати, аналізувати, порівнювати, осмислювати матеріал;
- загальнонавчальні: культура запитування, обґрунтування, доведення, налагодження спілкування;
- контрольні: перевірка зробленого, виправлення помилок (за потреби), вироблення оцінних суджень.

У дитини виховуються також такі якості як наполегливість, самостійність, ініціативність, витримка, вміння зосереджуватися.

В.І. Коваль, завідувача;
З.О. Брежко, методист
Золотоніського закладу дошкільної
освіти (ясла-садок) «Сонечко»
Золотоніської міської ради
Черкаської області

ЗУСТРІЧ ІЗ ЗНАЙОМИМ НЕЗНАЙОМЦЕМ...

Анотація. Даний матеріал містить рекомендації щодо роботи із дошкільниками по формуванню гуманного ставлення до кожного компонента природи, практичні поради, які допоможуть молодому спеціалісту поповнити знання і дадуть можливість донести до дітей відомості про чудовий світ природи у доступній формі та перетворити прогулянку на наукову експедицію.

Духовний світ дитини – це ніжна квітка троянди,
на якій мерехтливо тремтить краплинка ранкової роси.

Василь Сухомлинський

Анотація. Маленька людина має бути доброю до кожної рослини, тварини. Вона прагне відкривати таємниці природи, хоча досить часто розгублюється, боїться, агресивно реагує: може щось затоптати, закопати, забити палицею тощо. Як же розкрити дітям красу навколишньої природи, ознайомити з різними її явищами, навчити обачливому ставленню до неї? Завдання нелегке. В даній статті ви знайдете відповідь на це запитання.

Великий простір для навчально-виховної педагогічної діяльності якісно нового рівня відкриває спілкування дошкільнят з дорослим під час прогулянки на свіжому повітрі. Адже це не тільки найкращий засіб ознайомлення малят з природою рідного краю, але й можливість навчити спостерігати за екологічною діяльністю людей найближчого оточення, виховувати безпечне поведіння в довкіллі.

Важливо так організувати зустрічі з довкіллям, щоб діти зрозуміли самоцінність і рівноправність існування поряд з людиною рослин і тварин. Актуальним завданням, яке має вирішувати педагог під час спілкування з природою, є виховання гуманного ставлення до кожного компонента природи поза особистими симпатіями чи антипатіями.

Провідними засобами виступають систематичні спостереження у поєднанні з розповіддю вихователя, експериментування, пошукові завдання, ігри природничого та екологічного змісту, словесно-логічні задачі, описи-загадки, екологічні казки, бесіди.

Педагогу слід пам'ятати певні вимоги щодо організації і спілкування з компонентами довкілля, а саме:

- мотивувати кожну заплановану зустріч із рослинами, тваринами;
- давати можливість дітям самостійно розглянути, вивчити їх, а потім поінформувати;
- інформація має бути науково-достовірною і максимально задовольняти допитливість дітей;
- ділитися особистим почуттям про побачене, відчутти, щиро висловлювати радість і сум;
- сприяти використанню досвіду спілкування з рослинами, тваринами в різноманітних видах діяльності, зокрема у творчій.

Організуючи спілкування з довкіллям дошкільників необхідно передбачати участь дітей різного віку, особливо якщо в садочку є різновікова група. Це має знайти відображення у змісті спостережень, характері запитання тощо. Наприклад, одним пропонується контактне обстеження і репродуктивні запитання, а в цей час інші продумують свій опис побаченого. В іграх одні виконують доступні їм завдання, рухи, а інші вчаться терпляче до них ставитися, допомагати. Важливо враховувати ставлення дітей до того чи іншого компонента природи. Злий вираз обличчя, агресивні рухи, слова на кшталт «шкідлива!» – і вважайте, тварина отримала вирок. І яких же сил вимагатиме від педагога кожна зустріч із цією твариною для розкриття її неповторності, унікальності, зміни думки і ставлення до неї дітей.

«Страждальцем» у спілкуванні з дошкільнятами та і дорослими досить часто буває дощовий черв'як. Він водночас доступний і недоступний, знайомий і незнайомий, сильний і вразливий щодо ставлення до нього. Хто ж він? Чи можемо ми перед дітьми розкривати його унікальність, неповторність і привабливість?

Пропонуємо можливий варіант розробки теми для молодших і старших дошкільників **«Хто-хто в землі живе, її розпушує і береже?»**

Мета:

Для молодших. Вправляти у правильному називанні зовнішніх ознак та рухів. Вчити спокійно і мовчки контактено обстежувати, виконуючи обережні рухи. Активізувати словник словами: черв'як, повзає, гладенький, м'який, рожевий, закривається. Розвивати сенсорні процеси, спостережливість, пізнавальні процеси, виховувати доброзичливість, уважне ставлення до тварин, прагнення не турбувати їх у природі, оберігати.

Для старших. Викликати інтерес до життя і особливостей поведінки дощового черв'яка. Сформувати уявлення про його місце і незамінну роль у довкіллі. Вправляти в описі своїх вражень від обстежень та самостійних спостережень. Установлювати взаємозв'язки між будовою тварини і способом життя: пересівання, захистом на землі і під землею. Активізувати словник словами: вгризається, цупкі волосинки, шкіра гладенька, підсліпуватий, глухий, родюча земля. Розвивати спостережливість, пізнавальні інтереси. Виховувати гуманне ставлення до тварин.

Обладнання: Для спостережень і експериментування: плоска коробочка та прозорий посуд із землею, 2 різнокольорові аркушу паперу (або шматки клейонки), пластмасова дощечка, прозорі пластикові склянки, 3 прозорі банки. Для ігор: екологічна піраміда з кубиками; сонце, земля, вода, квіти, дерева, дощовий черв'як, глина або різнокольорове тісто для ліплення. Для праці: лопати, совок.

Тема: «Хто живе в землі городній?» Спостереження за перекопуванням грядок старшими дошкільниками. Запитати: «Що роблять? Чим перекопують? Кого знайшли у землі? Одного чи багато?». Порадити сісти навпочіпки і обережно, легенько доторкнутися пальчиками до тіла черв'яка. Запитати: До чого доторкнувся? Яке тіло – тверде чи м'яке? Що довше – пальчик чи черв'як? Як пересувається по землі? Запропонувати рухом руки показати, як повзе черв'як. Хто там повзає по землі?

Запропонувати припинити перекопування, покласти охайно лопати і розглянути знахідку. Хто це? Доручити 1-2 дощових черв'яків разом із землею покласти у неглибоку коробочку і передати молодшим. Що ви можете сказати про черв'яків? Чи однакові вони за довжиною, товщиною? Чому можуть тільки повзати? Де краще себе почувають – на землі чи в коробці? Доручити викласти на грядку ґрунт разом із дощовими черв'яками.

Запитати, чому його називають дощовим черв'яком? Доручити запитати у друзів, батьків, близьких і наступного дня розповісти.

Тема: «Чому його так назвали?» Ранком наступного дня ініціювати розмову про те, чому дощового черв'яка так назвали? Запропонувати зліпити (скатати) різнокольорових дощових черв'яків. Чи можна гратися вашими черв'яками? Підтвердити, що вони іграшкові, ними можна гратися. Запропонувати пригадати, що розповідали дорослі вдома. Заслухати всіх бажаних. Запитати, в яку погоду з'являється найбільше дощових черв'яків? Чому? Що їх виганяє з-під землі. Пояснити, що назва «дощовий» – це загадка для людей. Дощові черв'яки не бояться води, можуть жити у ній кілька місяців. «Дихають» всією поверхнею тіла. Але можуть бути кілька годин і без повітря. У прадавні часи думали, що черв'яки падають із неба разом із краплинами дощу. Може, тому і назвали так? А як ви гадаєте? Зліплених черв'яків розмістити в прозорій пластиковій склянці.

Тема: «Чи відшукаємо сліди дощового черв'яка?» Перед початком прогулянки зачитати листа від дощового черв'яка. «Любі діти! Про нас говорять: рожеві, м'які, вгризлися у землю, сховалися під нею! Здогадалися, хто ми? Так, дощові черв'яки, що живуть у вас на городі. Коли пройдуть дощі, ми виповзаємо на поверхню землі, нас багато, але ніхто не переступить через нас, стають ногами, наїжджають колесами. Нас багато гине. А весь інший час ми риємося під землею. А чи знаєте, як нас знайти? Дізнатися, чи ми є на цьому місці, чи далеко відповзли від нього? Знайдете нас за такими маленькими купками пухкої, розсипчастої землі. Це ми їх робимо, риючи у землі. Відшукайте! Ми чекаємо на вас!» Запропонувати розглянути малюнок і пригадати, де бачили такі маленькі купки землі? Для чого вони дощовим черв'якам? Запропонувати обстежити знайдені на поверхні землі маленькі купки: розглянути, доторкнутися, стиснути пальцями рук. Запитати, що це? Якого кольору? Земля пухка чи тверда? Злипається чи розсипається? Хто її зібрав у купки? Запропонувати порівняти з землею, що під ногами. Чим відрізняється земля в купці від тієї, що у вас під ногами? Яка краща для рослин? Чому? Пояснити, що ці купки зробили дощові черв'яки. Без такої легкої, пухкої землі важко рости рослинам, їх корінню. Земля не буде родючою. Там, де живуть черв'яки, земля поживна. Викликати інтерес до наступних спостережень. Запитати, чи хотіли б дізнатися, як я чому робить черв'як ці купки?

Екологічна гра «Що природне, а що ні?» Запропонувати розійтися по майданчику і зібрати у відерце цікаві для себе предмети, а потім розкласти на 2 різні аркуші паперу. На один те, що природне. На другий те, що не належить природі, а отже, сміття. Порадити звертатися за допомогою до старших. Запропонувати назвати природні предмети, плоди, насіння дерев, кущів. Які предмети віддамо природі? Доручити віднести і розкласти під кущами листя,

корінці, грудочки землі тощо. Чого більше? Запитати, чим засмічена земля. Звідки це сміття? Доручити віднести сміття до смітника. Що можна взяти собі для ігор? У якій грі використати?

Тема: «Куди повзеш, черв'яче?» Запропонувати відгадати загадку:

*Він рожевий і маленький,
Нам розпушує земельку,
Хоч безрукий і безногий,
В дощ вилазить на дорогу.
Дуже схожий на сучок.
Цей маленький*

Запитати, де зустрічали? Показати, як пересуваються. А чи є черв'ячки в груповій кімнаті? Якого кольору? Порадити взяти їх на прогулянку для ігор.

Запропонувати пригадати, як поводити себе дощові черв'яки, коли їх підняли лопатою на поверхню землі? Чи легко було вам перекопувати землю? Підтвердити відповіддю те, що легко перекопують ті, у кого треновані м'язи, хто працює на землі.

Спостереження за дощовим черв'яком (у прозорому посуді). Хто у банці? Чим відрізняється від зроблених вами? (колір, розмір, повзають). Чи можна гратися? Запропонувати в прозору банку з ґрунтом покласти одного зліпленого черв'яка. Порадити послухати, що розкажуть старші про побачене.

Чому дощовий черв'як легко повзе по землі? Як потрапляє у землю? Запропонувати з'ясувати і розповісти. Для цього покласти совочком черв'яка в банку із землею. Запитати, яким кінцем тіла він входить у ґрунт? Чи можна його назвати копачем? Чому легко і швидко може «закопуватися» під землею?

Розповідь вихователя. Правильно те, що дощового черв'яка називають хорошим копачем (землерийною машиною). Він швидко (2-3 хвилини) вгризається у землю, захоплює її ротом і пропускає через себе. А на поверхні залишає маленькі купки землі. Так він здобуває їжу із землі і водночас риє ходи під землею, розпушуючи її. Риє весь час, щоб задовольнити голод, і не втомлюється. Тіло складається з добре тренованих м'язів, а шкіра гладенька, вкрита слизом, щоб легко проходити крізь грудки землі. Слиз змащує і лікує рани на тілі черв'яка.

Розглянути зліплених черв'яків. Чи зарилися різнокольорові черв'яки? Чому? Педагог демонструє потовщення тіла на зліпленому черв'яку і присипає його сухою землею. Пропонує повторити дітям: засипати різнокольорових черв'яків землею. Чи риються вони в землі? За бажанням розглядають малюнки на кубиках і називають зображене.

Хто з вас бачив, які рухи робить дощовий черв'як, коли вгризається у землю? Пояснити, що голова стає тоншою і проходить крізь грудочки землі, а тіло розширюється і розсуває їх. Утворюється маленька ямка, куди і ховає своє тіло черв'як. Чому дощові черв'яки живуть під землею? (вони люблять вологу землю). У якій землі добре себе почувають, у сухій чи вологій, поживній чи засміченій? З рослинами чи без них? Розповісти, що вночі дощові черв'яки затагують до нірки під землею листочки рослин, щоб земля там, де вони живуть, була поживнішою. Ось такі черв'ячки-хитрячки. Чи добре живеться дощовим черв'якам на нашому городі? Викласти ґрунт із черв'яками із банки на город.

Дидактична гра: Екологічна пірамідка «Дощові черв'яки у природі»

Завдання: Покласти кубики (вертикально) один на одного так, щоб визначити, без чого в природі не може жити дощовий черв'як. Кубик із зображенням дощового черв'яка має бути зверху.

Запитання до дітей:

- Для чого потрібна вода?
- Для чого потрібне сонце? Рослини?

Ускладнення: Збудувати піраміду, не виклавши одного з кубиків. Запитати, що станеться з дощовим черв'яком, якщо не буде, наприклад, землі?

Тема: «Хитрощі дощового черв'яка». Запропонувати відгадати загадку:

*Живе в землі, не звір, не птиця,
Риє нори, а не кріт.
Світла денного боїться,
Землю їсть на обід.*

Запропонувати показати, як зариваються в землю різнокольорові, зліплені дітьми черв'яки. При цьому вибачитися перед тваринами, що докучають їм, але інакше діти не побачать і не дізнаються про «хитрощі дощового черв'яка».

Чому черв'яки швидко мусять ховатися у землю? Підтвердити відповіді дітей: мусить ритися, щоб прогудуватися, щоб не пересихала тонка шкіра, ховається від птахів. Що люблять їсти черв'яки? Чи пробували вийняти черв'яка з нірки? Запропонувати розглянути напівзакопаного в землю черв'яка в банці. Показати, що, взявши дощового черв'яка легенько пальцями за кінчик, витягти його неможливо.

Обережно витягти дощового черв'яка із землі, обтрусити і покласти на аркуш паперу. Прислухатися. Чим шарудить черв'як? Запропонувати кожному легенько доторкнутися і провести пальцем по тілу від кінця тіла до голови. Пояснити, що діти відчувають жорсткі, цупкі волосинки. Ними дощовий черв'як чіпляється за поверхню і підтягує тіло, коли рухається, через те витягти його з нірки неможливо. Він може рухатися і вперед, і назад, навіть утікати від крота під землею. А кроти дуже люблять дощових черв'яків.

Доручити викласти землю з дощовим черв'яком під кущик (не торкатися руками тіла черв'яка), не докучати більше йому, вибачитися, що потурбували. Повторити разом слова: «Повзи, повзи, черв'яче, ми тебе не образимо, а оберігатимемо!»

Що станеться з дощовим черв'яком, якщо птах його вхопить і склює частину, а друга залишиться в нірці? Пояснити, що за кілька місяців у черв'яка поновлюється організм, відростає частина, яку з'їла пташка, він далі відшукує поживну землю. Що допомагає йому відшукати їжу? Чи є очі? Вуха? Пояснити, що дощовий черв'як розрізняє лише світло і темряву (напівсліпий, глухий). Але відчуває смак і запах. Це допомагає йому знаходити їжу, листок, яке зтягує вночі під землею.

Словесно-логічне завдання. Настала тепла весна. Сонце підсушило землю, зігріло її своїми лагідними променями. Сашко із своїм маленьким братиком Мишком працювали на городі. Перекопували і розпушували землю. Маленький Мишко побачив дощових черв'яків і закричав: «Які бридкі! Їх треба зібрати і викинути з грядки». Сашко заперечив і заборонив Мишку докучати дощовим черв'якам, пояснивши, чому цього не слід робити. Чому Сашко так вчинив?

Дослід «Чим корисний черв'як» Вихователь ставить перед дітьми дві прозорі банки, наповнені шарами землі. Ці посудини, які ми заповнили заздалегідь на прогулянці, допоможуть відповісти на запитання «Яку користь дає дощовий черв'як». Чим ми заповнювали ці банки? (Чергували землю і пісок, усього 6 шарів). Що можна сказати про рівень ґрунту в банках? (Був однаковий). Чим ці посудини відрізнялися? (в одну помістили черв'яків, а в другу – ні). Перевіримо, яким став ґрунт у першій банці? (всі шари ґрунту перемішалися, він став легким і пухким, рівень землі піднявся, а в другій залишився без змін).

Хто підняв цей ґрунт? (Дощові черв'яки). Правильно, дощові черв'яки, повзаючи під землею й будуючи довгі підземні ходи, розпушують ґрунт, рослини краще ростуть на пухкому ґрунті.

Погляньте на ось цю посудину. Що ми робили з третьою банкою? (Поверх землі поклали листя). Чи змінилося що-небудь? (Листя опинилося у ґрунті). Хто його міг туди віднести? (Дощові черв'яки). Це листя в землі перегниє і перетвориться на добриво для рослин. То про що розповів Сашко Мишкові? (Рослини краще ростуть, якщо в ґрунті живуть дощові черв'яки, які розпушують і удобрюють землю).

Запропонувати дітям створити малюнки на дану тему.

Н.Д. Кононець, вихователь
Золотоніський заклад дошкільної освіти
(ясла-садок) комбінованого типу «Ромашка»
Золотоніської міської ради
Черкаської області

ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ВЛАСТИВОСТІ ТА ПЕРЕТВОРЕННЯ ВОДИ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті розкрито особливості організації дослідницьких міні-проектів екологічного спрямування в середній групі закладу дошкільної освіти «Ромашка». Обґрунтовано значення дослідницької діяльності для формування екологічної свідомості дітей 4-5 років. Представлено практичний досвід реалізації міні-проекту «Куди зникає вода?» із використанням елементів STEM-підходу. Здійснено аналіз методики організації дослідницької діяльності, що враховує вікові особливості дітей середнього дошкільного віку та спрямована на розвиток пізнавальної активності, логічного мислення та відповідального ставлення до природного довкілля. Практична значущість роботи полягає у можливості застосування запропонованої методики вихователями ЗДО та адаптації матеріалів для різних вікових груп у системі екологічного виховання дошкільників.

У сучасних умовах екологічних викликів особливої ваги набуває формування екологічної компетентності дітей уже з дошкільного віку. Відповідно до положень Базовий компонент дошкільної освіти, одним із пріоритетних завдань дошкільної освіти є формування у дітей цілісного уявлення про природне довкілля та розвиток відповідального ставлення до нього. Реалізація цього завдання здійснюється згідно з нормативними вимогами Міністерство освіти і науки України щодо компетентнісного підходу та інтеграції дослідницької діяльності в освітній процес ЗДО. Саме тому організація екологічних міні-проектів набуває особливої актуальності в практиці сучасного вихователя.

Сучасна дошкільна освіта спрямована на формування особистості, здатної відповідально взаємодіяти з довкіллям. Одним із ефективних засобів формування екологічної компетентності є дослідницька діяльність. Саме в дошкільному віці закладаються основи екологічної культури та бережливого ставлення до природи. Міні-проект як форма організації освітнього процесу дозволяє поєднати спостереження, експериментування, практичну діяльність та емоційне переживання результатів. Особливо ефективними є екологічні міні-проекти, що спонукають дітей не лише спостерігати, а й діяти.

Дослідницька діяльність у дітей середнього дошкільного віку є важливою складовою їхнього пізнавального розвитку та формування наукового світогляду. На цьому етапі життя дитина активно пізнає навколишній світ через гру, спостереження та експерименти, що сприяє

розвитку допитливості, логічного мислення та здатності до аналізу причинно-наслідкових зв'язків.

Психолого-педагогічні дослідження підкреслюють, що у дітей середньої групи увага ще обмежена, пам'ять короткочасна, а сприйняття наочно-образне, тому організація дослідницької діяльності повинна враховувати ці вікові особливості.

Особливе значення має створення предметно-ігрового та наочного середовища, яке забезпечує можливість практичної взаємодії з об'єктами та природними явищами. Використання дидактичних ігор, міні-лабораторій, природних матеріалів та демонстраційних експериментів стимулює пізнавальну активність і дозволяє дітям отримувати безпосередній досвід дослідження.

Методика організації дослідницької діяльності в середній групі ЗДО «Ромашка» ґрунтується на принципах системності та послідовності, стимулювання самостійності та індивідуалізації завдань. Системність і послідовність забезпечують поступове ускладнення дослідницьких завдань, а стимулювання самостійності заохочує дітей ставити запитання, висувати припущення та проводити прості експерименти. Індивідуалізація дозволяє адаптувати завдання відповідно до рівня розвитку та інтересів кожної дитини.

Під час практичної діяльності діти спостерігають за природними явищами, рослинами, тваринами; експериментують з водою, піском, магнітами та світлом; активно діють під час проблемно-пошукових ігор, у яких дитина самостійно формулює завдання та знаходить способи їх вирішення.

Роль вихователя полягає в організації умов для дослідницької діяльності, спрямуванні процесу та створенні ситуацій, що стимулюють пізнавальний інтерес. Вихователь не нав'язує готові відповіді, а допомагає дітям робити висновки, узагальнювати результати та формувати початкові навички наукового мислення.

Метою дослідницької діяльності є формування уявлень про властивості та закономірності явищ, розвиток логічного, критичного та творчого мислення, а також підготовка дітей до навчальної діяльності в школі шляхом стимулювання пізнавальної активності та самостійності у пізнанні світу.

Реалізація міні-проєкту здійснювалася в інтеграції з основними освітніми напрямками дошкільної освіти. Зокрема, напрям «Дитина в природному довкіллі» забезпечував формування первинних екологічних уявлень; «Мовлення дитини» сприяв розвитку вміння описувати результати спостережень; «Гра дитини» реалізовувався через проблемно-пошукові ігрові ситуації; «Сенсорно-пізнавальний розвиток» забезпечував формування навичок дослідження властивостей предметів і явищ.

Метою практичної частини було сформувати уявлення у дітей середнього дошкільного віку про властивості води та її перетворення (стани, зміни форми та властивостей) шляхом проведення організованих експериментів та дослідницьких ігор.

Об'єкт дослідження – процес формування уявлень про властивості та перетворення води у дітей середнього дошкільного віку.

Предмет дослідження – методика організації дослідницької діяльності екологічного змісту в умовах закладу дошкільної освіти.

Методи дослідження: педагогічне спостереження, бесіда, елементи педагогічного експерименту, аналіз результатів діяльності дітей, узагальнення отриманих даних.

Новизна досвіду полягає у поєднанні міні-проєктної технології з елементами STEM-підходу під час формування уявлень про властивості води в дітей 4–5 років.

Практична значущість роботи полягає у можливості використання запропонованої методики вихователями закладів дошкільної освіти, адаптації матеріалів до інших вікових груп та впровадження в систему екологічного виховання дошкільників.

Завдання:

- ознайомити дітей з властивостями води (рідкий стан, прозорість, текучість), з процесами перетворення води: замерзання, плавлення, випаровування;
- розвивати пізнавальний інтерес, увагу, спостережливість та уміння робити прості висновки.
- формувати первинні дослідницькі навички: ставити запитання, робити спостереження, експериментувати.

Досліди проводилися у групі дітей середнього дошкільного віку (4-5 років) ЗДО «Ромашка» у природно-пізнавальному куточку дитячого садка. Для проведення експериментів використовувалися: прозорі склянки, вода, лід, чайники для підігріву води, піпетки, лійки та різні контейнери.

Етапи роботи

Підготовчий етап. Вихователь знайомила дітей із темою «Вода та її властивості». Пояснювала основні завдання дослідів і техніку безпечної роботи з водою.

Дослідницький етап.

- *Спостереження за водою:* діти спостерігали, що вода прозора, текуча, набирає форму посудини.
- *Експеримент із замерзанням і таненням:* діти ставили склянки з водою у холодильник та спостерігали процес замерзання, потім відтавання льоду при кімнатній температурі.
- *Експеримент із кип'ятінням та випаровуванням:* під контролем вихователя діти спостерігали, як вода перетворюється на пару.
- *Перенесення води:* за допомогою піпеток і лійок діти переносили воду з одного контейнера в інший, вчилися концентрувати увагу та контролювати дії.

Аналітичний етап. Діти обговорювали побачене, відповідали на запитання вихователя: «Що сталося з водою?», «Як змінилася вода?», робили висновки, припущення, аргументували свою думку, ділилися враженнями. Педагог допомагала робити прості висновки та узагальнення.

Результати та спостереження. Діти засвоїли основні властивості води: текучість, прозорість, здатність набирати форму посудини. Вони зрозуміли процеси зміни станів води: замерзання, плавлення, випаровування. Проявляли активне зацікавлення до експериментів та ініціативу у дослідницьких іграх. Розвивали свої дослідницькі навички, ставили запитання, спостерігали, робили прості висновки.

Дослідницька діяльність дітей середнього дошкільного віку є ефективним методом формування уявлень про властивості та перетворення води. Використання наочних експериментів і проблемно-пошукових ігор сприяє розвитку пізнавального інтересу, уваги, спостережливості та початкових наукових умінь. Практичні досліди дозволяють дітям не лише отримати знання, а й розвивати критичне мислення та навички логічного аналізу.

С.І. Попова, вихователь;
Н.Г. Морозова, вихователь
Чорнобаївського закладу дошкільної освіти «Вишенька»
Чорнобаївської селищної ради
Черкаської області

ДОСЛІДЖУЄМО, ЕКСПЕРИМЕНТУЄМО – СВІТ ПРИРОДИ ПІЗНАЄМО

Анотація. У статті висвітлено актуальність дослідницько-експериментальної діяльності у дошкільному закладі під час проведення прогулянок. Подано ряд практичних матеріалів, які допомагають розвинути у дітей пізнавальну активність, позитивне ставлення до навколишнього світу, екологічно-доцільну поведінку, шляхом використання пошуково-дослідницької діяльності.

Для формування у дитини основ сприйняття світу, доцільно використовувати найсприятливіший для цього час – дошкільне дитинство. Адже саме в цей період діти найбільш чутливі, чуйні і готові сприймати природу як живий організм. Екологічне виховання дошкільників допомагає розвивати позитивне ставлення до навколишнього світу (землі, води, повітря, рослинного та тваринного світу). Найкраще дошкільниками пізнається світ природи через дослідження об'єктів природи, використання ігрової діяльності.

Звичайна прогулянка з дітьми – це невичерпне джерело можливостей всебічного розвитку особистості дитини, якщо її перетворити на цікаву «наукову експедицію». Так, під час прогулянок, ми проводимо довготривалі спостереження – досліді.

Спостереження «Наш город»

Мета: формувати уявлення дітей про правила безпечної поведінки в роботі з ґрунтом, водою, насінням, закріпити знання про будову цибулини, умови необхідні для росту рослин, вчити дітей розрізняти насіння квасолі, гороху, пшениці, виконувати індивідуальні та колективні доручення; формувати позитивне ставлення до праці; виховувати бажання досягти результатів праці, брати участь у спільній діяльності.

Етапи роботи з дітьми.

Розгляд та порівняння цибулин. Закріпити поняття: велика – маленька, одна – багато тощо. Порівняти цибулю з часником.

Файна пані в золотім жупані,

Хто її торкнеться –

Сльозами заллється. (Цибуля)

Зуби має та не кусає,

А за язик щипає. (Часник).

Запитання до дітей:

- Якого кольору цибуля (часник)?
- Який мають запах ?
- Які на смак?
- Скільки зубчиків має часник?
- Чим корисні?

Висадка цибулі і часнику дітьми. Закріплення правил безпечної роботи.

Розгляд насіння гороху, квасолі, пшениці. Порівняння їх за розміром, кольором, формою. Дидактична гра «Що росте з насінинки, а що – з цибулини?». Висадка насіння у горщики з позначеними табличками (підтограма, картинка), для подальшого проведення спостереження за сходами рослин і догляду за ними.

Розгляд ілюстрацій «На городі». Ознайомити дітей з тим, що висаджують на городі, яким воно виростає. Закріпити в активному словнику узагальнююче поняття: овочі. Дидактична гра «Вершки і корінці».

Міні – бесіда: «Вітаміни на підвіконні». Звернути увагу дітей, як змінилися сходи овочів. Закріпити будову рослин: корінь, стебло, листочки, плоди. Чого потребують рослини для росту?

Очікувані результати спостереження. Діти отримують:

- знання про те, що рослини живі, їх висаджують, висівають, поливають, доглядають, вирощують, збирають врожай.
- уявлення про працю, вчать правильно називати трудові дії, обладнання необхідне для висаджування рослин, набувають навички догляду за ними.

Окрім того, на прогулянках слід постійно спонукати малят до пізнання нового – цікавого. Так, взимку можна досліджувати особливості снігу.

Дослід: «Чим важливий сніг»

Мета: поглибити знання дітей про різні агрегатні стани води, встановити взаємозв'язок живої і неживої природи.

Хід дослідю. Запропонувати дітям впіймати сніжинки долонькою. Запитання до дітей:

- Що спостерігаємо?
- Чому сніжинка розтанула?
- З чого складається сніг?
- Кому потрібен сніг і чому?

Висновок: сніг під дією тепла тоне, він потрібен рослинам, адже складається з води.

Запропонувати дітям допомогти деревам та кущам захиститися від холоду, нагорнувши під них купи снігу. Звернути увагу дітей, що за морозної погоди сніг сипеться, а під час відлиги - ліпиться. Провести ігри зі снігом: «Сніжки», «Снігова Баба» тощо.

Дітлахи залюбки спостерігають за поведінкою зимуючих птахів, що прилітають до годівнички. Можна дослідити чим вони полюбляють ласувати. Після ряду спостережень звернути увагу на те, що насіння, пшоно, крихти хліба до смаку горобчикам та синичкам, які, до речі, ще й полюбляють сало, а великі птахи (голуби, ворони) надають перевагу зерняткам.

Таким чином, відбувається знайомство дітей з птахами рідного краю.

Влітку після дощу доцільно організувати спостереження за черв'яками, що масово повилазили на поверхню ґрунту. Визначити, чому так відбувається. Підвести дітей до висновку: черв'яки вилазять на поверхню через нестачу кисню у надмірно зволоженому ґрунті.

Також важливим об'єктом для обстеження є пісок у пісочниці. Зпитання до дітей:

- Який пісок?
- Який пісок на сонячній стороні?
- Що потрібно зробити, щоб пісок почав ліпитися?

Провести ігри з піском: «Пасочки», «Печиво», «Фортеця» тощо.

Не менш важливим є ознайомлення дітей з властивостями води (прозора, ллється, без запаху, при нагріванні перетворюється на пару, при низькій температурі замерзає). Ігри-досліди з водою: «Потоне – не потоне», «Човники», «Рибалки» тощо.

Важливим елементом пізнання є ознайомлення малюків з властивостями повітря. Де є повітря? Ігри з повітрям: «Літачки», «Вітрячки», «Паперовий змії» тощо.

Для виховання екологічно-доцільної поведінки варто провести ігри-медитації: «Уяви себе» (дубом, ромашкою, метеликом тощо). Запропонувати малятам розповісти про свої дії в цій ролі. Чи хотілось би тобі, щоб тебе рубали, топтали, нищили?

Дидактична гра «Поверни мене додому» з метою розпізнавати плоди дерев та закріпити в активному словнику дітей їх назви. Що це? (шишка, жолудь, каштан, плід шипшини тощо). Поверни мене «додому» (тобто до свого дерева).

Ознайомлення дітей дошкільного віку з природою, шляхом використання пошуково-дослідницької діяльності, може для них виявитися цікавою пригодою. Адже набуте в дитинстві вміння відчувати природу, викликає у дітей глибокий інтерес до неї, поглиблює їхні знання, допомагаючи формуванню цілісної картини навколишнього світу. Таким чином, відбувається засвоєння дітьми системи знань про існуючі взаємозв'язки й залежності в природі, формування екологічних уявлень, усвідомлення впливу діяльності людини на природу. Ці знання необхідні для формування розуміння світу та зачатків екологічної культури.

*О.І. Салтанова, вихователь
Городищенський заклад дошкільної
освіти (ясла-садок) №2 «Зірочка»
Городищенської міської ради
Черкаської області*

STEM-ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЧЕРЕЗ ДОСЛІДНИЦЬКІ МІНІ-ПРОЄКТИ

***Анотація.** У статті розкрито теоретичні та практичні аспекти впровадження STEM-підходу в екологічному вихованні дітей дошкільного віку. Обґрунтовано значення дослідницьких міні-проектів у формуванні природничо-екологічної компетентності. Представлено практичний досвід організації екологічної стежини та міні-проекту «Город на підвіконні» як інтегрованого освітнього середовища, що сприяє розвитку пізнавальної активності, критичного мислення та мовлення дітей.*

Сучасні екологічні виклики зумовлюють необхідність формування екологічно свідомої особистості з раннього віку. Дошкільний період є сенситивним для становлення ціннісного ставлення до природи, розвитку спостережливості, допитливості та відповідальності.

Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти, природничо-екологічна компетентність передбачає формування у дітей уявлень про об'єкти та явища природи, встановлення елементарних взаємозв'язків у довкіллі, розвиток умінь спостерігати, досліджувати, аналізувати результати власної діяльності.

Одним із сучасних підходів, що відповідає компетентнісній моделі освіти, є STEM-освіта, яка інтегрує природничу, технологічну, інженерну та математичну складові в єдину систему діяльнісного навчання.

STEM-підхід у дошкільлі реалізується через організацію дослідницької діяльності, проблемних ситуацій, спостережень та експериментів. Його мета – не передача готових знань, а формування вміння самостійно пізнавати світ.

Для дітей дошкільного віку STEM означає:

- спостерігати та порівнювати;
- вимірювати й аналізувати;
- ставити питання та висувати припущення;

- робити елементарні висновки;
- вербалізувати результати досліджень.

Використання інтерактивних методів та дослідницьких форм роботи сприяє формуванню цілісної картини світу та розвитку критичного мислення.

У закладі дошкільної освіти реалізовано довготривалий міні-проект «Екологічна стежина», який передбачає створення спеціально організованого освітнього простору для систематичних спостережень за природою. Проект включає як прогулянкову діяльність на свіжому повітрі, так і доповнюваний міні-проект «Город на підвіконні», який реалізується у групових приміщеннях протягом зимово-весняного періоду.

Основні зупинки екостежини:

- «Алея туй» – діти описують рослини, порівнюють їх з листяними деревами, визначають особливості гілочок і хвої, обговорюють значення рослин для довкілля;
- «Казковий будиночок» – проводяться ігри «Корисно-шкідливо», «Зроби корисну справу для природи» (наприклад, збирають сухі гілочки, камінчики, допомагають упорядковувати територію);
- «Квітковий дивосвіт» – діти описують різні види квітів, їх форму, колір, запах, обговорюють користь квітів для довкілля та людей;
- «Фруктовий сад» – спостереження за деревами під час цвітіння, порівняння кольору та розміру квітів, плодів, опис та обговорення корисності плодів;
- «Город на підвіконні» – діти висаджують цибулю, зелень, травичку, ставлять гілочки у воду, щоб спостерігати за появою бруньок. Щодня вихованці фіксують зміни, вимірюють висоту пагонів, порівнюють темпи росту залежно від освітлення та догляду. Обговорюють, яка рослина потребує більше води чи світла, як доглядати за рослинами. Ця діяльність формує екологічні навички, розвиває спостережливість, критичне мислення та мовленнєву активність дітей.

Під час спостережень діти визначають зміни в природі залежно від пори року, порівнюють рослини, описують їхні ознаки та встановлюють взаємозв'язок між погодними умовами та розвитком рослин. Поєднання прогулянкової діяльності та міні-проекту на «Город на підвіконні» забезпечує комплексний підхід до формування природничо-екологічних компетентностей дошкільників, інтегруючи практичні навички, дослідницьку діяльність та мовленнєвий розвиток.

Спостереження на екологічній стежині

Під час зупинки «Алея туй» дітям запропоновано визначити їхні особливості та порівняти з листяними деревами. Було поставлено проблемне запитання: «Чому туї залишаються зеленими взимку?». Діти аналізували власні спостереження, пригадували зимові та весняні прогулянки, висловлювали припущення, що сприяло формуванню причинно-наслідкових зв'язків.

Дослід із водою

Під час догляду за рослинами одна з них поливалася регулярно, інша – рідше (під контролем педагога). Через тиждень діти відзначили зміну кольору листя, різницю в пружності стебел та уповільнення росту. У ході обговорення зроблено висновок про важливість води для життя рослин.

Дослід із цибулею

У межах міні-проєкту «Город на підвіконні» було організовано дослід «Вплив світла на ріст рослин». Діти висадили однакові цибулини в різні ємності. Частину розмістили на добре освітленому підвіконні, іншу – в менш освітленому місці.

Щоденно вихованці вимірювали висоту пагонів за допомогою лінійки, порівнювали результати через декілька днів. Під час обговорення діти висловлювали припущення: «Там, де більше сонця, вона росте швидше», «Цибулька тягнеться до світла».

У процесі аналізу результатів діти самостійно зробили висновок про значення світла для росту рослин.

Інтеграція дослідницької діяльності та мовленнєвого розвитку

Особливу увагу приділено розвитку зв'язного мовлення під час досліджень. Після вимірювання висоти рослин дітям пропонувалося описати зміни словами:

- Якою стала рослина?
- Чим вона відрізняється від учорашньої?
- Що допомогло їй підрости?

Діти добирали прикметники, будували поширені речення, використовували пояснювальні конструкції («тому що», «якщо..., то...».)

Під час зупинок на екологічній стежині вихованці складали короткі «дослідницькі повідомлення» про обрану рослину за планом: назва, ознаки, умови росту, користь. Це сприяло розвитку монологічного мовлення та вміння структурувати висловлювання.

STEM-освіта передбачає організацію навчання через дослідження, експериментування та практичну діяльність. Для дітей дошкільного віку це означає створення умов, у яких вони можуть спостерігати, порівнювати, вимірювати, аналізувати результати та робити елементарні висновки.

Інтеграція компонентів STEM

- Science – спостереження за ростом рослин, вивчення умов розвитку, бесіди про користь рослин, очищення повітря, взаємозв'язки в природі.
- Technology – використання інструментів для догляду, технологія вирощування рослин.
- Engineering – створення міні-городів, організація простору екостежини.
- Mathematics – порівняння рослин, визначення кількості, орієнтація в просторі, послідовність дій, вимірювання висоти рослин, порівняння результатів, лічба.

Такий підхід забезпечує інтеграцію освітніх напрямів: природничого, мовленнєвого, математичного, соціально-морального та художньо-естетичного розвитку.

Наша діяльність полягає в інтеграції екологічної стежини та міні-проєкту «Город на підвіконні» в єдину систему дослідницької діяльності дітей із використанням елементів STEM-підходу.

Особливістю є організація діяльності, спрямованої не лише на спостереження, а й на вимірювання, аналіз та аргументування результатів. У процесі реалізації проєкту відзначено:

- підвищення пізнавальної активності;
- зростання кількості самостійних запитань;
- розвиток уміння аргументувати думку;
- активізацію словника природничої тематики;
- формування екологічно доцільної поведінки.

Діти самостійно ініціювали спостереження, пропонували власні способи догляду за рослинами, робили узагальнення на основі результатів.

Використання STEM-підходу в екологічному вихованні дітей дошкільного віку забезпечує інтегроване формування ключових компетентностей через практичну діяльність. Дослідницькі міні-проекти створюють умови для активного пізнання довкілля, розвитку критичного мислення та відповідального ставлення до природи. Практичний досвід підтверджує ефективність екологічної стежини як інтегрованого освітнього простору в закладі дошкільної освіти.

*Л. Слинко, директор;
Н. Бут, вихователь-методист
закладу дошкільної освіти «Вишенька»
Чорнобаїської селищної ради
Черкаської області*

ГРАЄМО, МІРКУЄМО, ЕКСПЕРИМЕНТУЄМО ВСЕ ЦЕ – ПІЗНАННЯ ДИТИНОЮ СВІТУ, ЯК КРОК ДО РОЗУМІННЯ ЙОГО КРАСИ

***Анотація.** У статті розкрито сутність, що через ігри, експериментування, міркування, готовність дітей до оволодіння знаннями і навичками реалістичних знань про навколишній світ природи і виховання правильного ставлення до неї.*

*Людина стала людиною тоді, коли вона
вперше почула шелест листя, дзюркотіння
веселого струмочка, дзвін срібних
дзвіночків у бездонному літньому небі,
завивання хуртовини за вікном, лагідний
плескіт хвилі і урочисту тишу ночі –
почула і замерла, слухає сотні і тисячі
років чудову музику життя.*

В.О. Сухомлинський

У сучасному світі проблеми екологічного середовища набули першорядного значення. Тому особливо гостро постало завдання екологічного виховання та освіти всього населення. Первинне значення має надаватися екологічному вихованню та освіті дітей дошкільного віку.

В нашому закладі дошкільної освіти «Вишенька» ми знайомимо дітей з природою, з тими змінами, які відбуваються в ній в різні пори року. На основі набутих знань формуємо такі якості, як реалістичне розуміння явищ природи, допитливість, вміння спостерігати, логічно мислити, естетично з цікавістю та любов'ю відноситись до всього живого. Любов до природи, навички бережного ставлення до нього, турбота про живі істоти породжують не тільки інтерес до природи, але й сприяють формуванню у дітей кращих рис характеру, таких, як патріотизм, працелюбність, повагу до праці дорослих, які охороняють та примножують природні багатства.

Діти дошкільного віку за своєю природою – дослідники і «чомучки» зі своїм першим поглядом на оточуючу дійсність дитини починає пізнавати її. Активність маленької особистості в цьому процесі безмежна. Кожен малюк пізнає світ як власним шляхом, так і через організоване навчання, спілкуючись із дорослим. Без нього дитині важко зрозуміти цей безмежний світ і встановити з ним гармонію, відокремлювати важливе від другорядного, прекрасне від потворного.

Дуже важлива активна участь дітей у дослідженні об'єктів природного середовища, бо знання, уміння та навички, яких вони набувають у процесі пошуково-дослідницької діяльності стануть у пригоді впродовж усього життя.

Досліди, які для наших вихованців проводились на заняттях, прогулянках, в побуті, дають широкі знання про природні об'єкти і явища, задовольняють допитливість дітей.

Вихователі нашого садочка у своїй роботі застосовують різноманітні прийоми обстеження, практичні дії з предметами, запитання пошукового характеру, розповіді свої і дітей, пояснення і показ, художнє слово, розглядання ілюстрацій, замальовування спостережувальних явищ і об'єктів. Усе це не лише привчає вихованців виконувати вказівки, а й спонукає їх самостійно аналізувати, віднаходити причини і зв'язки, робити певні висновки, міркування.

О. Кравцова наголошувала, що «діти можуть все, але треба дати шанс їм це зможти: звільнити від надмірної опіки: не вирішувати за них те, що вирішити їм під силу. І ви побачите, як на очах маленькі дослідники перетворюються на ТВОРЦІВ.»

Наші педагоги розуміють, що вони повинні організувати проблемну ситуацію для дітей, але не пропонувати своїх варіантів – розв'язання, тобто відійти від традиційної і звичайної дії за попередньо заданим зв'язком.

Дидактична гра «Комахи навколо нас» (старший дошкільний вік)

Освітні завдання: Закріплювати узагальнююче поняття «комахи», знання про будову комах. Дати поняття про особливості зовнішнього вигляду комах. Виховувати інтерес до комах, вчити позитивно реагувати при зустрічі з ними. Формувати готовність оберігати їх, творчо мислити, розвивати зв'язне мовлення. Виховувати любов до природи.

Матеріал: Предметні та сюжетні картинки, пластикові комахи, будинки комах, пазли комах.

Хід гри

Бережіть комашок діти:

Бо вони повинні жити,

Хто з них день, а хтось і рік –

В них у кожного свій вік.

А не стане в нас комах,

То загине кожний птах. (Діти розглядають ілюстрації комах)

Вихователь – Про кого ми будемо говорити?

Я над квіткою літаю

Цілий день медок збираю

Взимку і дорослі й діти

Будуть всі медку радіти. (Бджілка)

Я про себе так скажу:

Я без діла не сиджу,

Я літаю всіх буджу

Я не жук і не метелик

А веселий добрий....(Джмелик)

Летить пищить, сяде мовчить (Комар)

Живе лиш у літку він, шовкові крила має,

Із квіточки на квіточку він весело літає. (Метелик)

Запитання до дітей:

- Як назвати усіх істот одним словом?
- Чому це не пташки? У метелика, оси, бджоли є теж крила, може вони теж птахи?

Комахи – це невеликі тварини. І сьогодні ми з вами дізнаємось багато цікавого та пригадаємо все, що знаємо про ці чудові створіння. Запитання до дітей:

- Яку будову має комаха?
- А яка основна відмінність між комахами і пташками? Скільки у них лапок?
- А де ми можемо зустріти комах?

Ми багато знаємо про комах, а сьогодні поговоримо про корисних та шкідливих.

- Як ви вважаєте, корисні комахи – це які?

Дидактична вправа: «Корисні і шкідливі комахи»

У вас на столах є картинки комах. (Діти об'єднанні в підгрупи) 1 група відбирає – корисні, 2 – шкідливі. (Дитина показує картинку. Називає комаху та вказує на її користь або шкідливість). Орієнтовна інформація про комах, озвучена дітьми:

- Бджола – цю комаху називають трудівницею, вона збирає мед, який корисний для нашого здоров'я. Якщо бджола вкусить – це не шкідливо, а корисно.
- Мурашка виділяє кислоту, з якої виробляють ліки.
- Сонечко – знищує личинки шкідливих комах.
- Комар – це шкідлива комаха, тому що вона кусається.
- Муха – шкідлива комаха, тому що переносить захворювання.
- Таргани також переносять хвороби.
- Жук-коріт шкодить дереву, він точить кору.

Вправа «Що було б, якби ...?» (ТРВЗ - прийом)

Вихователь пропонує поміркувати про те, як зміниться життя на Землі, якщо зникнуть усі комахи. Міркування дітей. Запитання до дітей:

- А що станеться з квітучою галявиною, якщо з неї зникнуть комахи?
- Куди ховаються комахи взимку?
- Чи можуть маленькі дітки допомагати природі? Як саме?

Дидактичну вправу: «Чи впізнаєш ти мене?»

Ми вже знаємо багато про комах, але я хочу знати чи запам'ятали ви, як вони називаються, який вигляд мають. (Вихователь показує розрізані картинки зображення комах. Діти працюють парами – відшукуючи та відтворюючи повне зображення комах. Дають відповіді повним реченням).

Дидактична вправа: «Де чия домівка». А зараз ми потрапимо до міста, де живуть комахи. Комахи заблукали і не можуть знайти кожний свій будинок. Давайте поміркуємо і допоможемо їм впізнати. Давайте я вам зроблю підказку. Будиночки за формою та висотою однакові. Але за кольором кожен будиночок відповідає тій чи іншій комашці. Після гри проводимо рефлексію.

Всі потрібні на землі:

І великі, і малі.

Не стріляйте у пташку,

Не лови комашку,

Не топчи травичку,

Не зірви рослину!

Все, що бачиш навкруги,

Поважай і бережи!

Ранкове коло: «Де живе туман?»

Мета: формувати уявлення дітей про туман, як явище неживої природи. Узагальнювати знання про процес випаровування води і характерні властивості водяної пари. Розвивати вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами; логічне мислення у поєднанні з пошуково-дослідницькою діяльністю. Виховувати спостережливість, чуття прекрасного, любов до природи, милування нею.

Хід спостереження. У туманний день зранку вихователь пропонує роззирнутися довкола. Запитання до дітей:

- Чи добре вам видно?
- Діти, як гадаєте, що сталося?
- Що за сюрприз підготувала нам весна?
- Куди поділися яскраві весняні барви?
- Як називається це явище?
- На що він схожий?
- Якого кольору? Чи має він запах? Чи можна його взяти до рук?
- Чи подобається вам туман? Чому?
- Чи помічали ви, як туман боїться сонечка?
- А чи бачили десь сліди туману? Де? Які вони?
- Чи справді туман стає хмарами?

Розповідь вихователя «Як утворюється туман?»

- Як же насправді утворюється туман весною? (Діти висловлюють припущення)

Температура повітря за ніч знижується, а вода нагріта протягом дня охолоджується повільніше і ще довго залишається теплішою за повітря. Волога, що випаровується, охолоджується в повітрі зависають краплинки і утворюється туман.

Дослід «Сліди туману». Діти, хочете побачити сліди туману?

Ось я винесла з групової кімнати ляльку Катрусю, вона сиділа під кущиком. А зараз я її підніму. Торкніться до неї. Яка вона?

Ой у неї вологе платтячко. У неї на щічках росинки, я пальчиком торкнувся. Це туман перетворився в росинки.

Дослідження: «Що таке туман?». Вихователь пропонує дітям «Зануритись» в туман, спробувати понюхати його, відчутти руками, обличчям, доторкнутись до рослин на землі. Усе навколо вологе – вкрите маленькими краплинками води. Вихователь підводить дітей до розуміння про те, за якої погоди виникає туман, яку користь дає (зволожує землю, напуває рослини, комашок).

- А чим небезпечний туман? (Припущення дітей). Пригадайте будь ласка, як рухаються автомобілі коли на дворі туман?
- Як слід поводитись пішоходам?. Чому?

Зупинись і постій.

Бач, який туман густий

З горщика імлиста пара

Все закрила, наче хмара. (І Хрущова)

Туман над світом впав і все закрив.

Таку чарівну казку нам створив

Який же дивний світ! Як тут красиво!

Туман все застелив – справжнє диво (Н. Красоткіна)

Спали собі хмаринки, чекали весни, сонечка, дощику, тепла. А як засвітило сонечко хмаринкам стало весело у небі і почали вони веселитися, пливти по блакитному небі, танцювати і перетворюватися у різні кумедні фігурки звірів, птахів. Тільки зайшло сонечко, хмаринкам сумно стало і вони заплакали, їхні слізки перетворилися в краплинки дощу, роси, туману. Раптом виглянуло сонечко. Запитання до дітей:

- Малята, підніміть голівки і подивіться на небо, що ви бачите?
- Що вони вам нагадують?
- А ви любите розглядати хмари?
- Якого кольору вони бувають?

Іноколи по небу пливуть фігури різних тварин або фантастичних істот. Чи вдавалось вам колись помічати їх?

- Де ж береться на небі скільки води?

Сонечко пригріло і піднялася пара від росинок, калюж, річок, озер, морів на небо, зібралися у великі хмари, а потім знову перетворюється на росу, дощ, воду, туман та повертається до калюж, річок та морів.

Гра – медитація «Я хмаринка»

Сьогодні ми з вами промедитуємо і перетворимось на хмаринки-дивовинки. (звучить спокійна музика)

«Я – дитина -хмаринка, зовсім легенька, маленька, я повільно пливу по небу. Я мрію, що небо чисте, мирне, без тривог і вибухів. Я уявляю себе зайчиком, ведмедиком, бджілкою. Я – хмаринка, яка грається з вітерцем, який мене несе то швидко, то повільно, і тоді я можу перетворитись на дощик, росу, туман. Дощик поливає квіти, дерева, землю. Хмаринка хоче миру».

А зараз ми підемо у групову кімнату пофантазуємо і намалюємо зображення найцікавіших хмар.

Надзвичайно важливо навчити дитину бачити світ у всьому його різнобарв'ї, де немає однозначних істин. Ми маємо виплекати в ній здатність думати власною головою. Це тривалий шлях, який ми проходимо разом, де дорослий – це не суворий суддя, а партнер, який запитує, уважно слухає і дає дитині час та право на власне відкриття.

***Н.О. Тесленко**, вихователь
Золотоніського закладу дошкільної
освіти (ясла-садок) «Берізка»
Золотоніської міської ради
Черкаської області*

ДОСЛІДЖУЄМО ПРИРОДУ РАЗОМ: ПРАКТИЧНИЙ STEM-ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

***Анотація.** У поданому матеріалі висвітлено особливості введення STEM-методів в екологічній освіті дітей дошкільного віку через систему простих дослідів та спостережень. Подано приклади практичної діяльності, що сприяють формуванню екологічної компетентності, розвитку дослідницьких умінь і причинно-наслідкового мислення. Стаття містить методичні розробки, адаптовані до умов закладу дошкільної освіти.*

Екологія сьогодення зумовлює необхідність формувати у дітей відповідальне ставлення до довкілля з раннього віку. Дошкільний період є найсприятливішим для розвитку

пізнавальної активності, допитливості та емоційно-ціннісного ставлення до природи. Саме в цей час закладаються основи екологічної культури особистості.

Одним із ефективних способів оновити зміст екологічної освіти є STEM-підхід, який об'єднує природні знання, елементи технологій, інженерного мислення та математики. Для дітей дошкільного віку STEM не є складною технічною системою, а виступає як метод пізнання світу через досліди, експерименти, спостереження, моделювання.

Особливість застосування STEM у екологічному вихованні полягає в тому, що складні природні явища пояснюються через прості, доступні досліди, які дитина може спостерігати безпосередньо. Такий підхід сприяє формуванню цілісного світогляду та розвитку елементарних наукових уявлень.

Теоретичні засади використання STEM у екологічній освіті Відповідно до положень Базового компонента дошкільної освіти, освітній напрям «Дитина в природному довкіллі» передбачає формування уявлень про явища живої і неживої природи, взаємозв'язки між ними, а також розвиток дбайливого ставлення до природних ресурсів.

STEM-підхід у дошкільній освіті ґрунтується на таких принципах:

- інтеграція різних освітніх напрямів;
- активна пізнавальна діяльність;
- постановка проблемних запитань;
- дослідницький характер навчання;
- практична спрямованість знань.

Формування екологічної компетентності у дітей дошкільного віку сьогодні розглядається як одна з важливих освітніх і соціальних проблем. Її актуальність зросла тоді, коли суспільство почало усвідомлювати нерозривний зв'язок людини з природним середовищем та залежність людського життя від стану довкілля. Саме розуміння того, що існування людини й природи взаємопов'язані та взаємозумовлені, зумовило необхідність приділяти значну увагу екологічному вихованню з раннього віку.

Проте реальна ситуація в сучасному суспільстві свідчить про те, що екологічна культура багатьох громадян залишається недостатньо сформованою. Про це говорять численні приклади недбалого ставлення до навколишнього середовища: засмічення міських територій, забруднення водойм і їхніх берегів, нераціональне та надмірне використання природних ресурсів. Часто спостерігається й емоційна байдужість людей до екологічних проблем, що, у свою чергу, відображається на їхньому ставленні до власного здоров'я та якості життя.

Причиною такої ситуації є не лише обмеженість екологічних знань. Значно більшою проблемою виступає відсутність сформованих цінностей і відповідального ставлення до природи. Багато людей не відчують особистої причетності до збереження довкілля та не усвідомлюють, що природа є життєвим простором людини. Крім того, часто ігнорується розуміння духовної й фізичної єдності людини з природним світом, що має важливе значення для формування екологічно доцільної поведінки.

Доведено, що основи світогляду особистості закладаються у дошкільному дитинстві.

Формування еколого-природничої компетентності не може відбуватися окремо від загального розвитку дитини: ці два напрями становлення особистості дошкільника тісно пов'язані між собою та взаємно впливають один на одного.

Екологічна компетентність дошкільника включає знання про природу, уміння спостерігати та робити висновки, екологічно доцільну поведінку. Саме дослідницька

діяльність дозволяє дитині не лише почути пояснення, а й переконатися у ньому власним досвідом.

Прості досліди як засіб пояснення складних природних явищ

Модель кругообігу води. Кругообіг води є складним глобальним процесом, який важко пояснити дітям абстрактно. Тому доцільно створити його спрощену модель.

Матеріали: прозора банка, гаряча вода, харчова плівка або кришка, лід.

У банку наливається гаряча вода, зверху натягується плівка (або закривається пластиковою кришкою), на яку кладуть кубики льоду. Через деякий час на внутрішній поверхні плівки з'являються краплі, які падають назад у воду.

Діти спостерігають випаровування, конденсацію та «дощ» у межах однієї посудини. Таким чином формується розуміння природного кругообігу води.

Дослід «Повітря навколо нас». Багато природних явищ пов'язані з властивостями повітря.

Матеріали: склянка, вода, серветка.

Серветка щільно вкладається на дно склянки. Склянку перевертають і занурюють у воду. Серветка залишається сухою, оскільки повітря не дає воді зайняти простір. Цей дослід допомагає пояснити, що повітря існує, займає місце та має властивості, які впливають на природні процеси.

Забруднення та очищення води. Проблему забруднення водою доцільно розкривати через порівняльний експеримент.

У дві прозорі ємності наливається чиста вода. В одну додають ґрунт, папір, кілька крапель олії. Діти спостерігають зміну прозорості та кольору. Після цього намагаються очистити воду через імпровізований фільтр (вата, марля, пісок).

У процесі діяльності формується висновок: воду легко забруднити, але складно очистити. Діти починають усвідомлювати значення бережливого ставлення до природних ресурсів.

Парниковий ефект у мініатюрі. Питання зміни клімату є складним, однак його окремі елементи можна продемонструвати експериментально.

Матеріали: дві однакові банки, два термометри, харчова плівка.

Обидві банки виставляються на сонце. Одну з них накривають плівкою. Через певний час температура в закритій банці буде вищою. Діти роблять висновок: якщо тепло не виходить назовні, стає спекотніше. Так у доступній формі пояснюється механізм парникового ефекту.

Рух води в рослині. Для розуміння взаємозв'язку живої та неживої природи ефективним є дослід із забарвленням води. Білу квітку або лист капусти ставлять у воду з барвником. Через декілька годин пелюстки змінюють колір. Діти переконуються, що рослина «п'є» воду, і вода рухається її стеблом. Це допомагає усвідомити значення вологи для життя рослин.

Будова ґрунту. Ґрунт часто сприймається дітьми як однорідна маса. У банку з водою додають жменю ґрунту та збовтують. Після відстоювання з'являються шари: пісок, глина, органічні частинки. Такий дослід формує уявлення про складність природних систем та значення ґрунту для життя рослин і тварин.

Ефективність використання дослідницької діяльності залежить від:

- систематичності проведення експериментів;
- відповідності віковим особливостям дітей;
- використання проблемних запитань;
- заохочення до висування гіпотез;

- організації обговорення результатів.

Важливо, щоб дитина не лише спостерігала, а й робила власні припущення та висновки. Саме така діяльність сприяє розвитку мислення та мовлення. Систематичне використання простих дослідів у екологічній освіті забезпечує:

- формування елементарних наукових уявлень;
- розвиток допитливості та ініціативності;
- здатність встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;
- виховання дбайливого ставлення до природи;
- формування екологічно доцільної поведінки.

Дитина починає сприймати природні явища не як випадкові події, а як закономірні процеси, що мають пояснення.

STEM-підхід в екологічній освіті дошкільників є ефективним засобом формування екологічної компетентності та дослідницького мислення. Простий дослід виступає інструментом пояснення складних природних явищ і сприяє глибшому розумінню взаємозв'язків у довкіллі. Практична діяльність забезпечує активну позицію дитини у процесі пізнання, формує відповідальне ставлення до природи та створює передумови для подальшого успішного навчання.

Р.П. Шеремет, вихователь
Золотоніського закладу дошкільної освіти
(ясла-садок) комбінованого типу «Ромашка»
Золотоніської міської ради
Черкаської області

ВИВЧАЙ, ДОСЛІДЖУЙ НЕЗВІДАНИЙ СВІТ

Анотація. У статті розкриваються теоретичні основи організації та проведення різних заходів для формування екологічної культури дошкільників. Також наводяться методи та прийоми формування екологічної компетентності дошкільників. В статті робиться акцент на активну взаємодію дитини з природою, спостереження, дослідження та практичній діяльності. Зокрема розкрито особливості організації екологічної стежини в закладах дошкільної освіти та проведення наукових експедицій поза межами закладу.

Сучасний світ дедалі частіше звертає увагу на екологію планети. Екологічні катастрофи все частіше з'являються на екранах засобів масової інформації. Це викликає тривогу. Та є інше позначення слова екологія. І це слово – захоплення. Коли ми як справжні дослідники встановлюємо зв'язки між зміною клімату та міграцією тварин, між опадами та врожаєм та інше, не покидаючи власного місця проживання. Ще кілька століть тому дослідники вирушали в далекі подорожі, щоб зрозуміти закони спів існування та взаємодії на планеті Земля. Нам не потрібно робити цього. Сьогодні екологічні дослідження проводять по всьому світу. Ми можемо стати дослідниками прямо тут і зараз.

Дослідження дітьми світу починається з перших кроків. Її кличуть у дорогу яскраві кольори квітів, коник-стрибунець що вистрибнув з трави, гудіння бджіл, що збирають нектар, вистрибування рибок з води. Кожного дня дитина відкриває для себе щось нове, незвідане. Навчається любити і доглядати тварин. Радіти першому паростку з землі, першій квітці після довгої сніжної зими, дзвінким струмочкам по яких пливуть кораблики. Навіть ще не вмючи говорити дитина вивчає навколишнє середовище за допомогою дотику, звуку, нюху, зору, смаку. У маленькій дитячій голові з'являється безліч питань на які вона потребує відповіді.

Одним з головних завдань сьогодення є формування екологічної свідомості дитини. Починається воно у сім'ї та закладі дошкільної освіти.

Екологія як пригода – це поєднання наукових методів та прийомів з отриманням задоволення. Замість звичайного відпочинку ми можемо стати справжньою науковою експедицією – із спостереженнями, дослідami та власними відчуттями.

Однією найефективніших форм екологічного виховання в закладах дошкільної освіти є створення екологічної стежини. Екологічна стежина – це освітній простір, де кожен об'єкт має навчальну мету та сприяє формуванню екологічної компетентності дошкільників. Це спеціально створений маршрут поблизу садка або на його території, що дає можливість дітям вивчати природу спостерігаючи та проводячи досліди, що не шкодять природі. Мета екологічної стежини:

- виховувати любов до природи,
- навчати бережного ставлення до живої та неживої природи,
- засвоїти елементарні екологічні знання,
- набуття практичних навичок догляду за рослинами,
- навчити спостерігати та робити прості висновки.

Завдання екологічної стежини:

- ознайомити з різноманітним світом рослин і тварин,
- формувати знання про пори року та їх особливості,
- розвивати дослідницькі уміння та навички,
- виховувати почуття відповідальності за навколишній світ.

Кожна екологічна стежина має кілька локацій, кожна з яких має свою мету. Локації залежать від розміщення на території садочка об'єктів спостереження. Наприклад:

«*Квітковий килим*». На цій локації діти спостерігають за квітами, вивчають будову рослини, спостерігають за комахами, висівають та висаджують квіти, проводять досліди, вчаться доглядати за рослинами.

«*Куточок лісу*». Тут діти спостерігають за лісовими рослинами, деревами. Порівнюють з садовими рослинами. Вивчають способи розмноження.

«*Фруктовий сад*». Тут діти вивчають змінність пір року, способи вирощування дерев, роль комах в отриманні врожаю.

«*Метеомайданчик*». Це місце для спостереження за станом погоди, вимірювання температури, визначати напрям вітру. Діти ведуть календар погоди.

«*Пташина їдальня*». Під час зими можна розвісити годівнички для птахів. Діти з вихователем піклуються про птахів, спостерігають за їхньою поведінкою, вчаться розрізняти найпоширеніші види птахів.

«*Лабораторія для дослідів*». Влітку можна організувати лабораторію прямо під кронами дерев. На столі розкласти у вільному доступі пристосування для проведення дослідів. За допомогою простих дослідів можна пояснити дітям, як виникла планета Земля, які процеси на ній відбуваються.

Дослід «*Як виникла планета Земля?*». На столі лежать дрібні металеві предмети. Що сталося з предметами? (Вони з'єдналися магнітом) Пояснити дітям, що так поступово Земля стала великою кулею, що обертається навколо Сонця. Минуло багато часу, і на поверхні Землі утворилася тверда кора, а навколо планети - атмосфера. Земля обертається навколо Сонця і одночасно навколо себе. У результаті цього на Землі змінюються пори року та частини доби.

Дослід «Зміна пір року». Вихователь запалює свічку і пояснює дітям, що це сонце. Навколо сонця обертаємо макет Землі. Вихователь пропонує визначити, з якого боку буде зима, з якого літо, де осінь і весна. Також звернути увагу дітей на те, що якщо від «сонця» промінці падають прямо, то на Землі тепло. Отже, це літо. Якщо промені падають під кутом, то на Землі осінь або весна. Чим долі макет Землі від «сонця», тим менше світла на нього потрапляє.

Дослід «Утворення гір». Для цього досліді ми використовуємо пісок з рівною поверхнею. Пояснити дітям, що камені та інші частини постійно рухаються глибоко під землею та виходять на поверхню. Діти повинні уявити, що їхні руки – це великі камені та великі уламки планети. Діти опускають руки в пісок і починають ними рухати. На поверхні утворюються гори.

Створюючи екологічну стежину ми маємо дотриматись певних принципів, а саме:

- *принцип доступності:* об'єкт повинен бути зрозумілим для дитини та безпечним;
- *принцип систематичності:* спостереження дітей повинні бути регулярними;
- *принцип інтеграції з освітнім процесом:* екологічна діяльність поєднується з мовленнєвим, художнім, математичним розвитком;
- *принцип практичної спрямованості:* діти набувають певних вмінь та навичок.

Плануючи свою діяльність педагоги використовують такі методи:

- спостереження;
- бесіди;
- пошуково-дослідницька діяльність;
- трудова діяльність у природі;
- малювання, аплікація, конструювання.

Також для виховання екологічної компетентності дошкільників можна використовувати екологічні експедиції. Екологічні експедиції можна проводити як у міському парку так і на березі річки, або у приміському лісі. Вибір території залежить від поставленої мети. Адже кожна експедиція починається з постановки питання: що буде досліджуватися?

Екологічне мислення базується на пошуку причин та наслідків. Дослідники повинні бачити не тільки комах, тварин, рослин, а й взаємодію та взаємозалежність між ними. Кожна пора року відкриває новий розділ для проведення експедиції.

Весна для малюків відкриває міграцію птахів, цвітіння квітів, дерев. Літо – активність комах, збір ягід. Осінь – плодоношення дерев та підготовка до зими. Зима – сліди тварин на снігу. Екологічні експедиції розвивають критичне мислення, аналітичні здібності, відповідальність, командну роботу.

Збираючись в маленьку наукову експедицію вихователь допомагає дітям з визначенням мети. Мета має бути конкретною. Наприклад: порівняти температуру повітря під кроною дерева та на відкритій місцевості, дослідити вплив сміття на стан ґрунту, простежити сезонні зміни в природі. Чітка мета допомагає правильно спланувати спостереження, тому що екологічна наука базується на спостереженні. Проводячи спостереження ми обов'язково повинні фіксувати:

- дату і час
- описувати стан погоди,
- фотографувати
- фіксувати кількість побачених видів.

Систематичні спостереження мають наукову цінність. Після визначення мети маленькі дослідники готують спорядження до якого входять:

- блокнот для записів;
- смартфон для фотографування;
- лупа;
- термометр;
- довідник рослин та тварин.

Перед виходом обов'язково повторюємо з дітьми правила поведінки в природі:

- не шкодити природі,
- не зривати рідкісних рослин,
- не ламати гілок,
- не турбувати тварин,
- забирати сміття з собою.

Під час експедиції ми звертаємо увагу на різноманітність видів рослин, птахів, комах, тварин, а також на сліди які вони залишають, стан ґрунту, вплив людини та кількість сміття. Можна порівняти різні місця: ті що поблизу стежини та глибше, і дійти висновку, що навіть на маленькій території краєвид може швидко змінюватися. Порівнювати можна кількість рослин, різноманітність видів комах, вологість ґрунту. Досить часто людська діяльність дуже змінює природні умови. Також можна проводити прості дослідження без шкоди для довкілля, наприклад:

- вимірювання температури,
- аналіз освітлення,
- спостереження за швидкістю розкладання органічних решток.

Така діяльність дає можливість розуміння проходження різних процесів у природі. Вихователь виступає організатором і наставником для дітей. Він допомагає дітям висловити свою думку, знайти правильну відповідь за допомогою спостереження, робити прості висновки, формувати доцільну екологічну поведінку.

Важливо не перевантажувати дітей надто складною інформацією, а створити доброзичливі обставини для створення емоційного переживання та радості від зробленого відкриття.

Коли дитина починає спостерігати за природою систематично вона починає помічати зв'язки між екосистемами, усвідомлює наслідки власних дій, стає більш відповідальною. Всі ці фактори формують цілісний тип мислення.

Екологія – це не тільки лабораторії, великі міжнародні програми. Екологія починається з уважного погляду на світ навколо. І основне – для початку експедиції не потрібен далекий континент. Потрібні лише цікавість, спостережливість і бажання зрозуміти світ, частиною якого ми є.

Саме через щоденний контакт з природою дитина вчиться цінувати її красу, розуміти її закони й усвідомлювати свою роль у збереженні навколишнього світу.

Екологія як пригода – це спосіб поєднати науку з емоціями, допитливість з відповідальністю, пізнання з турботою про планету.

ЕКОЛОГІЧНІ МІНІ-ПРОЄКТИ

*О.М. Бондарева, вихователь
закладу дошкільної освіти №37 «Ракета»
Черкаської міської територіальної громади*

ДЕРЕВО ЧОТИРЬОХ СЕЗОНІВ: ВІД СПОСТЕРЕЖЕННЯ ДО БЕРЕЖЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПАПЕРУ

Анотація. У матеріалі представлено досвід реалізації довготривалого екологічного міні проєкту для дітей дошкільного віку, спрямованого на формування основ екологічної культури через спостереження за деревом у різні пори року, усвідомлення значення дерев для життя людини та ознайомлення з проблемою збереження лісів через збір макулатури і дослідження властивостей паперу.

Екологічне виховання є одним із пріоритетних напрямів сучасної дошкільної освіти. Саме в дошкільному віці закладаються основи ціннісного ставлення до природи, формується відповідальна поведінка та первинні уявлення про взаємозв'язок людини і природи, виховується бережливе ставлення до ресурсів.

У практиці роботи з дітьми було помічено, що абстрактні розмови про «збереження природи» малоефективні. Натомість найбільший інтерес викликають тривалі спостереження за конкретним об'єктом, який діти можуть бачити щодня. Таким об'єктом стало дерево на території закладу дошкільної освіти. Саме через зміни одного дерева протягом року діти поступово усвідомлюють роль рослин у житті тварин, птахів, комах, а значить і людини, а згодом – зв'язок між вирубуванням дерев і виробництвом паперу.

Мета проєкту. Формування в дітей дошкільного віку основ екологічної культури через систематичні спостереження за деревом протягом року, усвідомлення значення дерев у житті людини та виховання бережливого ставлення до паперових ресурсів шляхом ознайомлення зі збором макулатури й різними видами паперу.

Завдання проєкту:

- формувати вміння довготривалого спостереження за природним об'єктом;
- розширювати знання про сезонні зміни в природі;
- ознайомити з роллю дерев у житті всього живого на землі;
- пояснити походження паперу з деревини, історію походження паперу;
- сформувати уявлення про необхідність збору макулатури;
- ознайомити з різними видами паперу та їх властивостями;
- розвивати пізнавальну активність і дослідницькі вміння;
- виховувати дбайливе ставлення до природи;
- ознайомити з міжнародним досвідом лісозбереження.

Учасники проєкту: діти середньої та старшої груп (за потреби – різновікові групи), педагоги групи, батьки вихованців, працівники закладу.

Тип проєкту: довготривалий (4 сезони), дослідницько пізнавальний, груповий, соціально-орієнтований (співпраця з родинами), інформаційний (знаходження нових знань про навколишній світ).

Інтеграція з освітніми напрямками БКДО.

- **Особистість дитини** – формування відповідального ставлення до природи, розвиток самостійності в екологічно доцільних діях.

- ***Дитина в соціумі*** – усвідомлення спільної відповідальності за довкілля, участь у колективних екологічних акціях.
- ***Дитина в природному довкіллі*** – набуття знань про рослини, сезонні зміни, взаємозв'язки у природі.
- ***Дитина у світі культури*** – ознайомлення з художніми творами про природу, створення творчих робіт.
- ***Мовлення дитини*** – розвиток зв'язного мовлення під час опису спостережень, бесід, обговорень.
- ***Дитина в сенсорно пізнавальному просторі*** – дослідження властивостей паперу, порівняння матеріалів, експериментування.
- ***Гра дитини*** – використання дидактичних та сюжетно рольових ігор екологічного змісту, використання природних матеріалів у грі.

Хід реалізації проєкту (з досвіду роботи).

Підготовчий етап. На території закладу було обрано велике листяне дерево, яке добре видно дітям під час щоденних прогулянок. У нашому випадку це було дерево вишні. Разом із дітьми ми дали йому умовну назву «Наше дерево». У групі створено наочний макет «Дерево чотирьох сезонів», де поступово змінювалися деталі відповідно до пори року.

Батьки були поінформовані про проєкт і залучені до збору матеріалів, спостережень та екологічних заходів.

Осінь – знайомство зі змінами. Діти спостерігали за пожовтінням листя, листопадом, погодними змінами. Ми збирали листя, порівнювали його форму, колір, сухість. Діти дійшли висновку, що дерево «готується до зими».

Виконували аплікації з листя, організували виставку робіт з осіннього листя, створювали першу частину колективної роботи «Наше дерево восени».

Зима – період спокою. Діти помітили, що дерево без листя виглядає інакше, але не «мертве». Ми розглядали кору, гілки, спостерігали за снігом на них. Разом виготовили годівничку й розмістили її на дереві. Розкопавши листя під деревом, ми побачили комах, які там зимують. Діти зробили висновок: дерево допомагає птахам і кохам взимку. Створювали другу частину колективної роботи «Наше дерево взимку».

Весна – пробудження природи. Спостерігали за появою бруньок, молодого листя. Діти щодня перевіряли зміни, раділи «оживанню» дерева. Згодом спостерігали за цвітінням вишні, слухали дзижчання бджіл. Обговорювали, що необхідно для росту рослин – світло, вода, тепло. Було висаджено насіння квітів на клумбі поруч. Створювали наступну частину колективної роботи «Наше дерево навесні».

Літо – користь дерева. Діти відчули, що під деревом прохолодніше, ніж на сонці. Ми говорили про чисте повітря, тінь, значення зелених насаджень для людей. Спостерігали за комахами які кружляли біля вишні. Створили, на основі спостережень, заключну частину колективної роботи «Наше дерево влітку».

Підведення до теми паперу. Після річного циклу спостережень дітям було поставлено запитання: «Що ще люди отримують від дерев?» Діти називали плоди, деревину, затінок. Поступово ми прийшли до відповіді – папір. Було пояснено, що папір виготовляють із деревини, а надмірне використання паперу призводить до вирубування лісів. Також дітям можна розповісти:

- Ліси важливі для людей і тварин: вони дають кисень, захищають ґрунт, є домом для багатьох тварин і птахів.

- Якщо ми будемо витрачати папір необережно, у лісах стане менше дерев, і тваринам буде складніше знайти їжу та прихисток.
- Використаний папір можна переробляти, збираючи макулатуру, і з нього роблять новий папір, що допомагає зберегти дерева.
- Є різні види паперу та способи його виготовлення: деякі види роблять із вторинної сировини, а не з нових дерев.
- Маленькі дії дітей важливі: бережливе ставлення до паперу, економія, повторне використання аркушів допомагають захищати природу.

Після таких бесід діти усвідомили необхідність економного використання паперу.

Ознайомлення з макулатурою та видами паперу. Діти дізналися, що використаний папір можна переробляти. У групі було організовано збір макулатури. Батьки активно підтримали ініціативу.

Проведено дослідницьку діяльність із різними видами паперу, а саме: газетний, офісний, картон, серветки, пакувальний.

Спостереження та порівняння. Діти брали аркуші тонкого, товстого, глянцевого, кольорового, картону і порівнювали їх на дотик, на вигляд, на запах. Обговорили, який папір міцніший, який легко рветься, який водостійкий тощо.

Досліди з водою. Капали воду на різні види паперу і спостерігали, який папір вбирає воду, а який – ні. Пояснила, що деякі види паперу використовують для пакування або друку, бо вони міцніші або спеціально оброблені.

Виготовлення нового паперу. Разом з дітьми розмочили стару макулатуру, зробили з неї новий аркуш паперу. Діти спостерігали, як старий папір перетворюється на новий. Потім з захватом обговорювали цей процес. Зробили висновок, що переробка макулатури важлива для економії дерев.

Творчі експерименти. Робили літаючі літачки, паперові човники та фігурки з різних видів паперу і перевіряли, що краще літає, тоне або тримає форму. Пояснили, що властивості паперу залежать від того, з чого його зробили і як він оброблений.

Спостереження за переробкою. Ми переглянули з дітьми коротке пізнавальне відео про виробництво паперу та роботу пунктів прийому макулатури. Завдяки сучасним технічним засобам навчання інформація стала для дітей зрозумілішою й цікавішою, адже вони побачили весь процес – від збору старого паперу до появи нового аркуша.

Відеоматеріали допомагають сучасним дітям краще сприймати знання, оскільки поєднують пояснення з наочністю та викликають емоційний відгук. Після перегляду діти активно обговорювали побачене, ставили запитання й зробили висновок про важливість збору та переробки макулатури. Це сприяло формуванню в дітей таких знань і уявлень:

- розуміння походження паперу та його зв'язку з природними ресурсами;
- ознайомлення з основними етапами переробки вторинної сировини (збір, сортування, подрібнення, виготовлення нового паперу);
- усвідомлення ролі людини у збереженні лісів через відповідальне використання та повторну переробку паперу;
- формування початкових уявлень про виробничі процеси та професії, пов'язані з паперовою промисловістю;
- розвиток причинно-наслідкового мислення (менше марнуємо – менше вирубуємо – більше зберігаємо лісів).

Узагальнювально-практичний етап. Ознайомлення дітей з міжнародним досвідом лісозбереження та переробки паперу; формування уявлення про глобальний характер екологічних проблем та шляхи їх розв'язання.

- Перегляд коротких відеоматеріалів або фото про сортування сміття в інших країнах.
- Розповідь про те, що в деяких країнах люди обов'язково здають папір на переробку.
- Приклади висаджування нових дерев після вирубки.
- Порівняння: «Як ми можемо допомогти так само?»

Це формує:

- Розуміння, що збереження лісів – це світова проблема.
- Усвідомлення, що діти й дорослі в різних країнах також дбають про природу.
- Формування почуття причетності до спільної справи.
- Розширення соціального та екологічного кругозору.

Підсумковий етап. Підвели підсумки колективної роботи «Дерево чотирьох сезонів», презентували виставку виробів із вторинного паперу, провели екологічну розвагу «Екоподорож у світ природи», цікавий квест «Мандрівка до зеленого лісу», вручили дітям відзнаки «Друзі природи».

Отримані результати. У дітей сформувалися: уявлення про сезонні зміни природи, розуміння значення дерев, знання про походження паперу, навички бережливого використання ресурсів, позитивне емоційне ставлення до природи.

Практична значущість досвіду. Проєкт довів, що тривалі спостереження за одним природним об'єктом є ефективним засобом формування екологічної свідомості дошкільників. Діти не лише отримали знання, а й почали застосовувати їх у повсякденному житті..

ДОДАТКИ

Додаток 1. Дидактична гра «Види паперу»

Мета: навчити дітей розрізняти папір за властивостями.

Матеріали: зразки паперу різного типу.

Хід гри: діти обирають картку із завданням (зім'яти, намочити, порвати) та визначають, який папір підходить для виконання цього завдання

Додаток 2. Схема проєкту

Додаток 3. Критерії результативності. Пізнавальна активність дітей відображена у:

- сформованості екологічних уявлень;
- активній участі у практичних діях;
- прояві інтересу до досліджень.

МАЛЕНЬКІ ДОСЛІДНИКИ: ТАЄМНИЦІ ЗОЛОТОГО ЗЕРНЯТКА (ГІРЧИЦІ)

Анотація. У посібнику надані практичні матеріали для дітей дошкільного віку з розділу «Дитина і природа». Запропоновані дослід, сприяють розвитку мислення, уваги, спостережливості, самостійності, допитливості; навчають робити висновки та доводити свою думку.

Проблема формування екологічної компетентності дітей дошкільного віку набула актуальності відтоді, як до суспільної свідомості ввійшло розуміння взаємозв'язку людини й природи, взаємозалежності їхнього існування. Та на жаль реалії життя доводять, що в значній частини людей ще не сформовано еколого-доцільної поведінки. Тому саме в дошкільному віці потрібно закласти основи світогляду. Щоб діти любили природу і не хотіли заподіяти їй зла. Навчити дітей помічати її красу, милуватися об'єктами та явищами природи, досліджувати її, та пояснювати елементарні зв'язки та явища.

STEM-освіта в екології для дошкільнят – це підхід, де діти не просто слухають про природу, а досліджують її як науковці, інженери та винахідники. Замість пасивного спостереження малюки розв'язують реальні екологічні проблеми через експерименти та конструювання. STEM-освіта в дошкільному віці – це найкращий спосіб діагностувати ранні здібності та підготувати дитину до життя в сучасному технологічному світі.

Цей напрям освіти направлений на формування у дітей загальних наукових уявлень про світ; ознайомлення їх з інформаційно-комунікаційними технологіями; розвиток умінь експериментувати, конструювати; навчання дітей основ опрацювання змісту тексту, грамоти математики, а також різних видів мистецтва.

Мета проєкту. Формувати у дітей уявлення про гірчицю та її властивості. Закріпити знання про використання гірчиці у повсякденному житті людиною. Розвивати пізнавальну активність дітей, критичне мислення, комунікативні якості, творчість, уяву; вміння робити висновки та доводити свою думку. Виховувати самостійність, цікавість, ініціативність.

Опис проєкту

Дослід: «Розглядання та сіяння гірчиці». Розглядання дітьми гірчиці. Запитання до дітей:

- Що це таке?
- Що знаєте про гірчицю?
- Яке зерно гірчиці?
- Яке на смак зерно гірчиці?
- Чи можна посадити зерно гірчиці? (діти сіють зерно гірчиці та поливають)

Висновок: зерно гірчиці маленьке, кругле, гірке, жовте. Можна посадити в ґрунт.

Дослід: «Чи можна зерна гірчиці просіяти через сито?». А давайте спробуємо просіяти зерно гірчиці.

- Чому його не можна просіяти?
- А що можна зробити щоб просіяти? (діти дрібнять зерно в ступці)
- А тепер, коли ми його подрібнили?
- Що залишилося у ситі?

- А що у нас просіялося?

Висновок: зерно гірчиці через сито не можна просіяти, а гірчичний порошок можна.

Дослід: «Довготривале спостереження за сходами гірчиці»

- Що сталося з гірчицею?
- Скільки часу пройшло перш ніж з'явилися сходи?
- Чому вона зійшла так швидко?
- А ще що потрібно гірчиці для росту та розвитку?

Через деякий час, діти знов розглядають сходи гірчиці

- Як змінилися сходи гірчиці?

Висновок: гірчиця зійшла і росте, тому що для цього є всі умови: вода, тепло, сонце.

Дослід: «Чи можна гірчичним порошком помити посуд?». Запитання до дітей.

- Чим можна помити брудний посуд?
- Чи можна помити брудний посуд гірчичним порошком? (діти миють брудний посуд гірчичним порошком)

Висновок: гірчичним порошком можна помити брудний посуд.

Дослід: «Чи можна зробити гірчичники з гірчичного порошку?». Запитання до дітей.

- Що таке гірчичники?
- Чи можна виготовити самому гірчичники з гірчичного порошку?
- Як гадаєте, що потрібно щоб виготовити гірчичники? (діти виготовляють з гірчичного порошку та бинта гірчичники)

Висновок: з гірчичного порошку можна виготовити гірчичний порошок.

Дослід: «Чи можна малювати гірчичним порошком?». Запитання до дітей.

- Чим ви любите малювати?
- Чи можна малювати гірчичним порошком? (діти добавляють до гірчичного порошку воду, змішують все разом і малюють на папері)

Висновок: гірчичним порошком можна малювати, якщо добавити воду та розмішати його.

Саме ось така практична діяльність допоможе розвинути пізнавальну активність, критичне мислення, комунікативні якості, творчість та уяву. Навчить робити висновки та доводити свою думку.

*Л.М. Кошелева, вихователь-методист
Золотоніського закладу дошкільної
освіти (ясла-садок) «Берізка»
Золотоніської міської ради
Черкаської області*

ЧИСТЕ МІСТО ПОЧИНАЄТЬСЯ З МЕНЕ

***Анотація.** Щоб привернути увагу дітей та батьків до екологічних проблем нашого міста, у закладі дошкільної освіти «Берізка» був реалізований проект «Діти за чисте місто». Мета якого – підвищення екологічної культури і свідомості як дітей так і батьків, їх готовність брати участь у суспільному і культурному житті свого міста.*

*Якщо людина не зробить так,
щоб на Землі стало менше сміття,
то сміття зробить так,
щоб на Землі стало менше людей...*

На сьогодні в Україні проблема сміття – одна з найважливіших і найактуальніших серед проблем забруднення навколишнього середовища.

На жаль, не минула вона і наше мальовниче місто Золотоношу, і стала настільки кричущою, що вислів «по вуха у смітті» чи не найкраще відображає масштаб ситуації, що склалася сьогодні та постійно ускладняється.

Ми всі знаємо, що для вирішення цієї проблеми, як позбутися сміття у місті – необхідно його сортувати та переробляти. Це один з найбільш дієвих способів для боротьби з великою кількістю відходів.

Тому сьогодні для переробки та утилізації сміття повинні бути спеціальні баки та відповідна інфраструктура. А цього на жаль у нас немає. Хоча міська влада і намагається допомогти – це часткова установка контейнерів для органічних та неорганічних відходів,

заборона паління сміття тощо. Але значна частина жителів міста не керується правилами екологічного гуманізму.

Наш заклад дошкільної освіти «Берізка вже протягом 25 років працює над проблемою «Екологічне виховання дошкільників». Розроблені та зібрані педколективом матеріали екологічного спрямування неодноразово були відзначені на міських, обласних та Всеукраїнських виставках та конкурсах. Тому питання екологічних проблем міста не обійшло і наших здобувачів освіти.

Адже у Базовому компоненті дошкільної освіти (освітній напрям «Дитина в природному довкіллі») вказано про необхідність формування у дошкільників уявлень про екологічні проблеми свого міста. А головне, що батьки спільно з дітьми повинні брати активну участь у заходах, спрямованих на благоустрій території та збереження довкілля у власній громаді чи місті.

Тому ми поставили собі мету – навчити наших батьків та дітей правильно обходитися з відходами, допомогти їм зрозуміти важливість сортування сміття та сприяти формуванню звичок екологічно відповідальної поведінки. Адже головна відповідальність лежить на них самих, їх бажанні зробити свій внесок у очищення місця свого проживання.

Ми розробили стратегію поводження зі сміттям, що включає такі ключові аспекти:

- сортування органічних та неорганічних відходів;
- максимальна відмова від поліетиленової продукції;
- використання еко-пакетів;
- раціональне використання одноразової продукції, такої як посуд, пляшки тощо;
- підтримування чистоти вулиць і місць перебування;
- обдумане придбання одягу та інших речей;
- озеленення території прилеглої до проживання та ін.

Для максимальної реалізації цих завдань у нашому закладі дошкільної освіти «Берізка» був підготовлений та реалізований екологічний проект «Діти за чисте місто»

Мета проекту:

- привернення уваги до проблеми сучасності – накопичення сміття та його вплив на навколишнє середовище;
- вивчення проблеми міста по збору та утилізації твердих побутових відходів і пошук можливих шляхів її вирішення;
- підвищення екологічної культури і свідомості дітей та батьків;
- формування в дітей дбайливого ставлення до природи, розвиток дослідницьких компетентностей;
- формування в дошкільнят активної життєвої позиції, готовності брати участь у суспільному і культурному житті міста.

Завдання, які ми поставили перед собою:

- З'ясувати, що з цього приводу думають працівники садочка, наші дошкільнята та їх батьки, адже всі ми - жителі нашого славного міста Золотоноша.
- Осмислити отримані відповіді та вирішити, як кожен з нас уже сьогодні може вплинути на ситуацію, скласти алгоритм наших дій для позитивних змін.
- Організувати просвітницьку роботу по «ланцюжку» дитина – сім'я – громада «Разом – ми сила!»
- Організувати і провести різні форми роботи з дітьми та батьками з даної проблеми.

Провівши опитування батьків, стосовно даної теми, отримали такі результати:

- Чи існує проблема сміття в місті? Якщо існує, то в чому, на Вашу думку, причина? Існує – 90%, Ні – 10%
- 1. Ви «За» чи «Проти» роздільного сміття? За – 90%, Ні – 10%
- 2. Чи сортує сміття Ваша родина? Так – 43%, Частково – 23%, Ні – 24%
- 3. Чи є біля Вашого місця проживання контейнери для сортування сміття? Якщо є, то які? Немає – 56%, Є, Частково – 44% (для паперу, пластикових пляшок, рослинних відходів)
- 4. Чи спалюєте Ви та Ваші рідні сміття? Ні – 77%, Іноді, частково – 23%
- 5. Як Ви реагуєте на тих людей, які палять сміття? Негативно – 70%, Нормально, спокійно, по-різному, не звертаю уваги – 30%
- 6. Як зробити наше місто чистішим? Не смітити – 57%, Більше баків для сміття – 23%, Сортування сміття, утилізація – 20%

Щоб привернути увагу дітей та батьків до екологічних проблем нашого міста, у дошкільному закладі у рамках проекту «Діти за чисте місто» було організовану цілі низку різноманітних заходів:

- Семінар-практикум для батьків та дітей старшої групи «Ми – помічники рідного міста». Мета якого – підвищення екологічної культури і свідомості як дітей так і батьків, їх готовність брати участь у суспільному і культурному житті свого міста. Семінар пройшов у формі засідання екологічного клубу, на якому були присутні: експерти, юні екологи, журналісти, підприємці та батьки – представники громадськості міста – просто небайдужі люди, яких хвилює доля рідної землі, а значить і рідної нашої Золотоніщини.

- Виставка на тему «Дамо життя непотрібним речам». Мета якої – привернення уваги дітей та батьків до формування у них екологічної свідомості, прищеплення навичок раціонального та економічного використання вторинних ресурсів. Адже скільки цікавого можна зробити, на перший погляд, зовсім з непотрібних нам речей, які ми викидаємо щодня, не підозрюючи про те, що це відмінний матеріал для створення чогось оригінального. Для їх виготовлення потрібно зовсім небагато – бажання, кмітливість і терпіння. Ці вироби, виготовлені руками дітей та батьків, перетворили дитячий садочок на чарівний світ казки, добра і дитинства. Це казкові звірята, птахи, мультяшні герої, ніжні квіти та цікаві композиції.

- Майстер-клас «Сміття – джерело художньої творчості». Завдання майстер-класу привернути увагу до проблеми сучасності – накопичення сміття та його вплив на навколишнє середовище; розширити та уточнити знання педагогів та батьків про використання нових та вже знайомих нетрадиційних технік малювання в дитячому садку; вчити використовувати предмети вторинної сировини для створення арт-об'єктів; формувати екологічну культуру і свідомість, навички раціонального та економічного використання вторинних ресурсів.

- Тематичні заняття з дітьми: «Ми – за чисте довкілля», «Ми хочемо жити у чистому місті», «Для чого люди живуть на Землі», «Скарби рідного краю», «Вода – джерело життя», «Сортувати – це просто!», «Майбутнє без сміття» та ін. Їх мета – формування знань у дітей про значення екологічно чистого середовища для життя, вміння аналізувати ситуації та приймати рішення, прищеплення любові до навколишнього середовища, розуміння того, що Земля – наш загальний дім і його треба берегти.

- Екскурсії екологічними стежинами рідного міста. Кожна подорож у природу, кожна прогулянка, сповнює малят садочка «Берізка» новими враженнями і сприяє формуванню в них емоційно-ціннісного ставлення до довкілля, а відтак і природничо-екологічної компетентності.

- Екологічна газета «Ти відповідаєш за те, що буде завтра».

- Виставка малюнків та плакатів дітей з батьками «Зробимо місто чистішим».
- Екологічна акція «Чистий майданчик».
- Збір пластмасових кришечок «Перетворимо сміття на добрі справи».
- Цільові прогулянки до сміттєвих баків свого району.
- Розміщення інформації в батьківські куточки: «Як правильно сортувати сміття», «Для чого потрібно сортувати сміття?», «Терміни розкладання вторинних відходів», «Яку вторинну сировину можна використати для створення арт-об'єктів» та ін.

Організуючи та проводячи такі заходи, ми вчимо не тільки дітей, а й дорослих, бути екологічно свідомими жителями нашого міста, прагнення берегти рідну природу і нашу планету.

Настав час керуватись у всіх своїх вчинках правилами екологічного гуманізму. Щоб майбутнє було світлим та чистим, з дитинства треба починати турбуватися про наш «спільний дім». Адже дотримуючись простих правил, можна зменшити кількість відходів у своєму місті, і проблема прибирання сміття у місті не стоятиме так гостро.

А ми, дорослі, повинні надавати дитині власний приклад відповідальної, розумної і виваженої поведінки щодо збереження ресурсів рідного краю та розв'язання екологічних проблем рідного міста.

І коли ми будемо прогулюватися з дітьми вулицями рідного міста, вони усвідомлено будуть знати, що найкраще місце на землі те, де вони народилися і живуть. Тут живуть рідні і близькі їм люди. У нас є все: і безмежні ниви, на яких колосяться жита і пшениця, школи і садочки, кінотеатр і музей, лікарні і бібліотеки. Жити на рідній землі – велике щастя. Кожен з вас повинен цінувати це. Місто в якому ми з вами живемо – це маленька частинка нашої рідної України. Це наша рідна земля, рідний край, рідна домівка, наша маленька Батьківщина.

***Н.В. Пукаленко, вихователь**
закладу дошкільної освіти №50 «Світлофорчик»
Черкаської міської територіальної громади*

ВИКОРИСТАННЯ ВІЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ П'ЯТОГО РОКУ ЖИТТЯ

***Анотація.** У статті представлено досвід реалізації екологічного проєкту «Вільні матеріали» у роботі з дітьми 5-го року життя. Розкрито значення використання природних і вторинних матеріалів як засобу формування екологічної свідомості. Описані тематичні напрями проєкту сприяють розвитку пізнавальної активності, формуванню дбайливого ставлення до довкілля та налагодженню ефективної взаємодії закладу дошкільної освіти з сім'ями вихованців.*

Актуальність проєкту «Вільні матеріали» для дошкільної освіти зумовлена потребою у створенні умов для гармонійного розвитку дітей через природні ігрові та освітні практики. В сучасному суспільстві діти все частіше перебувають у цифровому середовищі, де обмежуються їхні можливості безпосереднього контакту з природою. Використання природних матеріалів у освітньому процесі допомагає компенсувати цей недолік, залучаючи дітей до дослідження навколишнього середовища, розвитку дрібної моторики, сенсорного досвіду і просторової уяви.

Крім того, проєкт має екологічний і соціальний аспект. Виховання екологічної свідомості з раннього віку сприяє формуванню відповідального ставлення до природи та

ресурсів планети. Це відповідає тенденціям сталого розвитку і вчить дітей розуміти, що кожен може внести свій внесок у збереження довкілля. Таким чином, проєкт «Вільні матеріали» є актуальним як для освітнього, так і для особистісного розвитку дитини в умовах сучасного суспільства.

Тематичний напрям проєкту «Що можна створити з природних матеріалів і як вони змінюються у природі?» (дерево з совами)

Завдання: ознайомити дітей з природними матеріалами (листя, каштанами, гілками) та їхніми властивостями. Розвинути уявлення про можливості використання природних елементів для творчості. Розвивати дрібну моторику через маніпуляції з листям, гілками, папером та іншими матеріалами. Стимулювати креативне мислення та уяву через створення образів сов та інших елементів природи. Сприяти розвитку сенсорного сприйняття через взаємодію з різними текстурами природних матеріалів. Формувати у дітей дбайливе ставлення до природи, прищеплювати любов до тваринного та рослинного світу. Виховувати екологічно свідомих та відповідальних за природу людей через інтеграцію природних матеріалів у творчі процеси. Заохочувати до командної роботи, взаємодопомоги та співпраці під час виконання проєкту. Навчити дітей створювати декоративні елементи з підручних природних матеріалів. Закріпити навички безпечної роботи з ножицями, клеєм та іншими матеріалами.

Етапи виконання.

Підготовка основи: діти разом з вихователем збирають гілки для створення стовбура дерева. Гілки можна закріпити в горщику з каштанами або землею, щоб створити основу для дерева.

Створення сов: діти наповнюють прозорі мішечки сухим листям, створюючи форму сови. Для кожної сови з паперу вирізають великі круглі очі та дзьоб, які приклеюються на мішечки. Каштан можна використовувати як основу для тулуба сови або як додатковий декоративний елемент біля основи дерева.

Декорування дерева: на гілки дерева можна розвісити сов, прикріпивши їх за допомогою стрічок або ниток. Діти також можуть додати листя або каштани як прикраси на дереві.

Результат: діти отримують яскравий досвід створення оригінального декору з природних матеріалів, вчать працювати в колективі, розвивають дрібну моторику та творче мислення, допомагає виховувати дбайливе ставлення до природи і вчить використовувати її дари без шкоди для довкілля.

Тематичний напрям проєкту «Чому каміння має різні форми, кольори й текстури та як його можна використати?»

Завдання: ознайомити дітей із різноманітністю форм, текстур та кольорів каміння. Розвивати навички малювання та змішування кольорів. Стимулювати уяву та асоціативне мислення, допомагаючи дітям створювати унікальні малюнки на камінні. Вчити дітей працювати в групі та підтримувати один одного у творчому процесі.

Етапи впровадження

Підготовчий етап: діти разом з вихователем збирають каміння різних форм та розмірів під час прогулянок або використовують привезені з дому. Вихователь розповідає дітям про те, що кожен камінь може стати основою для унікальної картини або персонажа.

Дослідження та обговорення: діти обстежують камінці, відчувають їх текстуру, обговорюють, які форми вони нагадують. Вихователь пропонує дітям подумати, на що схожий кожен камінь – це може бути тваринка, квітка, абстрактний візерунок тощо.

Розмальовування каміння: діти обирають фарби та пензлі. Вихователь допомагає їм зрозуміти, як змішувати кольори, щоб отримати бажаний відтінок. Діти розмальовують каміння, створюючи з нього абстрактні чи конкретні образи, візерунки. Кожен малюнок відображає унікальний погляд дитини. Каміння залишають сохнути, щоб фарби закріпилися.

Завершальний етап: Виставка розмальованого каміння, де діти можуть показати свої роботи друзям та батькам. Кожна дитина розповідає, що вона намалювала і що цей малюнок означає.

Дидактична гра «Вгадай малюнок»: Діти намагаються вгадати, що зображено на камінцях їхніх друзів, розвиваючи асоціативне мислення.

Дидактична гра «Кам'яні історії»: Вихователь пропонує дітям скласти історію про їхні розмальовані камінці, уявивши, що вони оживають.

Результат: Вихователь разом із дітьми підбивають підсумки проєкту, обговорюючи, що нового вони дізналися про каміння і як створення малюнків допомогло їм краще виразити свої емоції та думки.

Тематичний напрям проєкту «Чому каміння може бути матеріалом для будівництва?»

Завдання: продовжити знайомити дітей з різними видами каміння та його властивостями. Розповісти про використання каміння в будівництві та мистецтві. Вчити розрізняти природні матеріали та їх особливості. Формувати навички проєктування та планування. Виховувати бережливе ставлення до природи.

Етапи впровадження

Підготовчий етап: обговорення з дітьми ідеї будиночка: хто в ньому житиме (казкові герої, феї, гномики тощо). Перегляд зразків будиночків з природних матеріалів. Збір каміння, кори, моху та інших природних матеріалів разом із дітьми.

Проектування: планування зовнішнього вигляду будиночка. Визначення місця для створення композиції (біля дерева, на майданчику). Розподіл обов'язків між дітьми.

Створення будиночка: викладання стін із каміння, склеювання їх на основі. Оформлення даху з кори, моху, гілочок. Створення дверей, вікон, доріжки з камінців, розміщення рослинності. Оформлення казкового простору навколо будиночка.

Обговорення роботи: що вдалося, що можна покращити.

Рефлексія: бесіда з дітьми про їхні враження від роботи.

Спостереження за тим, як змінюється будиночок під впливом природи (сонце, дощ, вітер).

Результат: Цей проєкт розвиває творчі здібності дітей, а також створює атмосферу чарівності та затишку на майданчику групи!

Тематичний напрям проєкту «Що можна створити з картону?» (взаємодія з батьками)

Завдання: сприяти активній участі батьків у житті ДНЗ та налагодженню партнерських відносин між педагогами, батьками та дітьми. Розвивати у дітей дрібну моторику, координацію рухів та просторове мислення через роботу з різними матеріалами та конструкціями. Формувати в дітей екологічне мислення шляхом повторного використання картону та інших матеріалів, виховувати повагу до природи. Розвивати творчість, фантазію і винахідливість у дітей та батьків через процес створення оригінальних виробів.

Етапи впровадження

Підготовчий етап: провести з батьками онлайн-бесіду в чаті, на якій пояснити мету проєкту та повідомити його завдання. Показати приклади можливих виробів із картону, які можна створити вдома, такі як: меблі для ляльок, будинки, машини, літаки, роботи тощо.

Основний етап: батьки разом з дітьми вдома обирають ідею та створюють виріб із картону. Під час процесу виготовлення батьки можуть фотографувати етапи роботи або записати коротке відео, щоб поділитися з групою. Заохочувати батьків і дітей до використання різноманітних матеріалів для декорування виробів (фарби, кольоровий папір, тканина, стрічки тощо), стимулюючи творчий підхід.

Завершальний етап: організувати виставку готових виробів у дитячому садку, де кожна дитина зможе презентувати свою роботу, розповісти, як проходив процес створення. Підготувати фотозвіт або створити альбом із фотографіями та описом робіт кожної родини для подальшої публікації в групі для батьків.

Результат: Цей проєкт допоможе дітям і батькам відчувати радість спільної творчості, сприятиме розвитку комунікативних навичок у дітей, а також формуватиме їхню здатність працювати в команді та доводити справу до кінця.

Тематичний напрям проєкту «Чим відрізняються екосистеми нашої планети та як їх можна відтворити у макеті?» (з яєчних лотків та підручних матеріалів)

Завдання: поглибити знання дітей про різні екосистеми (Арктика, савана, джунглі, ліс, водойми) та їх мешканців. Розвинути дрібну моторику і сенсорне сприйняття, працюючи з різноманітними текстурами (пісок, фетр, каміння). Сприяти творчому мисленню і уяві дітей шляхом створення мініатюрних макетів. Формувати екологічну свідомість через обговорення важливості збереження природних середовищ існування тварин. Розвивати комунікаційні навички через спільну роботу над проєктом у групах.

Етапи впровадження

Підготовка матеріалів: зібрати яєчні лотки, мушлі, кора, пісок, камінці, фетр, фоаміран, фарби, фігурки тварин.

Вступна бесіда з дітьми: розповісти про екосистеми, які вони будуть створювати, і познайомити з тваринами, що живуть у кожній із них з допомогою настільних ігор та дидактичного матеріалу.

Створення основи: діти обирають яєчні лотки як основу для макету. Фарбують у відповідний колір задуманої екосистеми. З допомогою піску, фетру та вати вони формують середовище.

Розміщення тварин: розташування фігурок тварин у відповідних середовищах (пінгвіни та білий ведмідь в Арктиці, слони і леви у савані тощо).

Завершення та обговорення: кожна група демонструє свій макет, розповідаючи про мешканців екосистеми, де вони живуть та їхні особливості.

Результат: У результаті проєкту діти ознайомляться з особливостями різних екосистем, розвинути навички роботи з різними матеріалами, отримають знання з екології та природознавства, а також зміцнять комунікативні й соціальні навички через командну роботу.

Тематичний напрям проєкту «Чи можна перетворити яєчні лотки на кольоровий будинок?» (з яєчних лотків та кольорового паперу)

Завдання: навчити дітей основам роботи з підручними матеріалами (яєчні лотки). Розвивати сенсорне сприйняття, використовуючи різні текстури та кольори. Покращити навички співпраці та комунікації в процесі групової діяльності. Розвивати естетичний смак та творчий підхід до створення декору.

Етапи впровадження

Підготовчий етап: вихователь розповідає дітям про те, як звичайні предмети, як-от лотки для яєць, можна перетворити на щось цікаве. Діти зжимають кольоровий папір у кульки, які потім використовують для декору будиночка.

Конструювання будиночка: за допомогою вихователя діти розміщують та складають лотки у форму будиночка. Вихователь допомагає з'єднати всі частини, щоб конструкція була стійкою.

Декорування будиночка: творча активність: діти обирають кольоровий папір, мнуть його в кульки і викладають на стіни будиночка, створюючи малюнки чи візерунки.

Інтерактивне завдання: дитина обирає місце на будиночку, де вона хоче викласти свої кульки, створюючи власний унікальний малюнок.

Результат: вихователь разом із дітьми оглядають готовий будиночок, обговорюють процес створення, і кожна дитина може поділитися своїм досвідом та розповісти, що саме їй сподобалося.

*Т.А. Степанюк, вихователь
закладу дошкільної освіти №9 «Ластівка»
Черкаської міської територіальної громади*

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАСАД СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗДО: ВИХОВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ

Анотація. В статті акцентовано увагу на важливості виховання екологічної свідомості, соціальної відповідальності, економного використання ресурсів та розвитку особистісної активності дітей у контексті сталого майбутнього.

Описано важливість різних форм роботи з дітьми, що базуються на формуванні у них відповідального споживання змалечку на ігрових, дослідницьких та інтегрованих підходах. Проаналізовано необхідність формування у дошкільників базових уявлень про відповідальне та економне ставлення до природи та природних ресурсів. Звернена увага на шляхи формування раціональних та ресурсозберігаючих моделей поведінки у період становлення свідомості дошкільників. У даній статті висвітлена проблема використання макулатури як вторинної сировини та дані рекомендації щодо проведення з дітьми дослідницької діяльності по виготовленню паперу.

Немає нічого важливішого за життя – життя кожного і людства в цілому, життя нашої планети. Для забезпечення довготривалого збалансованого розвитку людства потрібна така система цінностей, у якій захист і збереження природи, зокрема й людини як її невід'ємної частки, вважались би такою ж святістю, як і саме життя. Якщо ми продовжимо експлуатувати Землю тими ж темпами, як зараз, наше майбутнє виявиться під загрозою. Та все ж, багато хто з нас вірить, що у нас є вибір і ми можемо змінити ситуацію. Один із способів довести цю думку до людей – допомогти нашим дітям зрозуміти, що є межа такої бездумної експлуатації ресурсів, і що якщо почати діяти зараз, у нас ще є надія Реалізації ідей сталого розвитку в дошкільному закладі переконливо доводить, що формування навичок, орієнтованих на сталий розвиток варто починати з дошкільного віку і ми, дорослі, маємо допомогти нашим дітям зрозуміти, що є межа бездумної експлуатації ресурсів. Тому реалізація в роботі дошкільного закладу ідей освіти для сталого розвитку передбачає засвоєння дітьми надзвичайно важливих

навичок екологічної, економічної й соціальної доцільної поведінки, без якої неможливе створення та існування суспільства стійкого благополуччя.

Головна мета освіти для сталого розвитку полягає у сприянні засвоєнню дошкільниками знань, вмінь та переконань, які дають змогу впроваджувати рішення спрямовані на підвищення якісного рівня життя і, які не загрожують можливостям наступних поколінь задовольняти свої потреби.

Реалізуючи завдання освіти стало розвитку, потрібно розвивати у дітей звички й моделі поведінки, що відповідають сталому розвитку:

- розвивати розуміння дошкільниками необхідності збереження ресурсів планети та особистої причетності до майбутнього суспільства і природи;
- формувати в дітей початкові уявлення про дії та поведінку, орієнтовану на сталий розвиток та виховувати у дітей звички і моделі поведінки, що відповідають сталому розвитку, бажання діяти в цьому напрямі.

Для реалізації ідей освіти сталого розвитку педагогам потрібно формувати у дітей впевненість у власних силах і можливостях та створювати умови для появи у дітей ентузіазму і почуття задоволення від результатів виконання дій і вироблення звичок поведінки, орієнтованих на сталий розвиток.

Міні – проект «Папір у нашому житті. Виготовлення паперу»

Проект включає теоретичну і практичну частини.

Провівши дослід з папером, вивчаючи його особливості та властивості діти зможуть дізнатися багато нового і цікавого. Висвітлена проблема використання макулатури як вторинної сировини. Переробка паперу (макулатури) акцентована на збереження дерев.

Мета: з'ясовувати значення паперу в житті людини, виробляти вміння розпізнавати різні види паперу. Формувати в дітей уявлення про технологію виготовлення паперу з макулатури. Тренувати навички роботи в групі, учити шукати відповіді на цікаві запитання розвивати вміння обмінюватися думками.

Завдання: з'ясувати, як виготовляють папір з макулатури.

Неможливо уявити собі наше життя без паперу, який ми у різний спосіб використовуємо щоденно: книги, газети, робочі записи, серветки, туалетний папір, обгортки, листівки тощо. Але за папір ми сплачуємо дуже високу ціну, адже його виробляють з дерев, вирубуючи цілі ліси. Щоб зберегти наших зелених друзів, дуже важливо використовувати папір ощадливо, до крихітного клаптика.

Основою для виготовлення паперу служить деревина. Щорічно для виробництва паперу в світі вирубують мільйони дерев. Ось чому важливо готувати новий папір зі старої, вже використаної, тобто з макулатури.

Папір – один з найбільш поширених матеріалів в нашому житті, він використовується у побуті, бізнесі, освіті та багатьох інших сферах. Але він також є одним з найбільш відновлюваних матеріалів, який може мати «друге життя». У цьому міні – проекті розглянута ідея та метод переробки макулатури для створення паперу.

У межах проекту проводяться дослід з папером з метою уточнення уявлень дітей щодо його властивостей:

- папір мнеться (зім'яти різні види паперу, визначити, які мнуться легше);
- папір рветься (розірвати різні шматочки паперу, який папір легше рвати);
- папір намокає у воді (занурити папір у підфарбовану воду);
- папір гнеться (зігнути різні види паперу, розігнути, спробувати вирівняти);

- папір горить (обговорити з дітьми, чому такий дослід проводити небезпечно).

Дітям дають знання проте, що різні види паперу мають різне призначення. Папір для письма – з нього виготовляють зошити. Газетний, друкарський, офісний – для друку. Декоративний – для створення книжкових палітурок. Пакувальний – для упаковки харчових продуктів. Кольоровий – для творчих робіт. Щоб дізнатися про властивості паперу, дітей запрошують до лабораторії, де діти на основі дослідження шукають відповіді на цікаві запитання, розвивають вміння обмінюватися думками та відповідати на проблемні запитання. Діти дізнаються: про те, що папір буває за своєю будовою тонкий і товстий. Папір буває міцним і не міцним. Папір боїться води. Папір може різатися ножицями або розриватися руками. Папір можна склеїти. Папір має різну поверхню.

В межах проекту дітям розповідають, що людина використовує дуже велику кількість паперу в житті, і щоб не рубати даремно дерева в лісі, нам потрібно дбайливіше ставитися до паперу, економніше використовувати в нашому побуті: прочитані книги та журнали не викидати, а здавати їх у макулатуру, де папір набуде другого життя.

Результатом міні-проекту є усвідомлення дітьми знань про те, що використання макулатури рятує дерева від вирубки та, що макулатуру можна використовувати для виробництва нового паперу, різних паперових виробів. Знаючи, на що здатна макулатура, діти розуміють масштаб проблеми, і у них виникає бажання збирати макулатуру

Пошуково – дослідницька діяльність в міні-лабораторії: «Друге життя паперу»

Дітям пропонується розірвати папір на дрібні шматки. Вони не повинні бути надто маленькими. Це потрібно для того, щоб зберегти щільність і міцність кінцевої продукції. Заливаємо подрібнений папір теплою водою (до покриття маси), далі потрібно розім'яти все це блендером. Маса повинна стати рихлою, зрідженою однорідною масою, ніби «кашка», в яку можна додати харчовий барвник. Далі до отриманої «кашки» додають клей (щоб папір був міцніший). Наступне, що потрібно зробити – процідити (щоб прибрати зайву рідину). Для цього знадобиться рамка із сіткою. Діти накладають «кашку» в сито і прибирають зайву вологу. «Кашку» із сита потрібно обережно перенести на рушник і розклати качалкою (щоб папір став рівним). Потім залишається лише дочекатися коли папір висохне. Після цього можна буде з нього щось виготовити, наприклад, листівку. Вихователь звертає увагу дітей що сьогодні, виготовивши папір, вони врятували кілька дерев від вирубки.

Використання макулатури рятує дерева від вирубки. Із переробленої макулатури виготовляють продукцію вторинного вживання: коробки, пакети, стакани, конверти, блокноти, туалетний папір та інше.

*О.М. Тобілко, вихователь-методист
Золотоніського закладу дошкільної
освіти (ясла-садок) «Струмочок»
Золотоніської міської ради
Черкаської області*

МАЛЕНЬКІ ДОСЛІДНИКИ ВЕЛИКИХ ТАЄМНИЦЬ

***Анотація.** У статті представлено поетапний алгоритм дій педагога щодо проведення мініпроектів – від постановки проблемного запитання, висування гіпотез, проведення дослідів, формулювання висновків до презентації результатів. Описано методичні прийоми, що сприяють розвитку пізнавальної активності, критичного мислення, мовленнєвої компетентності та вміння працювати в команді. Акцент зроблено на ролі вихователя, який створює умови для самостійного пізнання та є провідником у світі відкриттів.*

*Світ відкривається дитині тоді,
коли вона має право дивуватися*

Сучасна дошкільна освіта орієнтується не лише на передачу знань, а передусім на розвиток особистості дитини, її здатності мислити, досліджувати, робити висновки. Державний стандарт дошкільної освіти акцентує увагу на розвитку пізнавального інтересу до довколишнього світу, через спостереження та дослідження. Під час пізнання природи дошкільник виявляє інтерес до природи, ставить запитання і разом з дорослим шукає відповіді. Саме мініпроект дозволяє об'єднати пошук, експериментування, спостереження та творчість у цілісний процес. Він робить дослідження осмисленим і практично спрямованим, сприяє розвитку критичного мислення, ініціативності, комунікації та вміння працювати в команді.

Мініпроект у закладі дошкільної освіти - це доступна, гнучка та результативна форма роботи, яка дозволяє поєднати гру, дослідження, творчість і співпрацю. Його особливість полягає в тому, що він короткотривалий, будується навколо одного проблемного запитання та обов'язково завершується конкретним результатом.

У своїй практиці я переконалася: найціннішим у мініпроекті є не готова відповідь, а сам процес пошуку. Діти вчаться ставити запитання, висувати припущення, перевіряти їх і робити власні відкриття. Саме тому алгоритм мініпроекту завжди починається з правильно сформульованої проблеми.

Мініпроект «Листочки, в яких ховаються таємниці». Осіннього дня під час прогулянки вихователь звертає увагу дітей на зміни в природі. Діти збирають різнокольорове

листя, милуються його відтінками. Педагог не просто повідомляє інформацію, а створює ситуацію здивування: «Діти, подивіться, ще зовсім недавно листя було зелене. А тепер – жовте, червоне. Як ви думаєте, чому так сталося?»

Діти висловлюють свої припущення (настала осінь, стало холодно, сонечко світить менше, дерево захворіло). Вихователь підтримує кожну відповідь.

- Цікава думка! А як ми можемо це перевірити?
- Що змінюється восени?
- Чи всі листочки однакові?

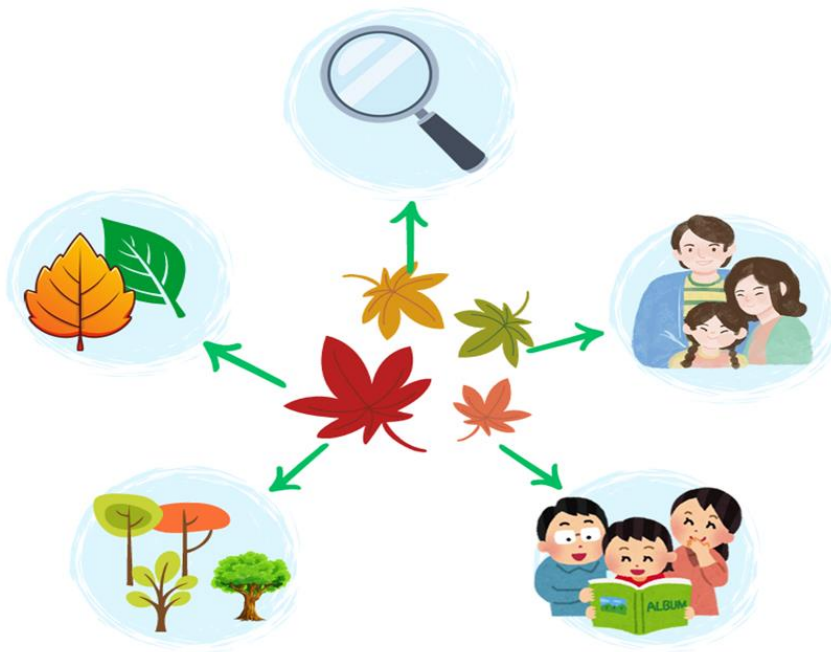
Таким чином педагог не оцінює відповіді як правильні чи неправильні, а стимулює дітей мислити та підводить до формування дослідницької проблеми. Далі разом із дітьми обираємо завдання: дізнатися, чому листя змінює колір восени. Важливо, що саме діти відчують себе ініціаторами пошуку. Разом обговорюють:

- що потрібно зробити, щоб знайти відповідь?
- де можна дізнатися інформацію?
- що ми можемо дослідити самі?

Діти пропонують свої варіанти вирішення завдання (поспостерігати за деревами, порівняти листя зелене і жовте, розглянути його через лупу, запитати у батьків, знайти інформацію в книгах).

На цьому етапі роботи разом створюють просту схему або «асоціативний кущ». План фіксується у вигляді малюнків.

Таємниці, які ховає листочок

На етапі обговорення діти висловлювали різні припущення. Узагальнивши всі відповіді, створили логічний ланцюжок: сонця менше – стає холодніше – дерево готується до зими – листя змінює колір – опадає.

Логічний ланцюжок «Чому листя змінює колір?»

Ми зафіксували всі варіанти у вигляді умовних позначок та малюнків. Важливо було підтримати кожную дитячу думку, адже саме це формує впевненість і бажання досліджувати. Так формується причинно-наслідкове мислення. Також можна дібрати прості пояснення для дітей:

- Влітку листочок зелений, бо в ньому живе зелена фарба – вона допомагає дереву «готувати їжу» із сонечка. Восени сонця стає менше і холодніше. Дерево готується до зими й перестає користуватися зеленою фарбою. Зелений колір зникає – і ми бачимо жовтий та помаранчевий, які весь час ховалися в листочку.
- Трохи глибше (тільки для старшої групи). У листочку є особлива зелена речовина – хлорофіл. Вона допомагає дереву жити й рости. Коли дні стають коротшими й холоднішими, дерево «засинає» і перестає виробляти хлорофіл. Тоді зелений колір зникає, і стають помітними інші барви – жовта, помаранчева, червона, коричнева. (Слово «хлорофіл» можна вживати обережно – як нове цікаве слово)
- Можна використати метафору: «У кожному листочку живуть різнокольорові фарби». Влітку зелена фарба найсильніша – вона працює разом із сонечком. А восени вона відпочиває, і тоді інші фарби виходять на прогулянку і листочки перевдягаються у святкові осінні сукні – жовті, золоті й багряні.

А найкращий спосіб – це пояснення через дослід! Під час дослідження зміни кольору листя провели попередню роботу з дітьми: спостерігали за різними деревами на майданчику, порівнювали зелені і жовті листочки, робили простий експеримент: клали листочок у тепле приміщення та спостерігали за змінами, проводили бесіду про роль сонця та тепла та розглядали листки через лупу.

Провели міні-дослід «Заховані фарби». Педагог спрямовує дітей запитаннями: «Що нам потрібно?», «Що будемо робити спочатку?», «Як перевіримо результат?».

Матеріали: жовте осіннє листя, зелений листок, серветка, ложка.

Хід досліду: Вихователь пропонує дітям розглянути листочки різного кольору (зелений і жовтий), визначити їхні відмінності та висловити припущення, чи однакові вони всередині. Після цього кожна дитина бере листочок і кладе його на білу паперову серветку. Листок обережно розминають пальцями, притискаючи його до поверхні серветки.

У процесі досліду діти спостерігали, як із листка виділяється сік і залишається кольоровий слід. Порівнюючи результати, вони помічають, що:

- зелений листочок залишає зеленуватий відбиток;
- жовтий листочок – жовтий слід.

Вихователь звертає увагу дітей на отримані результати. Чи був жовтий колір у листочку раніше? Чому ми його не бачили влітку? Підводить до висновку, що колір листя залежить від речовин, які містяться в ньому, і які можна побачити навіть під час простого досліду. Отже, жовтий колір був, але його «ховав» зелений.

Повертаємося до головного запитання. «То чому ж листя жовтіє?» Діти вже впевнено відповідають, спираючись на власні спостереження «Листя жовтіє, бо змінюється погода, стає менше тепла і світла».

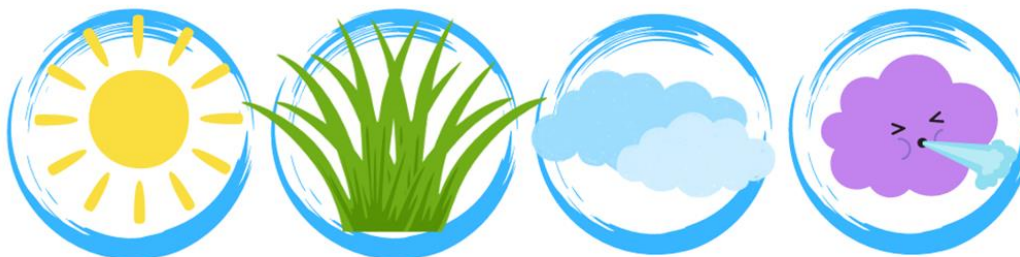
Завершальним етапом стала презентація дитячих відкриттів. Організовуємо виставку дитячих малюнків «Чарівні листочки». Діти із задоволенням розповідали батькам про проведені досліди. Саме цей момент став підтвердженням того, що знання, здобуті через власний досвід, є найціннішими.

Мініпроект «Таємниця зникнення води». Після теплого весняного дощу дошкільнята вийшли на прогулянку. Майданчик блищав на сонці, а діти радісно перестрибували через калюжі. Вода віддзеркалювала небо, дерева, їхні усміхнені обличчя. Наступного дня вихователь навмисно зупинилася на тому самому місці. - Діти, пригадайте, що тут було вчора? Калюжа! Велика! – вигукнули вони. Педагог усміхнулася й запитала: «А де вона сьогодні? Куди зникла?». І саме в цей момент вихователька побачила той дорогоцінний дитячий подив – початок справжнього пізнання. Версії сипалися одна за одною:

- сонце випило воду,
- вона втекла під землю,
- її забрали хмарки,
- вітер висушив.

Зафіксували припущення (за допомогою карток) та домовилися перевірити їх провівши досліди.

Куди зникає водичка?

Вихователь не поспішала з поясненнями. Натомість запропонувала дослідити та перевірити

Обвели крейдою контур калюжі, щоб побачити, як вона змінюватиметься. Наступного дня контур залишився, а води стало менше. Діти порівнювали, нахилилися, торкалися пальчиками теплої поверхні. Поруч була інша калюжа – в затінку. Вона зменшувалася повільніше. Це викликало ще більше запитань. Вирішили продовжити дослідження в групі: налили воду в дві однакові ємності – одну поставили на сонце, іншу в тінь. Щодня спостерігали. Малювали рівень води. Робили власні «наукові» позначки. І ось настав момент відкриття. «Вода не зникла... Вона стала невидимою!» – сказав Сашко. Саме ці слова стали нашим спільним висновком. Педагог обережно додала: «Вода подорожує. Коли сонце нагріває воду, вона перетворюється на пару і піднімається в повітря. Потім із неї знову утворюються хмарки.»

Діти дивилися на небо вже по-іншому – як маленькі відкривачі законів природи. Всі разом вигадали казку про краплинку, яка жила в калюжі, потім піднялася в небо, стала хмаринкою і знову повернулася до землі дощем. Завершенням мініпроекту стала колективна робота під час якої діти малювали «подорож краплинки», розповідали про її пригоди, сперечалися, де вона висохне швидше – на сонці чи в тіні.

Було помітно, як просте запитання перетворюється на справжнє дослідження. Як діти вчаться не просто слухати, а думати, перевіряти, робити висновки. Кожна дитина розповідала, що сталося з калюжею. Вони говорили впевнено, з блиском в очах.

У такі моменти ми дорослі відчуваємо: проєкт – це не про інформацію. Це про досвід, про здивування, про шлях від «чому?» до «я зрозумів!». І, мабуть, найцінніше-це не те, що діти дізналися про випаровування. А те, що вони відчули себе дослідниками.

Головне – навчити дитину не просто отримувати відповідь, а ставити запитання. Адже саме із запитання «Чому?» починається справжнє пізнання світу.

О.В. Трясоруб, вихователь
закладу дошкільної освіти (ясла-дитячий
садок) комбінованого типу №1 «Ромашка»
Тальнівської міської ради
Черкаської області

РЯТІВНИКИ ПРИРОДИ

Анотація. У роботі висвітлено організацію дослідницького мініпроєкту екологічного спрямування з дітьми середньої групи дитячого садка. Саме в цей час у малят закладаються основи світогляду, формуються перші уявлення про взаємозв'язки в природі та відповідальність за власні дії. Поєднання спостережень, дослідів, ігрової та творчої діяльності, ігрових проблемних ситуацій зроблять освітній процес цікавим та практично значущим. Шлях від простого спостереження до активної дії допоможе малятам відчути себе маленькими науковцями та відповідальними громадянами, що беруть безпосередню участь у збереженні природи рідного краю.

Про природу треба дбати

Мета: продовжувати вчити дітей розуміти значення природи для життя людей, необхідність природоохоронної діяльності, брати посильну участь у збереженні природи рідної землі, виконуючи практичні дії, вчити раціонально використовувати різноманітні ресурси і знати їх вторинну переробку; уточнити уявлення про властивості води, її значення для людей та живої природи, формувати навички праці та вміння вести дослідницьку діяльність; розвивати увагу, пам'ять, мислення, мовлення, дрібну моторику пальців рук та творчі здібності; виховувати любов та дбайливе ставлення до природи, уміння піклуватися про неї, нестерпність до забруднення навколишнього середовища.

Завдання: навчити бачити наслідки неправильних дій людини в природі, ознайомити з правилами поведінки в природі, ввести поняття, «сортування сміття», «вторинна переробка», «вторинне використання», показати, що навіть маленькі добрі справи допомагають природі відновитися, використати художню літературу для більш емоційного впливу, організувати ігри та досліді, які демонструють вплив сміття на воду, ґрунт, рослини.

Постановка проблеми. Звернення Лісовика, який просить врятувати озерце: «Добрий день, любі малята! Звертаюсь до вас я, Лісовик. Швидше допоможіть мені! Будь ласка, врятуйте лісове озерце, бо сталася біда. Раніше воно було веселим і радісним, тому що було потрібне всім: поїло водою всіх мешканців лісу дарувало їм прохолоду, у водичці гралися жабенята та плавали рибки, люди приходили відпочити. Та не всі відпочиваючі добре поводитися... залишали сміття, кидали його у воду. Водичка стала брудною, не придатною до життя, а від бруду розвелось багато небезпечних мікробів та бактерій. Тепер звірі вже не

приходять напиться водички, рибки загинули, а жабки пострибали до іншої водойми. А сьогодні водички зовсім не стало. Будь ласка, врятуйте озерце!!! Воно хоче жити і приносити добро усім!!!».

Розглядання картинок «чисте озеро» та «забруднене озеро». Питання для обговорення.

- Чому озеро стало брудним?
- Хто винен, що рибки загинули?
- Що буде з рибками чи іншими мешканцями водойми, якщо у воду кинути целофановий пакет?
- Що станеться з тваринами, якщо люди залишать сміття в лісі?
- Чому дерево без листя сумне?

Прогулянка-експедиція, «Сліди сміття»: пошук сміття; визначення, як воно виглядає серед природи; чи гармонійно вписується та впливає на довкілля.

Спостереження-порівняння, «чисте – забруднене». Показати дві ділянки – чисту та зі сміттям.

- Де приємніше грати?
- Де живуть комахи?

Запропонувати дітям оглянути ділянку та відшукати зайві предмети (гілочки, папір, фантики від цукерок, паличка від морозива, пластикова пляшка, шматочок кори з дерева тощо).

- Що б ви зробили? Чому?

Сортування сміття: природного походження й таке, що зробила людина

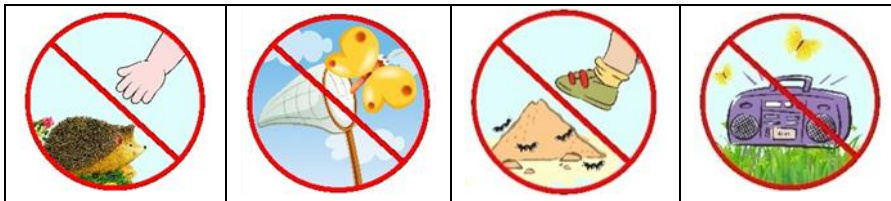
- Які предмети слід взяти з собою, щоб прибрати сміття?
- Як стане на ділянці після прибирання?
- Як ви гадаєте, чи можна в лісі, парку, біля річки викидати сміття собі під ноги або у кущі? А куди треба дівати сміття?
- Щоб ви порадили людям, які приходять на природу відпочивати чи погуляти?

Спостереження за деревом без листя. Пригадати як підготувати дерево до весни (побілити стовбур, що не заводилися шкідники; обкопати дерево, підпушити ґрунт, щоб коріння дихало; обрізати сухі та зайві гілочки; повісити шпаківню, щоб птахи поїдали шкідників; обкрити дерево, щоб воно не хворіло; замастити ранку, щоб не витікав сік ...)

Ведення «щоденника спостережень», в якому діти відмічають зміни, які відбуваються в природі: перші листочки, квіти, та інше, а поруч сміття. Це допоможе краще усвідомити контраст у довкіллі.

Ігрова діяльність

Дидактична гра «Так чи ні» (попереджувальні знаки правил поведінки в природі) Дітям пропонують ситуації, які виникають коли люди відпочивають, подорожують, перебувають на природі, а їм потрібно картками показати чи доцільна така поведінка.

Дидактична гра «Сортуємо сміття» (Розподіл предметів за контейнерами: зелений – органіка, синій – папір, червоний – метал, оранжевий – пластик.)

Мета. Навчити дітей правильному сортуванню побутових відходів за матеріалами, сформувати екологічну свідомість, виховувати бережливе ставлення до природи та звичку раціонально утилізувати сміття, щоб захистити навколишнє середовище.

- Чому важливо сортувати сміття?

Дидактична гра «Чарівники чистоти» Діти збирають сміття й перетворюють його на щось корисне. (Наприклад, коробка стає будиночком для іграшки.)

Дидактична гра «Хто мешкає у водоймі?» (Гра з ліхтариком, пошук риб та мешканців річок.)

Художньо-продуктивна праця «Дамо старим речам нове життя» (Виготовлення гусениці з пластикових кришечок та допоміжного матеріалу: дерев'яні кульки, синельний дріт, іграшкові очі.)

Дидактична гра «Хто живе тут?» (Діти уявляють, що вони комаха, пташка чи тваринка. Вихователь ставить запитання: «Чи безпечно вам жити серед сміття? Чи знайдете ви їжу?» Така гра розвиває здатність розуміти, відчувати стан тварини, комахи, пташки, дивлячись на світ її очима.

Гра-роздум «Кого радують дерева?» (Діти розмірковують про те, кому дерева приносять користь та роблять висновок, що їх потрібно берегти, бо дерева приносять велику користь і природі, і людям. Наприклад, дерева потрібні пташкам, пташки поселяються на деревах, в'ють гнізда, співають, знищують комах-шкідників; дерева потрібні людям, вони роблять повітря чистим, радують квітучою красою і пахощами навесні та дарують плодами восени.)

Дослідницька діяльність

Дослід 1. «Очищення брудної води»

Мета. Показати дітям, що забруднену воду можна частково очистити за допомогою простих матеріалів. Формувати уявлення про важливість чистої води для життя.

Матеріал: чиста склянка, лійка, ватні диски, пісок, склянка з брудною водою.

Хід досліду. Вихователь показує дітям склянку з брудною водою:

- Чи можна таку воду пити? Чому?
- Чи можуть тварини очистити воду?
- А люди?

Разом із дітьми створити простий фільтр: у лійку покласти ватний диск та насипати шар піску, потім дрібні камінці. Повільно вилити брудну воду у фільтр. Далі вода, проходячи через фільтр, частково очищується, стає світлішою. Порівняти воду до і після.

- Чому вода стала чистішою?
- Чи можна вже її пити?
- Чому важливо берегти воду і не кидати сміття у річки та озера?

Сміття забруднює воду, але її можна очистити. Проте воду краще не забруднювати, адже чиста вода потрібна всім живим істотам. Недарма в народі кажуть «Не плюй у криницю, бо доведеться з неї ще води напиться».

Дослід 2. «Вода – чарівний розчинник». Показати, що вода може розчиняти різні речовини, але не всі. Сформувані уявлення про властивості води та її значення для життя.

Матеріал: прозорі склянки, чиста вода, цукор, сіль, пісок, олія, пластикові ложки для перемішування.

Висновок: олія не розчиняється у воді, а залишається на поверхні. Якщо у воду потрапляє сміття або нафта, вода стає непридатною для риб і рослин.

Дослід 3. «Подорож краплинки». Пояснити, як вода рухається в природі: випаровується, утворює хмари, випадає дощем і повертається на землю. Сформувані уявлення про кругообіг води.

Матеріали: прозора склянка з кришкою, тепла вода, кубики льоду, лампа або сонячне світло.

Хід досліду. Налити у банку трохи теплої води та накрити кришкою. На кришку покласти кубики льоду. Поставити банку під лампу. (Вода випаровується й утворює «туман» усередині банки, на кришці з'являються крапельки, вони падають назад у воду – «дощ»).

Висновок: вода постійно рухається у природі – це називається кругообігом води в природі. Завдяки цьому у річках та озерах є вода, а рослини й тварини можуть жити.

Дослід 4. «Кольоровий дощ». Показати дітям, як рідини різної густини взаємодіють між собою, створюючи красиві «дощові ефекти». Розвивати інтерес до природних явищ, продемонструвати, як утворюється дощ (барвник, що накопичується в піні, як у хмарі, стає занадто важким і падає вниз).

Матеріали: прозора склянка, піна для гоління, харчові барвники, піпетка.

Хід досліду. Наповнити склянку водою приблизно на 2/3. Зверху нанести шар піни для гоління – це буде «хмаринка». За допомогою піпетки капнути кілька крапель барвника на піну. Кольорові краплі поступово проходять через «хмару» і опускаються у воду, утворюючи кольоровий дощ.

Дослід 5. «Веселка в тарілі»

Мета. Показати дітям, як кольори можуть утворюватися у воді завдяки розчиненню цукрової глазурі на цукерках, а вода розносити барвник, що імітує заломлення світла у краплях

дощу. Розвивати інтерес до природних явищ, пояснити, що веселка – це кольорове явище, яке виникає завдяки сонячному світлу й воді.

Матеріал: плоска тарілка, тепла вода, кольорові цукерки (M&M's або Skittles).

Хід досліду. Викласти цукерки по колу на тарілці, чергуючи кольори. Повільно налити теплу воду так, щоб вона торкнулася цукерок. Через кілька хвилин утворюється яскрава «веселка» з кольорових смуг.

- Чому кольори розтікалися? (Цукерки мають цукрову кольорову оболонку, яка розчиняється у воді).
- Що нагадує це явище? (Веселку після дощу).
- Як утворюється справжня веселка? (Сонячне світло проходить крізь краплі дощу й розкладається на кольори).

Висновок: вода може розчиняти кольорові цукрові оболонки, і ми бачимо веселку. У природі веселка утворюється завдяки світлу й воді, тому вона завжди з'являється після дощу, коли світить сонце.

Досліди на прогулянці, які допомагають краще зрозуміти про вплив сміття на природу

«Сміття і час» Закопати в землю шматочок паперу та пластикову кришечку. Через кілька днів показати дітям, що папір почав розмокати, а пластик ні.

«Вода і сміття» У дві банки з чистою водою покласти чистий камінчик і брудний пластиковий пакет. Через день показати, що вода з брудним пакетом стала неприємною, а камінчик не змінив воду.

«Повітря і запах» Залишити органічні відходи (шкірку від банана) у закритій банці на сонці. Через кілька днів відкрити й відчути запах.

«Сонце і пластик» Поставити пластикову пляшку на сонце й показати малятам, що вона нагрівається, змінює свою форму (деформується), а це може шкодити ґрунту, рослинам, людям і тваринам.

Після кожного досліду обговорити з дітьми, чому важливо сортувати сміття і як правильно його утилізувати.

Висновок: сміття не зникає само по собі, воно шкодить живій і неживій природі. А правильне сортування й прибирання допомагає природі залишатися чистою та красивою.

Література для читання з даної теми:

- Василь Сухомлинський «Соромно перед соловейком»
- Анатолій Бортняк «Зламана гілка»
- Василь Сухомлинський «Казки школи під голубим небом» (короткі оповідання про бережливе ставлення до природи).

- Наталя Забіла «Лісові казки» (про добрих і злих героїв у лісі).
- Оксана Іваненко «Лісові казки» (про життя дерев і тварин).
- Григорій Бойко «Природа навколо нас» (вірші для дошкільнят).
- Створення міні-казок «Як річка врятувалася від сміття та бруду»

Прислів'я та приказки про природу

- Природа – наш дім, бережи його
- Де чисто, там і душа радіє
- Не плюй у криницю, бо доведеться з неї ще води напиться
- Ліс – то багатство, бережи його
- Багато лісу – не губи, мало лісу – бережи
- З брудної води ще ніхто чистим не вийшов
- Хто про природу дбає, вона тому повертає
- Бережи природу – вона береже тебе
- Бережіть річки та воду, як матір рідну, бережіть природу
- Чисте джерело – здоров'я для людей

Організувати виставку робіт з батьками «Створимо унікальне з непотрібного»

Результат діяльності:

- діти усвідомлюють, яку шкоду сміття наносить природі;
- навчаються сортувати відходи та бачити їх можливе «друге життя»;
- формують екологічно відповідальну поведінку;
- розвивають навички дослідження, спостереження та творчості;
- відчують себе учасниками природоохоронної діяльності.

*Н.А. Удовенко, вихователь;
Л.В. Більницька, вихователь
закладу дошкільної освіти
«Берізка» с. Балаклея
Балаклєвської сільської ради
Черкаської області*

ЕКОГОРОД НА ПІДВІКОННІ

Анотація. Поданий матеріал містить конспект заняття та два спостереження з розділу «Екопростір розвитку дитини (природний світ)», призначений для дітей старшого дошкільного віку. У матеріалі описані етапи створення екогороду на підвіконні, догляду та спостереження за ростом та розвитком рослин, досягнення результатів дитячої праці. Рекомендується для вихователів закладів дошкільної освіти.

Екопростір розвитку дитини (природний світ). Заняття на тему «Наш чарівний город»

Мета: продовжувати ознайомлювати дітей з процесом вирощування рослин на підвіконні та циклом їх розвитку; формувати уявлення про необхідні умови для росту рослин (грунт, волога, тепло, світло); розвивати спостережливість, дрібну моторику, уважність, логічне мислення, мовлення; виховувати дбайливе ставлення до природи, відповідальність за доглядом рослин, працьовитість, самостійність, повагу до праці та вміння працювати в колективі.

Матеріали та обладнання: насіння (цибуля, квасоля, пшениця, кукурудза); грунт, пластикові стаканчики, контейнери або ящики; лопатки, грабельки, лійки, вода; картинки із зображенням етапів росту рослин, аудіоапаратура.

Хід. Організаційний момент

Вихователь показує дітям ляльку. – Діти, сьогодні до нас на заняття завітала лялька Суничка. Давайте з початку з нею привітаємося.

Психогімнастика «Привітання»

*Доброго ранку, сонечко ясне!
Доброго ранку, земле прекрасна!
Доброго ранку, дерева багряні!
Доброго ранку, квіти духмяні!
Доброго ранку, птахи галасливі!
Доброго ранку, люди щасливі!*

Основна частина. – Дітки, погляньте, Суничка нам принесла чарівну скриньку? А щоб дізнатися, що заховано у ній, відгадайте загадки:

*Кажуть, щоб хвороб не знати,
Треба всім мене вживати.
Можє, ви мене й з'їсте,
Тільки сльози пролїте. (Цибуля)*

Правильно – це цибуля. (Вихователь показує діткам цибулю).

*Без рук, без ніг,
А в'ється, як батїг. (Квасоля)*

(Вихователь показує діткам квасолі).

*Маю жовтий вусок,
Запашний колосок.
Буде з мене мука
Й паляниця м'яка. (Пшениця)*

(Вихователь показує діткам зерно пшениці).

*На городі молода
Пишні коси розплїта,
У зеленїї хустинки
Золоті хова зернинки. (Кукурудза)*

(Вихователь показує діткам зерно кукурудзи).

Молодці, ви правильно відгадали всі загадки. А як ви гадаєте, навіщо Суничці ця скринька з насінням та цибулькою? Що з ними можна зробити? (Діти висловлюють свої припущення). Так, правильно, їх можна дати їсти тваринкам, пташечкам, приготувати з них їжу. А можна висадити їх у земельку, щоб виростити з них нові рослинки. Наша лялька Суничка дуже хотїла б мати власний город. Але на подвір'ї ще холодно для рослинки. Діти,

підкажіть нашій гості, де можна, на вашу думку, вирощувати рослини взимку? (Відповіді дітей – у будинку, на підвіконні, у теплиці).

Давайте допоможемо Суничці створити свій «чарівний город» на нашому підвіконні! (Вихователь пропонує дітям обрати місце для городу та розглянути насіння для посіву).

Бесіда «Що потрібно насінню»

Дітки, давайте спочатку розглянемо наші насінинки. Запитання до дітей:

- Вони однакові чи різні?
- А чим вони відрізняються?
- Які з них найбільші?
- А найменші?
- А як ви думаєте, що потрібно насінням для їхнього росту?

Для кожної рослини потрібна земля, бо вона дає їй життя. (Діти розглядають ґрунт та описують його).

- А чи може насіння прорости у сухій землі?
- А в темряві?

Правильно, рослинам потрібне світло, вода, поживний ґрунт та тепло. Ми також з вами можемо створити такі умови нашому городу та подбати про нього.

Дослід: Який ґрунт?

Доторкніться до ґрунту у наших контейнерах, опишіть, який він? Давайте поллємо наш ґрунт водою. Як він змінився? Які інструменти потрібні для посадки та догляду за городом? Перед посадкою нашого городу, пропонуємо виконати гімнастику.

Психогімнастика: «Я – маленька насінинка». Звучить спокійна музика.

Спали собі насінинки, чекали весни, сонечка, тепла, дощику.

(Діти присідають, обнімають себе руками за коліна, нахиляють голівки.)

Працелюбні дітки посадили їх у землю, і насіння почало рости.

(Діти піднімають голівки, стають навшпиньки, піднімають руки, тягнуть їх вгору).

Набираються молоді паростки сили від матінки-землі, голубить їх своїм теплом сонечко, дощик дбайливо поливає.

(Діти кладуть руки одне одному на плечі і утворюють коло).

А малята будуть доглядати!

(Діти всміхаються один-одному).

Що ми побажаємо нашим насінинкам та цибульці?

Продуктивна діяльність:

Дітки, а зараз давайте висадимо насіння та цибульку у наші горщики, стаканчики та контейнери. По черзі беремо зернятка квасолі, кукурудзи, пшениці, потім цибульку і висаджуємо в землю за допомогою лопаток, паличок та інших інструментів.

Діти по черзі висаджують та висівають посадковий матеріал. Потім поливають його.

А зараз пропонуємо облаштувати наш город на підвіконні, щоб було достатньо світла та тепла для дружних сходів та росту рослин. Діти разом з вихователем облаштовують город на підвіконні.

Я пропоную вам кожного дня спостерігати за нашим городом, поливати та турбуватися про нього.

Заклучна частина. Дітки, наша лялька Суничка, дуже вдячна вам за допомогу у посадці цього чарівного городику. Вона прощається з вами до наступного заняття. Давайте скажемо їй до побачення!

Рефлексія:

- Що нового ми сьогодні навчилися, як допомогли нашій гості?
- Чи хотіли б ви створити такий город у себе вдома?
- Щоб ви посадили?

Спостереження за ростом рослин

Мета: формувати вміння в дітей помічати зміни в розвитку рослин; поглибити знання про користь води, яку вона приносить рослинам; розвивати спостережливість, уважність, мовлення, логічна мислення: виховувати бережливе ставлення до природи, охайність, самостійність, вміння працювати в колективі.

Обладнання: лійка, вода.

Хід. Бесіда. Сьогодні ми з вами розглянемо, які зміни протягом тижня відбулися на нашому «чарівному» городі.

- Подивіться уважно на наші контейнери і скажіть, що змінилося?
- Які рослинки найкраще проросли за тиждень, а які найгірше?

Пропоную вам детальніше розглянути нашу цибулю.

- Що з'явилося на верхівці цибулини?
- Чому пагони цибулини мають яскраве забарвлення?
- Чому пагони запашні та соковиті?
- Яку користь дає людині цибуля?
- В якому вигляді її споживають?
- Чи використовують цибулю в народній медицині, як саме?
- Дітки, як ви вважаєте, чому інші рослинки гірше проросли?
- Що потрібно зробити, щоб вони краще проросли?
- Яке значення має вода для рослин?
- Зробіть висновок, що потрібно рослинам для їхнього росту?

Молодці! А зараз пропоную вам полити наш город.

Спостереження за городом на підвіконні

Мета: продовжувати формувати вміння в дітей помічати зміни в розвитку рослин; поглибити знання про будову рослин та збір урожаю; розвивати спостережливість, уважність, мовлення, логічна мислення: виховувати повагу до праці, охайність, самостійність.

Обладнання: ножиці, лійка, вода, грабельки, лопатка, ємність для збору врожаю.

Хід. Бесіда. – Сьогодні ми з вами продовжимо спостерігати за змінами, які відбулися на нашому «чарівному» городі. Подивіться уважно на наші контейнери і скажіть, що, на вашу думку, змінилося? Відгадайте загадку і дізнайтеся, яку рослинку ми дослідимо першою!

Ця широколиста пані

На землі і на паркані.

У стручки, як у торби

Заховала всі скарби... (Квасоля)

Правильно. Зараз ми з вами розглянемо сходи квасолі.

- Як змінився її вигляд протягом другого тижня?
- Які частинки рослинки ми бачимо в наших стаканчиках?

Розповідь вихователя. Квасоля, як і більшість рослин складається з таких частин: кореня, стебла та листочків. Після посадки квасолі пустила коріння, яке за два тижні добре розрослося та міцніше закріпило рослину в землі. Його добре видно, оскільки стаканчик прозорий. Стебло виросло і на ньому з'явилися листочки.

- Що потрібно зробити, щоб наша квасолька росла?
- Яку користь для рослин приносить вода, світло, поживний ґрунт?
- На що схожий корінь квасолі?
- Якої форми листочки?

Пропоную вам розпушити земельку та полити нашу квасольку. А зараз давайте розглянемо інші рослинки.

- Які з них вже повністю виросли, а які ні?
- Чому, на вашу думку, не всі рослинки однаково виросли?
- Що потрібно зробити з рослинами, які вже виросли?
- Кому ми можемо віддати нашу пшеничку?
- А як ми використаємо нашу цибулю?
- Пропоную вам, зібрати нашу цибулю. Які інструменти нам потрібні?

Зрізання цибулі (діти беруть ножиці і з допомогою вихователя зрізають цибулю).

- Зробіть висновок, навіщо люди саджають город?
- Що потрібно людям для посадки та вирощування городу?
- Яку користь приносить город?
- Чи отримали ви задоволення від результатів своєї праці?

ЕКОЛОГІЧНІ СТЕЖИНИ

*А.Ф. Густі, вихователь;
Ю.М. Кошова, вихователь
закладу дошкільної освіти «Пізнайко»
Чигиринської міської ради
Черкаської області*

ТАЄМНИЦІ ЖИВОЇ ПРИРОДИ. СТЕЖИНКАМИ ПРИРОДИ РАЗОМ З БІЛОЧКОЮ ГОРІШИНКОЮ

***Анотація.** Екологічна стежина «Стежинками природи з білочкою Горішинкою» спрямована на формування у дітей дошкільного віку екологічної свідомості, спостережливості та дбайливого ставлення до природи. Під час подорожі тематичними станціями діти досліджують природні об'єкти, виконують пізнавальні завдання та відкривають для себе значення рослин, тварин і природних явищ.*

***Мета:** формування у дошкільників екологічної свідомості, розвиток дослідницької активності та емоційно-ціннісного ставлення до природи через спостереження, експериментування та ігрову діяльність.*

На території дитячого садочку живе маленька білочка – Горішинка. Вона дуже любить ліс і запрошує дітей у подорож своєю екологічною стежкою. На кожній зупинці білочка залишає малюнкам завдання, загадки або цікаві спостереження.

- Любі друзі! Я білочка Горішинка. Запрошую вас у подорож екологічною стежкою. Тут ми будемо спостерігати, досліджувати та вчитися берегти природу.

Правила стежки:

- не ламай гілочок;
- не сміти;
- не лякай птахів, тварин і комах;
- бережи рослини.

Станція 1. «Галлявина знайомств». Знайомство з білочкою Горішинкою, правила поведінки в природі.

Дидактична гра «Чарівна валіза природи»

Мета: закріпити знання про екологічну культуру, розвивати здатність прогнозувати наслідки людської діяльності, виховувати відповідальність за стан довкілля.

Хід гри. Вихователь викладає предмети, діти по черзі їх беруть і кладуть у валізку, як що ця річ корисна і потрібна природі. Приклад: лійка –кладемо природа любить воду, сірники – ні, вогонь нищить ліс.

Станція 2 «Дерева – легені нашої Землі».

Гра-відчуття «Про що шепоче дерево»

Мета: розвивати слухове сприйняття, уяву та емпатію, навчити дітей розрізняти звуки природи, формувати емоційний зв'язок із живим об'єктом.

Хід гри. Вихователь пропонує дітям притулитися вушком до стовбура і послухати, як шумить листя на горі (голос дерева), послухати сам стовбур (чи чути там шурхіт кори під вітром), запитати дітей, що саме вони «почули».

Опис: Діти досліджують дерева на території закладу, вчать розрізняти їх за формою листя, корою, висотою. Під час діяльності вихователь формує уявлення про важливу роль дерев у природі. Дослідницькі завдання:

- доторкнутися до кори та описати її;
- знайти найвище дерево (назви, опиши);
- послухати шум листя;
- порівняти листочки різних дерев (чим подібні, чим відмінні).

Станція 3 «Кольорова квіткова галлявина»

Екологічна гра «Знайди квітковий настрій»

Мета: вчити дітей розрізняти квіти за зовнішніми ознаками (колір, форму, аромат), асоціювати красу природи з власними емоціями, розвивати спостережливість та виховувати дбайливе ставлення (гра проводиться без зривання квітів).

Хід гри. Вихователь пропонує дітям обережно вдихнути аромат, розповісти свої відчуття, спробувати вгадати настрій квіточки, щоб квітка не зів'яла і завжди була у доброму настої, діти мають сказати їй щось приємне.

Опис: Діти знайомляться з різноманіттям квітів, розглядають їх будову, відчувають аромат, спостерігають за комахами-запилювачами. Дослідницькі завдання:

- знайти квітку певного кольору;
- порахувати пелюстки;
- порівняти запахи квітів.

Станція 4 «Пташина домівка»

Міні-спостереження «Пташиний детектив»

Мета: вчити дітей розрізняти птахів за зовнішніми ознаками та голосом, знаходити «сліди» життєдіяльності птахів (пір'їнки, гнізда, і т. д.), розвивати спостережливість, виховувати бажання піклуватися про «пернатих друзів».

Опис: Вихователь пропонує дітям відчувати себе «справжніми детективами», і за допомогою бінокля, лупи провести «пернате-розслідування». Дослідницькі завдання:

- послухати спів птахів;
- визначити, де птахи шукають їжу;
- допомогти наповнити годівничку.

Станція 5. «Таємний світ комах»

Гра-спостереження «Маленькі дослідники»

Мета: вчити дітей помічати найдрібніші об'єкти природи, розвивати навички обережного спостереження, виховувати почуття захвату мікро-світу.

Хід гри. Вихователь обережно струшує гілочку куща або високу траву над білим аркушем. Використовуючи пензик обережно досліджують жучка чи комашку, які впали на біле тло. Діти разом з вихователем, описують комаху яку бачать прямо зараз, вкінці комашку «повертають» додому.

Опис: Діти досліджують комах, дізнаються про їх роль у природі, спостерігають за їх рухом та поведінкою. Дослідницькі завдання:

- знайти мурашину доріжку (що роблять мурашки);
- поспостерігати за бджолою;
- розглянути жучка сонечко (скільки крапочок на спинці).

Станція 6. «Зелена аптека природи»

Екологічна вправа «Ароматна таємниця»

Мета: розвивати нюховий аналізатор, вчити розрізняти рослини за їхніми специфічними запахами, формувати естетичний відгук на красу природи.

Опис: Діти знайомляться з лікарськими рослинами, їх запахом, формою листя та значенням для людини. Дослідницькі завдання:

- понюхати м'яту;
- знайти ромашку;
- порівняти листочки рослин.

Станція 7. «Краплинка життя»

Міні-дослід «Жива вода»

Мета: формувати у дітей уявлення про воду як джерело життя на Землі, розвивати пізнавальну активність, допитливість, уміння ставити запитання і робити простий висновок, виховувати дбайливе та екологічно-свідоме ставлення до води.

Опис: Діти досліджують властивості води, спостерігають за тим, як вона допомагає рослинам рости. Дослідницькі завдання:

- полити рослину;
- поспостерігати, як вода вбирається в землю;
- провести простий дослід за бажанням дітей.

Станція 8. «Друзі природи». Підсумок подорожі, закріпити правила поведінки в природі, фото з білочкою Горішинкою.

ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ, ЦІКАВІ ІГРИ ТА ВПРАВИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

*О.В. Постернак, вихователь
закладу дошкільної освіти №73 «Перлинка»
Черкаської міської територіальної громади*

ВІДПОВІДАЛЬНЕ СПОЖИВАННЯ ДЛЯ МАЛЕЧІ: ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ ЩОДО СОРТУВАННЯ ВІДХОДІВ

***Анотація.** Сучасний світ зіштовхується з серйозними екологічними викликами, серед яких однією з найгостріших проблем є накопичення побутових відходів. Щороку кількість сміття зростає, що призводить до забруднення навколишнього середовища, виснаження природних ресурсів та погіршення екологічного стану планети. Одним із важливих шляхів вирішення цієї проблеми є формування культури відповідального споживання та правильного поводження з відходами. Особливу роль у цьому процесі відіграє освіта.*

Саме з раннього дитинства важливо формувати у дітей екологічну свідомість, бережне ставлення до природи та відповідальність за власні дії. Дошкільний вік є найбільш сприятливим періодом для формування основ екологічної культури, адже в цей час у дітей активно розвиваються пізнавальні інтереси, моральні якості та звички поведінки.

Одним із важливих напрямів екологічного виховання є ознайомлення дітей із поняттям відповідального споживання. Воно передбачає раціональне використання ресурсів, повторне використання речей та правильне сортування відходів. Для дошкільників ці складні поняття мають подаватися у доступній, ігровій та практичній формі через реальні життєві ситуації, досліди та практичні кейси.

Відповідальне споживання – це усвідомлене використання природних ресурсів та товарів, що передбачає мінімізацію відходів, повторне використання матеріалів та їх правильну утилізацію. Формування цієї культури є важливим складником сталого розвитку суспільства.

У дошкільному віці діти лише починають пізнавати навколишній світ, тому важливо формувати у них елементарні уявлення про взаємозв'язок людини та природи. Саме в цей період закладаються основи відповідальної поведінки, що впливатимуть на їхні майбутні звички.

Екологічне виховання в закладах дошкільної освіти спрямоване на:

- формування у дітей любові та поваги до природи;
- розвиток екологічного мислення;
- виховання відповідальності за стан довкілля;
- формування практичних навичок бережливого використання ресурсів.

Важливим аспектом є ознайомлення дітей із поняттям сортування відходів. Діти повинні розуміти, що сміття може мати різне походження та різні способи утилізації. Папір, пластик, скло та органічні відходи потребують різних способів переробки, тому їх необхідно сортувати.

Для ефективного засвоєння цих знань необхідно використовувати інтерактивні методи навчання: ігри, експерименти, творчі завдання, проблемні ситуації та практичні кейси.

Практичні кейси щодо сортування відходів у роботі з дошкільниками

Кейс 1. «Розсортуй сміття»

Одним із найпростіших і водночас ефективних способів ознайомлення дітей із сортуванням відходів є дидактична гра.

Для організації гри у групі можна розмістити кілька контейнерів різного кольору:

- синій – для паперу;
- жовтий – для пластику;
- зелений – для скла;
- коричневий – для органічних відходів.

Дітям пропонують різні предмети: паперові коробки, пластикові пляшки, скляні баночки, фруктову шкірку. Завдання дітей – визначити, до якого контейнера належить кожен предмет. Ця гра допомагає сформуванню початкових навичок сортування та розвиває логічне мислення.

Кейс 2. «Після пікніка»

Дітям пропонується уявна ситуація: сім'я або група дітей відпочивала на природі й залишила після себе сміття. Вихователь пропонує обговорити, що потрібно зробити в такій ситуації. Діти разом із педагогом аналізують проблему та знаходять рішення:

- зібрати сміття;
- розсортувати його;
- викинути у відповідні контейнери.

Такі обговорення формують у дітей відповідальне ставлення до природи та розуміння наслідків людської діяльності.

Кейс 3. «Друге життя речей»

Важливим аспектом відповідального споживання є повторне використання матеріалів. Під час цього кейсу дітям пропонують різні використані предмети: пластикові пляшки, коробки, банки. Разом із вихователем діти обговорюють, що з них можна зробити. Наприклад:

- годівнички для птахів;
- органайзери для канцелярського приладдя;
- вазочки;
- декоративні вироби.

Така діяльність розвиває творче мислення та формує у дітей розуміння того, що багато речей можна використати повторно.

Кейс 4. «Екопомічник»

У групі можна запровадити чергування «екопомічника». Щодня одна дитина слідкує за тим, щоб після занять папір, пластик та інші відходи потрапляли до відповідних контейнерів. Обов'язки екопомічника:

- нагадувати дітям про сортування сміття;
- допомагати прибирати після занять;
- контролювати правильність сортування.

Такий підхід формує у дітей почуття відповідальності та сприяє закріпленню екологічних навичок.

Кейс 5. «Що розкладається швидше?»

Цей кейс має дослідницький характер. Разом із вихователем діти проводять простий експеримент. У землю поміщають різні матеріали:

- папір;
- шкірку фрукта;
- пластикову кришку.

Через певний час діти спостерігають за змінами та роблять висновки про те, що деякі матеріали розкладаються швидше, а інші можуть залишатися в природі багато років. Такий дослід допомагає зрозуміти важливість правильного поводження з відходами. Роль вихователя та батьків у формуванні екологічної культури

Ефективність екологічного виховання значною мірою залежить від співпраці педагогів і батьків. Важливо, щоб екологічні навички формувалися не лише в закладі дошкільної освіти, а й у родині. Батьки можуть підтримувати ці ініціативи, навчаючи дітей:

- економно використовувати воду та електроенергію;
- не викидати сміття в природі;
- сортувати відходи вдома;
- повторно використовувати речі.

Спільні екологічні заходи, такі як прибирання території, створення виробів із вторинної сировини або участь у екологічних акціях, сприяють формуванню екологічної свідомості дітей.

Отже, формування культури відповідального споживання у дітей дошкільного віку є важливим завданням сучасної освіти. Саме в цей період закладаються основи екологічного мислення та відповідальної поведінки. Використання практичних кейсів, ігор, експериментів та творчих завдань сприяє формуванню у дітей навичок сортування відходів та бережливого ставлення до природи. Такі методи допомагають зробити навчання цікавим і зрозумілим для малюків. Формування екологічної культури у дітей є важливим кроком до збереження довкілля та створення умов для сталого розвитку суспільства.

*Ю.В. Сікало, вихователь;
А.Ю. Гурська, вихователь-методист
закладу дошкільної освіти №5
(ясла-садок комбінованого типу)
Смілянської міської ради
Черкаської області*

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ЧЕРЕЗ ІГРОВЕ СОРТУВАННЯ ВІДХОДІВ

***Анотація.** У статті розкрито значення формування екологічної культури та навичок відповідального ставлення до ресурсів у дітей старшого дошкільного віку. Описано педагогічні підходи до ознайомлення дітей із сортуванням відходів та формування навичок відповідального споживання через гру, досліді та практичні ситуації. Наведено практичні кейси та досліді, які можуть використовувати вихователі у роботі з дітьми дошкільного віку.*

Сучасний світ стикається з низкою екологічних проблем, серед яких особливе місце займає накопичення побутових відходів. Одним із важливих напрямів екологічного виховання є формування культури відповідального споживання та навичок сортування сміття. Починати таку роботу доцільно вже у дошкільному віці, адже саме в цей період закладаються базові цінності, ставлення до природи та моделі поведінки.

Відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти до обов'язкових компетентностей дошкільника важливим завданням дошкільної освіти є формування у дітей основ екологічної культури та відповідальної поведінки у природному середовищі.

Педагоги закладів дошкільної освіти мають можливість формувати у дітей елементарні екологічні уявлення через доступні та зрозумілі форми діяльності: ігри, досліди, спостереження, моделювання життєвих ситуацій. Дитина старшого дошкільного віку вже здатна усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки між діями людини та станом довкілля.

Науковці підкреслюють, що екологічне виховання у дошкільному віці повинно бути емоційно насиченим і практично спрямованим. Як зазначає Сухомлинський В.О., «любов до природи починається з уміння бачити її красу та відчувати відповідальність за її збереження».

Одним із ефективних напрямів формування відповідального ставлення до довкілля є ознайомлення дітей із сортуванням відходів. У доступній формі дітям пояснюють, що різні матеріали можуть перероблятися та використовуватися повторно, якщо їх правильно розділяти.

Дослідники дошкільної педагогіки підкреслюють, що практична діяльність допомагає дітям краще засвоювати екологічні знання. Екологічні уявлення формуються значно ефективніше, коли дитина має можливість діяти, експериментувати та спостерігати результати власних дій. Робота з дітьми дошкільного віку має будуватися на таких принципах:

- доступність і наочність;
- ігровий характер діяльності;
- практична спрямованість;
- формування емоційного ставлення до природи;
- систематичність.

Вихователь має не лише пояснювати правила сортування, а й створювати умови, у яких діти зможуть застосовувати ці знання на практиці.

Практичні кейси роботи з дітьми

Кейс 1. Дидактична гра «Розумні контейнери»

Мета: формувати уявлення про сортування сміття.

Матеріали: три коробки або контейнери різного кольору, картки із зображенням предметів (папір, пластик, скло, органічні відходи)

Хід. Вихователь розповідає дітям, що сміття можна перетворити на нові речі, якщо правильно його розділити. Запитання до дітей:

- Як ви думаєте, чи все сміття однакове?
- Що потрібно врахувати викидаючи сміття?

Діти отримують картки та повинні покласти їх у відповідний контейнер.

Результат. Діти закріплюють знання про види відходів та правила їх сортування.

Кейс 2. Екологічний дослід «Що швидше зникне?»

Мета: показати дітям, що різні матеріали розкладаються по-різному.

Матеріали: скляна банка з ґрунтом, шматочок паперу, шкірка банана, шматочок пластику.

Хід. Діти разом із вихователем кладуть предмети у ґрунт та спостерігають протягом декількох тижнів. Обговорення:

- Що сталося зі шкіркою?
- А що з пластиком?

Вихователь пояснює, що деякі матеріали дуже довго розкладаються, тому їх потрібно переробляти. Дослідницька діяльність сприяє формуванню в дітей екологічного мислення та навичок відповідальної поведінки.

Кейс 3. Ситуаційна гра «Екологічний супермаркет»

Мета: формувати у дошкільників навички відповідального споживання.

Матеріали: іграшкові продукти, паперові та пластикові пакети, багаторазові торбинки і біорозкладні пакети.

Хід. Діти грають у сюжетно-рольову гру «Магазин». Перед початком вихователь ставить проблему: «Для пакування товарів люди використовують багато пластикових пакетів, яким дуже засмічується наша природа. Як зробити так, щоб після покупок було менше сміття?»

Діти обговорюють та пропонують власний варіант вирішення ситуації. Одним із запропонованих може бути використання багаторазових торбинок або біорозкладних пакетів, аргументують, чому це важливо.

Такі ігрові ситуації допомагають дітям усвідомити власну роль у збереженні природи.

Кейс 4. Творча майстерня «Друге життя речей»

Мета: розкрити дітям можливість повторного використання матеріалів.

Матеріали: картонні коробки, втулки від паперу, пластикові кришечки, кольоровий папір.

Діти створюють іграшки, аплікації або макети з використаних матеріалів. Творчість на основі вторинних матеріалів сприяє розвитку екологічної культури та креативного мислення дітей.

Кейс 5. Екологічна гра «Сортувальна станція»

Мета: закріпити знання дітей про різні види відходів та правила їх сортування.

Матеріали: картки із зображенням різних відходів (газета, пляшка, яблучний огризок, скляна банка, батарейка, коробка); кольорові кошики або коробки (синій – папір, жовтий – пластик, зелений – скло, коричневий – органічні відходи).

Хід. Вихователь розповідає дітям, що вони потрапили на спеціальну станцію, де сортують сміття. «Діти, уявіть, що ми працюємо на сортувальній станції. Наше завдання – допомогти природі. Як ми можемо це зробити?»

Вихователь по черзі показує картки із зображеннями предметів, а діти визначають, у який контейнер їх потрібно покласти. Діти закріплюють знання про види матеріалів та формують практичні навички сортування.

Кейс 6. Дослідницька діяльність «Подорож сміття»

Мета: сформувати у дітей уявлення про те, що відбувається зі сміттям після того, як його викинули.

Матеріали: ілюстрації сміттєзвалища; зображення заводу з переробки; картинки з новими речами, виготовленими з перероблених матеріалів (зошит із макулатури, лавка з пластику тощо).

Хід проведення. Вихователь пропонує дітям уявити, що звичайна пластикова пляшка вирушає у подорож.

– Діти, що буде, якщо пляшку просто викинути у смітник? Вихователь показує зображення сміттєзвалища. Потім пропонує інший варіант:

– А якщо її покласти у контейнер для пластику? Діти дізнаються, що пляшка може потрапити на завод, де з неї виготовлять нові речі.

Обговорення:

– Що краще для природи: сміттєзвалище чи переробка? Діти обговорюють, дискутують, аргументують та роблять висновок, що сортування допомагає зберігати довкілля.

Кейс 7. Практична екологічна акція «Чистий майданчик»

Мета: формувати у дітей відповідальне ставлення до довкілля та бажання підтримувати чистоту.

Матеріали: рукавички; пакети для збору сміття; контейнери для різних видів відходів.

Хід проведення. Під час прогулянки вихователь звертає увагу дітей на чистоту майданчика.

– Діти, як ви думаєте, чому важливо, щоб навколо було чисто? (Діти висловлюють свої думки). Після цього педагог пропонує провести маленьку екологічну акцію: зібрати сміття на території майданчика та одразу його відсортувати. Діти розкладають знайдені предмети у відповідні пакети: папір, пластик, інші відходи. Після завершення роботи вихователь підсумовує: «Сьогодні ви зробили дуже корисну справу для природи.»

Як підкреслюють дослідники екологічного виховання, участь дітей у практичній природоохоронній діяльності сприяє формуванню відповідального ставлення до довкілля. Діти відчують власну причетність до збереження природи та формують екологічно відповідальну поведінку. Систематичне ознайомлення дітей із принципами сортування відходів сприяє:

- формуванню екологічної свідомості;
- розвитку відповідального ставлення до ресурсів;
- вихованню дбайливого ставлення до природи;
- формуванню соціально відповідальної поведінки.

Досвід роботи показує, що діти не лише швидко засвоюють правила сортування, а й активно поширюють їх серед батьків.

Формування навичок відповідального споживання та сортування відходів доцільно розпочинати саме у дошкільному віці. Найефективнішими методами роботи з дітьми є ігрові ситуації, досліди, практичні завдання та творча діяльність. Використання таких форм роботи допомагає сформувати у дітей усвідомлене ставлення до довкілля та закладає основу екологічно відповідальної поведінки в майбутньому.

ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ДІТЬМИ

*Л.В. Дишловенко, вихователь
закладу дошкільної освіти (спеціальний дитячий
садок) №13 «Чарівний ключик»
Черкаської міської територіальної громади*

ТАЄМНИЦІ ЧАРІВНОГО МАГНІТА

Анотація. У статті запропоновано практичний матеріал для роботи з дітьми дошкільного віку (4-6-го року життя). Мета запропонованої діяльності активізувати пізнавальну активність, дослідницькі навички та інтерес до природничих наук через експериментально-дослідницьку діяльність. У сучасних умовах розвитку STEM-освіти в дошкільному віці такі дослідження сприяють розвитку критичного мислення, спостережливості, проводити прості експерименти та робити власні висновки.

Перед проведенням дослідницької діяльності дітям пропонують теоретичну, пізнавальну інформацію про магніт.

Цікаві факти про магніти. У стародавні часи греки та китайці відкрили певний вид рідкісного каменю, який був природньо намагніченим. Цей природний магніт міг притягувати маленькі шматочки заліза. Камінь називався Lodestone і був з місця під назвою Магnezія в

Греції, звідки, як вважають, походить назва «магніт». Магніти дуже корисні в повсякденному житті. Ви можете легко знайти застосування магнітам навколо вас, наприклад, простий магніт на холодильник, магнітна головка у відеомагнітофоні, магніти в генераторах для виробництва електроенергії тощо. Щоб детально дослідити властивості магніту пропонуємо провести дослід.

Експеримент 1: «Що любить магніт?»

Матеріали: магніти, різні предмети (пластик, папір, гудзик, дерево, скріпка, гайка тощо).

Хід. А зараз, давайте дізнаємось, які предмети притягує магніт, а які ні. Процес: Спочатку вихователь по черзі торкається предметів магнітом і визначає, що він притягує. Запитання: які предмети притягує магніт? Що об'єднує ці предмети? (відповіді дітей)

Магніти можуть притягувати лише металеві предмети. А з усіх металів магнітними є лише залізо, сталь і нікель. Інші метали, такі, як алюміній, взагалі не магнітні. Скріпку і гайку магніт притягнув, тому що вони зроблені із заліза.

Потім діти самостійно експериментують. Розкладають предмети на 2 групи: в різнокольорові тарілочки покладіть предмети, які притягує магніт, а в іншу тарілочку навпаки, які не притягує.

Експеримент 2: «Магнітні машинки на дорозі»

Матеріали: дерев'яний або пластиковий стіл; два магніти; картинка з намальованою дорогою, яка покриває поверхню столу; іграшкова машинка закріплена на верхньому магніті.

Хід. Розкладіть картинку з дорогою на поверхні столу так, щоб вона повністю покривала обрану ділянку. Покладіть один магніт під стіл. Розмістіть другий магніт зверху на картинці, точно над магнітом під столом. Завдяки магнітному притягання верхній магніт утримується на поверхні столу і рухається разом із нижнім магнітом. Переміщуйте магніт під столом, щоб «водити» верхній магніт по дорозі, імітуючи рух машинки.

Експеримент 3: «Таємничий рух».

Матеріали: магнітна рибальська паличка (С4); стрижневі магніти – 2 шт.

Хід. Потрібно розмістити магніти стрижневі на столі на відстані один від одного. Тепер повісьте кільцевий магніт над стрижневими магнітами. Ви побачите, як кільцевий магніт бовтається таємничим рухом. Це пояснюється тим, що сили тяжіння/відштовхування двох стрижневих магнітів діють на кільцевий магніт з різних напрямків, створюючи таємничий рух.

Висновок:

1. Що може притягувати магніт?
 - a. Дерев'яну паличку
 - b. Металева скріпка
 - c. Папір
2. Чи може магніт працювати через поверхню столу?
 - a. Так
 - b. Ні
3. Якої форми можуть бути магніти?
 - a. Тільки круглі
 - b. Різної форми
 - c. Тільки квадратні
4. Що станеться, якщо піднести магніт до металевих скріпок?
 - a. Вони прилипнуть до магніту
 - b. Вони розтануть

5. Яку «невидиму силу» має магніт?

а. Штовхає і притягує метал

б. Видає звук

Сьогодні ми з вами дослідили властивості магніту. І стали на один крок ближче до фізики.

*Я.Д. Куліш, вихователь
закладу дошкільної освіти «Берізка»
с. Балаклея Балакліївської сільської ради
Черкаської області*

ПІЗНАННЯ СВІТУ ПРИРОДИ ЧЕРЕЗ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДОШКІЛЬНИКІВ

***Анотація.** Поданий матеріал містить конспект заняття з розділу «Екопростір розвитку дитини» (природний світ) для дітей середнього дошкільного віку, побудований на серії дослідів для ознайомлення дітей з різноманітними властивостями води, «відкриття» чудес перетворення води у різні стани. Рекомендується для вихователів закладів дошкільної освіти.*

Кожна людина з дитинства починає своє життя у нерозривному зв'язку з усім розмаїттям світу: рослинами, тваринами, повітрям, водою, ґрунтом. Любов до природи слід виховувати з раннього дитинства, щоб маленька людина відчувала свою єдність і нерозривність з природою, за допомогою дорослих мала змогу розібратися у розмаїтті об'єктів і явищ природного середовища, викликати інтерес до нього, навчитись бачити прекрасне і виховувати прекрасне в собі, почуття любові до всього живого, бажання охороняти і примножувати все, чим багата рідна земля.

В ознайомленні зі світом природи ми даємо можливість малюкам самостійно сприймати явища природи засобами спостережень, проведенням дослідів, експериментів, що сприяє розвитку пізнавальних здібностей дошкільників.

Уже у старшому дошкільному віці помітно підвищуються можливості пізнавальної діяльності, зростає пізнавальна активність дітей, яка може бути реалізована через пошуково-дослідницьку діяльність. Адже саме цей вид діяльності вдало поєднує чутливість і діяльність, які є основою розумового розвитку дошкільника.

У ході дослідницько-пошукової діяльності вихователь спільно з дітьми може досліджувати явище або об'єкт, змінювати умови їх існування, ситуації та засоби дослідження. Для дітей стає доступне те, що в об'єктивно існуючій природі не піддається спостереженню.

З огляду на це можна виділити основну пізнавальну функцію пошуково-дослідницької діяльності - виявлення і демонстрація зв'язків, недоступних для органів чуття дитини. Адже пошуково-дослідницька передбачає розв'язання дошкільниками ситуацій за допомогою проведення дослідів, під час яких діти задіюють свій чуттєвий досвід, самостійно аналізують результати, роблять висновки, пізнають сутність того чи того явища.

Крім цього, пошуково-дослідницька діяльність сприяє удосконаленню пам'яті дітей, активізації їхніх розумових процесів, стимулює розвиток у них мовленнєвих навичок. А отже, у дітей накопичується досвід розумових дій та операцій, тобто формуються розумові уміння.

Найбільшої результативності пошуково-дослідницька діяльність дошкільників досягає під час реалізації проєктів. Коли педагог створює ситуацію успіху для кожної дитини завдяки диференційованому підходу до проведення експериментальної діяльності. Для

самоствердження дітей дуже важливо підтримати ініціативу й активність кожного вихованця та наповнити його життя яскравими враженнями і відкриттями.

У ході пошуково-дослідницької діяльності вихователі, взаємодіючи з дітьми, завжди спираються на їхній безпосередній досвід, збагачують його, спонукають малюків до активного пізнання світу. Педагоги не повідомляють дітям готові знання та не пропонують способи дії, а створюють проблемні ситуації, розв'язуючи які, діти активізують свій попередній досвід новими знаннями та вміннями.

ВОДИЧКА –МАНДРІВНИЧКА

(конспект заняття для дітей дошкільного віку)

Мета. Формувати уявлення дітей про те, що вода – це рідина, її не можна покласти чи поставити, її потрібно тримати тільки в посуді, і вона матиме форму посуду. Закріпити знання дітей про властивості води (чиста, прозора, брудна, кольорова, тепла, холодна, розливається, ллється, капає). Розвивати спостережливість, допитливість, здатність встановлювати найпростіші зв'язки і взаємозалежність у стані речовин. Виховувати у дітей бережливе ставлення до води, вчити користуватися нею економно. Підвести дітей до розуміння того, що вода потрібна всім: людям, рослинам, тваринам.

Матеріал: лід, прозорі склянки, пісок, гуаш, іграшковий посуд, сіль, камінчики, папір, пінопласт, яйце, поролонові губки, ємність з водою.

Хід. Організаційний момент

Я всміхаюсь сонечку – Здрастуй золоте!

Я всміхаюсь квіточці – Хай вона росте!

Я всміхаюсь дощику – Лийся мов з відра!

Друзям усміхаюся – Зичу їм добра!

Ігровий момент. Діти, сьогодні до нас у гості завітала Краплинка. І вона хоче розповісти вам про свою чудову подорож, про те, де вона побувала, що вона бачила, і які чудові перетворення вона пережила.

Експериментальна діяльність

Дослід №1 «Дослід з льодом». На столі у тарілці лежить лід. Діти, давайте розглянемо лід, який він? (твердий, холодний, слизький, гладенький, прозорий...)

Це у нас була Бурулька, яка жила у нас на даху. Ми занесли її у приміщення. І що почало утворюватися з Бурульки? (вода). Бурулька почала плакати і в неї почали капати сльози, маленькі Краплинки.

Висновок: лід розтанув від температури.

І ось ця Краплинка попала в Струмочок. Він був дуже чистий.

Дослід №2 «Чиста вода». У склянки налито чистої води. –Діти, яка ця вода? (чиста, прозора).

Висновок: коли у воду нічого не добавляти, вона прозора.

А ось Струмочок побіг далі і поніс Краплинку до бурхливої річки Сріблянки. Вода у річці дуже швидко рухалася і несла пісок і землю.

Дослід №3 «Брудна вода» –Діти, бачите у цій склянці знаходиться вода, яка була у Струмочку, вона чиста, прозора. А тепер давайте покажемо яка була вода у річці Сріблянки, яка несла пісок і землю. Діти добавляють у другу склянку пісок, вода стала брудною, непрозорою.

Висновок: прозорість води залежить від інших речовин, які є у ній.

А річка несла Краплинку далі і далі. Вода виходила з берегів і розливалася на дороги, на поля.

Пальчикова гімнастика

Пальці в воду опустіть
І водичку пропустіть (*пропускають воду крізь пальці*).
Як підводний справжній човен
Попірнаєм під водою (*пірнати ручками під воду*).
Ручки човником складай,
Воду в них переливай (*переливання води з руки в руку*).

Дослід №4 «Вода розливається у різних напрямках» Взяти лійку наповнену водою і полити на піднос. Вода розливається у різних напрямках, утворюючи плями різної форми і розміру.

Висновок: вода – це рідина, розливається у різних напрямках.

Дослід №5 «Вода змінює форму». Взяти склянки різної форми і наповнити їх водою.

Висновок: вода змінює форму.

І ось наша Краплинка потрапила у дуже красиву річку – Дніпро. Вода в Дніпрі була блакитного кольору, бо у воді відбивалося блакитне небо. Діти, а вода може бути кольоровою?

Дослід №6 «Колір води» На столі стоять три склянки з чистою водою. У першу склянку ми додаємо гуаш червоного кольору, у другу – синього кольору, у третю – зеленого кольору.

Висновок: колір води залежить від барвника.

Дослід №7 «Легкі предмети плавають у воді, важкі тонуть» На столі стоять ємності із водою. – Діти, у нас є папір, камінчик і пінопласт. Як ви думаєте, ці предмети будуть триматися на воді чи ні? Діти по черзі кладуть у воду папір, камінчик і пінопласт.

Висновок: легкі предмети плавають, важкі тонуть.

Наша Краплинка так була зачарована навколишньою красою, що і не помітила, що вона вже в Чорному морі.

Дослід №8 «Солона вода важча за яйце» На столі стоять дві склянки. Одна наповнена водою до вінця, друга на половину. У другу склянку кладемо три ложки солі. Розмішати сіль і опустити туди яйце. Яйце плаває на поверхні.

Висновок: солонa вода важча за яйце.

На морі було дуже жарко. Із нашої Краплинки утворилася пара і полинула в гору.

Дослід №9 «Від кипіння вода випаровується і утворюється пара» На столі стоїть каструля з кип'яченою водою. Відкриваємо кришку і демонструємо дітям, що відбувається з водою.

Висновок: під час кипіння вода випаровується і утворюється пара.

Піднялася наша Краплинка вгору, і там зустрілася з хмаринкою.

Дослід №10 «Утворення дощу» На столі стоїть велика ємність з водою. – Діти, давайте уявимо, що це Чорне море, куди потрапила наша Краплинка. А ще у вас є губки. Якого вони кольору? Так, синього. На що схожі? Правильно, на хмаринки. Візьміть губку в руку. Яка вона, важка чи легка? Так, поки що вона легка, як хмаринка. А зараз наберіть в губку ось так води, занурте її у наше море. Погляньте, губка стала важкою. Тепер стисніть губку. Що ми бачимо? Правильно, іде дощ.

Висновок: коли в хмаринках стає дуже багато води, тоді вона стає темною, важкою із неї починає капати дощик.

Фізкультхвилинка «Булька» Краплинка зустрілася з Струмочком і її мандрівка повторилась. Читання авторського вірша «Подорож Краплинки»

Я з Бурульки народилась Крапля чиста утворилась
І попала я в Струмок Чистий, чистий мов дзвінок.
І поніс мене Струмок До бурхливих, до річок.
Річка та Сріблянка звалась, В ній я з сестрами купалась,
Бо бурхливою була І кудись мене несла.
Я отямилась в Дніпрі, Де простори водяні
Голубіли наче небо, Що для щастя більше треба?
Я дивилась на простори, Раптом бачу – Чорне море!
Та вода не чорна в ній, Проступає голубінь,
Тільки ось яка біда – Ну й солоніша ж та вода.
Поки сонце припікало, То вже парою я стала
В небо швидко прилетіла І Хмаринку там зустріла.
Хмарка більшала, зростала І важкою зовсім стала
Я раділа, я сміялась І Дощем на землю впала.
Дощик лився, лився, лився, І Струмочок утворився,
Із Струмочком я здружилась, І мандрівка повторилась.

Діти, ми сьогодні з вами подорожували із Краплинкою. Провели декілька дослідів з водою, дізналися про те, що вода буває чистою, прозорою брудною, кольоровою. Ось яка вона – наша водичка. Вода необхідна всьому живому. Любіть рідну природу та бережіть воду.

О.І. Михайлюта, вихователь
закладу дошкільної освіти №5
(ясла-садок комбінованого типу)
Смілянської міської ради
Черкаської області

ЕКОЛОГІЯ ЧЕРЕЗ ДОСЛІД: ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДИКИ STEM ДЛЯ ПОЯСНЕННЯ ПРИРОДНИХ ПРОЦЕСІВ

Анотація. Сучасна дошкільна освіта спрямована не лише на передачу знань, а й на розвиток допитливості, спостережливості та дослідницьких умінь у дітей. Одним із ефективних підходів, що сприяє цьому, є використання STEM-методики (Science, Technology, Engineering, Mathematics). Вона передбачає інтеграцію природничих наук, технологій, інженерії та математики через практичну діяльність і дослідження.

У закладах дошкільної освіти STEM-підхід реалізується через прості досліди, спостереження, експериментування та ігрову діяльність. Саме завдяки таким формам роботи діти можуть у доступній формі знайомитися з природними явищами, екологічними процесами та взаємозв'язками в природі.

Використання дослідницької діяльності у вивченні екології допомагає дітям зрозуміти важливість дбайливого ставлення до довкілля. Просте експериментування дозволяє пояснити складні природні явища зрозумілою для дошкільників мовою.

Приклади простих екологічних дослідів для дошкільників

Дослід «Як рослини п'ють воду»

Мета. Показати дітям, що рослини вбирають воду.

Матеріали: склянка з водою, харчовий барвник, листок капусти або стебло селери.

Хід досліду. У воду додають кілька крапель барвника та ставлять у неї рослину. Через деякий час діти помічають, що жилки листка змінюють колір.

Висновок. Рослини вбирають воду і вона рухається по їхніх стеблах.

Дослід «Очищення води»

Мета. Показати дітям процес природної фільтрації води.

Матеріали: пластикова пляшка, вата, пісок, камінці, брудна вода.

Хід досліду. У перевернуту пляшку послідовно викладають шари матеріалів. Потім у неї наливають брудну воду. Діти спостерігають, як вода проходить через різні шари та поступово очищується.

Висновок: ґрунт у природі також очищує воду.

Дослід «Чому тане лід»

Мета. Пояснити вплив температури на стан води.

Матеріали: два кубики льоду, тарілки.

Хід досліду. Один кубик льоду кладуть на сонці або біля батареї, інший – у прохолодному місці. Діти спостерігають, де лід тане швидше.

Висновок: чим тепліше навколо, тим швидше тане лід.

Дослід «Повітря навколо нас»

Мета. Показати, що повітря існує, хоча його не видно.

Матеріали: склянка, миска з водою.

Хід досліду. Перевернуту склянку занурюють у воду. Вода не потрапляє всередину, бо там є повітря. Якщо нахилити склянку, з'являються бульбашки.

Висновок: повітря займає місце.

Дослід «Як утворюється дощ»

Мета. Показати процес утворення дощу.

Матеріали: скляна банка, гаряча вода, тарілка, лід.

Хід досліду. У банку наливають гарячу воду, зверху кладуть тарілку з льодом. Через деякий час на стінках банки з'являються краплі води.

Висновок: у природі таким чином утворюються хмари та дощ.

Дослід «Тонуть чи плавають предмети»

Мета. Ознайомити дітей із властивостями різних матеріалів.

Матеріали: миска з водою, камінчик, листок, паличка, пластмасова кришка.

Хід досліду. Діти кладуть предмети у воду та спостерігають, що відбувається.

Висновок: деякі предмети тонуть, а деякі тримаються на поверхні води.

Дослід «Як росте насіння»

Мета. Показати дітям процес росту рослин.

Матеріали: насіння квасолі, вата, вода.

Хід досліду. Насіння кладуть на вологу вату та залишають у теплом місці. Через кілька днів з'являються корінці та паростки.

Висновок: для росту рослин потрібні вода, тепло та світло.

Дослід «Випаровування води»

Мета. Пояснити дітям процес випаровування.

Матеріали: дві тарілки з водою.

Хід досліду. Одну тарілку ставлять на сонці, іншу – у тінь. Через деякий час діти помічають, що води стало менше.

Висновок: вода може зникати, перетворюючись на пару.

Дослід «Що розкладається в природі» У ґрунт закопують кілька предметів: папір, листок, шматочок яблука та пластик. Через певний час діти разом із вихователем перевіряють, що змінилося. Дослід допомагає пояснити дітям, що деякі матеріали швидко розкладаються, а інші шкодять природі.

Застосування STEM-методики в екологічному вихованні дошкільників сприяє розвитку пізнавальної активності, формує вміння спостерігати, порівнювати, ставити запитання та робити прості висновки. Діти вчаться досліджувати світ навколо себе через гру та експериментування.

Крім того, така діяльність допомагає формувати екологічну свідомість із раннього віку. Дошкільники починають розуміти значення чистої води, повітря, рослин і тварин, а також необхідність дбайливого ставлення до природи.

Отже, використання простих дослідів у межах STEM-підходу робить екологічну освіту у закладах дошкільної освіти цікавою, наочною та доступною. Практична діяльність допомагає дітям краще зрозуміти природні явища та формує основи відповідального ставлення до довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення 03.01.2026р.)
2. Беленька Г.В. Світ природи навколо нас: програма та методичні рекомендації. Київ: Слово. 2019. 120 с.
3. Беленька Г.В. Дитина в природному довкіллі: методика організації пізнавальної діяльності дошкільників. Київ: Генеза. 2020. 160 с.
4. Беленька Г.В. Дитина в природному довкіллі: методичні рекомендації для вихователів закладів дошкільної освіти. Київ: Світич. 2018. 128 с.
5. Беленька Г.В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. Київ: Слово. 2022. 128 с.
6. Беленька Г.В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку: навчально-методичний посібник. Київ: Освіта. 2013. 96 с.
7. Беленька Г.В. Формування природничо-екологічної компетентності дошкільника: методичні рекомендації. Київ: Слово. 2020.
8. Беленька Г.В. Формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку. *Дошкільне виховання*. 2021. №5.
9. Беленька Г.В., Науменко Т.С., Половіна О.В. Дошкільнятам про світ природи: методичний посібник для вихователів дітей дошкільного віку. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка. 2013.
10. Беленька Г. Експериментально-дослідницька діяльність дітей у природі як технологія пізнавального розвитку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. №11. С.10-20.
11. Беленька Г. Хочу знати все! Або Експериментуйте разом із дітьми. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2020. №6. С. 7-11.
12. Біда О.А. Формування екологічної компетентності молодших школярів. Черкаси: ЧНУ. 2018.
13. Богуш А.М. Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика. Київ: Слово. 2018. 320 с.
14. Богуш А.М. Дошкільна педагогіка. Київ: Вища школа. 2018. 368 с.
15. Богуш А.М. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному закладі. Київ: Вища школа. 2013. 240 с.
16. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Підручник для ВНЗ. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2007. 408 с.
17. Бордюг Н.С. Проектна діяльність у екологічному вихованні. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743204/1/%D0%91%D0%BE%D1%80%D0%B4%D1%8E%D0%B3.pdf.crdownload> (дата звернення 06.02.2026р.)
18. Ботаніка і мікологія: сучасні горизонти. Збірка праць, присвячених 95-річчю з дня народження академіка АН України А.М.Гродзинського (1926–1988) / уклад.: Г.А. Гродзинська, В.Б. Небесний, Т.А. Бугаєнко, відп. ред. чл.-кор. НАН України А.П. Дмитрієв. Київ: 2021. 564 с.
19. Васалатій Л., Вертутіна В. STEM-освіта в дошкільній: теоретичний аспект. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1352> (дата звернення 17.01.2026р.)
20. Ветлугіна Н.О. Музичний розвиток дитини. Київ: Музична Україна. 2018. 215 с.

21. Вікова психологія: конспект лекцій / укладачі: П.І. Сахно, Н.М. Теслик. Суми: Сумський державний університет. 2024. 190с.
22. Гнатюк О.І. Інноваційна педагогіка в закладі дошкільної освіти: монографія. Київ: Освіта. 2024. 212 с.
23. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь. 2011. 168 с.
24. Город на підвіконні: посадка рослин. URL: <https://vseosvita.ua/library/konspekt-zaniattia-z-oznaiomlennia-z-pryrodoiu-horod-na-pidvikonni-posadka-roslyn-915293.html> (дата звернення 23.01.2026р.)
25. Горопаха Н.М. Екологізація розвивального середовища дошкільного закладу. *Педагогічні науки*. 2018. Т. 1. № 81. С. 395-401.
26. Грицишина Т. STREAM-освіта як засіб формування природничо-екологічної компетентності дошкільника. *Молодий вчений*. 2024. № 2. С. 441-450.
27. Гулан М.І., Русин Н.М. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 4. С. 33-35.
28. Денисенко Т. Маленькі дослідники великого світу. *Палітра педагога*. 2013. №5. С.6-9.
29. Діхтяренко С.В. Дослідно-експериментальна робота дітей дошкільного віку: понятійний контент. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 54 (1). С. 175-182.
30. Довгань А.І. STEM-освіта: від теорії до практики в умовах дошкільного закладу. *Вихователь-методист*. 2022. № 4.
31. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку: навч.-метод. посіб. для дошкільних навч. закладів / Н. Гавриш, О. Саприкіна, О. Пометун; за заг. ред. О. Пометун. Дніпро: «ЛІРА». 2014. 120 с.
32. Дошкільникам про світ природи. Старший дошкільний вік: навч.-метод. посіб. / Г.В. Беленька, Т.С. Науменко, О.А. Половіна. Київ: Генеза. 2013. 106с.
33. Зайцева Л.І. Формування у старших дошкільників науково-практичного досвіду в сфері природно-предметного довкілля (теоретико-методичний аспект): Монографія. Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД». 2012. 382 с.
34. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами станом на 2026р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 03.01.2026р.)
35. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення 03.02.2026р.)
36. Канарова О., Худякова А. Інноваційні методи екологічного виховання дітей дошкільного віку. *Інновації в освіті: сучасні методики та їх практичне застосування*. 2019. 446 С. 81-84.
37. Карпенко М.О. Формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку. *Педагогічні науки*. 2023. № 4. С. 45-52.
38. Кириченко В.І., Ковганич Г.Г. Педагогіка, спрямована у майбутнє. Практико орієнтований посібник. Харків: Друкарня Мадрид. 2019. 145 с.
39. Коваленко А., Полудненко О., Приймак Н. Формування навчально-дослідницьких умінь у дітей дошкільного віку: метод. посіб. Київ: ТОВ «СІТІПРІНТ». 2013. 170 с.
40. Кононко О.Л. Дитина у сучасному освітньому просторі: методичний посібник. Київ: Світич. 2016. 272 с.
41. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток дитини дошкільного віку. Київ: Либідь, 2017. 256 с.
42. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 23.01.2026р.)

43. Крутій К.Л. STEM-освіта в закладі дошкільної освіти: теорія і практика. Харків: Ранок. 2021. 192 с.
44. Крутій К.Л. Блоково – тематичне планування освітньої діяльності з дітьми середнього дошкільного віку за альтернативною програмою формування культури інженерного мислення в дошкільників «STREAM -освіта, або Стежинки у Всесвіт» третій квартал / К.Л. Крутій, І.Б. Стеценко. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД. 2019. 180с.
45. Крутій К., Стеценко І. STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт. Запоріжжя: ЛІПС. 2020.
46. Крутій К.Л., Стеценко І.Б. Парціальна програма формування культури інженерного мислення в дітей передшкільного віку «STREAM – освіта, або Стежинки у Всесвіт» Освітній наряд «Природничі науки, або Подорож Всесвітом». Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2020. 240с.
47. Кулеба О.С. Формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами цифрових технологій. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/aee25be7-d6e5-4931-86be-7f2f1bd0bfab/content> (дата звернення 13.02.2026р.)
48. Левченко Т.Г. Рідна природа. Матеріали до занять. Харків: Вид. група «Основа». 2010. 224
49. Лисенко Н.В. Екологічне виховання дошкільників: навч. посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово». 2021. 240 с.
50. Лисенко Н.В. Еко-око: дошкільник пізнає світ природи: навчально-методичний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово» 2015.
51. Ліннік О. Як організувати проєктну діяльність дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2020. №10. С. 32-35.
52. Лохвицька Л. В. Формування екологічної компетентності дошкільників засобами інтегрованої діяльності. *Дошкільне виховання*. 2023. № 4. С. 12-17.
53. Лук'янова Л.Б. Екологічне виховання учнів у початковій школі. Київ: Педагогічна думка. 2016. 86 с.
54. Матвійчук О. Цифрова трансформація природничої освіти дошкільників: ігрові додатки та інтерактивні кейси. *Сучасна дошкільна освіта*. 2024. № 2.
55. Методична розробка «Екологічне виховання дітей дошкільного віку». URL: <https://vseosvita.ua/library/metodicna-rozrobka-ekologichne-vihovanna-ditej-doshkilnogo-viku-196892.html> (дата звернення 03.02.2026р.)
56. Методичні рекомендації «Екологічне виховання дошкільників». URL: <https://vseosvita.ua/library/metodychni-rekomendatsii-ekologichne-vykhovannya-doshkilnykiv-624846.html> (дата звернення 15.01.2026р.)
57. Методичні рекомендації до оновленого БКДО. URL: <https://mon.gov.ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення 28.01.2026р.)
58. Михайлова К.В., Фечка К. Р., Молнар Г.В. Формування системи екологічних знань та уявлень про природу у дошкільників. *Освіта і наука*. 2023. № 1 (34). С. 130-138.
59. Мій конспект. 6-й рік життя. Весна / В.О. В'юнник, С.М. Ожимова, О.Г. Ханіна, Л.В. Чернишова. Харків: Вид. група «Основа», 2015. 174с.
60. Момоток Т. Роль прогулянки на свіжому повітрі у зміцненні здоров'я дитини URL: <http://leleka.rv.ua/rol-progulyanky-na-svizhomu-povitri-u-zmicnenni-zdorov-ya-dytyny.html> (дата звернення 03.01.2026р.)

61. Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою. навчально-методичний посібник URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/course/osnovy-pryrodoznavstva-z-metodykoyu-oznajomlennya-ditej-z-pryrodoyu> (дата звернення 15.02.2026р.)
62. Павлушкіна О. Екологічні проекти в ЗДО: від ідеї до втілення (практичний кейс). *Вихователь-методист*. 2022. № 9.
63. Панасенко О.С. Картотека дослідів з магнітом URL: <https://vseosvita.ua/library/kartoteka-doslidiv-z-magnitom-309982.html> (дата звернення 22.02.2026р.)
64. Патрік С.О. STEM-освіта у закладі дошкільної освіти: від теорії до практики. Київ: Генеза. 2022. 69 с.
65. Плохій З.П. Формуємо екологічну компетентність молодшого дошкільника: навч.-метод. посіб. Київ: Світич. 2010.
66. Плохій З.П. Природа як чинник виховання гуманності дитини. Київ: Світич, 2010. 120 с.
67. Полухович Ю. Формування природничо-екологічної компетентності в умовах цифровізації освіти. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки. 2024.
68. Полюхович Т. М. Формування природничо-екологічної компетентності в дітей молодшого дошкільного віку у процесі дослідницької діяльності. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/items/90d41cb0-f581-4a7a-8250-5b2631f269d2> (дата звернення 03.02.2026р.)
69. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Інтерактивні технології навчання. Київ: А.С.К.. 2004
70. Пометун О.І. Сучасний урок Інтерактивні технології навчання. Київ: А.С.К.. 2004. 192 с.
71. Пометун О., Гавриш Н. Дошкільнятам – освіту для сталого розвитку: діємо разом», навчально-методичний посібник для вихователів дітей п'ятого року життя. Київ. Педагогічна думка. 2017
72. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: підручник. Київ: Академвидав. 2021. 448 с.
73. Присяжнюк Л. Еколого-природнича освіта дошкільнят у поліфонії інноваційних підходів. *Палітра педагога*. 2017. № 6.
74. Проєкт EcoEdEU – «Ecological education of preschool and primary school children». URL: <https://ecoedeu.vspu.edu.ua/> (дата звернення 05.03.2026р.)
75. Пустовіт Н.А. Екологічна освіта: принципи та методи. *Позашкільна освіта*. 2020. № 5. С. 85-92.
76. Пустовіт Н.А. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. Київ: Педагогічна думка, 2018. 192 с.
77. Резніченко І. STEM-освіта для дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2019. №7. С. 4-10.
78. Рибалка В.В. Школа – духовний осередок розвитку особистості, місцевої громади та держави: посібник / за наук. ред. Рибалки В.В., Самодрин А.П. Київ: Талком. 2018. 452 с.
79. Розвиток старшого дошкільника в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти: методичні рекомендації / за заг. ред. О.Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД. 2021. 178с.
80. Русова С.Ф. Дошкільне виховання. Київ: Освіта. 1996. 304 с.
81. Савченко О.Я. Дитина у світі природи. Київ: Генеза, 2015. 160 с.
82. Семенцова О.В. Досліди з водою. *Бібліотечка вихователя дитячого садка*. 2012. № 3. С. 67-69

83. Слюсар А., Шабер Н. Дитинство серед природи. *Дошкільне виховання*. 2020. №2. С. 11-15.
84. Екологічне виховання дошкільників». Практика управління дошкільним закладом». URL: <https://oplatforma.com.ua/article/1409-use-dlya-ekologchnogo-vihovannya-dtey-doshklnogo-vku> (дата звернення 23.02.2026р.)
85. Стеценко І.Б. Квест-технологія: STEM-підхід. Харків: Вид. група «Основа». 2020
86. Ткаченко Л. Формування екологічної свідомості дітей старшого дошкільного віку. *Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи*. 2023. №2. С. 195-200.
87. Формування первинних екологічних уявлень у дошкільників: методичний збірник перспективного педагогічного досвіду з проблеми екологічної освіти дітей дошкільного віку/ за ред.. Романчук Р.О. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД. 2008
88. Химич Т.А. Сучасний маленький дослідник у великому світі експериментів та дослідів: навчально-методичний посібник. URL: <https://dnz17.edu.vn.ua/wp-content/uploads/2016/04/%D0%9D%D0%90%D0%92%D0%A7%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E-%D0%9C%D0%95%D0%A2%D0%9E%D0%94%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%99-%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%86%D0%91%D0%9D%D0%98%D0%9A-%D0%94%D0%9D%D0%97%E2%84%9617.pdf> (дата звернення 23.02.2026р.)
89. Чкана А.О. Природничо-екологічна компетентність дошкільників: змістовий та діяльнісний аспекти. *Науковий часопис*. 2025. № 2.
90. Шевченко Н. В. Організація дослідницької діяльності дітей у закладі дошкільної освіти: метод. посіб. Київ: Методика, 2021. 156 с.
91. Шевчук А.С. Сучасні підходи до музичного виховання в ДНЗ. *Дошкільне виховання*. 2022. №3. С. 10-15.
92. Шевчук А.С. Інтегровані форми роботи в сучасному дитячому садку. *Світ виховання*. 2021. №5. С. 30-34.
93. Шкарупа Є. Як створити в дитячому садку мобільну еколабораторію. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2023. №3. С. 30-34.
94. Шквиря Ж.І. Проектна діяльність у закладі дошкільної освіти. Харків: Основа. 2023. 144 с.
95. Якименко С.І. Екологічне виховання дошкільників. Тернопіль: Мандрівець. 2020. 120 с.

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом КНЗ «ЧОПООП ЧОР»
Зам. № 1824 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1